This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

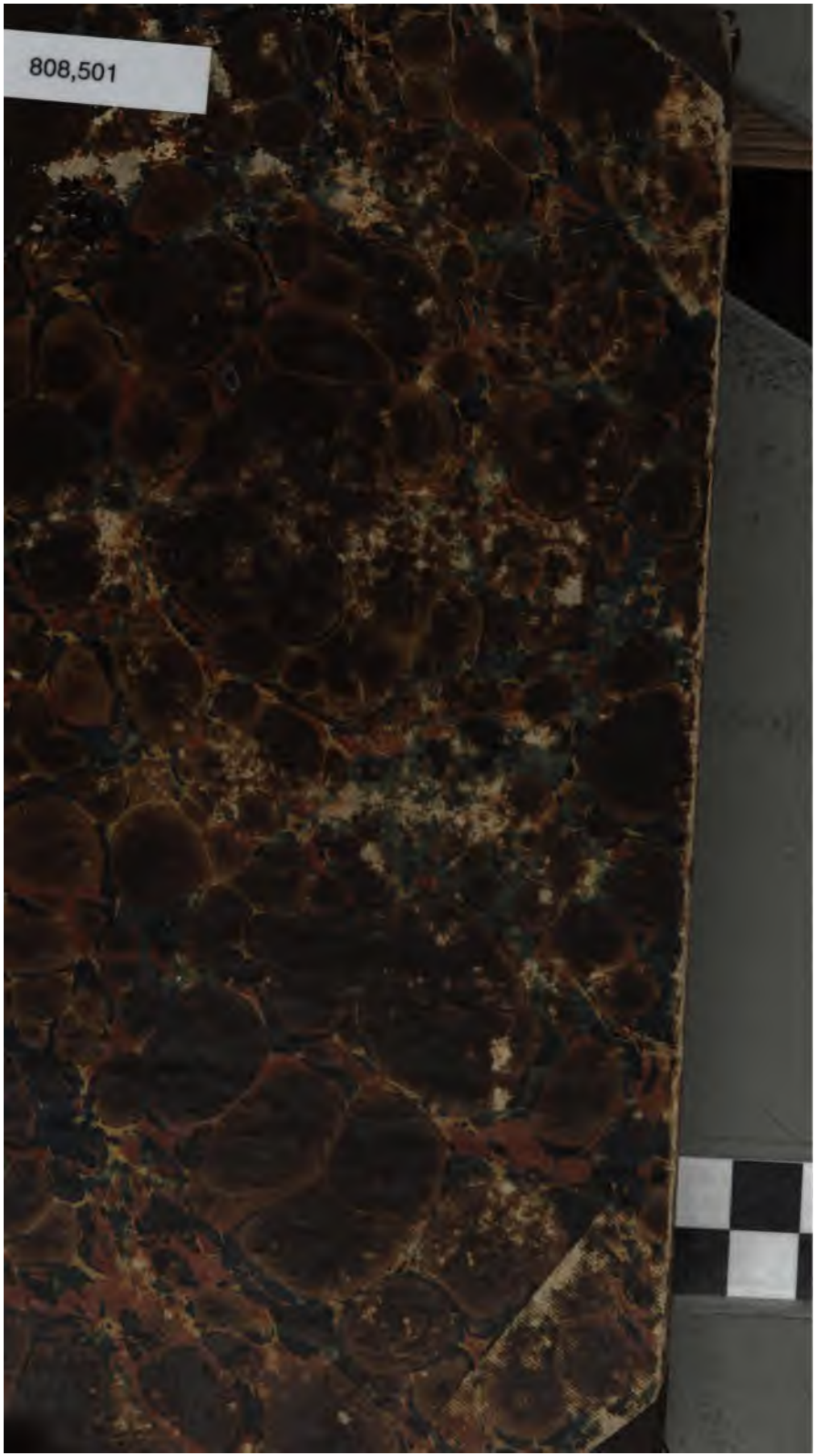
808,501

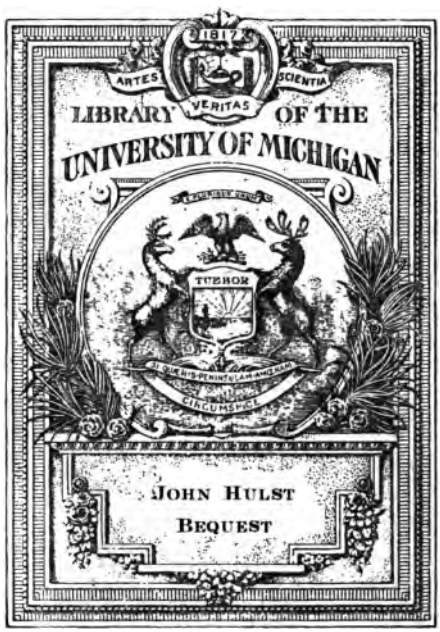
1817
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
JOHN HULST
BEQUEST

BIOGRAPHISCH
WOORDENBOEK
DER
NEDERLANDEN,

Bevattende de Levensbeſchrijvingen van voorname STAATSMANNEN, KRYGSHELDEN, GELEERDEN in allerleije vakken van Wetenſchappen, DIGTERS, SCHILDERS en andere KONSTENAREN:

EN VERDER,

Zodanige Perſonen, die door de ene of andere daad, zig beroemd, of aan den Vaderlande verdienſtelijk hebben gemaakt; veelal verzeld van hunne Karakterſchetzen, zeldzame Anekdoten die men elders te vergeefs zal naſporen, onpartijdige beoiſdeling hunner Daden, optelling hunner Schriften, en aanwijzing der Schrijvers welke van hun gehandeld hebben.

OPGEMAAKT,

Uit Handſchriften, een groot aantal van de beste Schrijvers in verſcheidene Talen over die onderwerpen handelende, en medegedeelde Berigten.

VAN DE OUDSTE TIJDEN AF TOT HEDEN TOE,

DOOR

J. A. DE ÇHALMOT.

Met Portraitten en Plaaten.

ZEVENDE DEEL.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCC.

CT
1143
.C44
v. 7

794316-322

BIOGRAPHISCH WOORDENBOEK DER NEDERLANDEN.

ZEVENDE DEEL.

CLERCQ (JAN LE), was de zoon van STEVEN LE CLERCQ, voornaam Burger en geleerd Man te *Geneve*, die na aldaar de geneeskunde uitgeoefend te hebben, Hoogleraar wierdt in de griekſe taal, en vervolgens Raadsheer van het gemenebest. Zijn moeder was SUSANNA GALATIN, van een aanzienlijk geſlagt; MARINUS GALATIN haar vader was ook Raadsheer. JAN LE CLERCQ wierdt geboren den 19 maart 1657; hij hadt twee broeders, DANIEL LE CLERCQ, beroemd Medicus en Raadsheer van *Geneve*, Schrijver van de *Hiſtoire de la Medecine jusqu'au tems de* GALLIEN, een zeer geacht werk door alle Geneeskundigen; en FRANS, die zig te *Leipzig* nederzette en aldaar koophandel dreef. De vader droeg grote zorg voor de opvoeding zijner kinderen, en zond zijn zoon JAN, nog maar agt jaren oud zijnde, naar het kollegie, alwaar hij zeer ſpoedig ene ſterke geneigdheid voor de lectuur deedt blijken, benevens veel begaafdheid voor de poëzij, die hij zelvs te midden van zijne ernſtigſte boekoeffeningen heeft behouden, ja tot in een hoog gevorderden ouderdom heeft aangekweekt. Zestien jaren bereikt hebbende, verliet hij het kollegie, en ſtudeerde in de philoſophie onder den geleerden CHOUET, die

hem de grondbeginzelen van CARTESIUS onderwees, ſchoon dat LE CLERCQ naderhand geenzins alle de gevolgen welke 'er door dien Wijsgeer uit afgeleid worden, inſtemde, zodanig ten vollen blijkt, uit zijne *Wijsgerige werken*. Hij oeffende zig onder den zelvden Hoogleraar in de Natuurkunde, en verdedigde ſtellingen over den *Aart van de ſtoffe*, (*de Materiæ natura*). Dezen loop ten einde van twee jaren afgerend zijnde, wilde hij niet terſtond tot de ſtudie der theologie overgaan, maar hij beſteedde nog een jaar om zig in de fraije letteren te oeffenen, en de grondbeginzelen der hebreeuwſe taal van zijnen oom JAKOB GALATIN te leren. Zedert dien tijd las hij met een onbegrijpelijke vlijt en aandëngeſchakeld, alle de boeken die enige betrekking tot de kundigheden hadden van de ſtudie die hij zig ten grondſlage hadt gelegd; en het was deze werkzame gewoonte, waar aan hij zig van zijne jeugd af aan gewende, die hem gedurende zijn verderen levensloop bekwaam maakte, om zonder ontſpanning, te lezen en te ſchrijven, en zulk een groot aantal werken in 't licht te geven. Negentien jaren oud zijnde, begaf hij zig tot de ſtudie der godgeleerdheid, en beoeffende die ruim twee jaren onder de Hoogleraren FILIP MESTREZAT, FRANS TURRETIN en LODEWYK TRONCHIN. Zedert enigen tijd wierden te *Geneve* met veel warmte de geſchilſtukken betrekkelijk de *Algemene Genade* en de *algemeenheid van den dood van* CHRISTUS voor en tegen bepleit. Vele der voornaamſte Theologanten van *Geneve* en van *Saumur*, volgden de gevoelens van CAMERON; en LE CLERCQ omhelsde die vervolgens ook. Maar doordien niemant tot den predikdienst koste toegelaten worden, of hij moest het *Switzerſe Conſenſus* ondertekenen, waarbij de tegengeſtelde leer wordt bepaald, waren 'er weinig jonge lieden die moeds genoeg hadden, om deze geſchilſtukken te onderzoeken, uit vreze van gevoelens te zullen aankleven, die hun van het Leraars-ambt zouden uitſluiten. Men vondt zelvs toen ter tijd geen andere boeken te *Geneve*, waar uit men de bewijsgronden ontwaar koste worden, van die genen, welker gevoelens daar in veroirdeeld werden, dan alleen de *Theſes*

ſes Salmurienſes, die LE CLERCQ met de vlijtigſte ingeſpannenheid, benevens enige andere godgeleerde boeken, las en herlas. Te *Geneve* den gewonen loop zijner ſtudien volvoerd hebbende, gedurende welk tijdvak zijn vader in 1676 was geſtorven, beſloot hij ene reize naar *Frankrijk* te doen, en volbragt zulks ten jare 1678. Het volgende jaar kwam hij te *Geneve* te rug, alwaar hij tot den predikdienst wierdt toegelaten, na de gewone examina met veel lof te hebben ondergaan. De werken van STEVEN CURCELLÆUS, die weinig tijd daar na uitkwamen, gelezen hebbende, wierdt hij overtuigd dat in de betwiste leerſtukken tuſſen de *Remonſtranten* en de andere *Protestanten*, de gevoelens der eerſten op beter gronden gevestigd waren; 't welk hem deedt beſluiten, om *Frankrijk* en zijn eigen vaderland te verlaten. Op het einde van 't jaar 1680 begaf hij zig naar *Saumur*, eertijds een beroemde Akademie der *Gereformeerden*, doch die toen ter tijd vrij vervallen, en ſober van geleerde Mannen voorzien was. Hij vondt 'er de werken van EPISCOPIUS, wiens geleerdheid, diep doordenken en welſprekendheid, hij bewonderde. Ook las hij aldaar het Oude Testament in den *Polyglottiſchen Bijbel* van WALTON, en hij vervaardigde aanmerkingen over de H. Schrift, die hem bij vervolg van tijd grotelijks te ſtade zijn gekomen, bij het opſtellen van zijne Verklaringen over ſommige Bijbelboeken. Terwijl hij te *Saumur* was, kwam 'er een werk in 't licht, tot tijtel voerende: LIBERII DE SANCTO AMORE, *Epiſtolæ Theologicæ, in quibus varii Scholaſticorum errores caſtigantur. Irenopoli, typis Philaletiianis* 1679, *in* 12*mo.* Men ſchreef dit boek, dat thans zeer zeldzaam is geworden, aan LE CLERCQ toe, en ſchoon hij het nimmer opentlijk voor het zijne heeft erkend, ſpreekt hij 'er egter op ene wijze van, welke met grond doet geloven, dat hij 'er de Schrijver van is; ja men verzekert dat hij bij zijn gemeenzaamſte vrienden, het *zijn Roman* noemde. Ook betuigd de Lofredenaar van den Heer LE CLERCQ, in de *Journ. Litteraire*, Tom. XVI. Part. I. p. 212, met zekerheid te weten, dat deze lettervrugt aan hem deszelvs geboorte verſchuldigd is. In 1682 bekroop

LE CLERCQ de lust een togt naar *Engeland* te doen; hij begaf zig alvorens naar *Parijs* en van daar naar *Londen*, alwaar hij in de maand meij aankwam, met het besluit om de *Engelse* taal te leren. Hij predikte verscheidenemalen in de Franse kerken te *Londen*, en bezogt enige Bisschoppen en andere Geleerden van de *Engelse* kerk. Doch hij kost de lucht van dat land niet verdragen, en stak in 't begin van 1683 naar *Holland* over, hebbende tot zijnen reisgenoot den beroemden GREGORIO LETI, die agt jaren later, zijn schoonvader wierdt. Hier aangeland, en te *Amsteldam* gekomen zijnde, maakte hij terstond kennis met FILIP LIMBORCH, uit wien hij de toestand der *Remonstranten* in de *Vereenigde Nederlanden* vernam. Ook ontdekte hij aan LIMBORCH zijne ware gevoelens, en deze twee grote Mannen vatten voor elkanderen ene warme vriendschap op, wier banden nimmer zijn verbroken, maar tot den dood van LIMBORCH toe hebben geduurd.

LE CLERCQ was niet lang in *Holland* geweest toen zijne Vrienden te *Geneve* bij hem sterken aanzoek deden om naar die stad te rug te keren, ook deedt hij zulks; maar doordien hij zijne gevoelens niet koste ontveinzen, die strijdig waren met de aldaar aangenomene leer, moest hij zijn vaderland verlaten, en hij begaf zig op nieuw naar *Holland* omtrent 't einde van het jaar 1683. Alvorens hij zig egter op reis begaf, betuigde hij aan zijne Naastbestaanden en Vrienden: „ dat hij voornemens „ was naar *Holland* te rug te keren, alwaar hij de vrijheid kost „ genieten om te belijden en te spreken zo als hij dagt. Hij „ zeide, dat hij geenzins de zodanigen veroirdeelde, die in „ opregtheid des harten en ter goeder trouwe andere gevoe„ lens aankleefden dan de zijnen waren; maar dat hij als een „ grote misdaad beschouwde, een andere taal te spreken dan „ die het hart goedkeurde. Dat het voor een man die de „ *waarheid* lief heeft, ondraaglijk was, of, 't geen op 't zelv„ de uitkomt, die aankleeft 't gene hij daar voor houdt, om „ openbaarlijk in leerredenen en gezelschappen tegens zijne „ gevoelens te horen uitvaren als gevaarlijk en verderffelijk „ zijnde, en ter zelver tijd met ijver tegenstrijdige gevoelens

„ te

„ te hören beweren, zonder dat het aan iemand geoirloofd
„ zij, zelvs met de bezadigdſte zedigheid, zijne zwarigheden
„ daar tegens te opperen. Hij voegde 'er bij, dat zulks de
„ *Waarheid* was te verachten en te veranderen, die wel dra
„ uit de wereld verbannen zou geweest zijn, indien die geen
„ welke haar 't eerst hebben gepredikt, dusdanig gehandeld
„ hadden. Dat doordien hij niet koste belijden noch verde-
„ digen 't gene hij als *waarheid* beſchouwde, zonder zig aan
„ onaangenaamheden bloot te ſtellen, hij dagt, dat de beſte
„ keuze die hij konde doen, was, naar *Holland* te rug te ke-
„ ren, ten einde geen verdriet aan zijne magen en vrienden te
„ veroirzaken." Het volgende jaar predikte hij enigen tijd in der *Remonſtranten* kerk te *Amſteldam* in de Franſe taal; maar hij wierdt wel dra genoodzaakt zulks te ſtaken, doordien de Regering van die ſtad, zo verzekerd wordt, hem zulks op aanzoek der Predikanten van de Walſe gemeente verbood. De *Remonſtranten* ten jare 1684 eene kerkvergadering te *Rotterdam* gehouden hebbende, predikte hij 'er éénmaal, en zij beriepen hem tot Hoogleraar in de Wijsbegeerte, Litteratuur en Hebreeuwſe ſpraak te *Amſteldam*. Het overige van zijn levensloop levert weinig anders op, dan de geſchiedenis zijner ſchriften, en de lettertwisten die hij met andere Geleerden heeft doorgeſtaan.

Het eerſte jaar dat LE CLERCQ te *Amſteldam* was gevestigd, gaf hij enige werken in 't licht, waar van wij beneden zullen ſpreken. Het volgende jaar begost zijn berugte geſchil met Pater SIMON, welke aan weerskanten met de hevigſte bitterheid wierdt bepleit. Pater SIMON beweerde, dat de Hr. LE CLERCQ door jalouſie en wraakzugt gedreven, hem was aangevallen, en LE CLERCQ vondt niet nodig, deze beſchuldiging te wederleggen. In 1686 ondernam hij het ſchrijven van een *Journaal* in navolging van die welke men op onderſcheidene plaatzen uitgaf; hij tijtelde het: *Bibliotheque Univerſelle & Hiſtorique*. In den beginne werkte hij 'er maatſchappelijk aan met den Heer DE LA CROZE, maar vervolgens was hij de enigſte Schrijver daar van. In 1698 beſloot hij

de uitgave der *Patres Apoſtolici* van COTELERIUS, en het jaar daar aan gaf hij het eerſte Deel uit van zijn *Parrhaſiana*, waar in hij het leerſtelzel van ORIGINES omhelzende, ondernam, om de tegenwerpingen die de Heer BAYLE in verſcheidene artikels van zijn *Dictionaire Hiſtorique & Critique*, tegen Gods *goedheid* hadt geopperd, te wederleggen. BAYLE beantwoordde hem in den *tweden druk* van zijn *Dictionaire*, en dit gaf gelegenheid tot een twist tuſſen die twee Geleerden, welke allervinnigst wierdt voortgezet.

Wij zullen hier beneden het naamregister zijner uitgegevene Werken mededelen; blijkende uit derzelver groot aantal, dat de Heer LE CLERCQ een zeer werkzaam en geleerd Man was; „ en ſchoon de meesten van zijne Boeken nuttig zijn, „ zouden zij het egter nog veel meer geweest zijn, indien hij „ minder geſchreven, en die met meerder nauwkeurigheid „ bewerkt hadt;" dit is ene aanmerking van den Heer CHAUFEPIÉ. FILIPS VAN LIMBORCH den 30 april 1712 zijnde komen te ſterven, benoemde de Remonſtrantſe Societeit, LE CLERCQ om in deszelvs plaats de Kerkelijke geſchiedenis te onderwijzen. Hij ondernam als toen om de geſchiedenis daar van gedurende de VI eerſte eeuwen te vervaardigen, maar het is bij de uitgave van het I. Deel gebleven, 't welk ook in 1716 het licht zag. Op zekeren dag in de maand meij 1728, bezig zijnde met leſſen te geven, verloor hij eensklaps het ſpraakgebruik, dat egter ſpoedig te rug kwam; dan hij wierdt teffens door ene koorts aangegrepen, wier geweldige aanvallen, langdurende en droevige indrukzélen op hem verwekten. Zedert dit ongeval verzwakte zijn geheugen aanmerkelijk, en de vermindering daar van vermeerderde trapswijze. In 1732 kreeg hij een aanval van beroerte aan de tong, 't welk zijn ſpraaktuig zodanig belemmerde, dat hij geen enkel woord op ene verſtaanbare wijze kost voorbrengen, als ſomtijds bij toeval en dan nog met zeer veel moeite. Deze bezwaarlijkheid in het ſpreken klom van trap tot trap tot zulk ene hoogte, dat men ten laatſten nauwlijks koste giſſen wat hij wilde zeggen, noch welke verſtandvermogens verder bij hem aanwezig waren.

ren. Zijne huisvrouw den 4 november 1734 ongemeen ſchielijk geſtorven zijnde; ſcheen hij ongevoelig wegens het verlies van ene gezellinne, met wie hij ruim 43 jaren een gelukkige ſamenwoning hadt genoten. In het begin van 't jaar 1736 van woning moetende verwisſelen, en het huis dat men voor hem gehuurd hadt nog niet gereed zijnde, wierdt hij na dat van den Heer GABRIEL NORMANDIE gebragt, die aan een zijner nigten, ene dogter van DAVID LE CLERCQ, was getrouwd. Hier was het dat hij zijne dagen eindigde, den 8 januarij van dit zelvde jaar 1736, in den ouderdom van 79 jaren en omtrent 10 maanden. De vijf laatſte jaren zijnes levens bragt hij genoegzaam in kindsheid door, en vertoonde zig als wezenloos. Schoon hij geſtadig betuigd heeft, vaſtelijk de Goddelijkheid van onzen Heiland te geloven, hebben zijne vijanden hem egter altoos voor een *Socinisan* gehouden. Het is waar dat hij de *Socinianen* of *Unitarisſen* ſchijnt te begunſtigen, in zijne *Epiſtolæ Liberii de Sancto Amore*, maar behalven dat hij zeer jong was toen hij dit werk ſchreef, heeft hij nadmaals dikwils en plegtig betuigd: „ dat hij het gevoelen van alle „ de Christenen omhelsde betrekkelijk het leerſtuk der H. „ Drieëénheid, en dat der *Remonſtranten* in 't bijzonder ten „ aanzien der offerhande van JESUS CHRISTUS." De minſte beſchuldiging ook die men hem aanwreef van *Socinianſe* gevoelens te koesteren, bragt hem niet alleen in een kwade luim, maar vervoerde hem tot een vlaag van gramſchap, die niet dan met moeite bedaarde; dit is niet alleen door velen opgemerkt, maar zulks blijkt ook ten vollen door zijne ſcherpe en onſtuimige beantwoordingen op enige plaatzen der Brieven van den Heer BAYLE. JAN JAKOB WETSTEIN, de opvolger van LE CLERCQ heeft den 24 februarij van zijn ſterfjaar ene lijkreden in de latijnſe taal over hem uitgeſproken; en, KORNELIS WESTERBAAN, zijne nagedagtenis met het volgende graffchrift vereerd:

Zoek voor LE CLERCQ, graniet noch marmer tot zijn graf,
Geen beter ſtof daar toe, dan die hij zelv ons gaf.

Begraef hem dan geheel in boeken en in ſchriften:
Daar was hij leevend in begraeven, zulks de driften,
De zugt tot bezigheên, zijn afgeploegd verſtand
Bewoogen als een veer, of werktuig, 't beste pand,
Dus afgeſleeten, is vernieuwd in 's Hemels zaelen;
Terwijl geen graf of land zijn glori kan bepaalen.

Ten jare 1691, huwde LE CLERCQ met MARIA LETI, ene dogter van den zo beroemden Geſchiedſchrijver GREGORIO LETI, bij welke vrouwe hij vier kinderen heeft verwekt, waar van de eene, GREGORIUS genaamd, den ouderdom van 8 jaren heeft bereikt, doch de anderen zijn in hunne vroegſte jeugd geſtorven. Zijn Afbeeldzel in 't koper geſneden, is geplaatst voor zijne *Ars Critica* en *Opera*; en enen Gedenkpenning ter zijner gedagtenis vervaardigd, ontmoet men in het *Muſeum Mazzuchellianum*. Tom. II. Tab. CXII. n. 3. *ad* pag. 55.

Zie hier nu zijne karakterſchets, hoofdzaaklijk ontleend uit zijn levensverhaal, te vinden in de *Bibliotheque Raiſonnée*, Tom. XVI. Part. II. p. 411–418. —— In de werken van den Heer LE CLERCQ ſtraalt overal ene grote liefde voor waarheid en deugd door, ene welgegronde godsvrugt, ene opregte verkleefdheid aan den Christelijken godsdienst, voortvloeijende uit het geſtrengſte en met nauwkeurige aandagt overwogen onderzoek. Die zelvde gevoelens hebben altoos in zijn redevoeringen, gemeenzame geſprekken, ja in zijn gantſe gedrag doorgeblonken. Uitmuntend van zeden, en onophoudelijk een onberispelijken levenswandel betredende, heeft nimmer de haat of nijd aanleiding kunnen vinden, om 'er hunnen vergiftigenden zwadder over uit te ſpuwen. De grote geleerdheid van LE CLERCQ, in den gantſen omvang der letteren en wetenſchappen daar hij zig toe bepaald hadt, is te over bekend, en zal het altoos blijven, zo lang zijne Werken in wezen zullen zijn. Men zal 'er een kieſchen ſmaak en oirdeelkunde in ontmoeten, die zeldzaam gevonden wordt; een geest van orde en netheid van een doordringenden aart zonder met

loos-

loosheid te zijn vergezeld, altoos naar het bondige ſtrevende, de onnutheden ter zijden ſchuivende, zonder ophouden onderzoekende, en altoos gewillig om zijne denkbeelden te veranderen of te verbeteren, zo dra hij iets grondiger ontwaar wierdt. Daar zijn zonder twijffel gebreken in zijne werken; maar wie begaat 'er geene? De aftrekkingen door ene afgeſloofde aandagt te wege gebragt, moeten voor de hoofdoirzaak van de gebreken die 'er in de ſchriften van den Heer LE CLERCQ te ontdekken mogten zijn, gehouden worden. Dan met dit al, zullen die gebreken van welk een aart ook, niet verhinderen, dat zijne werken in 't algemeen altoos door bevoegde Kenners zullen geacht en hooggeſchat worden, en tot een middel ſtrekken om den goeden ſmaak te vormen en te regelen. De gantſe drom van tegenſtrevers die de Heer LE CLERCQ in zijne letterkundige loopbaan heeft ontmoet, kan geenzins tot bezwalking van zijnen roem verſtrekken. Geboren en opgekweekt in een gemenebest, en met een loffelijke zugt voor betamelijke vrijheid bezield, was hij overtuigd, dat een ieder 'er een natuur-regt bezit, dat ten aanzien van de wetenſchappen, letterkunde, en godsdienstgevoelens aan onbegrensder palen beperkt is, dan wel de banden toelaten die ons aan het burgerlijk beſtier verbinden. Van dusdanig regt gebruik makende, heeft hij over een oneindig aantal van onderwerpen, die zig aan zijne beſpiegeling en onderzoek opdeden, op ene vrije wijze zijne gedagten medegedeeld, zonder het gezag van welk mensch ook in aanmerking te nemen, dat niet geſtaafd wierdt door bondige bewijzen, of die hem ten minſten als zodanig voorkwamen. Het is dus niet te bewonderen, dat hij zig op een dusdanigen toon ſtemmende, niet heeft kunnen ontwijken om zig vijanden te verwekken, hoe zorgvuldig hij zig daar ook voor zogt te wagten. Met dit al kan men aan de waarheid hulde doende, niet ontkennen, dat de Heer LE CLERCQ die genen welke met hem in het letterkundig ſtrijdperk zijn getreden, misſchien wat al te fors, en dikwils niet met betaamlijke beſcheidenheid is te keer gegaan; dat hij geen wederlegging zijner gevoelens koste dulden, en dat hij veel-

tijds bij zodanig voorval in ene luim van ziedende grámſchap verviel, die moeite hadt om te bedaren. Doch wel ingezien, was dit een gebrek en ene zwakheid, eigenaartig aan vele Geleerden, en die egter tot geene hindernis verſtrekt, om aan de uitgeſtrekte kundigheden van dien groten Man, verſchuldigde hulde te doen, en hem de achting en erkentenis waardig te rekenen, van alle de zodanigen die liefhebbers en bewonderaars van wetenſchappen zijn. Voorts was LE CLERCQ vriendelijk, beleefd en gezellig, in de dagelijkſe verkering leerzaam, gaarne dienst doende. Hij onderhieldt briefwisſeling met verſcheidene Geleerden in *Europa*; enigen, die hij gekend hadt; anderen, die zonder hem te kennen zijne vriendſchap met ijver aangezogt hadden, en veel achting voor hem voedden. Men ziet in de lijst die 'er van voor handen is, de namen der doorlugtigſte en beroemdſte, ja telt 'er Heren van het verhevenſte aanzien, en zelvs Vorſten onder. Veelvuldig, gelijk wij reeds hebben aangemerkt zijn de Werken die hij heeft geſchreven, waar van wij hier het Naamregister, met enige opheldernde uitbreidingen verzeld, laten volgen.

1. Het reeds vermelde Boekje onder den tijtel van LIBELLI DE SANCTO AMORE &c. Het zelve bevat XI Brieven. De *eerſte* handelt over de *beſtaanlijke of perſonele vereeniging der beide Naturen* in den perſoon van den Middelaar JESUS CHRISTUS, en hij tragt te bewijzen, dat die vereniging enkel beſtaat in ene volkomene zamenſtemming van wil tusſen het Opperwezen en JESUS CHRISTUS: en dat wanneer Apostel PAULUS die vereniging een *geheim* noemt, hij enkel daar mede te kennen wil geven, dat het een onbekende zaak was alvorens die geopenbaard wierdt. De *tweede* Brief bevat de geſchiedenis van twee Jongelingen, die zonder vooraf enig onderwijs ten aanzien van den Vader, den Zoon en den H. Geest genoten te hebben, ondernamen om door eigen navorſching te ontdekken, waar in het leerſtelzel der H. Schrift over dat onderwerp beſtaat. De één vondt door zijne naſporingen het *orthodoxe Stelzel* in de H. Schrift; de ander in dit zelvde gewijde Boek dat der *Unitariſen*. Waar uit de Schrijver het beſluit opmaakt,

dat

dat de Schrift geene van die ſtelzels, met voldoende klaarheid en baarblijkelijkheid opgeeft, ten einde die tot geloofsartikelen ter zaligheid nodig te kunnen opwerpen; en dat het niet gemakkelijk valt te raden, wie, of wel de *Socinianen*, dan de andere *Christenen* gelijk hebben. In den *derden* Brief onderneemt hij 't *geheimzinnige van de H. Drieëénheid* te verklaren. De *vierde* handelt over de ſchepping van den Mensch, en van zijnen toeſtand voor den val. In den *vijfden* wordt over *'s Menſchen zonden-val* gehandeld. De *zesde* heeft de *Erf-zonde* ten onderwerpe, dien onze Schrijver inzonderheid naar de leerwijze van PELAGIUS heeft ingerigt. De *zevende* Brief bevat ene *leerwijze om de Theologie te beoefenen*. In den *agtſten*, wil hij de wezentlijke beſtaanbaarheid der wonderwerken van de *Egijptiſche Toveraars* bewijzen; en hij beweert, dat het enigſte middel om de ware van de valſche wonderwerken te onderſcheiden, beſtaat, in de leer van THAUMATURGUS te onderzoeken. Hij verklaart in den *negenden* Brief, het woord Περπερεύεται, 't welk gevonden wordt 1 CORINTH. XIII. *vs.* 4., en 't welk volgens hem, *zig niet te beroemen*, betekend. In den *tienden* Brief handelt hij over het woord Κεφαλὴ, HEBR. X. *vs.* 7. De *elfde* is ingerigt, om te betogen, dat de *lezing der ongewijde Schrijvers* nuttig is tot verſtaanbaarheid der H. Schrift. Tot wederlegging dezer Brieven, is in 't licht gekomen: *Diſſertatio Philologico-Theologica de commoda methodo Phraſeologiam dogmaticam, etiam ex analogia rituum, exponendi, oppoſita* LIBERIO DE ST. AMORE. *Sub præſidio* PETRI ZORNII, *S. Th. Baccalaurei* 1706. *die* 1 *ſept., a respondente Auctore* HENR. GEORG. HEYMANN, *Hamburgenſi. Roſtochi* 1706. *in* 4*to.*

2. DAVIDIS CLERICI, *Quæſtiones ſacræ, in quibus multa ſcripturæ loca, variaque linguæ S. Idiomata explicantur. Acceſſerunt ſimilis argumenti Diatribæ* STEPHANI CLERICI. *Edidit, & Adnotationes adjecit* JOANNES CLERICUS. *Amſt.* 1685. 12*mo.* De Schrijver beſchuldigt de Roomsgezinden, van hunne denkbeelden over de goede en kwade Engelen van de Heidenen ontleend te hebben. JOH. CLERICUS, uitgever van dit werk, heeft

heeft 'er de levens der Schrijveren bijgevoegd, waar van de een zijn vader, en de ander zijn oom was.

3. *Entretiens ſur diverſes matieres de Théologie, Partie ſeconde, ou l'on voit quelle eſt l'étendue de nos connoiſſances Métaphyſiques, & de leur uſage dans la Religion. Avec une explication des Chapitres IX, X & XI, de l'Epitre de* ST. PAUL *aux Romains. Amſt.* 1684. 12*mo.* CHARLES LE CÉNE, Predikant te *Charenton*, om de vervolging uit *Frankrijk* naar *Engeland* geweken, hadt een werkje geſchreven, tot tijtel voerende: *Entretiens ſur diverſes matieres de Théologie, ou l'on examine particulierement les Queſtions de la Grace immediate, du Franc-Arbitre, du Peché originel, de l'incertitude de la Metaphyſique, & de la Prédeſtination.* Hij zondt dit aan den Heer LE CLERCQ, ten einde het in *Holland* te doen drukken, maar geene genoegzaame ſtoffe tot een voeglijk boekdeel opleverende, voegde LE CLERCQ 'er vijf zamenſpraken van zijn maakzel bij, die uitnemend ſchoon zijn, en de toets van gezonde oirdeelkunde kunnen doorſtaan. Hij bewijst in de *vier* eerſten, dat het boven 's Menſchen bereik is, om de innerlijke zelvſtandigheid der Wezens te kennen, en dat wij ons ten aanzien van de kennis der Godelijke Natuur, moeten vergenoegen met 't geen de Openbaring ons daar van leert, enz. De *vijfde* zamenſpraak bevat de *Uitbreiding* van HENDR. HAMMOND over drie hoofdſtukken van PAULUS Brief aan de *Romeinen.*

4. *Sentimens de quelques Theologiens de Hollande ſur l'Hiſtoire Critique du Vieux Teſtament par le P.* RICHARD SIMON *de l'Oratoire; ou en remarquant les fautes de cet Auteur, on donne divers principes utiles pour l'intelligence de l'Ecriture Sainte. Amſt.* 1685. 12*mo.*

5. *Defence des Sentimens de quelques Theologiens de Hollande ſur l'Hiſtoire Critique du Vieux Teſtament, contre la Réponce du Prieur de Bolleville. Amſt.* 1686. 12*mo.*

6. *Bibliothéque Univerſelle & Hiſtorique, avec une Table des matieres,* XXVI *Tomes. Amſt.* 1686--1693. LE CLERCQ geeft in dit uitmuntend Maandwerk uitgebreider en nauwkeuriger uit-

uittrekzels, dan die men in andere werken van denzelvden aart ontmoet. De Heer JEAN ARNAUD DE LA CROZE heeft mede aan dit Journaal gewerkt; en het grootſte gedeelte van het 20ſte en de vijf volgende Delen, is men aan de pen van JAKOB BERNARD dankſchuldig.

7. *Critique du IXme Livre de l'Hiſtoire de* M. VARILLAS, *ou il parle des Révolutions arrivées en Angleterre en matiére de Religion, par Mr.* BURNET, *Docteur en Théologie, traduit par* J. LE CLERCQ. *Amſt.* 1686. 12*mo.* De Vertaler heeft hier ene voorrede bijgevoegd, benevens een opdragt aan Dr. BURNET.

8. *Défenſe de la Critique du IXme Livre de l'Hiſtoire de Mr.* VARILLAS, *ou il parle des Révolutions arrivées en Angleterre en matiére de Religion, par Mr.* BURNET, *traduit de l'Anglois, par* JEAN LE CLERCQ. *Amſt.* 1687. *in* 8*vo.*

9. DAVIDIS CLERICI, *Orationes, Computus Eccleſiaſticus & Poëmata; accedunt* STEPHANI CLERICI, *Diſſertationes Philologicæ, cum Præfat.* JOAN. CLERICI. *Amſt.* 1687. 12*mo.* De meeste dezer digtſtukjes zijn fraaij en boven het middelmatige verheven.

10. *Trois ſermons de Mr.* BURNET, *traduits de l'Anglois. Amſt.* 1689. 12*mo.* BURNET hadt deze Prieken in 1688 en 1689 uitgegeven. Hij bereide 'er den weg in om de voornemens van WILLEM DEN III. op het *Britſe* rijk, te doen gelukken. Die Vorst beloonde 'er hem voor met hem tot Biſchop van *Saliſburi* te verheffen.

11. THOMÆ STANLEII, *Hiſtoria Philoſophiæ Orientalis; recenſuit & Anglica lingua in Latinam tranſtulit, Notisque in Oracula Chaldaica, & Indice Philologico auxit* JOANNES CLERICUS. *Amſt.* 1690. 8*vo. Id.* 1722. 8*vo.*

12. *Lettre á Mr.* JURIEU *ſur la maniere, dont il a traité* EPISCOPIUS *dans ſon Tableau du Socinianisme. Amſt.* 1690. 8*vo.* Men meent, dat LE CLERCQ op verzoek van de *Remonſtrantſe* Broederſchap, EPISCOPIUS tegens de ſcherpe en veeltijds perſoneel beledigende pen van den *Rotterdammer* Hoogleraar heeft verdedigd.

13. ABDIAS *Propheta, cum Paraphraſi & Commentario. Amſt.* 1690.

1690. 4to. Dit is ene proef van 't geen de Heer LE CLERCQ voornemens was over de gantſe H. Schrift te vervaardigen; hij deelde het uit aan zijne vrienden, en zondt het alomme ten einde den ſmaak van het publijk te toetzen. Men vindt aan deszelvs hoofd een kleine voorreden, alwaar hij de gelegenheid, den leeftijd, en de vervulling der Prophetie van OBADJA onderzoekt; vervolgens ene nieuwe overzetting van den Text mededeelt; met ene uitbreiding daar onder, en nog lager letterkundige, hiſtoriſe en critijke aantekeningen over alle de moeijelijke plaatzen van dien Propheet. LE CLERCQ heeft dieſelvde ſchrijfwijze in acht genomen in zijne verklaringen over de meeſte Bijbelboeken van het oude Verbond, waar aan hij met ijver begost te werken, zo dra hij vernam, dat zijn ontwerp wierdt goedgekeurd.

14. *Le Grand Dictionaire Hiſtorique &c. par* L. MORERI, *Sixieme édition, ou l'on a mis le ſupplément dans le même ordre alphabétique, corrigé un tres grand nombre de fautes, & ajoutez quantité d'articles & de remarques importantes. Utr. Leide & Amſt.* 1691. 4 *Vol. in folio.* Het is de Heer LE CLERCQ die deze uitgave heeft bezorgd, zo wel als den VIIden, VIIIſten en IXden druk van dit werk, die te *Amſteldam* in de jaren 1694, 1698 en 1702 alle *in folio* in 't licht verſchenen. Den laatſten vermeerderde hij met 600 a 700 zeer belangrijke nieuwe artikels.

15. *Logica, ſive Ars ratiocinandi. Amſt.* 1692. 8vo.

16. *Ontologia, & Pneumatologia. Amſt.* 1692. 8vo.

17. *Geneſis ſive* MOSIS *Prophetæ Liber I, ex tranſlatione* JOANNIS CLERICI; *cum ejusdem Paraphraſi perpetua, Commentario Philologico, Diſſertationibus Criticis quinque & Tabulis Chronologicis. Amſt.* 1693. *in folio.* —— *Moſis Prophetæ Libri IV. Exodus, Leviticus, Numeri & Deuteronomium, ex tranſlatione* JOANNIS CLERICI *&c. cum Tabulis Chronologicis ac Geographicis. Amſt.* 1696. *in folio.* De beide Delen bijéén: *Editio ſecunda auctior & emendatior. Ib.* 1710. *folio.* It. *Tubingæ* 1733. *in folio.* Dit is ene nadruk die van fauten krielt. It. *Amſt.* 1735. *in folio.* met vermeerderingen van den Schrijver.

18.

18. XVIII *prima Commota Capitis primi Evangelii S.* JOANNIS, *Paraphraſi & Animadverſionibus illuſtrata à* JOANNE CLERICO. *Ubi demonſtratur contra Alogos, Euangelium hoc eſſe Fœtum* JOANNIS *Apoſtoli; & excutitur ſententia* FAUSTI SOCINI, *de ſenſu primorum ejus Commatum. Amſt.* 1695. 8vo. ELIE BENOIT en JOH. VAN DER WAEYEN, hebben dit werkje wederlegd, en zoeken te bewijzen, dat 'er *Sociniaanſe ſtellingen* onder den fraaiſchijnenden glimp van SOCINUS te keer te gaan, in worden gevonden.

19. *La vie du Cardinal* DE RICHELIEU, *principal Miniſtre d'Etat de* LOUIS XIII. *Roi de France & de Navarre. II Vol. Cologne* 1695. 12*mo.* Deze geſchiedenis is zeer belangrijk, en men ontmoet 'er fraaije zetten in betrekkelijk het leven en rijksbeſtuur van dien Kerkvoogd.

20. *Phyſica, ſive de rebus corporeis, Libri V.; in quibus præmiſſis potiſſimis Corporearum Naturarum phænomenis & proprietatibus, Veterum & Recentiorum de eorum cauſis celeberrimæ conjecturæ traduntur. Amſt.* 1696. 12*mo.* Dit werkje voor een gedeelte uit andere Schrijvers ontleend, bevat zeer ſchone zaken; het zelve beſtaat in V Boeken; in welker *Iſte*, de ſchikking van 't *Heelal in 't algemeen* ontvouwd wordt; als daar zijn die grote lighamen, de Aardkloot, de Maan, de Zon, de Starren enz. In het *IIde* wordt de *Aarde* en *Zee* in 't gemeen beſchreven; de diepſte ingewanden des Aardrijks nageſpoord, ten einde allerleije ſoort van bergſtoffen te onderzoeken; de oirſprong der aardbevingen, vuurkolken, volkanen enz.; waar na hij overgaat tot de bronnen, vloeden en zeewateren, de oirzaken van derzelver zoet- en zoutheid, die van de ebbe en vloed enz. Het *IIIde* Boek is voorbeſchikt tot de beſchrijving der *Lucht* en *Verhevelingen;* over den oirſprong der nevels, wolken, dauw, regen, ſneeuw, hagel, den regenboog, donder, weerlicht, blixem enz., en wordt beſloten met een uitvoerige geſchiedenis der winden. *Planten* en *Dieren* tot in haar binnenſte ontleed en nageſpoord, benevens derzelver eigenſchappen, maken het onderwerp van 't *IVde* Boek uit. Hier in vindt men onder anderen den Mensch,

van

van 't hoofd tot de voeten ontleed, en beſchouwd in bloedvaten, pols-aderen, omloop des bloeds, watervaten, bloedmaking, voedzel en warmte, voeling en beweging, zielvereeniging met het lighaam enz. Onder verſcheidene merkwaardige verhandelingen die het *Vde* Boek bevatten, is niet de minſte die, welke over de *Beweging* en *Rust* handelt, een onderwerp dat duizenden van Wijsgeren onledig heeft gehouden, en waaromtrent hij toont, de fijnſte gedagten der Natuurkenners grondig te verſtaan.

21. *Ars Critica, in quâ ad ſtudia linguarum Latinæ, Græcæ & Hebraicæ via munitur. Veterumque emendandorum & ſpuriorum ſcriptorum à genuinis dignoſcendorum ratio traditur. Amſt.* 1698. 2 *Vol.* 12*mo.* It. *Lond.* 1691. 12*mo.* It. *Editio auctior. Amſt.* 1712. 12*mo.* It. *Amſt.* 1730. 12*mo.* Geen wonder dat dit nuttige Boekje, 't welk in drieën is verdeeld, zo dikwils is herdrukt. In het *eerſte* gedeelte, geeft de Heer LE CLERCQ de orde op, volgens welke men naar zijn begrip de Schrijvers moet lezen; willende dat men zijne boekoeffeningen beginne met de aardrijkskunde, de tijdrekenkunde, benevens de gewoonten en gevoelens der verſchillende Volken na te ſporen. Het *tweede* gedeelte bevat regelen om den waren zin der uitdrukkingen en ſpreekwijzen der Ouden te vatten. In het *derde* vindt men dienſtige middelen opgegeven, die ten gidze kunnen ſtrekken, om bedorvene lezingen te verbeteren.

22. *Réflexions ſur ce qu'on appelle Bonheur & Malheur en matières de Loterie. Amſt.* 1696. 12*mo.* Dit werkje is mede te *Harlingen* in het nederduits gedrukt, en is zeer geestig.

23. *Traité de l'Incredulité, ou l'on examine les motifs & les raiſons, qui portent les Incredules à rejetter la Religion Chrétienne; avec deux Lettres, ou l'on en prouve directement la verité. Amſt.* 1696. 12*mo.* Tweede druk, door den Schrijver vermeerderd en verbeterd. *Amſt.* 1724. 12*mo.* Dit werkje is mede zo wel in 't engels als nederduits vertaald, gedrukt.

24. *Compendium Hiſtoriæ Univerſalis ab initio mundi ad tempora* CAROLI MAGNI *Imp. conſcriptum à* JOANNE CLERICO. *Amſt.* 1698. 12*mo.* It. *Editio ſecunda auctior & emendatior. Lipſiæ* 1707. 8*vo.*

Met

Met een nieuwe voorrede van den Schrijver. 't Geen inzonderheid dit werkje belangrijk maakt, is, dat de Heer LE CLERCQ over den oirſprong der vier Monarchiën duidelijker en nauwkeuriger handelt, dan doorgaans in opſtellen van dezen aart voorkomt.

25. *Novum Testamentum Dom. Noſt.* JESU CHRISTI, *ex verſione Vulgatâ, cum paraphraſi & adnotationibus* HENR. HAMMONDI. *Ex Anglica linguâ in Latinam transtulit, ſuisque animadverſionibus illuſtravit, caſtigavit, auxit* JOANNES CLERICUS. *II Vol. Amſt.* 1698. *in folio.* It. *Editio ſecunda, multo emendatior, & adjectis, ex Editione Gallicâ Novi Testamenti, adnotationibus ſelectis, aliisque auctior. II Vol. Francof.* 1714. De Noten van LE CLERCQ zodanig die in de eerſte druk van dit werk gevonden worden, zijn in 't Engels vertaald, en te *Londen* afzonderlijk in een Deel in groot 4to. gedrukt, ten einde bij de werken van HAMMOND gevoegd te worden.

26. *Opera Philoſophica in IV volumina digesta. Editio ſecunda auctior & emendatior. Amſt.* 1704. 12*mo.* Dit werk is zedert dien tijd verſcheidene malen herdrukt, wordende egter die, welke te *Amſteldam* bij de gebroeders WETSTEIN ten jare 1722 is uitgegeven, voor den besten en volledigſten druk gehouden.

27. *Sanctorum Patrum qui temporibus Apoſtolicis floruerunt,* BARNABÆ, CLEMENTIS HERMÆ, IGNATII, POLYCARPI, *Opera edita & non edita, vera & ſuppoſita; una cum* CLEMENTIS, IGNATII, POLYCARPI *Actis atque martyriis.* JOANNES BAPTISTA COTELERIUS, *Societatis Sorbonicæ Theologus, ex MSS. Codicibus eruit ac correxit, Verſionibusque & Notis illuſtravit. Acceſſerunt in hac nova editione Notæ integræ aliorum Virorum doctorum, qui in ſingulos Patres memoratos ſcripſerunt, ut* HUGONIS MENARDI, *Monachi Benedictini, &c. Item* GULIELMI BEVERIGII *Codex Canonum primitivæ Eccleſiæ vindicatus,* JACOBI USSERII *Diſſertationes Ignatianæ, &* JOANNIS PEARSONII *Vindiciæ Epiſtolarum* S. IGNATII. *Recenſuit & Notulis aliquot adſperſit* JOANNES CLERICUS. 2 *Vol. Antw. & Amſt.* 1698. *in folio.* It. *Editio ſecunda auctior. II. Vol. Amſt.* 1724. *in folio.* De druk der *Apostoliſche Kerkvaders* door J. B. COTELIER uitgegeven, was

buitengemeen zeldzaam geworden, doordien de Boekverkoper PETIT, die ze ten jare 1672 in II Delen in folio hadt gedrukt, 'er het grootst gedeelte der exemplaren van hadt verloren, door den brand welke het kollegie van *Montaigu* verteerde, alwaar hij ongelukkig zijn pakhuis hadt. Zulks was de drijfveer, welke den Heer LE CLERCQ aanspoorde, om dit kostbare werk te doen herdrukken, 't welk ook door een gunstig vertier grotelijks zijne verwagting beantwoordde.

28. *Parrhasiana, ou Pensées diverses sur des matieres de Critique, d'Histoire, de Morale & de Politique. Avec la défense de divers Ouvrages de Mr. L. C. par* THEODORE PARRHASE. *Amst.* 1699. 12mo. De Schrijver spreekt hier met alle de vrijheid, welke de naam, dien hij ter leen neemt, en afstamt van Παῤῥησία (*vrijheid van spreken*), passende is. Zijne eerste aanmerkingen hebben de *Poëzie* ten onderwerpe. Men heeft reden om aan de Digters der oudheid achting toe te dragen; zij geven uitmuntende lessen van staatkunde en zedeleer, lessen die in vaarsen gesteld beter treffen en dieper indruk op het geheugen maken, dan in prosa; behalven dat, worden die genen welke ze lezen, gewoon om zig edel en met levendigheid uit te drukken. De hedendaagse Digters, inzonderheid die in het latijn en grieks schrijven, zijn van minder nut. Daar heerscht in de meesten van die een zweem van navolging, die hun eveneens doet spreken, of zij tot de eeuw van AUGUSTUS en vroegere tijdvakken te huis hoorden. Tot de *Redeneerkunde* overgaande, misprijst LE CLERCQ die der Kerkvaders, en roemt grotelijks den naïven, eenvoudigen en natuurlijken schrijfstijl, en is van gedagten, dat men daar niet dan zeer bezwaarlijk kan toe geraken. Wat de *Uitspraak* betreft, verwijst hij zijne lezers tot de *Verhandeling* van MICH. LE FAUCHEUR *over de uitspraak en gebaarmaking van enen Redenaar*. Ook geeft hij regels op ten aanzien van de *Geschiedenis*; hij begeert dat een Geschiedschrijver grondig geoeffend zij in de *zedeleer*, dat hij ook behoorlijk onderrigt zij in de *staatkunde*, en hij wederlegt die van MACHIAVEL, als ongegrond en boosaartig. Hij vaart uit tegens de *Lofspraken* en *Hekelschriften*, en beweert,

dat

dat men geen den minſten ſtaat op zodanige ſtukken kan maken. Hij is inzonderheid gebeten op de oirdeelvellingen waar van de pen door drift en vooringenomenheid beſtierd is, en vooral tegens den valſchen ijver in 't ſtuk van godsdienst. Hij eindigt met ene *Apologie* van verſcheidene zijner voorgaande werken; en voegt 'er enige gedagten bij over de *Gisſingen* en de wijze om die voor te ſtellen. Ook ſpreekt hij nog ten ſlotte van de Philoſophen die aan de onſterflijkheid der ziel gelovende, egter beweren, dat men geen voldoende bewijzen heeft om grondig te ſtaven, dat die ten enemalen onſterffelijk is.

29. *Harmonia Evangelica, cui ſubjecta eſt Hiſtoria* CHRISTI *ex IV Evangeliſtis concinnata. Acceſſerunt tres Diſſertationes, de Annis* CHRISTI, *deque Concordia, & auctoritate Evangeliorum. Amſt.* 1699. *in folio.* It. *Lugd.* 1700. 4*to.* met een voorreden van JAN MICH. LANGIUS, maar zonder bijvoeging van den griekſen Text. Dit werk is in 't Engels en ook in 't Nederduits vertaald, gedrukt.

30. *Epiſtolæ Criticæ & Eccleſiaſticæ; in quibus oſtenditur uſus Artis Criticæ, cujus poſſunt haberi volumen tertium. Acceſſere Epiſtola de* HAMMONDO, *& Critica: ac Diſſertatio, an ſit ſemper reſpondendum calumniis Theologorum. Cum IV Indicibus. Amſt.* 1700. 8*vo. Ibid.*, 1712 *&* 1732. *in* 12*mo.* It. *Lipſiæ* 1713. 12*mo.* Vier Brieven maken het begin van dit werkje uit, waar in LE CLERCQ zig mannelijk verdedigt tegen de ongegronde en hatelijke asſertien van Dr. WILL. CAVE, Kanunnik van *Windſor*, aangevoerd in zijne *Epiſtola Apologetica adverſus iniquas* JOANNIS CLERICI *Criminationes in Epiſtolis Criticis & Eccleſiaſticis nuper editis, qua argumenta ejus pro* EUSEBII *Arianismo ad Examen revocantur, Calumniæ diluuntur, multa de uſu & auctoritate Sanctorum Patrum, de quibusdam* CLEMENTIS *Alexandrini Dogmatibus, de Concilio Nicæno I et II., aliisque nonnullis diſſeruntur. Lond.* 1700. *in* 12*mo.*, en herdrukt aan het ſlot van zijne *Hiſtoria Litteraria.* De beide eerſte Brieven van LE CLERCQ zijn gerigt aan N. TENISON, Aartsbisſchop van *Cantorberi*; hier in bewijst hij 1. dat CLEMENS *van Alexan-*

drien, gelooft heeft, dat onze Middelaar JESUS CHRISTUS, noch vermaakt, noch ſmerte gevoeld heeft. 2. Dat GOD de Sterren hadt geſchapen, om door de Heidenen aangebeden te worden. 3. Dat CLEMENS aan PETRUS en PAULUS belachgelijke boeken heeft toegeſchreven, die geenzins met hunne verkondigde leer ſtrookten. In de tweede Brief, bewijst LE CLERCQ, dat de Geſchiedſchrijver EUSEBIUS, het *Arianismus* begunſtigt. Alle de volgenden zijn tegens de Kerkvaders ingerigt of bevatten twistſchriften.

31. DION. PETAVII, *Aurelianenſis, è Societate Jeſu, Opus de Theologicis dogmatibus; auctius, in hac nova Editione, libro de Tridentini Concilii Interpretatione, Libris II. Diſſertationum Eccleſiaſticarum, Diatriba de poteſtate conſecrandi, Libris VIII. de Pœnitentia publicâ, et Notulis* THEOPHILI ALETINI, *S. J. A. E.* Tomus I. *in quo de Deo uno, Deique proprietatibus agitur.* Tom. II. *in quo de Sanctiſſima Trinitate agitur;* Tom. III. *in quo de Angelis, de mundi Opificio, de Libero Arbitrio, de Pelagianis aut Semipelagianis, deque Tridentini Concilii interpretatione, et* S. AUGUSTINI *doctrina diſſeritur.* Tomus IV. *in quo de Hierarchia Eccleſiaſtica, de poteſtate Conſecrandi, deque Pœnitentia publica, et præparatione ad Communionem agitur.* Tomus V. *in quo, de Incarnatione Verbi, Libri priores novem.* Tomus VI. *in quo, de Incarnatione Verbi, Libri poſteriores ſeptem; una cum Appendice ad Librum decimum tertium.*

32. *Quæſtiones Hieronymianæ, in quibus expenditur* HIERONYMI *nupera Editio Pariſina, multaque ad Criticam ſacram et profanam pertinentia agitantur. Amſt.* 1700. *in* 12mo.

33. HESIODI *Aſtræi quæcumque extant, ex recenſione* JOANNIS CLERICI, *cum ejusdem Animadverſionibus. Acceſſere notæ* JOSEPHI SCALIGERI, DANIELIS HEINSII, FRANCISCI GUJETII, *et* STEPHANI CLERICI, *nec non in altero voluminè* JOH. GEORGI GRÆVII *Lectiones* HESIODEÆ *nunc auctiores, ac* DANIELIS HEINSII *Introductio in Doctrinam Operum et Dierum; nec non Index* GEORGII PASORIS, *II Vol. Amſt.* 1701. 8vo.

34. *Memoires pour l'Hiſtoire des Sciences et des Beaux Arts, recueillies par l'ordre de S. A. S., Mr. le Duc* DE MAINE. *Seconde*

de edition augmentée de diverſes Remarques, et de pluſieurs Articles nouveaux. IX Vol. Amſt. i. 8vo., begijnende met januarij 1701 en eindigende met junij 1705. De vermeerderingen van dezen nieuwen druk, zijn genoegzaam alle van den Heer LE CLERCQ, die 'er vele uittrekzels en verdedigingen van zijne eigene werken bij heeft gevoegd.

35. MATTHIÆ MARTINII, *Lexicon Philologicum, in quo Latinæ et à Latinis Auctoribus uſurpatæ, cum puræ, tum barbaræ voces, ex originibus declarantur, comparatione linguarum ſubinde illuſtrantur: multæque in divinis et humanis literis difficultates, ex fontibus, Veterumque et recentium Scriptorum auctoritate, emendantur: nec pauca in Vulgatis Dictionariis admiſſa errata emaculantur. Accedit ejusdem Cadmus Græco-Phœnix; in quo explicantur et ad Orientales fontes reducuntur principes Græcæ voces, et eæ, quæ cum alibi, tum maximè apud LXX Interpretes, et in Novo Teſtamento videntur obſcuriores: ac multæ Dictiones à Lexicographis prætermiſſæ, et in Gloſſariis, alibique, latentes, vertuntur atque illuſtrantur. Præterea additur Gloſſarium* ISIDORI, *cum emendationibus et notis* JOAN. GEORG. GRÆVII, *quibus Auctarium ſubjecit* THEOD. JANSS. AB ALMELOVEEN. *Præfixa eſt Operi* JOANNIS CLERICI, *Diſſertatio Etymologica. Editio nova, prioribus emendatior, et auctoris vita auctior. II Vol. Amſt.* 1701. *in folio.* De *Diſſert. Etymologica* van LE CLERCQ is ene voorreden, waar in hij de regelen aan de hand geeft die men moet volgen in het gebruik der woordafleidingen, en teffens de klippen aanwijst die men daaromtrent moet vermijden.

36. C. PEDONIS ALBINOVANI *Elegiæ III., et Fragmenta; cum Interpretatione et notis* JOS. SCALIGERI, FRID. LINDENBRUCHII, NIC. HEINSII, THEOD. GORALLI, *et aliorum. Amſt.* 1703. 12mo. De Schrijver heeft zig in dit werk en in het volgende, THEODOOR GORAL genoemd; de eerſte van die namen betekent in 't grieks het zelvde als JAN in 't hebreeuws, en de tweede betekend in 't hebreeuws 't zelvde als LE CLERCQ in 't grieks.

37. P. CORNELII SEVERI *Ætna, et quæ ſupeſſunt Fragmenta, cum Notis et Interpretatione* SCALIGERI, FRID. LINDENBRUCHII, & THEODORI GORALLI. *Acceſſit* PETRI BEMBI *Ætna. Amſt.*

1703. 12mo. LE CLERCQ heeft in de wijze van verklaring dezes en des voorgemelden Schrijver, den zelvden trant in acht genomen, als ten aanzien der drukken welke tot gebruik van den Dauphin zijn vervaardigd, plaats vindt. Zijne Noten bevatten veel geleerdheid, en zijn met nuttige zaken opgevuld. In zijne voorreden van PEDO ALBINOVANUS, verdedigt hij zig op ene heufche wijze tegens PERIZONIUS, die de opheldering gen welke LE CLERCQ over QUINTUS CURTIUS in zijne *Ars Critica* hadt medegedeeld, was aangevallen. PERIZONIUS die een gedugt ftrijder in het worftelperk der letteren was, gaf in het volgende jaar zijn QUINT. CURTIUS *Vindicatus* in 't licht, waar in hij den Heer LE CLERCQ op ene verregaande wijze mishandelt; dan deze bleef hem niet fchuldig, maar beantwoordde hem op den zelvden toon bij de recenfie van dat werk, in zijne *Bibliotheque Choifie*, Tom. III. p. 171.

38. *Bibliothéque Choifie, pour fervir de fuite à la Bibliothéque Univerfelle. Amft.* 1703--1713. *XXVIII Tom. in* 12mo. y *compris, la Table generale des matieres.* Men hadt reeds dikwerf den Heer LE CLERCQ aangezogt om de uitgaaf van zijn *Bibliothéque Univerfelle* te hervatten, doch hij hadt zulks tot het jaar 1703 van de hand gewezen; maar als toen befloot hij om zulks te doen, egter met verandering van plan; hij wilde zig niet langer bepalen om alleen van nieuwe Boeken te fpreken, en zulks te doen naar mate die in het licht kwamen: hij nam voor, om onverfchillig uittrekzels zo wel van oude als nieuwe Boeken mede te delen, naar mate die hem zouden voorkomen, en hij zulks van dienst rekende. Verder heeft hij hieromtrent zijn vorigen fchrijftrant in acht genomen, met van tijd tot tijd 'er Verhandelingen van zijn opftel over oirdeelkundige, theologife en gefchiedkundige onderwerpen, in te plaatzen.

39. *Appendix Augustiniana; in qua funt* S. PROSPERI *Carmen de Ingratis, cum Notis Lovanienfis Theologi,* JOANNIS GARNERII, *Societatis Jefu Presbyteri, Disfertationes pertinentes ad Historiam Pelagianismi:* PELAGII *Britanni Commentarii in Epistolas* S. PAULI; *ac denique* DESIDERII ERASMI, JOAN. LUD. VIVIS, JAC. SIRMON-

MONDI, HENR. NORISII, JOAN. PEREPONII, *et aliorum*, *Præfationes*, *Cenſuræ*, *Notæ*, *et Animadverſiones in omnia* AUGUSTINI *Opera*. *Antverp. et Amſt.* 1703. *in folio*. PIETER MORTIER, Boekverkoper te *Amſteldam*, een nieuwen druk vervaardigd hebbende van de werken des Kerkvaders AUGUSTINUS, ingevolge de uitgave der *Benediktijners van St. Maur*, verlangde om 'er een XIIde Deel bij te voegen, uit zodanige ſtukken zamengeſteld die betrekking tot dat werk hadden. De Heer LE CLERCQ wees hem daar toe genoegzamen voorraad aan, en gaf hem teffens enige aanmerkingen van zijn eigen opſtel ter wederlegging van ſommige plaatzen van AUGUSTINUS. Zulks nu is de voorraad, waar uit deze *Appendix* is zamengeſteld.

40. *Le Nouveau Teſtament de N. S.* JESUS-CHRIST, *traduit ſur l'Original Grec; avec des Rémarques, ou l'on explique le Texte, et ou l'on rend raiſon de la Verſion. Amſt.* 1703. De korte Aantekeningen bij de overzetting van deze Bijbelboeken gevoegd, zijn alleroirdeelkundigst, en ſchoon niet aan den ſmaak van ſommigen voldoende, wordt egter dit werk bij velen grotelijks geacht.

41. DESIDERII ERASMI, *Opera omnia, emendatiora et auctiora etc. Opera* JOANNIS CLERICI; *cum ejusdem et aliorum Notis. X Tom. Lugd. Bat.* 1703--1706. *in folio*. Deze druk van den geleerden Rotterdammer, door de noeste vlijt van den Heer LE CLERCQ bezorgd, en met zijne Aantekeningen verrijkt, is buitengemeen fraaij.

42. *Geographia Sacra, ſive notitia antiqua Diœceſium omnium Patriarchalium, Metropoliticarum, et Epiſcopalium Veteris Eccleſiæ, ex SS. Conciliis et Patribus, Hiſtoria Eccleſiaſtica, et Geographis antiquis collecta; Auctore Reverend.* CAROLO A S. PAULO, *Abbate primum Fulienſi, et Congregationis Fulienſium ſuperiore Generali, deinde Epiſcopo Abrincenſi. Acceſerunt in hac editione Notæ et animadverſiones* LUCÆ HOLSTENII: *et Parergon, notitias aliquot Eccleſiaſticas et Civiles, diverſis temporibus editas, complectens; ex Mſ. Codicibus Græcé et Latiné; cum X Tabulis Geographicis accuratiſſime æri inciſis. Amſt.* 1704. *in folio*. Deze Aardrijksbeſchrijving van het Heilige Land zag voor de eerſtemaal het

licht te *Parijs* ten jare 1641. Na ene geleerde voorreden van den Schrijver over de Patriarchen, de Exarquen of Primaten, de Metropolitanen en de Bisschoppen, ontmoet men 'er de beschrijving van het Patriarchaat van *Rome* in VIII boeken. De IV volgende boeken bevatten de Patriarchaten van *Alexandriën*, *Antiochiën*, en van *Jerusalem*. De Noten van HOLSTENIUS, eerst te *Rome* in 1666 gedrukt, zijn hier, tot groot gemak aan den voet der bladzijden geplaatst, bijgevoegd. Dezen druk, die zeer fraaij is, heeft men aan de bezorging van den Heer LE CLERCQ te danken, die ook ene voorreden aan 't hoofd daar van heeft geplaatst.

43. *Geographia Sacra, ex Veteri & Novo Testamento desumpta, & in Tabulas IV concinnata. Quarum I. totius orbis, in Bibliis sacris cogniti, partes continet. II. Terram promisam, sive Judæam in tribus divisam. III. & IV.* JESU CHRISTI, *& Apostolorum* PETRI *&* PAULI *patriam, mansiones & itinera, &* PAULI *navigationem Jerosolymis Romam usque. Additæ sunt Descriptio Terræ Chanaan, sive Terræ promisæ:* JESU CHRISTI, *& Apostolorum* PETRI *&* PAULI *Vitæ: tum et, in omnes eas Tabulas et descriptiones, animadversiones, et Index Geographicus. Auctore* NIC. SANSON, *Abavillæo, et Christianiss. Galliarum Regis Geographo. Accesserunt in Indicem Geographicum Notæ* JOANNIS CLERICI, *cujus etiam præfixa est Præfatio. Amst.* 1704. *in folio.* De Noten van den Heer LE CLERCQ, strekken inzonderheid om de fauten te verbeteren die SANSON bij gebrek van de Hebreeuwse taal te verstaan, begaan heeft. In zijne voorrede geeft LE CLERCQ ene beredeneerde lijst der voornaamste Schrijvers die over de *Gewijde Geographie* geschreven hebben.

44. DIONYSII PETAVII, *Aurelianensis, é Soc. Jesu, Opus de Doctrina Temporum; auctius in hac editione Notis et Emendationibus quam plurimis, quas manu sua Codici adscripserat* DION. PETAVIUS. *Cum Præfatione, et Dissertatione de LXX hebdomadibus,* JOAN. HARDUINI. *III. Tom. Antv. et Amst.* 1705. *in folio.* Deze druk door den onvermoeiden werklust van den Heer LE CLERCQ bezorgd, is verre verkiesbaar boven die van *Parijs*, inzonderheid ten aanzien van de *Kronijk*, welke ten flotte van het

het II. Deel verſtrekt, en die vervolgd is tot op het jaar 533 van de gewone tijdrekening.

45. *Atlas antiquus Sacer, Eccleſiaſticus & Profanus; in quo Terræ Sanctæ variæ diviſiones, Diœceſium Patriarchalium, et Epiſcopalium limites, orbisque univerſus antiquus, prout erat olim exultus, et diviſus, oculis ſubjiciuntur; collectus ex Tabulis Geographicis* NICOLAI SANSONIS, *ejus filiorum, aliorumque celebrium Geographorum. Tabulas ordine collocavit et emendavit* JOAN. CLERICUS, *Amſt.* 1705. *in folio.* Alle de Kaarten tot dezen Atlas, die men niet van ſlordigheid kan vrijpleiten, waren reeds geſneden, toen den Drukker van dit werk de Heer LE CLERCQ aanzogt, om zijne hand tot de uitgave daar van te lenen; hij deedt zulks, en verbeterde grotelijks de Kaarten van *Griekenland* en *Italiën*; ook heeft hij 'er ene geleerde voorreden bijgevoegd.

46. *Onomaſticum Urbium et locorum Sacræ Scripturæ; ſeu Liber de locis Hebraïcis, Græcé primum ab* EUSEBIO *Cæſarienſi, deinde Latiné ſcriptus ab* HIERONYMO: *in commodiorem vero ordinem redactus, variis additamentis auctus, Notisque et Tabula Geographica Judææ illuſtratus, opera* JACOBI BONFRERII. *Recenſuit et Animadverſionibus ſuis auxit* JOANNES CLERICUS. *Accesſit huic editioni* BROCARDI *Monachi, ex ordine Prædicatorum, deſcriptio Terræ Sanctæ. Amſt.* 1707. *in folio.* De Aantekeningen die de Heer LE CLERCQ tot dit werk heeft bijgedragen, zijn uitmuntend en geleerd, en met den ſtempel van fijne oirdeelkunde gezegeld.

47. *Veteris Testamenti Libri Hiſtorici,* JOSUA, JUDICES, RUTHA, SAMUEL, REGES, PARALIPOMENA, ESDRAS, NEHEMIAS, *et* ESTHERA, *ex tranſlatione* JOANNIS CLERICI; *cum ejusdem Commentario Philologico, Diſſertationibus Criticis, et Tabulis Chronologicis. Amſt.* 1708. *in folio.* De beide verhandelingen die men aan het ſlot van dit werk ontmoet, beſtaan: Ten 1. in een onderzoek, over den *oirſprong van het Sanhedrin* of *Raadsvergadering der Joden.* Ten 2., *over de Melaatsheid van* MOSES; LE CLERCQ is van gedagten, dat het een beſmettelijke ziekte der huid geweest zij, eertijds in *Egijpten* en *Sijriën* enz. bekend; doch die vervolgens heeft opgehouden.

48. *Lettre à Mr.* BERNARD *ſur l'Apologie de* FRÉDÉRIC-AUGUSTE GABILLON, *Moine defroqué. Amſt.* 1708. 12*mo.* Deze knaap gaf zig in *Engeland* uit vóor JAN LE CLERCQ, en bedroog dus enige Engelſe Theologanten, die hem op een vriendelijke wijze onthaalden. Het bedrog ontdekt zijnde, kwam hij in *Holland* een *Apologie* of verdedigingsſchrift in 't licht geven, waar in LE CLERCQ en BERNARD door dezen gelukzoeker ten hoogſten beledigd worden. Dit gaf gelegenheid tot dezen brief, die onwederſprekelijke bewijzen van GABILLONS bedriegerijen bevat.

49. SULPICII SEVERI, *quæ extant, Opera omnia, in duos Tomos diſtributa; quorum prior continet antehac edita, cum Notis* JOHANNIS VORSTII, *alter Epiſtolas, antea, cum reliquis Operibus nondum editas; ex recenſione & cum Notis* JOANNIS CLERICI. *Lipſiæ* 1709. 12*mo.* De Aantekeningen welke LE CLERCQ hier heeft bijgevoegd, ſtrekken ten waarborge van zijne ervarenheid in de gezonde kritijk.

50. HUGO GROTIUS, *de Veritate Religionis Chriſtianæ. Editio accuratior, quam recenſuit, notulisque adjectis illuſtravit* JOANNES CLERICUS; *cujus accesſit de eligenda inter diſſentientes ſententia, Liber unicus. Amſt.* 1709. 12*mo.* Deze druk van dit met regt zo geachte werkje van den beroemden GROTIUS, wordt boven alle de andéren geſchat, om reden, van de ſchone ſtukken en aantekeningen die de Heer LE CLERCQ 'er heeft bijgevoegd.

51. FRANCISCI VAVASSORIS *é Societate Jeſu, Opera omnia antehac edita, Theologica & Philologica. Nunc primum in unum volumen collecta; ad quæ accesſerunt inedita, & ſub ficto nomine emiſſa cum Latina tum Gallica. Amſt.* 1709. *in folio.* Aan het hoofd van dit werk pronkt ene voorreden van den Heer LE CLERCQ, de levensbeſchrijving van den Jeſuit LE VAVASSEUR, en verſcheidene lofdigten ter zijner eere bevattende.

52. MÉNANDRI & PHILÉMONIS, *Reliquiæ, quotquot reperiri potuerunt, Græcé & Latiné, cum Notis* HUGONIS GROTII, *et* JOANNIS CLERICI, *qui etiam novam omnium verſionem adornavit, Indicesque adjecit. Amſt.* 1709. 8*vo.* LE CLERCQ heeft hier alle de brokken en verſpreide ſtukken van MÉNANDER en PHILÉ-

MON

MON verzameld, die door GROTIUS in zijnen STOBÆUS, en in zijne *Excerpta ex Tragœdiis & Comœdiis Græcis*, afzonderlijk waren uitgegeven. Hij heeft 'er de woorden en ſpreekwijzen van die beide Schrijvers bijgevoegd, die hij elders heeft ontmoet, en wel inzonderheid in een geſchreven *Lexicon* van PHOTIUS, het welk te *Oxford* wordt bewaard, en waar van KRISTIAAN FREDERIK BOERNER, naderhand Profeſſor in de philoſophie te *Leipzig*, hem uittrekzels hadt bezorgd. Ook heeft hij hier bijgevoegd de plaatzen van MENANDER door MEURSIUS in zijne *Bibliotheca Attica* aangehaald. Hij rangſchikt deze brokken van Blijſpellen onder hunne tijtels, in een alphabetiſche orde, en geeft 'er ene letterlijke vertaling in proſa van, in plaats dat GROTIUS die fragmenten in latijnſe vaarſen hadt overgebragt, die gants niet nauwkeurig, en veelal onverſtaanbaar zijn. LE CLERCQ kende alle deze ſtukken door het naamregister dat 'er J. A. FABRICIUS in zijne *Bibliotheca Græca* van heeft gegeven. Van zo veele hulpmiddelen voorzien, begint hij egter nog fauten, indien men geloof mag ſlaan aan den inhoud van een werkje, dat tot tijtel heeft: *Emendationes in* MENANDRI *&* PHILEMONIS *reliquias ex nupera editione* JOANNIS CLERICI; *ubi multa* GROTII *& aliorum, plurima vero* CLERICI *errata caſtigantur. Traj. ad Rhen.* Met een voorreden van PIETER BURMAN, toen ten tijd Hoogleraar te *Utrecht*. Het een en ander heeft een vrugtbare baarmoeder van twistſchriften opgeleverd.

53. TITI LIVII *Hiſtoriarum quod extat, cum integris* JOANNIS FREINSHEMII *ſupplementis emendationibus, & ſuis locis collocatis, Tabulis Geographicis, & copioſo Indice. Recenſuit et Notulis auxit* JOANNES CLERICUS. *X Vol. cum Fig. et Tabulis Geographicis. Amſt. et Traj. ad Rhenum* 1710. 8*vo*. LE CLERCQ heeft den Text gevolgd der editie van Jo. FRED. GRONOVIUS; boven aan de bladzijden heeft hij de jaren voor CHRISTUS geboorte en die der Burgemeesteren getekend, en den korten inhoud aan de kant van ieder artikel geplaatst, het welk gevoegd bij het formaat, dezen druk tot gebruik gemakkelijker maakt, dan alle de voorgaanden; de Noten die beneden aan de bladzijden ge-

gevonden worden, zijn gering in getal, doch oirdeelkundig.

54. C. CRISPI SALLUSTII *quæ extant, cum Notis integris* GLAREANI, RIVII, CIACCONII, GRUTERI, CARRIONIS, MANUTII, PUTSCHII, DOUZÆ: *& ſelectis* CASTILIONÆI, CYPRIANI *&* AUSONII POPMÆ, PALMERII, URSINI, J. F. GRONOVII, VICTORII, *&c. Accedunt* JULIUS EXSUPERANTIUS, PORCIUS LATRO, *et Fragmenta Hiſtoricorum veterum, cum Notis* AUSONII POPMÆ. *Recenſuit, Notas perpetuas et Indices adjecit* JOSEPH. WASSE. *Præmittitur* SALLUSTII *Vita, auctore V. Cl.* JOANNE CLERICO. *Cantabrigiæ* 1710. *in 4to.* Hier is een uitmuntend Register agter geplaatst, hoedanig het te wenſchen ware dat men ten aanzien van andere gelijkſoortige Schrijvers navolgde. Dit Register is voorafgegaan door JANI MELLERI PALMERII *Spicilegium in* SALLUSTIUM. In de levensbeſchrijving die aan het hoofd van deze uitmuntende editie is geplaatst, heeft de Heer LE CLERCQ, in de netſte orde en nauwkeurigheid, verzameld, al wat tot SALLUSTIUS betrekking heeft; hij ſchildert met ongemeen wel treffende kleuren, het ware karakter van dien Schrijver, welke door zijn gedrag, de gevoelens van eer en deugd, die hij alomme in zijne werken zo hoog verheft, logenſtraft, doordien hij zig aan alle de ondeugden heeft overgegeven, tegens welke hij 't hevigſte heeft uitgevaren.

55. ÆSCHINIS *Socratici Dialogi tres, Græcé et Latiné, ad quos accesſit quarti Latinum Fragmentum. Vertit et Notis illuſtravit* JOANNES CLERICUS, *cujus et ad calcem additæ ſunt Silvæ Philologicæ, cum omnium Indicibus neceſſariis. Amſt.* 1711. *in gr. 8vo.* Men ontmoet hier in de levensbeſchrijving van ÆSCHINES, bijgebragt door DIOGENES LAËRTIUS, met een gedeelte der Noten van CASAUBONUS, en van MENAGE, en de getuigenisſen van ATHÉNÉUS, van ARISTIDES en anderen, ten voordele van dezen leerling van SOCRATES: vervolgens zijne drie zamenſpraken, welke gevonden worden onder die welke men aan PLATO toeſchrijft, en het fragment van een vierde uit CICERO ontleend; dit alles met ene nieuwe overzetting, en aantekeningen van den Uitgever. Deze zamenſpraken handelen over de volgende onderwerpen: 1. Kan de Deugd onderwezen wor-

worden? 2. Zijn de Rijkdommen ene weldaad? 3. Moet men den Dood vrezen? Het *Fragment* handelt over de pligten der Getrouwden. De *Silvæ*, of mengelingen van letterkunde van LE CLERCQ, lopen 1. over het geen men *Literæ humaniores* noemt. 2. Over het onderwerp van ÆSCHINES zijn eerste zamenſpraak. 3. Over het karakter van SOCRATES. 4. Over een plaats uit PHÆDRUS. 5. Over de verſchillende betekenisſen van het woord Δίκη. 6. Over een puntdigt van CALLIMACHUS. 7--10. Over verſcheidene plaatzen van PETRONIUS, van het Tafereel van CÉBES, van MAXIMUS den *Tijriër*, en van ARISTOTELES. De Heer LE CLERCQ regtvaardigt SOCRATES van den argwaan van *Pederastie:* hij roemt grotelijks zijne zedeleer: hij breidt zig wijdlopig uit over zijne *Ironie*, en bewijst dat die Wijsgeer in de onderſtelling leefde, dat na den dood de Goeden beloond, en de Kwaden geſtraft wierden. Voorts is hij van gedagten, dat PETRONIUS korten tijd voor CONSTANTYN heeft geleefd, en grond zig daar omtrent, op de klagten, welke die Schrijver uitboezemt over het verval der ſchilderkonst: *Picturam ne minimum quidem vestigium ſui reliquiſſe.* Hij verklaart deze vaarſen van den zelvden Schrijver:

Sed ſive armigeræ rident Tritonidis arces,
Seu Lacedæmonio tellus habitata colono,
Sirenumque domus.

En beweert, dat die landſtreek door *Lacédemoniſe* koloniën bevolkt, en die woonplaats der Sirénen, *Siciliën* kenſchetst, alwaar de *Romeinen*, reeds omtrent het einde der IIIde eeuwe hunne letteroeffeningen gingen verrigten.

56. PHILARGYRII *Cantabrigienſis*, *Emendationes in* MENANDRI *& PHILEMONIS reliquias*, *ex nupera editione* JOANNIS CLERICI. *Ubi quædam* GROTII, *& aliorum*, *plurima vero* PHILELEUTHERI. *Lipſienſis errata castigantur. Cum Præfatione* JOANNIS CLERICI. Men gist misſchien met grond, dat de voorgewende PHILARGYRIUS geen ander dan STEVEN BERGLER is geweest. Anderen houden hem, met meer regt, voor Jo. CORN. DE PAUW. Zie SAX. *Onom. liter.* P. VI. p. 195.

57. JOANNIS CLERICI, *Philoſophiæ et S. Linguæ apud Remonſtran-*

ſtrantes Amſtelodami Profeſſoris, Vita & Opera ad annum M.DCC.XI.; *Amici ejus Opusculum, Philoſophicis* CLERICI *Operibus ſubjiciendum. Amſt.* 1711. *in* 12*mo.* Hier zijn bijgevoegd zes latijnſe Brieven van GRÆVIUS en vijf franſe van EZECH. SPANHEIM, gerigt aan JAN LE CLERCQ, die zelv de Schrijver van deze levenſchets is.

58. *Pervigilium Veneris ex editione* PETRI PITHŒI, *cum ejus &* JUSTI LIPSII *Notis: itemque ex alio Codice antiquo, cum Notis* SALMASII, *&* PETRI SCRIVERII; *accesſit ad hæc* ANDREÆ RIVINI *Commentarius.* AUSONII *Cupido cruci adfixus; cum Notis* MARIANGELI ACCURSII, ELIÆ VINETI, PETRI SCRIVERII, *& Anonymi. Accesſere ad calcem.* JOSEPHI SCALIGERI, *et* CASPARIS BARTHII *Animadverſiones. Hagæ Comitum*, 1712. *in gr.* 8*vo.* LE CLERCQ is de Uitgever van deze verzameling, en de *Anonymus* in den tijtel vermeld.

59. *Oratio funebris in obitum Rev. et Cl. Viri*, PHILIPPI A LIMBORCH, *S. Theologiæ apud Remonſtrantes Profeſſoris, defuncti die* XXX. *Aprilis, Anno* M.D.CCXII., *habita à* JOANNE CLERICO *die* VI. *Maii, quo ſepultus eſt. Amſt.* 1712. 4*to.* Herdrukt in de *Clariſſimorum Virorum Orationes ſelectæ* van JAN ERHARD KAPPIUS. *Lipſiæ* 1722. *in* 12*mo.* pag. 1392--1416.

60. *Bibliothéque Ancienne et Moderne, pour ſervir de ſuite aux Bibliothéques Univerſelles et Choiſies. XXIX Tom.* y *compris la Table des matieres. Amſt.* 1714--1727. *in* 12*mo.* De dood van een Boekverkoper hadt de *Bibliothéque Choiſie* doen ſtaken; de Heer LE CLERCQ vervolgde die zedert op aanhouden van zijne vrienden, onder dezen nieuwen tijtel, doch in den zelvden tránt als de vorigen geſchreven.

61. *Hiſtoria Eccleſiaſtica duorum primorum à* CHRISTO *ſæculorum, è Veteribus monumentis deprompta à* JOAN. CLERICO. *Amſt.* 1716. 4*to.* Van dit werkje is reeds hier boven geſproken.

62. *Hiſtoire des Provinces-Unies des Pays-Bas, qui contient ce qui ſ'eſt paſſé depuis l'an* M.D.LX, *jusqu'à la fin de l'année* M.D.CC.XIII. *Avec les principales Medailles et leurs explication, depuis le commencement jusqu'au Traité de Barriere conclû en* 1716. *III Vol. in folio. Amſt.* 1723--1728. Dit werk dat ten aanzien

zien van de uitvoering ongemeen ſchoon is, heeft men ook een nederduits kleed aangetrokken, en is ten jare 1730 in die taal mede in III Delen in folio gedrukt. Zijnde beide deze pragtige Uitgaven verſierd met fraaije platen door B. PICART en andere voorname Meesters vervaardigd. Ook is die in 't nederduits ten jare 1736 in IV Delen in 4to. herdrukt. Het doel dat de Heer LE CLERCQ zig in het ſchrijven van deze Geſchiedenis voorſtelde, betuigt hij geweest te zijn: „ om alleen de gedenkwaardigſte gebeurtenisſen aan „ den Nazaat over te leveren, en de geringeren met ſtilzwij„ gen voorbij te gaan, doordien dezen dikwils onzeker zijn, „ daar de eerstgemelden op vaster gronden rusten; dit zegt „ hij, de reden te zijn, dat hij in geringe omſtandigheden, „ die door drift of onwetendheid meermalen veranderd, ver„ groot of verkleind worden, zeer kort is. Ook betuigt hij, „ zig de onzijdigheid, als het voornaamſte ſieraad der Ge„ ſchiedenis, en ene hoedanigheid zijnde waar van zij haren „ voornaamſten luister, achting en waarde ontleent, voorge„ ſteld te hebben." In hoe verre hij nu aan het laatſte gedeelte van deze betuiging heeft beantwoord, laten wij aan het oordeel van zijne Lezers over. Wat ons betreft, wij houden het daar voor, dat hij op den zelvden klip geſtrand is, waar op de verdienſtelijke Geſchiedſchrijver GERARD BRANDT heeft ſchipbreuk geleden; namelijk, dat hij met enen al te warmen ijver voor zijne kerkgemeente is doortrokken geweest, toen hij het tijdvak beſchreef, waar in de kerkgeſchillen tusſen de *Remonſtranten* en *Gomaristen*, zulke deerlijke uitwerkzels hebben voortgebragt; en waar van aan de andere zijde TRIGLAND en BAUDART ook in geenen dele zijn vrij te pleiten. Voorts is dit werk uitnemend wel en in een fraijen ſtijl geſchreven; en voor velen des te aangenamer, doordien 'er de kortheid in betragt is, en het genoegzaam niets bevat dan 't geen de *Nederlandſe* Geſchiedenis betreft. De beoirdeling van PAQUOT over dit werk, is allerpartijdigst, en konde niet wel anders van een ijverig Roomsgezinden verwagt worden; dan, 't geen daar bijzonder in te wraken valt, beſtaat

in

in de verdraijing van gebeurtenisſen, die door min onbevooroirdeelder Schrijvers van zijne geloofsbelijdenis, in een met hem ſtrijdend daglicht beſchouwd worden.

63. *Veteris Teſtamenti Libri Hagiographi*, JOBUS, DAVIDIS *Pſalmi*, SALOMONIS *Proverbia*, *Concionatrix*, *et Canticum Canticorum*, *ex tranſlatione* JOANNIS CLERICI, *cum ejusdem Commentario Philologico in omnes memoratos Libros*, *et Paraphraſi in Jobum et Pſalmos. Amſt.* 1731. *in folio.* De Schrijver, dit, noch het volgende Deel niet hebbende kunnen afwerken, heeft men die in den toeſtand het licht doen zien, waar in zij waren, toen hij ziek wierdt.

64. *Prophetæ ab* ESAIÁ *ad* MALACHIAM *usque*, *ex translatione* JOANNIS CLERICI; *cum ejusdem Commentario Philologico*, *et Paraphraſi in* ESAIAM, JEREMIAM, *ejus Lamentationes*, *et* ABDIAM; *Diſſertationes* JOANNIS SMITH *de Prophetia*, *et ipſius Auctoris*, *de Poëſi Hebræorum. Amſt.* 1731. *in folio.* JAN SMITH, waarvan men ene Verhandeling aan het hoofd van dit boekdeel vindt, wierdt Doktor in de fraije konſten te *Cambridge* ten jare 1644, en ſtierf in het bloeijendſte zijner jeugd in 1653, na reeds veelvuldige blijken zijner veel belovende geleerdheid gegeven te hebben. Zijne *Uitgelezene Verhandelingen*, wierden te *Londen* ten jare 1660 in 't engels gedrukt; LE CLERCQ heeft de moeite genomen, om 'er die gene van in het latijn te vertalen, welke over de Prophétiën en Prophéten handelen.

65. *Deux Lettres à Mr.* P. BAYLE, *ſur des Nouvelles de Litterature.* Deze zijn van het jaar 1684, en gelijfd in de *Bibliothéque Raiſonnée des Savans.* Tom. VI. p. 317 &c.

66. Ook is het de Heer LE CLERCQ, die de Registers heeft vervaardigd van den DIOGENES LAËRTIUS, in 't grieks en latijn, te *Amſteldam* in de jaren 1692 en 1693 bij de gebroeders WETSTEIN, in II Delen in 4to. gedrukt.

67. *Epiſtola de Editione Novi Teſtamenti Milliana*, *quæ Oxoniæ prodiit*; aan het hoofd van 't N. Testament in 't grieks door den Heer JOAN MILL te *Amſteldam*, ten jare 1710, *in folio* uitgegeven.

68. Genoegzaam hadden wij vergeten, een werkje te melden

den door hem op verzoek van zijn Boekverkoper ten jare 1693 geſchreven. Het heeft tot tijtel: *Hiſtoire* D'EMERIC, *Comte* DE TEKELI, *ou Mémoires pour ſervir à ſa vie, on l'on voit ce qui ſ'eſt paſſé de plus conſiderable en Hongrie depuis ſa naiſſance jusqu'á préſent.* Doch doordien dit werkje uit couranten en andere tijdſchriften is ſamengeraapt, heeft LE CLERCQ het nimmer voor zijn letterkind willen erkennen.

Zie daar, Lezer, een vrij uitgebreide, en met enige ophelderingen aangevulde Naamlijst van des Heren LE CLERCQS werken. Wie zal, die met behoorlijke aandagt nagaande, niet met mij in verwondering geraken, dat één Mensch in ſtaat is geweest zo veel en zulk een verſchillenden arbeid ten einde te brengen, en weigeren, om teffens met mij zijn zegel te hangen aan het gezegde van zijnen Loffchrijver, hier op uitkomende: „ Ik ben overtuigd (zegt die) dat de voortrol„ ling der eeuwen, wel verre van LE CLERCQS roem te ver„ minderen, dien in enen verhevener glans zal doen ſchitte„ ren, en dat de Nakomelingſchap, in ene ruime mate, aan zij„ ne gedagtenis te rug zal ſchenken, het geen onregtvaardige „ Tijdgenoten hem, van zijnen welverdienden roem, hebben „ zoeken te ontroven; ja, dat, ſchoon hij, ten aanzien van „ zwakheden en gebreken, lotgemeen was met alle andere „ ſtervelingen, die egter allen zijn uitgewist door de ſchone „ en uitmuntende hoedanigheden van zijn Geest en Hart."

—— MORHOVIUS, *Polyh. Liter.* Tom. I. p. 179, 180. 718. 888, 889. Jo. FABRICII, *Hiſtoria Bibliothecæ.* Part. I. p. 56. 356--359. Part. III. p. 435. Part. IV. p. 101. Part. VI. p. 279. HEUMANNI, *Via ad Hiſt. Liter.* p. 93. 255, 256. 463. 499. G. STOLLE, *ad Heumanni Conſp.* p. 434. 1026. 1032. 1045. J. M. GESNERUS, *Iſagog.* Tom. I. p. 146. Tom. II. p. 411, 412. C. SAXI, *Onom. liter.* Pars V. p. 274, 275. 626. NICERON, *Hommes illuſtres.* Tom. XL. p. 294--362. *Journal Litteraire*, Tom. XVI. p. 415--417. J. G. DE CHAUFEPIÉ, *Dictionaire*, Tom. II. lett. C. p. 99--105. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. XVII. p. 1--133. *Levens van eenige voornamè Mannen* &c. IV. D. bl. 137--161. BJÖRNSTÄHL, *Reizen*, V. D. bl. 124.

benevens de *Aanteek. (n)*, van den geleerden Heer M. TYDEMAN, over die plaats.

CLERCQ (KRISTIAAN LE), geboren in het midden van de XVIIde eeuw, toog het Rekolletten kleed aan in een kloofter van *St. Antonij van Padua* in *Artois*. Tot het prieſterdom opgeleid, nam hij gedurende enige jaren den predikdienſt waar. Zijne Opperſten hem bekwaam geoirdeeld hebbende, tot de bediening van Zendeling, beſtemden hem in die hoedanigheid voor *Nieuw-Frankrijk*. Hij vertrok in het jaar 1675, en kwam den 27 oktober van dat zelvde jaar te *Gaspéſiën* aan, 't welk ene landſtreek is van vijf mijlen breedte, en zes à zeven lengte aan den mond van de rivier *St. Laurens*, gelegen op 48 graden noorderbreedte. De Rekolletten hadden aldaar een verblijfplaats en een kapel, die ten jare 1690 door de woede der *Engelſen* is verbrand. Het eerſte dat LE CLERCQ hier gekomen zijnde verrigtte, was de landtaal te leren; na het welk, hij zig met een ongemenen vlijt gedurende het tijdvak van 12 jaren toelei tot de bekeering der *Gaspéſianen*; dan hoe warm de ijver van onzen Zendeling ook mogte zijn, was de vrugt die hij uit zijn prediken trok, zeer gering, doordien de *Gaspéſiërs* den Doop ontvangen hebbende, ligt weer tot de dronkenſchap vervielen, op nieuw het bijgeloof aankleefden, en de verdere ondeugden begingen die hun eigenaartig zijn. Gedurende het verblijf van LE CLERCQ in *Gaspéſiën*, nam hij nauwkeurig de levenswijze, gewoonten en regeringsbeſtier der inwoners waar; en draalde niet lang in zijn vaderland te ruggekeerd zijnde, om 'er ene beſchrijving van te vervaardigen, die hij aan de Prinſeſſe van EPINOY opdroeg, en die onder den volgenden tijtel is gedrukt:

Nouvelle Relation de la Gaspéſie; qui contient les mœurs & la religion des ſauvages Gaspéſiens Portecroix, adorateurs du Soleil; et d'autres peuples de l'Amerique ſeptentrionale, dite le Canada. Par le P. CHRÉTIEN LE CLERCQ, *Miſſionaire Récollet, etc. Paris* 1691. *in* 12*mo*. Zie hier het gene 't aanmerkenswaardigſte in deze beſchrijving is te vinden. *Gaspéſiën* is een landſtreek ver-

vervuld met rotzen, bergen, en uitgeſtrekte boſſchen, bepaald door een ſchone waterkom, en door drie vischrijke rivieren, die zig verre landwaards al kronkelende uitſtrekken. De volkeren die derzelver boorden bewonen, hebben 'er nimmer, onderſcheiden, enige Godheid gekend; en tot op de eerſte zendingen toe, hebben zij zonder tempels, zonder Priesters, en zonder enige offeranden te doen, geleefd. De Zon ſchijnt het gewone voorwerp van hunnen eerdienst geweest te zijn. Bij derzelver opgang kwamen zij uit hunne hutten om haar te groeten, en bij haren ondergang bewezen zij haar de zelvde eer. Enigen bogen zig ook voor kruiſen, die in hunne hutten en op de plaatzen daar zij gingen jagen en viſen, gevonden wierden; zij grondvestten dezen eerdienst op ene overlevering, waar van de oirſprong wijdlopig in het werk zelve vermeld wordt. In hunne ziekten nemen de *Gaspéſiërs* toevlugt tot bedriegers die hun genezing beloven, met door het blazen van hunnen adem, den verborgen worm uit het zieke deel te verjagen. Hoe genaamd geen wetboek hebbende tot de uitwijzing hunner geſchillen, laten zij die door vrienden en ſcheidsmannen beſlisſen. Indien een van hun voor doodſchuldig wordt gehouden, komt de eerſte de beste, en ſlaat hem met een bijl of knods den kop aan ſtukken. Zij oorlogen niet anders dan om aangedane verongelijkingen te wreken, of zig gevreesd te maken. Pijl en boog verſtrekt hun tot wapentuig, waar mede zij ongemeen behendig weten om te gaan. Overwinnaars zijnde, ligten zij de huid met haair en al van de hoofden der overwonnenen, hangen die aan de borst hunner paarden of nagelen die aan hunne deuren, tot een roemrijk gedenkteken hunner overwinningen. Hunne krijgsgevangenen worden met ontmenschte wreedheid behandeld. Een *Engelſen* Officier gegrepen hebbende, die zig dapper in den ſtrijd tegens hun hadt gedragen, moest deze de wreedſte folteringen ondergaan, zij ſneden hem overal op zijn lighaam diepe kerven en haalden 'er alle de linten door waar mede zijn kleed bezet was. Wanneer zij op ene gelijkſoortige wijze door hunne vijanden behandeld worden, wel verre van als dan te klagen, tarten zij

hunne beulen, en tragten zelvs ene vrolijke houding aan te nemen. Na den oorlog, verſtrekt de jagt tot hunne aanzienlijkſte bezigheid; en, doordien zij geen vee hebben te voeden, noch akkers te beploegen, houden zij altoos ene zwervende levenswijze. Zij zijn niet minder eerzugtig om Bevers te doden, dan Menſchen hoofdſchedels te ligten. Hunne hutten zijn uit ſtaken vervaardigd, en met ſchors van berkenbomen bedekt; van een rondagtige gedaante, en zo ligt, dat zij die even als parkement kunnen oprollen, en met zig voeren. De klederen van deze wilden beſtaan uit bevervellen en die van den zeewolf. De hoofden der natie zijn 't ſlegtst uitgedost, en onderſcheiden zig van hunne onderdanen niet anders, dan dat zij zorg voor hun welzijn dragen. Alvorens de *Franſen* in hun land kwamen, leefden de *Gaspéſiërs* niet anders dan van de jagt en viſerij, zij kenden het gebruik van ketels niet, en hadden nimmer brood noch wijn gezien. Hun vlees en vis lieten zij in houten bakken koken, met 'er gloeijende keiſtenen in te werpen, die het water deden zieden, tot dat het vlees half gaar was. Des zomers leven die volken in overvloed, dan doordien zij geen voorraad opdoen, zijn zij des winters ſomtijds tot het wrede uiterſte gebragt, om hunne eigen kinderen te verſlinden. Hunne ſpraak heeft niets gemeens met enige *Europiſe*. Zij kunnen lezen noch ſchrijven, en de waan waar in zij zijn, dat zij niet lang zouden leven, indien zij zo geleerd als de *Franſen* waren, is oirzaak, dat zij in hunne onwetendheid voortgaan. Intusſen ontbreekt het hun niet aan geest; want enkelden, die naar onderwijs luisterden, hebben vrij aanzienlijke voortgangen in de wetenſchappen gemaakt. Wanneer een *Gaspéſiër* zig in het huwelijk wil begeven, openbaart hij zulks aan den vader van het meisje dat hij op 't oog heeft, en hij kan haar komen zien; indien deze in zijn aanzoek bewilligt, voegt 'er het meisje hare goedkeuring bij, ontvangt de geſchenken van haren minnaar, en verëert hem op hare beurt met enige van hare handwerkjes. Vervolgens woont de jongeling een jaar lang in de hut van zijnen toekomenden ſchoonvader, volgt hem overal,

al, en geeft hem alle de pelterijen die hij op de jagt buit maakt; de dogter legt zig aan hare zijde op de huishouding toe, en vrijer en vrijster verkeren onderling met de voorbeeldigſte ingetogenheid. Het jaar verſtreken zijnde, komen vrienden en magen bijéén, om het meisje aan den jongeling over te geven, doch indien 'er vervolgens enige jaren verlopen, dat deze trouw met geen kinderen gezegend wordt, dan ſcheiden zij, en zoeken elders hunne gading. Behalven de feesten der bruiloft, hebben zij 'er een aan de jagt, een aan de vrede, een aan den oorlog, en een *om alles op te eeten*, toegewijdt. Op alle deze feesten nuttigen zij maar éénerlei ſoort van ſpijze; doch in het laatstgenoemde moet 'er niets overblijven, en het overſchot mag zelvs niet aan de honden worden gegeven; alleen ſtaat het hun vrij, om het in 't vuur te werpen. Deze wilden genieten doorgaans eene beſtendige gezondheid, en leven lang. Zij komen de ziekten voor, door een braakmiddel, vervaardigd uit een zekeren wortel die niet kwalijk naar dien van de *Cichorei* gelijkt. Overvalt hun egter enige onpaſſelijkheid, genezen zij 'er veeltijds van door het aderlaten en zweten. Zo dra de zieke den laatſten ſnik heeft gegeven, bewoelen zij zijn ligbaam in een elands-vel of wel ſteken het in een bever-zak, zodanig dat de kin de knieën raakt, en de voeten op den rug, dan werpen zij hem in een kuil die de gedaante van een put heeft. Al het geen tot gebruik van den overledenen heeft verſtrekt, wordt met hem begraven; en den kuil vol zijnde, daar een kruis boven op gezet.

LE CLERCQ heeft behalven deze beſchrijving, nog een *Woordenboek van de ſpraak der Gaspéſiërs* vervaardigd, 't welk hij te *Québek* ten dienſte der Geestelijken van zijne orden heeft gelaten. —— PAQUOT, *Mem. litt.* Tom. XVII. p. 442--448.

CLERCQ (NIKLAAS DE), was een nederduits Schrijver, waar van ik niets anders heb kunnen te weten komen, dan dat hij in de XVIde en XVIIde eeuw heeft gekeefd, dat

hij Boekverkoper en Drukker te *Delft* is geweest, en ten jare 1623 of iets vroeger, is gestorven, doordien zijn *Princelijk Kabinet* in genoemden jare, bij zijne Erfgenamen is gedrukt en uitgegeven. Voor het tijdvak waar in hij leefde, was hij een kundig Man, inzonderheid in de Geschiedenissen; zulks blijkt, uit zijne in 't licht gegevene werken; welke zijn: 1. Tooneel der Heijzeren van Chzistenrijck / sedert den onderganck van het Grieks Heijzerdom; verbattende haze beeltenissen / afcomsten / ende boomaemste daden / ende also 't sommier der Historie van meer dan 150 jaeren herwaerts / bij een vergadert tot de geloofwaerdigste Schzijvers door N. D. C. Arnhem / bij JAN JANSZ, 1615. in folio. 2. Tooneel der beroemde Hertogen / Princen / Graven ende Krijgshelden van het Chzistenrijck binnen deze dzij laetste eeuwen; verbattende haere beeldnissen / afcomsten / ende boomaemste daden. Mitsgaders den oorspronck / ende huijdigen staet / der vermaerder Republijcken van Venetien / Genua / Switserlandt / ende Geneven; tot de geloofwaerdigste Schzijvers. Delft / bij NIKLAAS DE CLERCQ. 1617. in folio. 3. Princelijk Kabinet; verthoonende 't Leven / Afcomste ende afbeeldingen der boomaemste Vorsten / Princen / Graven / ende Heeren van Europa. Mitsgaders beschzijvinge van den Staet / Landen / Rijkdommen ende inkomsten derselver enz. Delft / bij de Erfgenamen van NIKLAAS DE CLERCQ. in folio. Alle drie deze werken zijn versierd, den tijd in aanmerking nemende, met ongemeen fraije pourtraitten in het koper gesneden. —— PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. XVIII. p. 303; 304. LE CLERCQ, *Princ. Kab.* Voorr.

CLERCQ (PIETER LE), een Dominikaner Monnik, in het klooster van die orden te *Rijssel*, is geweest een beroemd Prediker, en stierf in den bloei van zijne jaren den 5 oktober 1635. Van hem ziet het licht: *Oratio in laudem D.* THOMÆ AQUINATIS. *Insul.* 1629. *in* 8vo. —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 963.

CLERCQ (PIETER LE), Geschiedschrijver, is geboren te *Naarden* in het jaar 1692, en heeft door zijne menigvuldige schrif-

ſchriften, zo eigene opſtellen, als door hem uit 't *Engels* en 't *Frans* vertaalde voorname werken, treffende blijken gegeven van zijne grote kunde en ervarenheid in vele takken van wetenſchappen, als wel inzonderheid in het vak der Geſchiedkunde en die der Natuurkunde, ook was hij een zoetvloeijend Digter. Van 's Mans herkomst, geboorte en lotgevallen, is mij niets anders gebleken, dan dat hij gehuwd is geweest met MARIA SPRAKEL, geboren te *Zwolle*, en ten jare 1752 overleden te *Goor*; daar LE CLERCQ reeds in het jaar 1722 met zijn huisgezin moet gewoond hebben, doordien hij in de voorreden van zijn *Huwelijks Mintafereel*, in dat jaar voor de eerſtemaal gedrukt, verſchoning verzoekt over enige geringe drukfeilen die 'er in zijn werk geſlopen zijn, zig dus uitdrukkende: „ dat iemant die zo ver van de drukkerij woont als „ het midden van *Twente* van *Amſteldam* leit, zo zeer niet kan „ waken tegens de drukfeilen, als iemant dien het mag gebeuren, de jongens te horen roepen: *Is de proef gecorrigeert?*" Ook heeft hij te *Zwol* en te *Haſſelt* gewoond, en ten laatſten in *'s Gravenhage*, alwaar hem de bediening wierdt gegeven van Kommisſaris van hun Hoog Mog. uitheemſe depeches en die van hare Koninglijke Hoogheid de Vrouwe Gouvernante. Hij is in deze Hofplaats overleden den 20 december 1759; nalatende ene dogter ANNA MARIA LE CLERCQ, weduwe TER PLEGT, thans nog in leven, en woonende in het Vrouwenhuis te *Zwolle*.

Het voornaamſte werk dat PIETER heeft geſchreven, is een vervolg op de *Nederlandſe Geſchiedenisſen* van JAN LE CLERCQ, 't welk hij voornemens was tot op het jaar 1751, namentlijk tot op den dood van Prins WILLEM DEN IV. Erfſtadhouder van de *Nederlandſe* gewesten, te brengen; doch nimmer is 'er meer dan het I. Deel of wel de IX eerſte Boeken, lopende tot op het jaar 1740 ingeſloten, van in 't licht gekomen, onder dezen tijtel: Geſchiedenisſen der Vereenigde Nederlanden, ſedert den aanvang des jaars 1714 tot aan den dood van Z. D. Hoogheid den Heere Prinſe van ORANJE EN NASSAU, Erfſtad-

houder der Unie/ in den jaare 1751. Vervijkt met Afbeeldzels enz. om tot een Vervolg te dienen op de Geſchiedenisſen der Vereenigde Nederlanden van den Heere JAN LE CLERCQ, beſchreeven door PIETER LE CLERCQ. Iſte Deel/ Amſt. 1753. zo wel in folio als in 4to. Intusſen maakt het werk waar van dit tot een Vervolg zal ſtrekken, een volkomen contrast daar mede. JAN LE CLERCQ was Remonſtrants Hoogleraar, en verdedigde dus alle de daden van zijne gezindheid, dikwils misſchien met enen al te warmen ijver; en, men zou ook moeite hebben, om hem ten aanzien van vele asſertien de Prinſen uit het huis van ORANJE toegeſchreven, vrij te pleiten; hij plaatst die niet zeldzaam in een licht, 't welk onbevallige kleuren aan het gantſche tafereel bijzet en van de natuur afwijkt. PIETER LE CLERCQ, in tegendeel, die zijn werk een Vervolg daar van noemt, treedt een gants tegenſtrijdige loopbaan in, en is niet minder partijdig in het verheffen van daden, die nauwkeurig uit onbevoordeelde Schrijvers van het tijdvak waar in die gebeurd zijn, ontleend, geenzins zodanigen glans verſpreiden, als waar mede hij die tragt te verluisteren. Men leze ſlegts de voorreden aan het hoofd van zijn werk geplaatst, om van zijne overdrevene denkwijze ten aanzien van het nut des Stadhouderſchaps, overtuigd te worden.

Ook heeft PIETER een Vervolg gegeven op J. BLOMHERTS Geſchiedenis der Vereenigde Nederlanden tot aan den dood des Prinſen VAN ORANJE in 1751. Amſt. 1752. in 8vo.

Nog: Huwlijks Mintafereel. Leerdicht/ begreepen in III Boeken/ met platen. Amſt. 1722. in 8vo. Naderhand meermalen gedrukt. Dit werkje, dat in zoetvloeijende vaarſen is geſchreven, is vooral niet geſchikt om de jeugd tot een Leerdicht, in handen te geven; het is een vrije navolging van CLAUDIUS QUILLETUS zijne *Callipædia, ſeu de pulchræ prolis habendæ ratione.* Om zig een denkbeeld van deszelvs inhoud te vormen, zo willen wij hier enige regels uit het Iſte Boek uitſchrijven.

Ik zing hoe 't echte bed van kindren overvloeit,
En uit wat vruchtbaar zaat een goelijk wichtje groeit.
Wat goede ſtarren om de hemelkreitſen zweeven,
Die aan de ontworpen vrucht verſtandt en ſchoonheit geeven
Door invloedt van haar licht, dat 's nachts den hemel ciert.

En lager

Gij die de zoetigheên van 't echte bedt bemint,
En door uw goelijk kroost den nazaat wilt bekooren,
ô Achtbaare Ouders, en ô Minnaars, koomt mij hooren,
En ſchept uw keurig oor behaagen in mijn' toon
Zoo vlecht om 's Dichters hooft een groene mirtekroon.

Ongemeen geacht zijn de vertalingen van P. LE CLERCQ, en wij hebben aan hem veelvuldige ſchone boeken uit het *Frans* en *Engels* te danken; onder een groot aantal, noemen wij 'er hier ſlegts van op: Schouwtoneel der Natuur en Hemelgeſchiedenis / uit het fransch van den Abt LA PLUCHE, XVI Deelen / met platen. Amſt. 1715. in 8vo. Naderhand herdrukt. De Spectator / uit het Engels / van RICH. STEELE, IX Deelen. Amſt. in 8vo. Natuurkundige Aanmerkingen uit de *Philoſophical Transactions*, II Deelen / met platen. Amſt. 1735. 8vo. enz. —— *Medegedeelde Berigten* enz.

CLERCQ (VINCENT LE), wierdt Predikheer te *Gent*, zijn vaderland, in 1598; vervolgens Prior van zijn klooster, Prediker generaal en Opperſte der orden van de *Belgiſe* provintien. Hij ſtierf te *Gent* den 9 junij 1662, in den ouderdom van 85 jaren. Daar is van hem in druk: *Gratiarum actio, quam in Eccleſia Gandavenſi Ord. Præd. habuit, anno* M.DCXLVIII. *die* 26 *martii, pro celebrando ſuo in Ordine Jubilæo. Gandav.* 1648. 4to. —— PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. X. p. 154.

CLEUTING (NIKLAAS JODOCE), is geweest een voornaam Notaris te *Leeuwarden*, die in de XVIde eeuw heeft geleefd; hij was reeds ten jare 1577 en nog in 1583, Geheimſchrijver der Bevelhebberen van de ſtraks gemelde ſtad; en, dat hij ene goede en uitſtekende bekwaamheid voormaals bezat, kan men uit de ſtukken in het Protocol geplaatst, waar

van ſtraks nader, ten duidelijkſten opmaken. Het was dan ook uit dien hoofde, dat men zig in de hachelijkſte tijden der Hervorminge veel van hem bediende; zodanig blijkt uit P. WINSEMIUS, *Hiſt. Rer. Friſic. ſub* PHILIPPO *Geſt.* Lib. I. p. 83. *in Princip. Edit. in Fol.* Dit aanmerkelijke ſtuk, thans in eigendom toebehorende aan den geleerden Heer PETRUS WIERDSMA, zo ervaren in velerleije wetenſchappen, als wel inzonderheid in 's lands grijze wetten en regtkundige oudheden, heeft tot opſchrift: Eerſte Protocoll / in denwelcken allen Inſtrumenten / Acten ende anders zullen worden ofte zijn geſchreuen / aengeteijckent ende geregiſtreert / die bij mij NICOLAUS JODOCE CLEUTING, als openbaer en bij den Hove van Vrieſland op ten XIIIJen. Auguſti / Anno XVc. vier ende vijftich / geadmitteerde Notarius gemaeckt ende geſchreuen zijn ofte zullen worden; verclaerende bij den Eede / dien ick als Notarius gedaan hebbe / dezelve Inſtrumenten / Acten ende anders / inhoegen die in dezen Protocoll geſchreuen ende aengeteijckent zullen ofte zall zijn / alſoe oprechtelicken geſchied ende gedaen te zijne / ter preſentie der Tuijgen daar inne benoempt. In kennisſe van mij / (*was ondergetekent*) N. CLEUTING *met halen.* (*nog lager ſtonde*) N. CLEUTING Notarius 1558. *met halen.*

Aanmerkelijke Protesten, en andere welgeſtelde Akten, tot de geſchiedenisſen dier tijden betrekkelijk, zijn in dit Protocol zuiver en leesbaar bewaard. Hier uit kan men volzeker afnemen, ja vast beſluiten, dat de aanleg van zulke boeken niet altoos, gelijk ſommigen te onregt meenen, buiten het gebruik geweest is; het *Art.* van de *oude Ordonnantien van Friesland*, waar bij den Notariën uitdrukkelijk gelast wordt Protocollen te houden, te mets naargekomen, en teffens de wijze, op welke zulks toen plaats hadt, dat, namelijk niet de oirſpronglijke, maar affchriften of copijen ten Protocolle gebragt, en voluit daar in beſchreven wierden; ook niet alle Akten of Beſcheiden, maar ſlegts ſommigen, en waarſchijnlijk alleen de zulke, die op de begeerte van Partijen, voor énen Notaris, of daar toe geroépene Getuigen, in den vorm van openbare Bewijsſtukken, of zo als men gewoonlijk zegt *publij-*

ke

ke Inſtrumenten, opgemaakt en voltooid waren, kan men ten duidelijkſten uit dit wel bewaarde ſtuk der oudheid ontwaren. —— SCHWARTZENBERG, *Groot Placaat- en Charterboek van Friesland*, II. D. bl. 81 en 82 *der Voorreden.*

CLICHTOVEN (JOOST), van *Nieuwpoort* in *Vlaanderen* geboortig, is een voornaam Roomsgezind Godgeleerde geweest, die teffens érvaren was in de letterkunde en andere wetenſchappen, en heeft zig inzonderheid beroemd gemaakt als een tegenſtrever van LUTHER en deszelvs leer. Hij ſtierf te *Parijs* den 22 ſeptember 1543, en heeft, behalven een menigte theologiſe ſchriften in den ſmaak van zijne geloofsbelijdenis, die men alle bij FOPPENS opgeteld vindt, uitgegeven: 1. *Introductiones in Dialecticam. Paris* 1534. *in* 8*vo.* 2. *Scholia in Paraphraſin* JACOBI FABRI *Stabulenſis, ſuper* ARISTOTELIS *Philoſophia naturali. Ib.* 1533. *in folio.* 3. *In Politica* ARISTOTELIS *introductio ejusdem* JACOBI FABRI, *adjecto Commentario declarata per* CLICHTOVIUM. *Ibid. in folio.* 4. *Introductio in terminorum cognitionem in libros Logicorum. Paris* 1520. *Ib.* 1526. 8*vo.* 5. *De praxi Numerandi compendium. Comment. in Arithmeticam* BOËTHII. *Comment. in Theoricam Planetarum* JAC. FABRI. *Paris* 1517. *in folio.* 6. *Commentarius in Elegantias* AUGUSTINI DATHI. *Ibid.* 1512. *in* 4*to.* 7. *De Vera Nobilitate, Opusculum. Ib.* 1520. *in* 4*to.* 8. *Elucidatorium Eccleſiaſticum, ad Officium Eccleſiæ pertinentia planius exponens et IV Libros complectens. Paris* 1516. *in folio.* It. *Baſ.* 1517. *in folio.* 9. *Opusculum de myſtica Numerorum ſignificatione, præſertim qui in ſacris litteris uſitati habentur. Paris* 1513. *in fol.* —— FABRICII, *Bibl. Lat. Med.* Tom. IV. p. 507, 508. Jo. FABRIC., *Hiſt. Bibl.* Part. I. p. 141. Part. II. p. 364, 365. F. G. FREYTAG, *Adparatus Litterar.* Tom. I. p. 530–532. CRENII, *Animad. Philol.* Part. XIX. p. 215. CAROL. D'ARGENTRÉ, *Collect. Judiciorum de novis erroribus.* Tom. I. p. 401. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 763–766. C. SAXI, *Onom. liter.* Pars III. p. 20. 580, 581. BAILLET, *Jug. des Scavans.* Tom. VI. p. 134, 135. DAV. CLEMENT, *Bibl. curieuſe.* Tom. VII. p. 187–195.

CLIG-

CLIGNET (NIKLAAS), geboren te *Leijden* den 24 april 1643, is geweest de Oprigter der Posterij en eerſte Postmeester van die ſtad. Deez' hebbende den Magiſtraat verſcheidene malen aangetoond, hoe dienſtig en noodzaaklijk het opregten ener posterije aldaar tot de bevordering van der ingezetenen koophandel was, vondt die goed hem het beleid daar van, ten jare 1662 op te dragen; invoege door zijne onvermoeide vlijt, binnen zeven jaren, mits het overlijden eerst van den reizenden Bode FAGEL op *Vlaanderen*, en eindelijk van ABRAHAM DU MOLYN op *Antwerpen*, dat zwaarwigtig werk was voltrokken. —— G. v. LOON, *Nederl. Hiſtoriep.* III. D. bl. 359.

CLINGBYL (RAPHAEL), Hoogleraar in de Genees- en Heelkunde te *Franeker*, is geboren in het jaar 1569 te *Rinsmageest*, een dorp in de grietenije *Dantumadeel* in de provintie van *Friesland*, daar zijn vader JOAN HERMAN CLINGBYL, toen ten tijd Predikant was. RAPHAEL de triviale ſcholen te *Franeker* onder het beſtier van den Rektor JOH. FUNGERUS, doorgelopen zijnde, wierdt den 10 meij 1589 aan het Hogeſchool van die ſtad als Akademie-burger opgetekend, met inzigt om zig in de godgeleerdheid te bekwamen, doch zijn geneigdheid meer tot de beoeffening der medicijnen hellende, ſtudeerde hij in die wetenſchap onder den Hoogleraar ALARDUS AULETIUS, wiens leſſen in de Kruidkunde hij in den *Hortus Medicus* ook vlijtig bijwoonde.

Ingevolge de gewoonte van dien tijd, ging CLINGBYL mede buitenlandſe Akademien bezoeken, en reisde het eerst naar *Wittenberg*, alwaar hij een kortſtondig verblijf hieldt; vervolgens kwam hij te *Paſſauw*, en eindelijk te *Bazel*, alwaar hij met de doktorale waardigheid verëerd wierdt.

In het vaderland te rug gekeerd, huwde hij met ANSKJE HAYES BERSTUERT, zijnde weduwe; ene vrouwe met verhevene zielsvermogens begaafd, en die meer verſtand bezat, dan de gewone peil daar van, bij de beminnelijke Sexe doorgaans klimt. Hij heeft verſcheidene kinderen bij haar verwekt, waar van ene dogter is getrouwd geweest aan JOHANNES MAC-

CO-

COVIUS, Hoogleraar in de godgeleerdheid te *Franeker*; een zoon van hem, JOHANNES genaamd, was Advokaat en Vroedſchap te *Franeker*; op dezen vindt men een lofdigt in de *Poëmata Juvenalia* van NEUHUSIUS, Lib. II. Een ander zoon van hem, den zelvden naam dragende, is geweest Secretaris van *Barradeel*.

Ten jare 1603, wierdt CLINGBYL, na enigen tijd de praktijk der medicijnen eerst te *Stavoren* en vervolgens te *Enkhuizen* uitgeoeffend te hebben, tot Hoogleraar in de ontleedkunde te *Franeker* beroepen, waarbij kort daar op de profesſie in de geneeskunde volgde. Door ene langdurige waterzugt afgemat, ſtierf hij den 25 maart 1608, in den ouderdom van 39 jaren. Geen andere ſchriften van hem die gedrukt zijn vindt men vermeld, dan alleen *Disſertationes Controverſiarum Medicarum, Decad. II. complexam, defendente* PIERIO WINSEMIO. *Franeq.* 1606. Zijn lijk-oratie is geſchied door den regtsgeleerden Hoogleraar MARKUS LYKLAMA A NYEHOLT, gedrukt te *Franeker* 1608. in *4to.* —— E. L. VRIEMOET, *Athenæ Friſiacæ*, p. 119--121.

CLOOBAERD (PIETER), Letterkundige van de XVIde eeuw, is geboren te *Schoondijcke*, een dorp op het eiland *Cadſand*, nabij *Sluis in Vlaanderen* gelegen; hij hieldt doorgaans zijn verblijf te *Antwerpen* en aan de boorden van den *Dijlſtroom*, dat is, zeer waarſchijnlijk, te *Mechelen* of te *Leuven*. Hij ſchijnt de bediening van Præceptor bij enige jonge Heren uitgeoeffend te hebben; verſtond de griekſe en latijnſe talen grondig, en heeft in 't licht gegeven:

DEMOSTHENIS *Orationes Olynthiacæ tres, Latinæ factæ. Interprete* PETRO CLOBARDO *Schoondykio. Antv.* 1538. *in* 12*mo.* Met ene opdragt van den Vertaler aan LOUIS-FERDINAND DARIAS, dien hij betuigt *zijn eenigſte Mecenas* te zijn. Deze opdragt is getekend aan het huis van dien Heer den 7 januarij 1538, en behelst een verkorte vergelijking tuſſen DEMOSTHENES en CICERO, waar in CLOOBAERD de palm aan den eerſten ſchijnt toe te reiken. Agter de drie Redevoeringen zijn vrij ſchone vaar-

vaarſen geplaatst, aan onzen Schrijver door een Portugees gewijdt, die zig DIDACUS PYRRHUS noemt. —— PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. I. p. 40, 41.

CLOON (DIRK VAN), de XXIIIſte Gouverneur Generaal van *Neerlands Indiën*, is te *Batavia* geboren, en nog zeer jong zijnde naar *Holland* gezonden, ten einde aldaar zijne voorgenomene letteroeffeningen te volbrengen. Ten jare 1720 keerde hij met het ſchip *'t Huis te Aſſenburg* in de hoedanigheid van Onder-Koopman, naar *Batavia* te rug. In 1724 werdt hij Opper-Koopman, en in 't zelvde jaar buitengewoon Raad, gelijk mede in 1730 ordinaris Raad van *Indië*. De Kamer van Zeventienen den Heer DURVEN, die zig grotelijks van vexatien hadt verdagt gemaakt, te huis ontboden hebbende, benoemde in 1731, den Heer VAN CLOON tot Gouverneur Generaal in deszelvs plaats; doch het duurde tot in het volgende jaar, dat hij tot dezen aanzienlijken post werdt ingehuldigd.

Het eerſte en bijna het enige geval van gewigt, gedurende zijn kort bewind, in *Indië* voorgevallen, is de ſtraf aan den perſoon van PIETER VUIST, buitengewoon Raad van *Indië*, Oud Fiskaal, Directeur van *Bengalen*, en laatſtelijk Gouverneur van *Ceijlon*, ten uitvoer geſteld, van welke plaats hij op den 24 februarij 1730 naar *Batavia* overgebragt en zedert aan handen en voeten geboeid, in dezer ſtede gevangenis in hegtenis gebleven was. Deszelvs afſchuwelijke misdaden hebben veel gerugt gemaakt, en zijn dus wel der moeite waardig, dat wij 'er kortelijk verſlag van geven. Het vonnis over hem geveld, levert ons hier toe voldoende ſtof op; het vervat drie voornaame hoofdpunten van beſchuldiging en overtuiging.

Deze PIETER VUIST was in 't jaar 1726 door de hoge Regering van *Neerlands Indiën*, tot Gouverneur of Landvoogd van *Ceijlon* aangeſteld. Ten jare 1729 verbeeldde hij zig, dat 'er in zijne landvoogdij een verraad geſmeed was, om de gantſe *Hollandſe* volkplanting uit te roeijen, en alle de perſonen daar toe behorende, te vermoorden. Zonder egter de minſte ſchaduw van bewijs te hebben, wie eigentlijk de ondernemer van dezen ge-

gewaanden aanſlag was, rigtte hij tegens 's Lands handveſten en voorregten, op eigen gezag, te *Columbo* een *Nood- of Krijgsraad* op, om vele perſonen, die hij om dit ingebeelde landverraad hadt doen vastzetten, te verhoren en te vonnisſen. Deze buiten ſchuld gevangen lieden, een verraad daar zij niets van wisten, en van het welk hij, in die verhoringen, of de *Engelſen*, of de *Portugezen*, of den Keizer van *Kandia*, Beheerſcher van 't binnenlands *Ceijlon*, tot aanleggers poogde te maken, niet kunnende bekennen, deedt hij dezelven op de zwaarſte en ijsſelijkſte wijze, pijnigen, en daar door misdaden uit den halze perſſen, waar aan zij nimmer gedagt hadden; en vervolgens negentien van hun op de wreedſte en ongehoordſte wijze, door beuls handen met den dood ſtraffen. Een nog groter getal, die de folterende palei zonder bekentenis hadden doorgeſtaan, hield hij in een akeligen kerker geſloten, waar door die arme ſchuldeloze menſchen in goed en bloed bedorven werden.

De klagten dezer gruwelijke wreedheden, met de felſte woede, onder ſchijn van regt, en aanroeping van Gods heiligen naam gepleegd, voor de hoge Regeringe van *Neerlands Indiën* gebragt zijnde, deden zij den gemelden Landvoogd vatten, te *Batavia* in den kerker plaatzen, en door den Advokaat-Fiskaal Mr. IZAAK VAN SCHINNEN in regten betrekken. De Gevangen, den ſchriftelijken en criminelen eisch en concluſie tot den dood, van gemelden Advokaat-Fiskaal ingezien hebbende, verzogt van de Raden van Juſtitie in een gewoon pleit toegelaten te worden, om zig te verdedigen. Dit werdt hem toegeſtaan, maar in plaatze van het zelve behoorlijk in 't werk te ſtellen, zogt hij door nodeloze uitvlugten, ſpitsvindigheden en vonden, de zaak te vereeuwigen en de Juſtitie te leur te ſtellen; zodanig, dat hij door zijn menigvuldig uitſtel eerst den 13 ſebruarij van het jaar 1732, dat is meer dan tien maanden na het indienen van den eisch, vervirdeeld werdt, om ſtaande Rolle, terſtond te antwoorden. Maar in plaatze van aan dit gewijsde te voldoen, nam hij ene ſtrijdige concluſie, en weder toevlugt tot zijne uitvlugten, die alle even ongegrond en ijdel

wa-

reisde hij in 't begin van 't volgende jaar naar *Sedan*, alwaar hij zig enige maanden onthield, en toen opvolgelijk een keer naar *Herborn*, *Marpurg* en *Heidelberg* deedt. Gedurende het jaar 1614 bezogt hij de Akademien van *Bern* en *Zurich*, en vervolgens die van *Bazel*, alwaar hij een rond jaar bleef huisvesten bij JOHANNES BUXTORF, en aldaar gedurende de herfstvakantiën, twaalf publijke lesſen hield over JESAIA LIII. In 1615, hield hij een verblijf van vijf maanden te *Geneve*, waar hij openlijk onder voorzitting van den Hoogleraar BENEDICTUS TURRETIN, ene ſtelling verdedigde, *de Chriſto ſervatore*. Van hier reisde hij naar *Frankrijk*, en toefde een kortſtondigen tijd aan de Hogeſcholen van *Montauban*, *Nismes* en *Saumur*.

In zijn vaderland te rug gekeerd, voorzien van de loffelijkſte getuigſchriften, bediende hij als Proponent de *Contra-remonſtrantſe* gemeente in het dorp *Bleiswijk* nabij *Rotterdam*. Gedurende de twee jaren dat hij hier den predikdienst waarnam, hieldt hij een openbaar twistgeding met den *Remonſtrantſen* Leraar HENDRIK SLATIUS, dien hij beſchuldigde *Sociniaanſe* gevoelens te koesteren. In 1617 wierdt hij tot Predikant te *Aalburg* en *Heesbeen*, in het land van *Heusden*, beroepen, en het jaar daar op volgende in de ſtad *Heusden*, daar hij den geleerden GYSB. VOETIUS tot zijn ambtgenoot vondt. In januarij 1621 werdt hij in zijne geboorteſtad *Amſteldam* beroepen, en in het Leraarsambt aldaar bevestigd den 17 junij van het zelvde jaar. Van aart onſtuimig, onverdraagzaam, en jaloers op de gewaande regten der kerke, bemoeide hij zig hier met zaken die hem niet aangingen, als onder anderen, over het afleggen van den Schutters ééd te *Amſteldam*, bij gelegenheid der aanſtelling van zekeren JAN KLAASZOON VLOOSWYK tot Kapitein der Burgerije; welke gebeurtenis, die al vrij wat navleep hadt, men omſtandig geboekt vindt bij WAGENAAR, *Beſchr. van Amſt. in 8vo.* IV. St. bl. 406--432. 445--470. Hij voegde zig ook ten jare 1628, aan de zijde der zulken, die misnoegen tegens de Regering hadden opgevat, over het dulden der *Remonſtrantſe* Vergaderingen; brengende niet alleen die geſchillen op den predikſtoel, maar zelvs de Wethouderſchap met

met onbetamelijke kleuren afschilderende; 't welk van zulk een gevolg was, dat hij, dugtende, dat hem even als den Predikant SMOUT gebeurde, enige schande mogt werden aangedaan, op den raad van zijne vrienden de stad en zijnen dienst verliet, en zig, enigen tijd, te *Leijden* onthieldt; van waar hij in 't jaar 1630 in den *Briele* beroepen werdt. Hier tien jaren gestaan hebbende, verkoor men hem tot Predikant en Hoogleraar te *Harderwijk*, dat toen ter tijd nog maar een Gijmnasium binnen zijne muren hadt, maar ten jare 1647 door de Staten van *Gelderland* met een Hogeschool wierdt begunstigd. Hier omtrent vier jaren geleraard hebbende, wierdt hij op den 8 september 1643 door Curateuren van *Frieslands* Hogeschool, benoemd tot Hoogleraar in de Godgeleerdheid en teffens Akademie-prediker te *Franeker*, in plaats van NIKLAAS VEDELIUS, die aan beide deze leerstoelen door den dood was ontrukt. Ten jare 1652 wierdt onze Hoogleraar door een keelontsteking aangetast, waarbij zig een zware aanhoudende koorts voegde, die hem ten grave deedt dalen op den 30 julij 1652, in den ouderdom van 60 jaren. Hij wierdt begraven in de *Martinikerk* te *Franeker*, met een grafschrift op de zark die hem bedekte, gebeiteld, doch dat niets zonderlings behelzende, ons de moeite spaart om het af te schrijven. Zijne lijkreden wierdt uitgesproken door zijnen ambtgenoot KRISTIAAN SCHOTANUS.

Tweemalen is CLOPPENBURG gehuwd geweest, beide keren aan *Amsteldamse* meisjes. De eerste vrouw was, LEA CASTELEIN, de tweede ELIZABETH BESSELS of WESSELS; bij deze twee vrouwen heeft hij zeven kinderen verwekt, alle dogters, waar van hem slegts éne heeft overleefd, die ten jare 1684 als weduwe van SAMUEL SEVERINUS is gestorven; ene andere zijner dogters is de moeder geweest van den geleerden Hoogleraar JOH. à MARCK; ene andere werd de vrouw van den Hoogleraar in de Regten, JOH. JAC. WISSENBACH.

Dat CLOPPENBURG een kundig Man is geweest, inzonderheid ervaren in de latijnse, griekse en hebreeuwse talen en schriften, en dat hij grondig onderlegd was in de gewijde krie-

tijk, zijn aan hem eigenaartige begaafdheden geweest, die niemant hem met regt kan betwisten, en 't welk door de getuigenisſen van den groten CAMPEG. VITRINGA in *Obſerv. Sacr.*, JOH. LUD. FABRICIUS, SAL. VAN TIL *in Bibl. Theol.* p. 12. REINH. FRANKENBERG, *in Epiſt. ad* DAN. HEINSIUM *in Sylloge Burmanniana*, Tom. II. p. 469, en meer anderen, ten vollen geſtaafd wordt; dan teffens zal men met het getuigenis van de zulken moeten inſtemmen, die zijn karakter ſchetzen als grotelijks deze prijzenswaardige hoedanigheden, den luister te benemen, dien zij zouden behouden hebben, ware hij, in gevolge de leer van zijnen Goddelijken Meester, zagtmoedig, verdraagzaam en liefderijk geweest, en hadde hij enkel zig bezig gehouden met de waaarneming der pligten aan zijn zwaarwigtig ambt verknogt, doch het tegendeel vondt plaats in hem; hij was bitter tegens andere gezindheden, inzonderheid tegens de *Remonſtranten*, en kende geene palen in het bevorderen van kerkelijken hoogmoed en heerszugt; men behoeft ſlegts enige zijner twistſchriften tegens Geleerden van andere gezindheden te lezen, benevens zijn vermetel gedrag ten aanzien van de *Amſteldamſe* Wethouderſchap te gedenken, om hier van ten vollen overtuigd te worden.

Deze ſchets van 's Mans karakter, ſchijnt in den eerſten opſlag geenzins te ſtroken, met die welke de geleerde Heer A. YPEI in zijne uitmuntende *Geſchiedenis der fijſtematiſche Godgeleerdheid* van dezen Hoogleraar geeft, doch 't welk zeer wel is overeen te brengen, zo als wij ſtraks nader zullen zien; dan laat ons alvorens de eigen woorden van den Hoogleraar YPEI bijbrengen: „ CLOPPENBURG overtrof (zegt hij) in bedaardheid „ en verdraagzaamheid, zo wel als in kennisſe en ſchrander„ heid de meesten van zijnen tijd. Niet ras gereed, om an„ deren te bedillen, en zulken, die, behoudens het wezen„ lijke, der Hervormde leer afgingen, verdagt te houden, hadt „ hij achting voor oirſpronglijke zelvdenkers. Hij prentte het „ ook zijnen leerlingen bij herhaling in, om toch niet blind„ lings het zegel aan de woorden hunner Meesters te hangen, „ maar zelven de zaak te onderzoeken, en niet gelijk de

„ koei-

„ koeijen, zo als hij zig gewoonlijk uitdrukte, achter elkan-
„ deren 't zelvde padtjen te betreden, maar hier en gins het
„ ware en het goede te gaan opſporen. Deze CLOPPENBURG
„ moge men in zekeren opzigt aanmerken als een voorloper
„ van COCCEJUS. Verſcheiden denkbeelden, welken nader-
„ hand het *Coccejanismus* mede uitgemaakt hebben, worden
„ 'er reeds in zijne ſchriften aangetroffen. In zijn werk, ge-
„ tijteld: *Disputationes XI de Fœdere Dei & Teſtamento Vet. &*
„ *Nov.*, in zijn *Syntagma Exerc. Select.* handelt hij opzettelijk
„ over het *Verbond der werken met* ADAM *opgerigt*, en laat 'er
„ zig ſchier even zo over uit, als naderhand COCCEJUS ge-
„ daan heeft. Velen hebben hem daarom gehouden voor den
„ eerſten Leraar in de Hervormde Kerk, die met de leer van
„ het *Werkverbond* voor den dag gekomen is. Doch niet naar
„ recht en waarheid. VAN DEN HONERT heeft in zijn werk,
„ ADAM *en* CHRISTUS, *'t IVde Hoofdſtuk*, duidlijk getoond,
„ dat niet weinige Godgeleerden, voor CLOPPENBURGS tijd,
„ reeds van een *Werkverbond* gewaagd en geſchreven hebben.
„ En VRIEMOET in *Athenæ Friſ.* pag. 378 en 379. noemt ehi-
„ ge *Franekerſe Theologanten* op, als SIBRANDUS LUBBERTUS,
„ HENR. ANTONIDES NERDENUS, JOHANNES MACCOVIUS en
„ WILLEM AMESIUS, die allen voor CLOPPENBURG geleraard
„ en in hunne leſſen en ſchriften van een *Werkverbond* melding
„ gemaakt hebben. De woorden zelve uit de werken van
„ deze Mannen, hier toe betreklijk, zijn 'er tevens door
„ hem bijgebragt. Zelvs komt het mij voor, dat de opſtel-
„ lers van den *Heidelbergſen Katechismus* al met het denkbeeld
„ van een *Werkverbond* zijn bekend geweest. Men leze toch
„ maar eens de *negende* vraag met het antwoord nauwkeurig-
„ lijk, en men zal zulks 'er niet onduidlijk uit opmaken kun-
„ nen. Men vergelijke tevens de uitleggingen van URSINUS
„ zelven ter dezer plaatze, en men zal zulks nog klaarder
„ zien. Dit gevoelen van het *Werkverbond* ſchijnt het meest
„ levendig geworden te zijn, ten tijde van de hevige ver-
„ ſchillen met de *Remonſtranten*; waar na het zelve reeds bij
„ de Hervormde Kerkleraars langzamerhand zeer algemeen,

„ en bij ſommigen het merk der regtzinnigheid geworden is. „ Maar CLOPPENBURG heeft naderhand hetzelve uitgewerkt „ en opgeſierd: zo dat het bij dezen wel een aanvalliger ge„ daante heeft gekregen, maar bij genen ook zijne waarde „ geheel verloren heeft, als bij J. R. WETSTEIN, JAK. AL„ TING, JOH. VLACK en BALTH. BEKKER: tegen welken dies„ wegen MARESIUS en LEYDEKKER met drift en onbeſcheid de „ pen gevoerd hebben. Naderhand heeft de grote VITRINGA „ de Vader, in zijne *Aphorismi Theologiæ*, op ene gematigde „ en bedaarde wijze het gehele leerbegrip aangaande het „ *Werkverbond* als gansch onſchriftmatig verworpen. Eindelijk „ heeft de jonge CAMPEG. VITRINGA zijns vaders gevoelen om„ ſlagtiger uit elkander gezet, en kragtiger verdedigd in zijne „ *Theſes Theologicæ præcipue argumenti Elenctici*, te vinden in „ zijne *Opuscula*, uitgegeven door VENEMA. En hier in heb„ ben beide Geleerden vele en voorname Mannen tot hun„ ne volgers gehadt, zo als zij ze thans nog hebben."

Uit dit aangevoerde vloeit immers ten klaarſten voort, dat de Heer YPEI geenzins voornemens ſchijnt geweest te zijn, om CLOPPENBURG volkomen van onverdraagzaamheid ten aanzien der *Remonſtranten* en andere gezindheden niet tot de Gereformeerde Kerk behorende, vrij te pleiten; dit was trouwens ook onmooglijk, doordien de daden ſpreken; waarſchijnlijk bedoelt die Hoogleraar alleen te betogen, dat daar de Geleerden in den leeftijd van CLOPPENBURG de onchriſtelijke gewoonte hadden, om met drift en onbeſcheid in hunne wederlegſchriften tegens hunne partijen uit te varen, deze de zodanigen in *bedaardheid en verdraagzaamheid overtrof*; dit bekomt mijns bedunkens nog meerder klem, door de eigen woorden van den Heer YPEI, waar in hij van CLOPPENBURG getuigt: *niet ras gereed te zijn geweest, om anderen te bedillen, en zulken die*, BEHOUDENS HET WEZENLIJKE DER HERVORMDE LEER, *van den gewonen weg afgingen, verdagt te houden.*

Veelvuldig zijn de werken die CLOPPENBURG heeft geſchreven en door den druk gemeen gemaakt; men vindt 'er een volledige lijst van bij VRIEMOET, NICERON en PAQUOT. Wij zul-

zullen ons vergenoegen met te melden, dat die genoegzaam alle bijéén zijn verzameld, en in II Delen bijéén doen drukken door zijnen kleinzoon JOH. à MARCK, onder den tijtel: JOANNIS CLOPPENBURGII, *Omnia Theologica Opera, nunc demum conjunctim edita. II Vol. Amst.* 1684. *in 4to.* Ook zijn enigen zijner geleerdſte ſtukken gevoegd in de grote verzameling van Uitleggeren der H. Schriften, onder den naam van *Critici Sacri*, in 't licht gegeven. ——— WITTE, *Diar. biograph. ad an.* 1652. KONIGII, *Biblioth. Vet. & Nov.* voc. MARCKIUS, *in delineat. Vitæ* CLOPPENB. *Operibus ejus præfixa.* J. FABRICII, *Hiſtor. Biblioth.* Part. I. p. 337. Part. V. p. 20--22. J. F. FORENS, *Bibl. Belg.* p. 617. E. L. VRIEMOET, *Athen. Friſ.* p. 373--386. *Bibl.* BUNAV. Tom. I. Vol. II. p. 1166. C. SAXI, *Onom. liter.* Pars IV. p. 427. NICERON, *Mem. des Hommes illuſtr.* Tom. XL. p. 184--190. J. G. DE CHAUFEPIÉ, *Nouv. Dict.* Tom. III. lett. K. p. 45, 46. PAQUOT, *Mem. litt.* Tom. VI. p. 216--226. WAGEN., *Beſchr. van Amſt.* XI. St. bl. 312 enz.

CLOU (STEVEN DU), Dominikaner Monnik in het klooster van *Arras*, zijn geboorteſtad, van welk huis hij tot viermalen toe Prior is geweest; was teffens ook Licentiaat in de theologie, en Vikaris van den Provintiaal. Dees Monnik was ongemeen gezien en bemind, om zijn goed gedrag, vriendelijkheid en bekwaamheid in het beſtier van de aan hem toevertrouwde posten. Hij ſtierf te *Arras* den 6 maart 1616, na in 't licht te hebben gegeven.

1. *Le ſacré Roſaire de la Vierge* MARIE, *extrait de pluſieurs Autheurs, & diviſé en trois livres. Arras* 1608. *in* 16mo. Meermalen herdrukt. 2. *Hiſtoire de la Vie, Miracles & Canoniſation de* ST. HIACINTE, *Polonois, de l'ordre des Freres Preſcheurs, diviſée en IV livres, compoſée en latin par le R. P. F.* SEVERIN, *depuis traduit en françois par* F. ETIENNE DU CLOU. *Arras* 1603. 12mo. ——— PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. V. p. 376, 377.

CLUIT, zie CLUTIUS.

CLUSIUS (KAREL of CAROLUS), Hoogleraar in de Kruidkunde te *Leijden*, is geboren den 18 februarij 1524. Zijn ouders waren MICHIEL CLUSIUS of DE L'ECLUSE en GUILLEMETTE QUINEAUT; zijnde zijn vader geweest Heer van *Watenes* en Raadsheer in het Hof van *Artois*. Men zond hem tot volvoering zijner eerſte letteroeffeningen naar *Gent*, alwaar hij twee jaren lang bij PAULUS EUCHARIUS verbleef. In 1546 begaf hij zig naar *Leuven*, alwaar hij zig grondig in het grieks en latijn oeffende, onder ADRIAAN AMEROT en PIETER NANNIUS, Profeſſoren in het kollegie van de *Drie Talen*. Ten einde zijn vader genoegen te geven, ſtudeerde hij in de regten onder het beſtier van GABRIEL MUDÆUS; dan de zugt tot reizen deedt hem, 22 jaren bereikt hebbende, *Leuven* verlaten, en hij begost zijn togt met *Duitsland*. De eerſte plaats daar hij voor enigen tijd zijn verblijf vestigde, was *Marpurg*, alwaar hij zijne ſtudien in de regten vervolgde, en met aanhoudenden ijver de leſſen van JAN OLDENDORP hoorde; maar een Man van aanzien ter dezer plaatze hem een afkeer voor die wetenſchap ingeboezemd hebbende, daar hij uit eigen aart ook niet veel geneigdheid voor voedde, gaf hij aan de regtsgeleerdheid den zak, om zig aan de beoeffening der wijsbegeerte over te geven, in welke nieuwe loopbaan hij aanzienlijke voortgangen maakte. In deze ſtad gelegenheid gekregen hebbende om met ANDRIES HYPERIUS kennis te maken, wist deze hem over te halen om aan MELANCHTON een bezoek te geven, 't welk hij in 1549 volvoerde, en zig ten dien einde naar *Wittenberg* begaf. Het volgende jaar zag hij *Frankfort* en *Straatsburg*, reisde vervolgens door *Switzerland* en *Savoijen*, naar *Lijon* en verder naar *Montpellier*. In deze laatſte ſtad alwaar hij bij WILLEM RONDELET gehuisvest wierdt, hieldt hij een verblijf van drie jaren, en beoeffende onder dezen geleerden Man de Medicijnen, en wel inzonderheid de Kruidkunde. Ten einde te beter voortgang in dit vak te maken, doorkruiste hij alle de naburige landſtreken, met de zorgvuldigſte nauwkeurigheid de Plantgewaſſen die 'er groeijen gadeſlaande, en de Oudheden beſchouwende die aldaar in menigte ge-

von-

vonden worden. Ter zelver tijd maakte hij kennis met PIETER LOTICHIUS, die naderhand Hoogleraar in de Geneeskunde te *Heidelberg* is geweest, alwaar hij den 7 november 1650 ſtierf, en in wiens geleerde werken men enige vaarſen en brieven ontmoet aan CLUSIUS gerigt. Deze na den trap van Licentiaat of Doktor in de Medicijnen betreden te zijn, kwam op bevel van zijnen vader in de *Nederlanden* te rug, die hem niet aan de gevaren wilde blootgeſteld hebben, welke hem door den ontſtanen oorlog tuſſen den Keizer en den Koning van *Frankrijk* hadden kunnen treffen. Hij nam zijnen weg over *Geneve*, ging van daar naar *Bazel*, alwaar hij met vele blijken van achting wierdt onthaald; vervolgens *Keulen* doortrekkende, kwam hij te *Antwerpen*. In 1560 keerde hij naar *Frankrijk* te rug, en bleef twee jaren te *Parijs*, na verloop van welken tijd de burger-oorlogen hem noodzaakten naar *Leuven* te vertrekken. Na een jaar verblijf in deze ſtad, ging hij op nieuw naar *Duitsland*; dan hij hield 'er zig kortſtondig op, en begaf zig weder op reize naar de *Nederlanden* in gezelſchap van de gebroeders FUGGER. Vervolgens reisde hij langs de westelijke kusten van *Frankrijk* tot in *Spanjen*. In dit rijk aangeland, doorkruiste hij 'er een groot gedeelte van, zig bezig houdende met de Planten en Kruiden die hij vondt nauwkeurig te beoeffenen en te verzamelen; het zelvde deedt hij ook in *Portugal*. Op reis zijnde naar *Gibralter*, hadt hij 't ongeluk van zijn paard te vallen, en daar door een arm en een been te breken. In 1565 van deze reize te rug gekeerd, bleef hij vijf jaren in de *Nederlanden*, en verkreeg 'er de vriendſchap van verſcheidene geleerde Mannen, als HUBERT GOLTZIUS, de gebroeders LAURINI van *Brugge*, PLANTYN, RAPHÉLENGIUS, BRANCION enz. In 1570 ging hij op nieuw naar *Parijs*, en ſtak van daar over naar *Engeland*. Deze reis volbragt hebbende, verbleef hij in de *Nederlanden* tot in het jaar 1573, ten tijd toe, dat Keizer MAXIMILIAAN DE II. hem naar *Wenen* ontbood, om het beſtier van zijnen Kruidhof waar te nemen. CLUSIUS maakte hier kennis met de Geleerden die zig aan het Keizerlijk Hof bevonden, met name, JAN SAMBUCUS, JULIAAN

ALEXANDRINUS, JAN CRATO VAN CRAFTHEIM, REMBERTUS DODONÉUS enz.; ook maakte hij gebruik van zijn verblijf in *Oostenrijk*, om de Kruiden van die gantſe landſtreek te onderzoeken, zo wel als die van *Hongarijën*, welk rijk hij tot dat zelvde einde doorwandelde. Ook verkreeg hij verlof om een tweede reize naar *Engeland* te doen, alwaar hij kennis maakte met FILIP. SIDNEY en FRANS DRAKE, uit wien hij een menigte belangrijke zaken ontwaar wierdt, waar van hij naderhand gebruik gemaakt heeft in zijne beſchrijving van de *Exotica* of *Uitheemſe Planten*. Na een 14jarig verblijf te *Wenen*, zo onder het rijksbeſtier van MAXIMILIAAN DEN II, als onder dat van RODOLPH DEN II. zijnen opvolger, verdroot hem het hooffe leven, hij onttrok 'er zig van, en vestigde in 1587 zijne woonplaats te *Frankfort aan den Main*, alwaar hij gedurende zes jaren in een ſoort van eenzaamheid doorbragt, alleen voor zig zelv' levende. Intuſſen egter ging hij van tijd tot tijd een bezoek bij Prins WILLEM Landgraav van *Heſſen*, aflegen, die zig gaarne met hem onderhield, en hem zelvs een jaarwedde ſchonk. De Curateuren en verdere Beſtierders van het Hogeſchool te *Leijden* lokten hem uit *Frankfort*, op welke plaats hij het ongeluk hadt gehadt een val te doen, die hem een zijner heupen uit de pan ſchoof; en zij bevorderden hem ten jare 1593 tot Hoogleraar in de Kruidkunde. Hij vervulde dezen leerſtoel met veel roem, gedurende het tijdvak van 16 jaren, en ſtierf aan een breuk en andere kwalen, den 4 april 1609, na den hoog gevorderden ouderdom van 83 jaren bereikt te hebben, zonder immer te zijn getrouwd geweest. Zijn lighaam wierdt begraven in de O. L. *Vrouwen kerk*, met het volgende graffchrift:

Bonæ Memoriæ.
CAROLI CLUSII *Atrebatis*
Poſ.
Qui ob nominis celebritatem
Probitate, eruditione,
Tum Rei in primis Herbariæ

Illus-

Illuſtratione partam,
Inter Aulæ Cæſ. familiares allectus;
Et poſt varias peregrinationes
A Nob. demum & Amplisſ. D. D. Curat.
Et Conſ. in hanc Urbem
Condecorandæ Academiæ evocatus,
Et ſtipendio publico per ann. XVI.
honoratus
LXXXIV. *æt. ſuæ annum ingreſſus,*
Obiit coelebs IV. *April* M.D.C.IX.

Ælius Everardus Vorstius, heeft zijne lijkreden den 9 april 1609 gedaan, die nog, ten zelvden jare in 8vo. gedrukt is, en herdrukt aan het hoofd van de *Curæ Poſteriores* van Clusius. Men vindt zijn afbeeldzel in 't koper bij Meursius en Foppens, als mede in de *Alma Acad. Leidenſis.* Clusius was aan velerleije kwalen en ziekten onderhevig geweest; en behalven de ongelukkige toevallen hier boven reeds verhaald, was, toen hij 55 jaren oud was, hem een beentje in zijn linker voet verſprongen, en ten zelven tijd zijn enklauw gebroken, zo dat hij in zijn ouden dag op krukken moest gaan. Tot driemalen toe was hij genoegzaam reisvaardig geweest om *Italiën* te bezoeken, en hij beklaagde zig zeer van 'er altoos in verhinderd te zijn geworden. Hij was ongemeen kundig in de griekſe en latijnſe talen, en verſtond het italiaans, ſpaans, hoogduits, nederduits en frans. Heinsius plaatst hem benevens Jos. Scaliger, in de reije der geleerdſte Mannen van zijnen tijd. Inzonderheid heeft hij in de *Kruidkunde* grotelijks uitgemunt. Hij hadt zig tot een wet voorgeſteld, om het getuigenis van niemand wie het ook mogte zijn, aan te nemen, wat Planten en Kruiden betrof, maar alleen zijn eigen ogen en waarnemingen te vertrouwen; ook ſtraalt in zijne werken de allerſchroomagtigſte nauwkeurigheid, zo wel ten aanzien van de beſchrijvingen als afbeeldingen, door. Voorts is men aan hem, aan Césalpyn, en aan Geşner, de leerwijze verſchuldigd, om de verſchillende kentekenen der

Plan-

Planten, uit de ſtructuur of het maakzel van derzelver Vruchten te leren kennen. Zijne uitgegevene werken en veelvuldige vertalingen, beſtaan in de volgenden.

1. *Hiſtoire des Plantes en laquelle eſt contenue la deſcription entiére des Herbes, leurs eſpéces, formes, noms, tempéramens, vertus & opérations, par* REMBERT DODONÉ, *Medicin de la Ville de Malines, traduite du bas Aleman en François, par* CHARLES DE L'ESCLUSE. *Anvers* 1557. *avec fig. in folio.* De voornaamſte waarde van dezen druk beſtaat daar in, dat die altoos door GASPAR BAUHINUS in zijnen *Pinax* aangehaald wordt.

2. *Antidotarium, ſive de exacta componendorum miſcendorumque Medicamentorum ratione libri III, omnibus Pharmacopœis longé utiliſſimi; ex Græcorum, Arabum, & recentiorum Medicorum ſcriptis maxima cura & diligentia collecti; nunc vero primum ex Italico ſermone Latini facti. Antv.*, CHRIST. PLANTINUS, 1565. *in* 8*vo.*

3. *Les Vies de* HANNIBAL *&* SCIPION *l'Africain, par* CHARLES DE L'ESCLUSE, *du Latin de* DONAT ACCIAIOLI *en François. Avec les Vies des Hommes illuſtres de* PLUTARQUE, *traduites par* AMYOT. *Paris* 1565. *in folio.*

4. *Aromatum, & Simplicium aliquot Medicamentorum apud Indos naſcentium Hiſtoria; ante biennium quidem Luſitanica lingua per Dialogos conſcripta, D.* GARCIA AB ORTO *vel* HORTO, *Proregis Indiæ Medico, auctore; nunc vero primum Latina facta, & in Epitomen contracta á* CAROLO CLUSIO, *Atrebate. Antv.*, CHRIST. PLANTINUS, 1567. *in* 12*mo.* Hier van zijn naderhand nog verſcheidene drukken in 't licht gegeven, die vermeerderd en met koperen platen verſierd zijn, daar de eerſte druk ſlegts houtſneden bevat.

5. *Simplicium Medicamentorum ex novo Orbe delatorum, quorum in Medicina uſus eſt, Hiſtoria; Hiſpanico ſermone á D.* NICOLAO MONARDE, *Medico Hiſpalenſi, deſcripta: Latino deinde donata, & Annotationibus, Iconibusque affabré depictis illuſtrata a* CAROLO CLUSIO, *Atrebate. Antv.*, CHRIST. PLANTINUS, 1574. *in* 8*vo.* It. 1579. *in* 8*vo.* MONARDUS hadt in den beginne maar II Boeken van dit werk uitgegeven in de ſpaanſe taal, daar hij ten

ten jare 1580 een IIIde bijvoegde; CLUSIUS vertaalde het, en gaf het afzonderlijk uit, onder dezen tijtel: *Liber tertius, Hiſpanico Sermone nuper deſcriptus a* NICOLAO MONARDE: *nunc vero primum Latino donatus, & Notis illuſtratus à* CAROLO CLUSIO. *Antv.*, CHRIST. PLANTINUS, 1582. *in* 8vo.

6. CHRISTOPH. á COSTA, *Medici & Chirurgi, Aromatum & Medicamentorum in Orientali India naſcentium liber, plurimum lucis afferens iis, quæ a Doctore* GARCIA DE ORTO *in hac genere ſcripta ſunt;* CAROLI CLUSII *opera ex Hiſpanico ſermone Latinus factus, in Epitomen contractus, & quibusdam Notis illuſtratus. Antv.*, CHR. PLANTINUS. 1574. *in* 8vo.

7. CAROLI CLUSII *Atrebat., rariorum aliquot Stirpium per Hiſpanias obſervatarum Hiſtoria, libris duobus expreſſa, ad* MAXIMILIANUM II. *Imperatorum. Antv.*, CHR. PLANTINUS, 1576. *in* 8vo.

8. CAROLI CLUSII, *aliquot Notæ in* GARCIÆ *Aromatum Hiſtoriam. Ejusdem Deſcriptiones nonnullarum Stirpium, & aliarum exoticarum rerum, quæ á generoſo viro* FRANCISCO DRAKE, *Equite Anglo, & aliis obſervatæ ſunt; & quorumdam peregrinorum fructuum, quos Londini ab Amicis accepit. Antv.*, CHR. PLANTINUS, 1582. *in* 8vo.

9. *Rariorum aliquot Stirpium & Plantarum, per Pannoniam, Auſtriam, & Vicinas quasdam provincias obſervatarum Hiſtoria, IV libris expreſſa. Antv.*, CHR. PLANTINUS, 1583. *in* 8vo.

10. PETRI BELLONII, *Cenomani, plurimarum ſingularium & memorabilium rerum in Græciâ, Aſiâ, Ægyptò, Judæâ, Arabiâ, aliisque exteris provinciis ab ipſo conſpectarum, Obſervationes, tribus libris expreſſæ. Accedit ejus de neglectâ Stirpium curâ, atque earum cognitione, Libellus quâ ratione Sylveſtres Arbores cicurari & mitescere queant.* CAROLUS CLUSIUS *é Gallico Latinum faciebat. Antv.*, CHR. PLANTINUS. 1589. *in* 8vo. PIETER BELLON, geboren omſtreeks het jaar 1516 te *Soulletière* nabij *Foulletourte* in de *Maine*, was een der nauwkeurigſte waarnemers van zijnen tijd. Onder de beſcherming van den Kardinaal FRANÇOIS DE TOURNON, en van Koning HENDRIK DEN II. hadt hij gedurende het tijdvak van 1546 tot op 1550 de gantſe *Le-*

vant

vant doorgekruist, en hij begaf zig vervolgens naar *S. Germain des Prés* in de nabuurschap van *Parijs*, alwaar hij zig bezig hield om de zeldzaamheden die hij in zijne togten hadt verzameld, in orde te brengen; dan bezig zijnde met zijne verdere waarnemingen, deed een Nijdigaart hem vermoorden in het jaar 1564. Het werk dat hier bedoeld wordt, wierdt in 1553 in 4to. te *Parijs* gedrukt, en in 1555 te *Antwerpen* bij PLANTYN in 12mo. herdrukt. Deze waarnemingen zijn, de leeftijd van den Schrijver in acht genomen, meesterstukken, niet alleen voor de Natuurlijke Historie, maar ook ten aanzien van de oude en nieuwe Geographie, en betrekkelijk de zeden en gebruiken der *Levantse* volkeren.

11. *Tabula chorographica Galliæ Narbonensis.* ORTELIUS heeft deze Kaart bij zijn *Theatrum Orbis Terrarum* gevoegd.

12. CAROLI CLUSII, *Tabula chorographica Hispaniæ, antiquis & recentibus locorum nominibus inscripta.*

13. *Rariorum Plantarum Historia. Cui accesserunt ejusdem Commentariolus de Fungis:* HONORII BELLI, *Medici doctissimi, aliquot ad Clarissimum* CLUSIUM *Epistolæ, de variis Stirpibus agentes: alia item eruditissimi* TOBIÆ ROELSII, *Medici, de certis quibusdam Plantis Epistola: præterea accurata montis Baldi in agro Veronensi descriptio, autore* JOHANNE POND, *á* CAROLO CLUSIO *ex Italico in Latinum sermonum versa, cum fig. Antv.*, JOAN. MORETUS, 1601. *in folio.* It. *Lugd. Bat.* FRANC. RAPHELENGIUS, 1605. *in folio, cum fig.*

14. NICOLAI MONARDI, *libri III, magna Medicinæ secreta, & varia experimenta continentes; a* CAROLO CLUSIO *Latinitate donati. Lugduni* 1601. *in 8vo.* Dit werk is gedeeltelijk in 't hoogduits vertaald, in 't licht gegeven onder dezen tijtel: Ein nutzlich und lustich gesprache von Stahl und Eysen; auss dem Spanischen in Latein gebracht durch CAROLUM CLUSIUM; jetzo aber sampt einem andern Tracratlein von den Schee und Eysen; in Teutsche sprach verfasset und gemehret durch JEREMIAM GESNER, *Med. Dr.* Leipzig/ bey ABRAHAM LANGBERG, 1615. in 4to.

15. *Exoticorum libri X; quibus Animalium, Plantarum, Aromatum, aliorumque peregrinorum Fructuum Historiæ describuntur.*

Item

Item PETRI BELLONII *Obſervationes, eodem* CAROLO CLUSIO *interprete, cum fig. Antv.*, JOH. MORETUS. 1601. *in folio.* It. *Lugd. Batav.*, FRANC. RAPHELENGIUS, 1605. *cum fig. in folio.*

16. *Curæ poſteriores; ſeu plurimarum, non ante cognitarum, aut deſcriptarum, Stirpium peregrinarumque aliquot Animalium deſcriptiones; quibus & omnia ipſius Opera, aliaque ab eo verſa augentur, aut illuſtrantur. Acceſſit ſeorſim* ÆLII EVERHARDI VORSTII, *de ejusdem* CAROLI CLUSII *vita & obitu, Oratio, aliorumque Epicedia paulo anté edita, cum fig. Lugd. Batav.*, FRANC. RAPHELENGIUS, 1609. *in 8vo. Id.* 1611. *in 4to. Id. Antv.*, JOAN. MORETUS, 1611. *in folio.*

17. CAROLI CLUSII, *Galliæ Belgicæ chorographica deſcriptio, poſthuma, ex Muſæo* JOACHIMI MÖRSII. *Lugd. Bat.*, JACOBUS MARCUS, 1619. *in* 12*mo.*

18. *Traité des Liqueurs, par* CHARLES DE L'ESCLUSE. Aan mij onbekend wanneer in druk is uitgegeven.

19. Daar is een Brief van CLUSIUS aan JUSTUS LIPSIUS *in de Centuria I. Miſcellanea* van dezen Geleerden, *Ep.* 49., en een tweede in de grote verzameling van P. BURMAN; deze is gedagtekend van *Wenen* den 22 maart 1687, en bevat enige bijzonderheden over het leven van CLUSIUS, en enige aanmerkingen over het opſchrift van den Marmerſteen van *Ancijra (Angora)*, welke LIPSIUS zedert met deze zelvde aanmerkingen in zijne *Inſcriptionum Veterum* p. 19, heeft uitgegeven.

Ook is het CLUSIUS die het eerst de *Pataten* of *Camoten*, thans onder den naam van *Aardappelen* in zulk een algemeen gebruik, in de *Nederlanden* heeft gebragt; zij zijn herkomſtig van *Peru*, alwaar men 'er brood *Chumo* genaamd, van vervaardigt. DRAKE bragt ze in 't jaar 1586 't eerst in *Europa*, en gaf 'er van aan den Heer GÉRARD, een ervaren Kruidkundige, deze kweekte ze voort in zijn tuin te *Londen*, en deelde het voortbrengzel daar van met CLUSIUS. Onze Hoogleraar zette die voort in *Holland*, en zondt van zijne eerſte inoogſting naar *Italiën*. Zie *l'Eſtratto da piu celebri Autori, in Firenza*, ALBIZZINI. 1767. — GROT. *Hiſt.* L. V. p. 266. CONRING. Sæc. XVII. p. 211. F. SWEERT., *Ath. Belg.* p. 166. CRENII, *Animadv. Philol.*

Part.

Part. VIII. p. 146, 147. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 150. *Alma Acad. Leid.* p. 150--152. Æ. E. VORSTII, *Oratio in obit. &c.* HENNING WITTEN, *Memor. Medic.* Decad. I. MANGET., *Bibl. Script. Medic.* Tom. II. p. 84–87. A. HALLER, *Bibl. Botan.* Tom. I. p. 348--351. MEURSII, *Athen. Batavæ*, p. 186–188. M. ADAMI, *Vitæ Germ. Medicorum*, p. 182–184. *edit. Francof.* 1706. PAULI FREHERI, *Theatrum*, p. 1323, 1324. *Catal. Bibl.* BUNAV. Tom. I. Vol. II. p. 1167. PET. BURMANNI, *Syl. Epiſtol.* Tom. I. p. 311--329. C. SAXI, *Prolog. ad Lapidum Vetuſt. Epigrammata*, p. 5, 6. *Collata cum Depulſione*, p. 79–81. C. SAXI, *Onom. liter.* Pars III. p. 360, 361. 647. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. XVII. p. 413–428.

CLUTIUS (ADRIAAN), Pourtraitſchilder, in de XVIde eeuw te *Alkmaar* geboren, was de zoon van enen PIETER CLUYT of CLUTIUS, die in genoemde ſtad Wapenſchilder is geweest. ADRIAAN heeft ANTHONY VAN MONTFORT tot leermeester gehadt. Hij ſtierf in het jaar 1604. —— SANDRART, Teutſche Academie der Bau-/ Bild- und Mahler-Kunſt/ druk von Nurnb. 1675. in folio. Th. I. f. 267.

CLUTIUS (AUGERIUS), misſchien een zoon of neef van THEODOOR, was ten jare 1634 en 1636, Med. Doktor te *Amſteldam*, alwaar hij zig ook inzonderheid op de Natuurlijke Hiſtorie uitleide, en een naam maakte door zijne bedrevenheid in de Kruidkunde. De beide volgende werken zien van hem het licht.

1. *Calſuve, ſive Diſſertatio, Lapidis Nephritici, ſeu Jaspidis viridis, à quibusdam Callois dicti, naturam, proprietates, & operationes exhibens; quam ſermone Latino recenſuit* GUILIEL. F. LAURÈMBERGIUS. *Roſtochii* 1627. *in* 12*mo.* 2. *Opuscula duo; Primum, de Nuce Medica: Secundum, de Hemerobio, ſive Ephemero Inſecto & Malali Verme. Amſt.* 1634. *in* 4*to.* —— ADR. TOLLIUS, *ad* BOTII *Gemmarum & Lapidum*, p. 263. PAQUOT, *Mem. litt.* Tom. XVII. p. 258, 259.

CLUTIUS (PIETER DIERKZEN), Konstſchilder, een

zoon

zoon van THEODOOR, die volgt, een *Delventaar* van geboorte, is een leerling geweest van den beroemden pourtraitſchilder MIEREVELT; hij heeft geleefd in de XVIde eeuw, en bevlijtigde zig ongemeen neerſtig om tot de volkomenheid der ſchilderkonst te geraken, was ook zeer geestig in 't inventeren, tekenen en ſchilderen. —— K. v. MANDER, *Leven der Schilders*, II. D. bl. 90. 217. D. v. BLEISWYK, *Beſchr. van Delft*, bl. 851. Allgemeines Kunſtler Lexicon/ druk von Zurich 1779. in folio ſ. 165.

CLUTIUS (THEODORUS of DIRK), was zeer waarſchijnlijk een *Hollander* van geboorte, en leefde in de XVIde eeuw. Naar gedagten heeft hij de praktijk der Medicijnen te *Amſteldam* uitgeoeffend, vervolgens is hij geweest Opziender van den *Hortus Medicus* te *Leijden*. Ook ſchijnt hij zig met de Natuurlijke Hiſtorie bezig gehouden te hebben, doordien van hem in druk uitgaat:

Van de Bien / haeren wonderlijcken oorſprongh / natuer / eijgenſchap / krachtige ongehoorde ende ſeldſaeme wercken; waer in bemerckt worden haere wonderlijcke politien enz. Verbat in drij boecken. Amſt. 1608. in 12mo. CLUTIUS de bijzonderheden der *Bijen* beſchrijvende, heeft genoegzaam niet anders dan de gevoelens der Ouden nageſchreven, die zeer onvolkomen de huishouding van dit nuttige en verwonderenswaardige Inſekt gekend hebben. PLINIUS en de Schrijver van de geſchiedenis der Dieren, welke aan ARISTOTELES wordt toegeſchreven, hebben bijna gedagt, dat de *Bijen* uit eijeren voortkwamen, die de moeders of veeleer de voedſters op de bloemen vergaderden. VIRGILIUS heeft mede dit dwalend begrip gekoesterd, *Georgic.* IV. 197–202.

Illum adeò placuiſſe Apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In venerem ſolvunt, aut fœtus nixibus edunt,
Verum ipſæ é foliis natos, & ſuavibus herbis
Ore legunt: ipſæ Regem parvosque Quirites Sufficiunt.

LACTANTIUS en AMBROSIUS hebben ook dit denkbeeld omhelsd, en zelvs aan de Christen Maagden de ingetogenheid der *Bijen*, als een voorbeeld ter navolging aangeprezen. Dan de waarnemingen der hedendaagse Natuurkundigen, hebben ons niet alleen ten aanzien van dit onderwerp verlicht, maar zelvs ten volsten bewezen, dat 'er niets wat leeft anders dan door voortteeling in wezen geraakt. —— PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. XVI. p. 256–258. D. VAN BLEISWYCK, *Beschr. der stad Delft*, bl. 851.

CLUTIUS (RUDOLF), geboren in de XVIde eeuw, toog het Dominikaner Monnikenkleed aan in het klooster van *Luxemburg*, zijn geboortestad. Hij ging naar *Mentz* om zig in de godgeleerdheid te oeffenen, en verkreeg aldaar de waardigheid van Licentiaat in die wetenschap. Zijn Oppersten zonden hem vervolgens naar *Keulen*, en maakten aldaar gebruik van hem tot den predikdienst, dien hij op een loffelijke wijze van het jaar 1600 tot 1618 uitoeffende. Hij besteedde teffens een gedeelte van zijnen tijd, om goede drukken te bezorgen van enige Schrijvers zijner orden. Daar is door hem ter persse bezorgd

1. *Sermones Dominicales, de Sanctis. Colon.* 1612. *in* 12*mo.* Verscheidenemalen naderhand herdrukt. 2. *Sermones Quadragesimales, de Tempore, & de Sanctis*, FR. JACOBI DE VORAGINE, *Archiepiscopi Genuensis, ex Ordine FF. Predicatorum.* 4 *Vol. Moguntiæ*, 1616. *in* 4*to.* 3. *Summa Virtutum & Vitiorum*, F. GUILIELMI PERALDI, *Lugdunensis. Mogunt.* 1618. *in* 4*to.* Hier zijn ook verscheiden latere drukken van. —— VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* p. 800. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 1081. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. XVII. p. 253–256.

CLUTON (JAN), geboren te *Embden* de hoofdstad van *Oostfriesland*, wierdt den 24 augustus 1623 als Akademie-burger te *Franeker* opgetekend. Hij studeerde in de theologie onder JOH. MACCOVIUS, WILLEM AMESIUS en MEIN. SCHOTANUS. De eerste van die Hooglèraren zette hem de doktorale muts op in die wetenschap, den 14 maart 1633. De Bezorgers van

Fries-

Friesland's Hogeſchool boden hem enen leerſtoel aan als Profeſſor extraordinair; doch hij bedankte 'er voor, zonder dat men de reden weet die aanleiding tot deze weigering gaf. In 1637 keerde hij naar zijn vaderland te rug, alwaar hij vervolgens lid van den Raad wierdt. Daar is van hem in druk:

1. *Idea ſacræ Theologiæ, exemplar ſanorum ſermonum in fide & charitate continens; publicis disputationibus propoſitæ & examinatæ, præſide & auctore* JOH. CLUTON. *Franeq.* 1636. *in* 4*to. Ib.* 1656. *in* 12*mo.* 2. *De verbis S. Cœnæ impropriè intelligendis, adverſus* MICHAËLEM WALTHERUM, *Eccleſiarum Lutheranarum per Friſiam Orientalem ſuperintendentem. Embdæ* 1638. 8*vo.* —— E. L. VRIEMOET, *Athen. Frif.* p. 329, 330. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. III. p. 120, 121. ED. MEINERS, *Oostfriesſche Kerk-Geſchied.*, II. D. bl. 464.

CLUVERIUS (FILIP), beroemd Aardrijks-, Hiſtorie- en Letterkundige, is ten jare 1580 te *Dantzich* geboren, alwaar zijn vader Muntemeester was. Deze een man van ſmaak en geleerdheid, liet zijn zoon, na dat behoorlijk in de gronden van vele wetenſchappen onderlegd was, reizen; hij begost zijn togt met het merkwaardige in *Polen* te zien, trok vervolgens door *Duitsland* naar de *Nederlanden*, en vestigde zijn verblijf voor een poos te *Leijden*, alwaar hij inzonderheid in vriendſchapsverkering met den beroemden JOSEPH SCALIGER geraakte, op wiens aanraden hij zig ook met een warmen ijver op het beoeffenen der Aardrijkskunde toelei. Het Hogeſchool van *Leijden* verlatende, met inzigt om zijne reizen verder voort te zetten, wierdt hij hier aanvangelijk in geſtoord, door in *Braband* van alles wat hij bij zig hadt beroofd te worden; hij kwam dus zo goed hij kost te *Leijden* te rug, voorzag zig aldaar van het benodigde, en nam toen zijn weg over *Duitsland* naar *Bohemen* en *Hongarijën*. Te *Praag* komende, zat aldaar een voornaam man gevangen, die te vergeefs menigte van aanzoeken hadt gedaan om zig in tegenswoordigheid van den Keizer te mogen verantwoorden; deze ſchijnt kennis aan CLUVERIUS gekregen te hebben; ten minſten vertaalde hij in

het latijn een verdedigings-ſchrift, door den Gevangenen in zijnen kerker opgeſteld. Zonder den uitſlag daar van af te wagten, keerde hij naar *Leijden* te rug, doch was daar nauwlijks aangeland, of hij wierdt op verzoek van den Keizerlijken Afgezant in hegtenis genomen, daar hij egter ſpoedig door tusſenkomst van enige aanzienlijke vrienden uit geſlaakt wierdt, zonder dat hem enig verder leed over die vertaling wedervoer. Deze ſtormbui bedaard zijnde, begaf hij zig naar *Engeland*, van daar naar *Schotland*, voorts naar *Frankrijk*, doorkruiste nog verſcheiden gewesten van *Duitsland*, en kwam eindelijk in *Italiën*, waar van hij de voornaamſte ſteden en plaatſen bezigtigd hebbende, te *Romen* enigen tijd zijn verblijf vestigde; hier maakte hij aanzienlijke vrienden, en genoot 'er veel achting om zijne geleerdheids wille. Intusſen wierdt hij door Curateuren en verdere Beſtierders van *Leijdens* Hogeſchool aangezogt, om op een bepaalde jaarwedde aldaar te komen wonen, het aan zijne verkiezing latende om ambteloos te leven, of wel ene bediening te aanvaarden. CLUVERIUS het zwerven moede, beried zig niet lang, en nam de aanbieding ter hand; dan de rust die hij te *Leijden* genoot was van kortſtondigen duur, doordien hij reeds ten jare 1623 overleed, in den ouderdom van 43 jaren; een zoon nalatende, JOHANNES genaamd, die aan het zelvde Hogeſchool Profesſor in de Hiſtorien is geweest. De werken die van hem het licht zien, zijn de volgenden:

1. *Comment. de tribus Rheni alveis & oſtiis, item de quinque Populis quondam accolis, ſcilicet de Taxandris, Batavis, Caninefatibus, Friſiis, ac Marſacis &c. Lugd. Bat.* 1611. *in 4to.* Dit werk in 't nederduits vertaald, is gedrukt onder den tijtel van: Batabiſche Oudheden of Verhandelingen over de drie uitlopen van den Rhijn / midsgaders wegens de bijf Volken / die eertijds aan dezelve gewoond hebben / als de Taxanders / Batabieren / Caninefaten / Frieſen en Marcſaten. II Deelen / met platen / 's Hage 1709. in 8vo.

2. *Sicilia antiqua, item Sardinia & Corſica. Lugd. Batav.* 1609. *in folio.* En na zijn dood: *Italia antiqua. Lugd. Bat.* 1624.

1624. *in folio.* & *Germania antiqua. Lugd. Bat.* 1630. *in folio.*

3. Insgelijks is na 's Mans dood uitgekomen: *Introductionis in universam Geographiam tam veterem quam novam Libri VI, quibus adjuncta est* DAN. HEINSII *Oratio in obitum* PHILIPPI CLUVERII. *Lugd. Batav.* 1624. *in 4to.* Veelmalen is dit werk zedert herdrukt; als: *cum* PETRI BERTII *Breviario orbis terrarum. Lugd. Bat.* 1641. *Tabulis æneis & gemino Indice aucti. Brunsvigæ* 1641. *in 4to. Tabulis Geographicis XLVI. & Notis olim ornati a* JOH. BUNONE, *dein locupletati additamentis & annotationibus* JOH. FRID. HEKELII, & JOH. REISKII. *Amst.* 1697. *in 4to.* Ib. *Traj. ad Rhenum* 1717. *in 4to.* Nog is er een veel latere druk door BRUZEN DE LA MARTINIERE uitgegeven; deze wordt voor de beste gehouden, en is mede in groot 4to., met zijn Afbeeldzel verfiert, 't welk ook bij FREHERUS wordt gevonden. —— VOSSIUS, *de Scientiis Mathemat.* p. 262. TOB. MAGIRI, *Eponymolog.* voce. MARTIN. HANCKIUS, *de Script. Rer. Roman.* p. 277--280. 399--401. POPE BLOUNT, p. 931--933. CRENII, *Animadv. Philol.* Part. X. p. 106, 107. Part. XVII. p. 18, 19. Jo. MOLLERI, *Homonymoscop.* p. 663. Jo. FABRICII, *Hist. Bibl.* Part. III. p. 414--419. GOTTL. KRANTZIUS, *ad* CONRINGIUM, Sæc. XVII. p. 215. *Catal. Bibl.* BUNAV. Tom. I. Vol. II. p. 1167. P. FREHERI, *Theatrum*, p. 1516, 1517. MENCKENIUS, *Bibliotheca doctorum Militum.* p. 159--161. C. SAXII, *Onom. liter.* Pars IV. p. 213, 214. *Nouv. Diction. histor. in 8vo.* Tom. II. p. 275. PARS, *Naamr. der Bataviſe en Holl. Schrijvers*, bl. 65--67.

CLUYT, zie CLUTIUS.

CNUYT (FRANS DE), te *Nijmegen* omtrent het jaar 1638 geboren, beoefende de Godgeleerdheid aan het Hogeſchool te *Leijden*, onder opzigt van den geleerden JOH. COCCEJUS, van wien hij een der geliefdſte leerlingen was. Men ontmoet geen verder berigt van CNUYT, dan dat hij ten jare 1663 te *Nijmegen* nog ambteloos leefde, en door zijne bezorging in druk gaf: JOHANNIS MACCOVII, *Diſtinctiones & Regulæ Theologicæ ac Philoſophicæ; auctæ et illuſtratæ ſtudio* FRANCISCI

CNUTTI, *Neomagenſis-Gelri. Amſt.* 1665. *in* 16*mo.* —— PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. XVII. p. 134–137.

CNYF of KNYF (JAN), Biſchop te *Groningen*, is te *Utrecht* geboren uit een aanzienlijk geſlagt, in het begin van de XVIde eeuw. Na in zijn vaderland de gronden tot verdere letteroeffeningen gelegd te hebben, ging hij naar *Leuven* in de theologie ſtuderen; welke taak voleindigd zijnde, hij Rekolletten-Monnik wierdt in het klooster van die ſtad. Zijne Opperſten hem tot den predikdienst voorbeſchikt hebbende, oefſende hij die met veel toejuiching uit in verſcheidene ſteden, en geraakte bij die gelegenheid bekend bij den Prins KRISTOFFEL VAN BRUNSWYK, Aartsbisſchop van *Bremen*, en met andere *Duitſe* Vorſten, die hem het waarnemen van hunne zaken bij den H. Stoel toevertrouwden; dit bragt hem in de noodzaak ene reize naar *Rome* te ondernemen, alwaar hij in bijzondere achting bij Paus JULIUS DEN III. geraakte, die hem den tijtel van Prediker generaal verleende. FREDRIK SCHENK, eerſte Aartsbisſchop van *Utrecht*, in 1561 verkoren, ſtelde hem tot zijn Groot-Vikaris aan; en FILIPS DE II. benoemde hem in dat zelvde jaar tot het nieuwe Bisdom van *Groningen*, waar toe hij te *Mechelen* door den Kardinaal DE GRANVELLE in 1563 wierdt ingezegend, en den 3 oktober van het zelvde jaar, bezit nam van zijnen bisſchoppelijken zetel in de *St. Martini-kerk*. Den 10 oktober 1565 was hij lid van de provintiale Kerkvergadering, te *Utrecht* gehouden, en hij leide zig inzonderheid toe om de kerkelijke tugt, die vrij wat verſlapt was, weder binnen hare behoorlijke palen te brengen. In 1569 wilde hij in gevolge 's Paufen bulle, die de rijke abtdijen of kloosters van *Aduard* en *Wittewerum*, beide in de Ommelanden gelegen, aan zijn bisdom toegevoegd had, daar van bezit nemen; dan dit ging niet gemaklijk, men weigerde in den beginne volſtandig om hem die in te ruimen, doch op ſcherp ſchrijven zo van den Paus als van den Hertog VAN ALVA, ontzonk de moed aan de Kloosterbroeders te *Wittewerum*, en zij gaven hem hun geſtigt en ſchatten in handen; doch die van

A-

Aduard hielden vol, geholpen door den Abt van Mormont en andere aanzienelijke Groten; zo dat Cnyf ten laatsten ziende, dat hij niet dan zeer bezwaarlijk in het bezit daar van zou geraken, blijde was tot een vergelijk te komen; het akkoord wierdt getroffen ten jare 1573, waarbij aan den Bisschop een jaarlijks pensioen van 6000 guldens wierdt toegelegd, uit de opkomsten van het klooster te betalen. Omtrent dezen tijd heeft hij ook bij dispensatie van den Paus, de grauwe Minderbroeders kap afgelegd, en het wereldlijk Priesterkleed aangetrokken. Hij stierf aan ene besmettelijke ziekte den 6 oktober 1576, vrij algemeen betreurd; doordien hij een zeer vriendelijk Man was, beleefd, inschikkelijk, en gants en al geen vervolger, verfoeijende de aanbrengers; op zekeren tijd zelvs, dat de Landvoogd Gaspar á Robles, een groot aantal lieden die in verdenking stonden dat zij de nieuwe religie aankleefden, wilde doen vatten, kantte hij 'er zig met alle vermogen tegens, en belette zulks; ook was hij in velè zaken ongemeen bedreven, verstandig en staatkundig, zig bijzonder wel naar den tijd en humeuren der menschen wetende te schikken. Men vindt hem egter de ondeugd van gierigheid aangetijgd; en dat hij nog op zijn doodbed over de ontrouwheid der *Aduarder* Monniken heeft geklaagd, die hem de bij akkoord toegestane 6000 guldens jaarlijks, onthielden. Hij ligt begraven in de *Martini-kerk* te *Groningen*. Men heeft van hem in druk: *Commentarius in Psalmos Miserere, et de Profundis*, gedrukt te *Antwerpen* bij Jan Steelsius. —— Suffrid. Petri, *Append. ad* Wilh. Hedam, *ed.* 1643. p. 8. F. Sweertii, *Athen. Belg.* p. 412. de Raisse, *Belgico Christ.* p. 405, 406. Val. Andr., *Bibl. Belg.* p. 484. J. F. Foppens, *Bibl. Belg.* p. 618. Cask. Burman, *Traj. erud.* pag. 75, 76. Grævii, *Orat. in L. Acad. Traj. nat.* Paquot, *Mem. litter.* Tom. II. p. 129-131. P. Bor, *Ned. Gesch.* I. D. bl. 27. 245, 246. 265-266. 719.

CORBAART (PIETER), geboren in 1569 te *Ninove* een klein en oud stedeken in *Vlaanderen*, op de grenzen van *Brabant* gelegen, wierdt Monnik van de *Premonstratenser* orde, in de

beroemde Abtdije, welke de voornaamſte verſiering van dit plaatsje uitmaakte; hij deedt 'er zijne geloften in 1607. Na zig te *Ninove* in de godgeleerdheid geoeffend te hebben, heeft hij waarſchijnelijk den verderen loop daar van te *Leuven* vervolgd, en hij verkreeg aan dit Hogeſchool de waardigheid van Licentiaat in de theologie, die hij daar na gedurende enige jaren in zijn klooster leraarde. Ook was hij Pastoor van *Ninove*; vervolgens ging hij tot de Pastorije van *Liedekercke* ten jare 1647 over, en ſtierf te *Gent* den 14 julij 1654, in het 65ſte jaar zijnes ouderdoms. Daar is van hem in druk:

1. *Rhytmica Conſideratio Altitudinis conſilii Divini ſuper ſalute generis humani, ex ſanctiſſimo et irrefragabili Eccleſiæ Doctore* AUGUSTINO, *Episcopo Hipponenſi, præpoſita per D. ac F.* PETRUM COBBAART. *Brux.* 1647. 4*to.* 2. *Colloquium Rhytmicum ſuper captivitate et redemptione generis humani: interloquentibus* AMBROSIO *Mediolanenſi et* AUGUSTINO *Hipponenſi, Eccleſiæ orthodoxæ Doctoribus. Auctore* ADEODATO ROBORINO, *Theoſopho. Patavii*, 1648. 4*to.* 3. *Laus poſtluma, ſive Encomium funebre* BENEDICTI VAN HAEFTEN, *Præpoſiti Affligimienſis dignisſimi.* 1648. —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 963, 964. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. IX. p. 92–95.

COBERGER (WENCESLAS), bij velen COEBERGER genaamd, is ten jare 1560 te *Antwerpen* geboren, en geweest Schilder van den Aartshertog ALBERTUS benevens algemeen Opziender van de Bergen van barmhertigheid of Lombarden te *Brusſel*; van zijne jeugd af aan gaf hij reeds blijken van ene gelukkige genelgdheid voor de fraije konſten. Na zig enigen tijd op de bouw- en ſchilderkonst onder het beſtier van MARTINUS DE VOS toegelegd te hebben, verliefde hij op deszelvs dogter; doch deze minnarij niet willende vlotten, nam hij voor tot verzetting van die minnedrift, een reisje naar *Italië* te doen, teffens met het loffelijk inzigt bezield, om zig aldaar onder beſtiering van de beste Meesters in de konst te oeffenen, en de oude gedenkſtukken te beſtuderen, die men zo menigvuldig in dat gedeelte van *Europa* pleeg te vinden. Zig enigen

tijd

tijd te *Rome* opgehouden hebbende, toog hij naar *Napels*, en maakte aldaar vriendſchap met een *Brabander*, FRANCO genaamd, voor wiens dogter hij zulk ene warme liefde opvatte, dat hij het met haar eens geworden zijnde, van den vader ten huwelijk verzogt, het welk hem, doordien hij een jongeling van grote verwagting was en daarbij veel geest bezat, gaarne toegeſtaan wierdt. Verſcheidene kinderen, zo jongens als meisjes, zijn uit dezen egt voortgeſproten, onder welks getal waarſchijnlijk is geweest JAKOB COBERGER, die eerst Kapitein in dienst van FILIPS DEN IV. zijnde geweest, naderhand Karthuiſer Monnik wierdt.

WENCESLAS bleef na dat hij gehuwd was, nog enigen tijd in *Italië*, zo wel de ſchilder- als bouwkonst voortzetten, en maakte in beide die vakken aanzienlijke vorderingen. Naar *Antwerpen* te rug gekeerd, hieldt hij zig enigen tijd in die ſtad op, en ſchilderde 'er in de kapel van de Handboogſchutters in de *Lieve Vrouwen-kerk*, een ST. SEBASTIAAN meer dan levensgrootte, benevens enige Vrouwtjes in 't verſchiet, die Heilige bewenende; in wiens wezen hij de doodstrekken zo natuurlijk hadt afgebeeld, dat de konstkenners 'er over verbaasd ſtonden; dan het ongeluk wilde, dat dit meesterſtuk niet lang in de kerk hing, of het hoofd van den Heiligen was 'er met een mes uitgeſneden, en weg geſtolen; hij vulde het gat met een ſtuk geplumeerd doek, en ſchilderde daar weder een ander hoofd op, doch dat verre beneden het eerſte uitviel. Vervolgens ging hij zijne woonſtede te *Brusſel* vestigen, alwaar de Artshertogen ALBERTUS en IZABELLA van zijne grote bekwaamheid onderrigt, hem met de tijtels van hun Raad, Hofſchilder en Opperbouwmeester vereerden. Aangemoedigd door hunne weldaden, maakte COBERGER zig grotelijks verdiend aan zijn vaderland. Hij beſtierde als Bouwmeester de kerk der *L. V. van Montaigu* naar het model van *St. Pieters-kerk* te *Romen*; als mede de kerk der *Augustijnen* te *Brusſel*. Ook wierden onder zijn opzigt verſcheidene ſtinkende poelen en moerasſen, in de nabuurſchap van *Duinkerken* en *Wijnoxbergen* afgetapt, en in vrugtbare velden herſchapen. Hij ver-

fraijde mede grotelijks de fonteinen en andere verſierſelen van des Aartshertogs lusthuis te *Ter Vueren* een dorp tusſen *Brusſel* en *Leuven* gelegen. Ook lei hij zig inzonderheid toe op de verbetering der Lombarden, welke in zijnen tijd in de meeste ſteden van de *Nederlanden* waar over den Aartshertog het gezag voerde, wierden opgerigt. De uitvoering van alle deze nuttige ondernemingen, gevoegd bij zijne kundigheid in het vak der Gedenkpenningen, daar de Aartshertog een groot liefhebber van was, deden hem hoog in achting en aanzien bij hem ſteigeren. COBERGER ſtierf te *Brusſel* in 1630, den ouderdom van 70 jaren bereikt hebbende, en wierdt in der Rekolletten-kerk begraven, met dit graffchrift: *Hic jacet ſepultus, Dnus* WENCESLAUS DE COEBERGER, *Eques auratus, Toparcha St. Antonii, Archiducum Architectus, et Montium pietatis in Belgio Generalis, mortuus Anno* M.D.C.XXX.

Ook vindt men deze volgende hoogſteigerende vaarſen ter zijner eere gedigt:

Quæ valido unius molimine COBURGERI
Fiunt non hominis credo ſed eſſe Dei:
Impoſuit montem monti, ceu Pelion Oſſæ
Atque gigantæam ſternit ad aſtra viam.
Erro; piam ſternit; valeat Titania pubes:
Quæritur, hic pietas, ſed pietate Deus.
Nunc minus eſt migrare lacus, et cedere terræ;
Montes qui movit, nonne movebit aquas?

Men heeft zijn Afbeeldzel in 't groot zeer fraij geſneden, met dit bijſchrift: WENCESLAUS COBERGER, *Præfectus generalis Montium pietatis, Bruxellis,* ALBERTI *Archiducis quondam Pictor humanarum figurarum.* ANT. VAN DYCK *pinxit.* L. VOESTERMANS *ſculpſit.*

Aan COBERGER wordt het volgende werkje toegeſchreven: Apologia / ofte Beſchjerm-redenen tegen het kekelen van de onredelijcke bijanden / ende oock de tegenraders van de Berghen der barmherticheijt. Mitsgaders Verdooch aen de redelijcke perſoonen / aengaende de voorgenaemde Berghen / onlanckx opgerecht

recht in de Nederlandtſche Provincien onder de gehoorſaemheijt van haere Hoogheden / door VENCESL. COBERGER. In bermaechelijcken dicht geſtelt door *Amator Pietatis*. Mechelen 1621. in 4to. ——— ISAAC BULLART, *Acad.* Tom. II. p. 479–482. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 1162. JAC. WALLIS, *Eleg.* VIII. Libr. I. *edit.* 1656. p. 217. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. VI. p. 305–308. DESCAMPS, *Vie des Peintres Flamend. Allemands et Hollandois. Paris* 1753. *in* 8vo. Tom. I. p. 205. K. v. MANDER, *Leven der Schilders.* I. D. bl. 349. *aant.* (*). F. LE COMTE, *Kunst-Kabinet.* II. D. bl. 34. enz. A. HOUBRAKEN, *Schouwburg*, I. D. bl. 115–117. Allgemeines Kunſtler Lexicon. Zurich 1779. in folio. f. 166.

COCCEJUS (HENDRIK), beroemd Regtsgeleerde, wierdt geboren te *Bremen*, ene Keizerlijke ſtad in *Neder-Saxen*, den 25 maart 1644. Na in zijn vaderland de eerſte letteroeffeningen volvoerd te hebben, ging hij in 1667 naar *Leijden* ſtuderen, alwaar hij zig met ijver in de wijsbegeerte en regtsgeleerdheid oeffende, en onder den Hoogleraar VAN THIENEN ene ſtelling verdedigde: *de Poſſeſſione momentanea et lite vindiciarum.* Zijn loop alhier volbragt hebbende, vertrok hij ten jare 1670 naar *Londen*, alwaar zijn moederа broeder HENDRIK OLDENBURG, een der voornaamſte leden en Secretaris van het Genootſchap der wetenſchappen was. Hier hadt hij het genoegen om de *Natuurkundige proefneemingen* van den beroemden ROBERT BOYLE, bij te wonen; en zulks deedt zodanig een warmen ijver in hem tot het beoeffenen van de philoſophie ontvonken, dat hij 'er zig met de borst op toeleide, en tot zijn eigen gebruik een *Sijſtema Philoſophicum* vervaardigde, 't welk benevens zijn andere handſchriften en ſchone talrijke bibliotheek, ten jare 1692 gedurende het beleg van *Heidelberg*, door de vlammen is verteerd. In *Engeland* hadt hij het geluk om in gunſt bij den Prins VAN ORANJE te geraken, op wiens aanbeveling hij nog in het zelvde jaar 1670, tot Doktor in de beide regten wierdt bevorderd.

Uit *Engeland* toog hij in 1671 naar *Frankrijk*, met brieven van

van aanbeveling van zijnen oom aan de Geleerden van dat gewest voorzien, die hem zeer veel vriendſchap bewezen; daar hij egter niet lang toefde, maar nog het zelvde jaar naar *Duitsland* te rug keerde, en *Spiers* bezogt, om zig aldaar in de regtskunde van het *Duitſe Rijk* te bekwamen; dan alvorens hij hier toe overging, deedt hij een uitſtap naar *Heidelberg* om de huwelijks-plegtigheden van den *Paltzſen* Keurvorſtelijken Prins KAREL met WILLEMINA ERNESTINA, Koninglijke Princes van *Denemarken*, bij te wonen. De feesten en vermaaklijkheden, waar van hij grotelijks een deelgenoot was, hielden hem egter niet zodanig geboeid, of hij wist tijd te vinden om zig aan het Hogeſchool dier ſtad bekend te maken; hij verdedigde 'er in 't openbaar ene verhandeling *de Proportionibus*, welke de goedkeuring van den Keurvorst KAREL LODEWYK wegdroeg; en ten gevolge hadt, dat die Vorst hem nog in dit zelvde jaar, een leerſtoel als Profeſſor in het Natuurregt en dat der Volkeren aanbood. Bij gelegenheid van zijne toetreding tot die waardigheid, deedt hij ene redevoering over de *Saliſche Wet*, waar over de Keurvorst zodanig voldaan was, dat hij goedvond met zijn eigen hand enige aantekeningen daar bij te ſchrijven.

Dus van een beſtaan voorzien, dagt hij ook om ene gezellin te verkiezen, en hij huwde in 1673 met de énigſte dogter van SAMUEL HOWARD, Heer van *Dirsheim*, Kancelier en Geheimraad van den Hertog van *Wurtemberg*; bij deze vrouwe heeft hij drie zoons verwekt, die alle met aanzienlijke bedieningen zijn bekleed geworden.

Na het voltrekken van zijn huwelijk, ging COCCEJUS een keer naar *Bremen* doen, alwaar men hem het luisterrijke ambt van Raadsheer aanbood; maar hij konde het niet aanvaarden, doordien de Keurvorst van den *Paltz* niet wilde beſluiten om zig van een ſchrander Regtsgeleerde te ontdoen, waar van hij zulk een nuttig gebruik in den Raad maakte, en die zulk een verhevenen luister aan het Hogeſchool bijzette.

Naar *Heidelberg* te rug gekeerd, trad hij in 't ſtrijdperk met den beroemden Regtsoeffenaar GEORG ADAM STRUVIUS,

ter

ter gelegenheid van ene verhandeling, *de Culpis*, die de eerstgenoemde hadt in 't licht gegeven. Deze beide tegenſtrevers verſtrekten tot een prijſelijk voorbeeld van bedaardheid en zedigheid, 't welk te wenſchen ware dat door alle de Geleerden die onderling in twist geraken, gevolgd wierdt. Het verſchil hunner gevoelens, maakte nimmer de minſte inbreuk op de achting en eerbied die zij wederzijds voor elkanderen hadden opgevat.

De *Paltziſche* Keurvorst KAREL LODEWYK, ten jare 1680 overleden zijnde; wierdt aan den Heer COCCEJUS door FREDRIK WILLEM, Keurvorst van *Brandenburg*, een leerſtoel in de regten aan het Hogeſchool van *Frankfort aan den Oder* aangeboden. Maar de nieuwe Keurvorst ſtond hem niet toe de neiging welke hij tot die roeping gevoelde, in te volgen; en ten einde hem zo veel te nauwer aan zijnen dienst te verbinden, maakte hij hem in 1682 Geheimraad van Staat. Zedert dien tijd verkreeg hij gelegenheid, door het groot aantal van belangrijke Staatszaken die men hem vertrouwde, zig diep in de kennis van het Staatsregt te dringen.

De geneugtens die hij in het waarnemen van zijn ambt genoot, wierden vergald door de onënigheid die 'er in 't Keurvorſtelijke huis ontſtond; maar 't geen de maat van zijn verdriet tot den rand toe vulde, was de dood van den Keurvorst KAREL, met wien de Protestantſe tak der *Paltziſche* Keurvorſten uitſtierf, en tot die der Roomsgezinde van *Neuburg* overging. Deze revolutie deedt hem ernſtig bedagt zijn om het Hof te verlaten, alwaar hij geen reden hadt om de zelvde genoegens meer te verwagten, die hij 'er te voren hadt genoten; zulks haalde hem ook tot het beſluit over, om het aanbod van enen leerſtoel in de regten, door de Beſtierders van *Utrechts* Hogeſchool aan hem gedaan, te aanvaarden. Ten dien einde verzogt hij ten jare 1687 zijn affcheid aan den nieuwen Keurvorst FILIPS WILLEM, maar deze Vorst wilde hem dat niet toeſtaan; en hieldt hem zelvs mondeling voor, dat daar niemand beter het Land en Regeringsbeſtier kende dan hij, hij ook de énigſte was aan wien hij zijne belangen te dien aanzien

zien kost toevertrouwen. De weigering van den Keurvorst wierdt verzeld door zo vele vriendelijke blijken van welwillendheid, dat Coccejus in de noodzaak gebragt wierdt, om voor het beroep van *Utrecht* te bedanken.

Het oorlog verzeld met den gantſen drom van deszelvs verdelende rampen en verwoestingen, welke in 1688 zo deerlijk de *Paltziſche* landen teisterde, noopte Coccejus op nieuw om zijn ontſlag bij den Keurvorst te verzoeken; maar met even vrugtelozen uitſlag dan te voren. Die Vorst hieldt hem zo levendig voor ogen, de behoefte die hij van hem hadt in den akeligen toeſtand waar in hij zig bevondt, dat hij gedrongen wierdt deszelvs genoegzaam ſmekend verzoek in te willigen. Hier door onderging hij de ſmerte, van nog dit zelvde jaar getuige te zijn der overweldiging van *Heidelberg*, door de *Franſe* legerbenden.

Toen was het dat hij op het voorbeeld van anderen op zijne veiligheid bedagt wierdt, en zig ten dien einde naar het Hertogdom van *Wurtemberg* begaf, alwaar zijn huisgezin reeds naar toe was geweken. Hier zijnde, vernieuwden die van *Utrecht* hun aanzoek, om hem als Hoogleraar in de regten aan hun Hogeſchool te bekomen. Doordien hem nu geene banden hoegenaamd meer verbonden, nam hij zulks met genoegen aan, en na alvorens zijn beſluit aan den Keurvorst van den *Paltz* medegedeeld te hebben, begaf hij zig naar *Utrecht*, alwaar hij door de Regering met voldoende blijken van achting en genegenheid werdt ontvangen. Hij aanvaardde aldaar zijne leſen met ene Redevoering over deze vraag: *Welke van beiden dient 't best tot verdediging van enen Staat, de Wetten of wel de Wapenen?* Deze Redevoering wierdt met genoegen gehoord en toegejuicht, zo wel ten aanzien van het behandelen des bedoelden onderwerps, als wegens de verhevenheid en nette zuiverheid des latijnſen ſtijls.

Hij hadt nauwelijks een jaar te *Utrecht* zijn toevertrouwden post met het uiterſte genoegen en allergewenstſten uitſlag waargenomen, of de Keurvorst van *Brandenburg* deedt hem het Profeſſoraat in de regten aan het Hogeſchool van *Frankfort*

aan

aan den Oder aanbieden, en ſchreef hem eigenhandig in zeer verpligtende bewoordingen, ten einde hem te bewegen het zelve te aanvaarden. Coccejus die grote redenen hadt om deze post niet te weigeren, voldeed aan 's Keurvorsts inzigt; en na met veel weerzin de toeſtemming der Staten van *Utrecht* bekomen te hebben, vertrok hij in november 1690 uit die ſtad, en hadt onder weg de eer van den Keurvorst te *Kleve* te begroeten, die hem op de vriendelijkſte wijze ontving. Hij kwam in december daar aan volgende te *Frankfort*, alwaar de Akademie-burgers bijéén vergaderd, hem tot buiten de poort te gemoet trokken, en met gejuich binnen de veste bragten.

Het is in deze ſtad en in die post dat deze geleerde Man het overige van zijn nuttig leven heeft geſleten. Hij genoot 'er met vermaak den roem dien hij zig verworven hadt, en nog dagelijks vermeerderde door zijne leerzame werkzaamheden, de verkering met Geleerden, en inzonderheid met zijne boeken, die zijn wellust uitmaakten, en die hij nimmer verliet, dan wanneer zijne ambtsbezigheden hem daar van verwijderden. Deze bezigheden bepaalden zig niet enkel tot het waarnemen van zijn beroep en bijzondere boekoeffeningen. Dikwils, ja zeer dikwils, wierdt van hem in de belangrijkſte, geheimſte en neteligſte ſtaatszaken gebruik gemaakt. In 1702 wierdt hij door den Keurvorst van *Brandenburg*, toen ten tijde tot Koning van *Pruiſſen* verheven, naar *'s Hage* gezonden, om deszelvs belangen betrekkelijk de erffenis van Koning Willem den III. te bevorderen; hij kweet zig hier zo wel, van tot genoegen van zijnen Meester, dat deze hem tot erkentenis zijner trouwe, met de waardigheid van Geheimraad beſchonk. Zedert dien tijd is Coccejus dikwils en met aandrang door verſcheidene Hogeſcholen, inzonderheid door die van *Heidelberg* en *Utrecht*, welke zijne waarde van nabij kenden, zo wel als door vele vreemde Vorſten aangezogt, doch altoos te vergeefs; want geene der aanbiedingen, hoe verlokkelijk ook met betrekking der ruime voordelen die men uitloofde, waren voldoende, om hem in verzoeking te brengen, en de nauwe verkleefdheid, waar door hij aan zijn' Meester

ter verbonden was, los te rukken; van dezen genoot hij ook alle achting en blijken van toegenegenheid. Zulks verhinderde egter niet, de raadvragingen die hem door de meesten der *Europiſe* Hoven over zaken van het grootſte belang gedaan wierden, te beantwoorden. De Keurvorst van den *Paltz* JAN WILLEM, maakte van hem gebruik in den twist, ontſtaan over de erfopvolging van het Huis van ORLEANS in de *Paltziſche* landen, en dat met zulk een gewensten uitſlag, dat die Vorst hem 'er met een eigenhandigen brief, waar in de hartelijkſte betuigingen van erkentenis, voor bedankte. Ook was het ongetwijffeld uit aanmerking van zo veelvuldige belangrijke dienſten, dat de Keizer hem ten jare 1713, tot Rijks-Baron verhief.

Tot op den ouderdom van 70 jaren, hadt COCCEJUS een gewenste gezondheid genoten; een rampſpoedig toeval 't welk hem toen bejegende, maakte een einde aan die gelukkige geſteldheid. Op zekeren dag uitrijdende, geraakten de paarden van zijn rijtuig op den hol, en hij om het gevaar te ontwijken, ſprong met verhaasting uit den wagen, deze noodlottige ſprong was oirzaak van zijn ongeval; hij bekwam 'er niet alleen een breuk door, maar teffens ook geraakte een ſteen, welke tot dien tijd toe in zijn blaas, denkelijk in een vlies beſloten, was vastgehegt geweest, door den geweldigen ſchok los, en bragt te wege, dat hij het overige zijnes leeftijds in de folterendſte ſmerten heeft doorgebragt. De kwaal vermeerderde door een ſterken buikloop, die hem zodanig verzwakte, dat hij den 18 augustus 1719 ſtierf, in den ouderdom van 76 jaren. Hij heeft een zoon nagelaten, SAMUEL genaamd, die beroemd is geworden door de uitgave van zijn werk, getijteld: *Jus Civile Controverſum, II Vol. Francof.* 1713–1718. *in 4to.*

De hoedanigheden van COCCEJUS zijn hart beantwoordden volkomen aan die van zijn verſtand. Nauwgezet eerlijk, zonder eigenbelang en met ene opregtheid verſierd, die de geſtrengſte toets kost doorſtaan, zijn trekken die deez' waardigen Mensch natuurlijk karakteriſeerden. Zijne verkering was zagt-

magtzinnig, aangenaam, beſchaafd, verpligtend voor een ieder; zijne onderhouding lieffelijk, en door-verſtandig. Hij bezat de konst, om door zijne innemende vriendelijkheid, gevoegd bij de voorzigtigheid van zijne raadgevingen, het vertrouwen en de liefde van de ſtuderende jeugd tot zig te trekken.

Ene zonderlinge levenstrek van hem is, dat hij alle zijne bekwaamheid, alle zijne kundigheden, al zijn ervarenheid, enkel aan eigen beoeffening, en aan zijne onbegrijpelijke werkzaamheid was verſchuldigd. Nimmer hadt hij enige regtsgeleerde leſſen gehoord dan alleen over de *Inſtituten*, en nogthans heeft hij door welbeſteede vlijt en oeffening, het leerſtelzel van Natuurregt, benevens dat van het *Duitſe* Staatsregt tot zulk een hogen trap van volkomenheid gebragt, als het tot zijn tijd toe niet geklommen was.

Zijne uitgegevene werken zijn de volgenden:

1. *Tractatus de doli, culpæ, & negligentiæ præſtationibus in quolibet negotio, ubi refutata vulgari ſententia, nova ex ſolidis tum naturæ, tum legum principiis adſtruitur & demonſtratur. Heidelb.* 1672. *in* 4*to.*

2. *Collationes Juridicæ ad amplisſimum Virum* GEORGIUM ADAMUM STRUVIUM, *quibus tota culparum materia a prima origine paucisſimis luculenter deducitur, defectus, qui in ea hactenus exſtitit, curate ſuppletur, et quæ in deciſionibus Sabbathinis contra eam opponuntur, ſolide refutantur. Heidelb.* 1667. *in* 4*to.*

3. *Notæ et Additiones ſuccinctæ, ſive Commentarius in* PAULI ZACHIÆ *Quæſtiones medico-legales, ex recenſione et cura* GEORGII FRANCI. *Francof.* 1688. *in folio.*

4. *Juris publici prudentia compendioſa exhibita, qua materiæ ejus, præcipueque hactenus agitatæ controverſiæ ab ſua origine et fonte deducuntur, facilique ratione exponuntur, et demonſtrantur. Francof. ad Viadr.* 1695, 1700 *et* 1723. 8*vo. Cum animadv.* FRID. LUD. DE BERGER. *Lipſ.* 1724.

5. *Hypomnemata Juris Feudalis. Francof.* 1693. *in* 12*mo., et cum aliquot præcipuarum difficultate enodationibus aucta. Ib.* 1702 *et* 1715. *in* 8*vo.*

6. *Hypomnemata Juris ad seriem Institutionum sacrat. Imperatoris* JUSTINIANI. *Francof.* 1698. *in* 8vo.

7. *Autonomia Juris gentium, ubi natum inde inter gentes discrimen civitatis mediatæ & immediatæ, liberæ et non liberæ, aliaque ad illustrationem Juris gentium ac publici spectantia, plenissime eruuntur. Accessere duæ Appendices, quarum prima continet resolutiones eorum, quæ pridem de Westphalia ejusque statu, altera eorum, quæ denuo ad Historiam Palatinam nota ac edita sunt. Francof.* 1719. *in* 8vo.

8. *Prodromus Justitiæ gentium, sive Exercitationes duæ, quarum prima socialitatem* GROTIANAM *principium Juris naturæ neque essendi, neque cognoscendi esse evincitur: secunda veram Majestatis originem eruit. Liber ad illustrationem proœmii et libri I. Tractatus* GROTII, *de Jure Belli et Pacis necessarius, cui annexæ sunt Positiones generalissimæ pro explicatione juris gentium. Francof.* 1719. *in* 4to.

9. *Oratio de quæstione: Utrum Armis magis an Legibus Respublica defendi possit, vel Romana defensa fuerit. Ultraj.* 1689. *in* 4to.

10. Verscheidene Verhandelingen of Disertatien van hem bijeen gezameld, zijn na zijn dood, in II Delen bijeen gebragt, onder dezen tijtel in 't licht gegeven: HENRICI DE COCCEJI, *Sacrat. Reg. Maj. Borussicæ Consiliarii intimi, et in illustri Viadrina antecessoris primarii, Exercitationes curiosæ, Palatinæ, Trajectinæ et Viadrinæ, in quibus præcipua Juris gentium capita explicantur, Leges civiles ex principiis naturæ admodum solidis ac perspicuis solide, dilucide, perspicueque illustrantur, nec non difficiliores Juris publici et feudalis materiæ nova methodo, adspersis ubique solidioris litteraturæ flosculis tractantur. Accedit fatorum meritorumque* COCCEJANORUM *accurata delineatio. II. Vol. Lingoviæ* 1722. *in* 4to.

11. *Positiones pauculæ et generalissimæ loco quasi postulatorum explicationi Juris Gentium et Prælectionibus* GROTIANIS *præmissæ*, geplaatst in de *Bibliotheque Germanique*, Tom. I. p. 12. De Heer COCCEJUS hadt in den aanvang zijner studien een sterk vooroirdeel tegens het Burgerregt der *Romeinen* opgevat. Hij be-

beſchouwde dat lighaam van wetten in geen ander oogpunt, dan in dat van een nietig ſamengeflanst mengelmoes, waar van de gronden minder op reden en natuurlijke billijkheid gevestigd waren, dan op de grilligheid der *Romeinſe* Regtsgeleerden, of wel op de gebruiken, zeden en gewoontens van dien tijd, moesten te huis gebragt worden. Dit denkbeeld koesterende, hadt hij beſloten, zig alleen aan de beoeffening der wijsbegeerte toe te wijden, zo als hij ook in der daad werkſtellig maakte in zijnen reistogt naar *Engeland*, toen hem de Verhandeling van GROTIUS, *de Jure Belli & Pacis*, in handen viel. Opgemerkt hebbende, dat GROTIUS in dit werk, uit de bronnen van het Natuurregt, zekere ſtelregels voor het Burgerregt afleidt, vormde hij het beſluit, om die opening en leerwijze te volgen; en hij wilde beproeven, of de ſtelregel van den Regtsgeleerden ULPIAAN, welke bepaalt: *dat het Burgerregt eene verzameling is der beginzelen van het Natuurregt en van dat der Volkeren*, gegrond was. Tot dien einde ſtelde hij den *wille van* GOD, tot een algemeen vast en verbindend beginzel van alle, geene uitgezonderd, zedelijke daden. Maar om vervolgens te kunnen oirdelen, wat overeenkomſtig kan zijn met GODS *wille* of niet, ſtelde hij vijf middelen van betoging, waar door men den wil of het inzigt der vrije werkingen kan leren kennen. Onder begunſtiging van die middelen, in gevolge de leerwijze der Wiskundigen, klom hij op van dat algemeen beginzel tot de kennis van alle de pligten der menſen, zo wel ten aanzien van GOD als van hunne Naasten. Het ware te wenſchen geweest, dat hij zelv' de laatſte hand aan dit belangrijk werk hadt kunnen leggen, waar van hij ſlegts de ſchets in zijn algemene ſtellingen heeft ontworpen. Zijn Afbeeldzel vindt men aan 't hoofd van zijn levensbeſchrijving, getijteld: *Vita* HENRICI DE COCCEJI, *in qua fata ejusdem ſuccincta enarrantur, notæ controverſiæ recenſentur &c. Quedlinb.* 1721. *in* 4*to.* —— REIMANN, *Introd. in Hiſtor. Liter.* Tom. III. p. 4. 167. 466. *Nova Liter. Lipſ. an.* 1720. p. 659. G. STOLLE, *ad* HEUMANNUM. p. 441. *Catal. Bibl.* BUNAV. Tom. I. Vol. II. p. 1268. C. BURMANNI, *Traject. erudit.*

p. 76-79. C. SAXI, *Onom. liter.* Pars V. p. 616. NICERON, *Mem. des Hommes illuſtres*, Tom. IX. p. 281-297.

COCCEJUS (JOHANNES), Hoogleraar in de Godgeleerdheid te *Leijden*, is geboren te *Bremen* den 9 augustus 1603, in welke ſtad zijn vader TYMAN COCCEJUS, Secretaris was. Hier was het ook, dat hij den eerſten grond zijner ſtudien leide, en ongemeen in de griekſe en hebreeuwſe talen vorderde; teffens ook het onderwijs in de wijsbegeerte van den Hoogleraar GERARDUS NEUFVILLE genietende. Behalven de chaldeuwſe, ſijriſe en arabiſe talen, leerde hij 'er de gronden van de godgeleerdheid van MARTINIUS en CROCIUS. Ten jare 1625 begaf hij zig naar *Hamburg*, alwaar hij zig door enen geleerden Jood, in de ſchriften der Rabbijnen deedt onderwijzen. Van daar vertrok hij naar *Franeker*, ten einde aan dit Hogeſchool met zijn reeds verkregen kundigheden winst te doen, en hij nam zijn intrek bij den Hoogleraar G. PASOR. Behalven dezen, waren aldaar zijne voornaamſte vrienden en Leermeesters, J. MACCOVIUS en G. AMESIUS. Zijn letterarbeid beſtond ter dier plaatze, in de vertaling van den *Sanhedrin* en *Maccoth*, uit den *Talmud*, waarbij hij verſcheidene oirdeelkundige aanmerkingen voegde. Zijne ſtudien voltrokken hebbende, keerde hij naar *Bremen* te rug, en wierdt 'er wel dra tot Hoogleraar in de hebreeuwſe tale aangeſteld; dan die te *Franeker* zijne bekwaamheden van nabij kennende, beriepen hem ten jare 1636 in die zelvde waardigheid aan hunne Hogeſchool, en zeven jaren daar na, verwiſſelde hij dien leerſtoel met dien van Hoogleraar in de theologie. Deze post zes jaren met roem bekleed hebbende, wierdt hij den 14 meij 1649 door Curateuren en Burgemeesters van *Leijden* aan die Akademie, in de zelvde waardigheid beroepen, opengevallen door het overlijden van den beroemden SPANHEIM; alwaar hij ook verbleef tot zijn dood toe, welke voorviel, den 4 november 1669, toen hij den ouderdom van 66 jaren en enige maanden hadt bereikt. Hij wierdt aldaar in 't midden van de *St. Pieters kerk* begraven, alwaar zijn zoon JOANNES HENDRIK

Coc-

Coccejus, hem ter eere in 1712, met goedkeuring van den Magiſtraat, een gedenkteken heeft doen oprigten, waar op 's Mans beeldtenis, in wit marmer, ſtaat uitgehouwen. Op het lettertafreel, dat uit keurlijk zwart gepolijst marmer is vervaardigd, leest men dit graffchrift in gouden letteren:

Exuvias
Inſignis Theologi
JOHANNIS COCCEI
Chriſto rediturо ſacras
hoc loco compoſuerunt
vidua et liberi
anno MDCLXIX. *Aet.* LXVI.
Cujus
in ſcrutandis ſacr. litt. iisque
exponendis conferendis et meditandis
ſolertiam ſagacitatem et induſtriam
exhauſtosque in academiis
Franek: et Leyd: labores
totus orbis novit
et filii ejus unici
JOH. HENRICI COCCEI *SS. Th. D.*
Ord. Holland. Graphiarii
et rational. ordd. general. a ſecret.
hic cum parentibus condi et ſuas addi
nurus et vidua
MARIA HEINSIUS
ſoceroque et Conjugi optimis
h. m. ſupr. tabb. p. v.
MDCCXII.

In augustus 1635 huwde Coccejus te *Bremen* met Katryna Deichman, ene dogter van Hendrik Deichman, Raadsheer in genoemde ſtad. Bij deze vrouwe heeft hij drie dogters en enen zoon verwekt; waar van de oudſte ten jare 1658 of 1659 is getrouwd met Willem Anslaar, laatst Predikant te *Amſtelland*, en aldaar ten jare 1694 overleden; hij was een

zoon van JAKOB ANSLAAR, Predikant te *Middelburg*. De tweede is gehuwd geweest aan HENDRIK HUNEKEN, Agent wegens verſcheidene *Duitſe* Hoven in *'s Hage*. De zoon JOANNES HENDRIK, Theologant en Regtsgeleerde teffens, is geweest Griffier van de *Hollandſe* Leenkamer; daarbij een ijverig verdediger van den goeden naam en faam zijn's overleden vaders; als 1. in het Boek, getijteld: Coccejus Eer en Leer verdedigd tegens de aanklagten van ANT. HULSIUS, Leijd. 1676. in 4to. 2. Tegens JONCOURT in het werkje: *le Chef des Moqueurs demasqué*, *par* NEOPHILE L'ALETHÉE, *a la Haye* 1707. *in* 8vo. 3. In een werkje van zijne hand, getijteld: Nader onderzoek van het regte verſtand van den Tempel van Ezechiel / tegens KAMPEGIUS VITRINGA. Amſt. 1692. in 4to.

Twee Gedenkpenningen zijn 'er tot vereeuwiging zijnes naams vervaardigd; waar van de éne op de voorzijde zijn Borstbeeld vertoont, met ene bef en leermeesterlijken tabbaard verſierd, binnen dit randſchrift: JOHANNES COCCEJUS, THEOLOGUS NATUS BREMÆ, 1603, DENATUS LUGDUNI BATAVORUM 1669. Boven twee ſamengeſtrikte Jeruzalemſe vederen of palmtakken, leest men op het ruggeſtuk dit zesregelig gedigt:

Hier toond de kunst, door SMELTZINGS hand
COCCEJUS 't licht van Nederland,
In zijn godvrugtig beeld en wezen.
Waar voor de laster beeft en vlied.
Die zig hier aan niet zat en ziet,
Mag zijn berugte ſchriften leſen.

Het voorſtuk van den tweeden, die kleiner is, voert het zelvde Borstbeeld, doch daar rondom in den rand deze verſchillende tijtels: JOHANNES COCCEJUS, SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSOR IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA. NATUS BREMÆ 1603. Boven het geopende Boek met zeven zegelen, ziet men op de ruggezijde omhoge het Lam na dat het die zege behaald hadt, met een Vemellicht omſchenen, en op den voorgrond leest men het woord: VICIT.

De-

Deze onſterflijke Man, die een vijand van de peripatetiſche wijsgeerte ja van alle wijsgeerte was, hadt alle zijne kragten ingeſpand, alle zijne ſchatten van wijsheid en geleerdheid beſteed, om de Godſpraken der Heilige Schrift te verklaren en op te helderen. Onder dezen arbeid was hem de zin der Bijbelwoorden overal zo zaakrijk voorgekomen, dat zij *altoos betekenden wat zij maar met mooglijkheid betekenen konden*. Naar dezen zonderlingen ſtelregel leide hij de Heilige Schrift uit. De vervulling van heel het Profetiſch woord was, zijns oordeels, CHRISTUS, welke even daarom allerwegen moest gezogt, en ook gevonden konde worden. Hij beſchouwde het gantſe Oude Testament, den Levitiſen dienst met alle dezelve kerkplegtigheden, die den Israëlieten als een ſlaavs juk waren opgelegd, en de gehele aaneenſchakeling der oude Joodſe gebeurtenisſen, als iets voorbeeldigs, als eene grondſchets van CHRISTUS zelven, of van de goederen en lotgevallen des Nieuwen Testaments; zo als ze plaats zouden hebben tot aan de voleinding der wereld. Menig iets ook van 't gene de Heiland in zijn verkering hier op de wereld gedaan, geleerd en geleden hadt, was, naar zijne gedagten, eene affchaduwing van de voordelen des Nieuwen Testaments en van 't gene voortaan in de Chriſtelijke Kerk voorvallen zoude. De gantſe leer der waarheid, zo als ze ons in de gewijde Schriften voorgedragen wordt, konde, volgens zijne mening, het best verklaard worden, zo men dezelve voeglijk deedt overeenkomen met ene *haishouding der Verbonden*, welke GOD met het menschdom aangegaan hadt. Hij leerde, dat GOD met ADAM een *Werkverbond*, en na het verbreken van het zelve een *Genadeverbond* opgerigt hadde, waar van de tienwoordige Wet ons plegtſpraak, een formulier was geworden, toen hetzelve ſtaatlijk vernieuwd wierdt, met het Israëlietendom in de woestenije van *Arabië*. Dit ware het Oude Testament zo als het in den Bijbel geheten wordt, waarbij hij MOSES als Middelaar aanmerkte, en welk Verbond hij beweerde van dezelvde natuur te zijn als het nieuwe Verbond, door het Middelaarſchap van JESUS opgerigt. Uit kragt van dit Oude Testament

waren, naardemaal het zelve voorbeeldig was, den Israëlieten geene andere goederen toegevloeid, dan enkel tijdlijken, welken hun evenwel ten onderpande verſtrekten van beter goederen, waar van men onder den nieuwen dag het genot daadlijk hebben zoude; de voorvrugten wierden 'er toen ſlegts van geproefd; Gods goedheid voegde hun bij voorraad deze zegeningen toe. Even daarom moesten ze aangemerkt worden niet zo zeer als kinders van God, maar als ſlaven, die ſlaag in vreze zijn. Op ene heel andere wijze wierden dus de gelovigen, onder het oude licht levende, geregtvaardigd, dan die, welke onder het nieuwe leefden. Daar de *Sabbat* in de woestijn ingeſteld ware, en niet ten zevenden dage der weereldſchepping, moest men denzelven, als ſchaduwagtig zijnde geweest, onder het Nieuwe Testament voor afgeſchaft houden. Eindelijk verdeelde hij de gantſe geſchiedenis der Nieuwe Kerk in zeven tijdperken of *perioden*, overëenkomſtig met de *zeven Brieven*, *Fiolen* en *Zegelen* in het boek der *Openbaring*, en de *zeven Gelijkenisſen* uit het *Euangelie* van MATTHEUS.

Zie daar ene korte opgave der leerwijze van COCCEJUS, en enige voorname bijzonderheden van zijn Godgeleerd ſtelzel; ontleend uit het uitmuntend werk van den Eerw. A. YPEI, *Geſchiedenis der ſijſtematiſche Godgeleerdheid.* Nu willen wij nog uit het zelvde werk aan onze Lezers berigten, welke gevolgen en uitwerkzels deze leerwijze heeft voortgebragt.

Tot aan het jaar 1658 genoot COCCEJUS rust en toejuiching; hij was toen reeds agt jaren Hoogleraar te *Leijden* geweest. Dan nu pakten 'er van ſieverleê enige zwarte onweêrswolken boven zijn hoofd zamen: een vloed van haatlijke beſchuldigingen, van bitze bejegeningen en liefdeloze verketteringen regende op hem los, terwijl hij door een' loeijenden wind van ſtrenge kabaalzugt beſtormd wierdt. In het genoemde jaar 1658 ontſtonden de eerſte bewegingen tegen hem, over zijne gevoelens nopens den *Sabbat*, welken hij voorgedragen hadt in zijne uitlegging van den Brief aan de *Hebreeuwen*. Hier tegen ſchreef de *Utrechtſe* Hoogleraar ESSENIUS ene latijn-

tijnſe Verhandeling *de perpetua moralitate Decalogi, adeoque ſpec. etiam Sabbati*, die ook in 't nederduits 't licht zag. Hier op gaf Coccejus uit een geſchrift, getijteld: *Indagatio naturæ Sabbati et quietis Nov. Teſt.* **Onderzoek over den waren aart des Sabbats en der rust van het Nieuwe Testament**; in het latijn en nederduits te *Leijden* in 12mo. Hoornbeek liet daar op volgen zijn geſchrift: **Heiliging van Gods naam en dag.** Wijders verzette zig ten jare 1665 tegens hem Gysbert Voetius, ten aanzien van het onderſcheid tusſen ἀφεσις en παρεσις ἁμαρτιων, 't welk hij in 't *onderzoek over den waren aart des Sabbats* voorgeſteld hadt. Beide deze woorden in de Schriften van het Nieuwe Testament voorkomende, gaven, volgens 't algemene gevoelen der Schriftgeleerden, één en het zelvde te kennen, doch, naar de gedagte van Coccejus, betekende ἀφεσις ἁμαρτιων ene *volmaakte* vergeving van zonden, zo als ze onder den nieuwen dag plaats hadt, en παρεσις ἁμαρτιων ene onvolkomen vergiffenis, zo als men ze ſlegts voor de komst van den Here Jesus hadt kunnen genieten. Uit welke gedagte 's Mans vijanden, en zo ook Voetius, die 'er een latijns twistſchrift over hadt laten verdedigen, allerlei hatelijke en onregtzinnige volgleringen afleiden. Dit was de aanleidende oirzaak, dat Coccejus in het licht gaf zijn werkjen, getijteld: *Moreh Nebochum: utilitas diſtinctionis duorum vocabulorum ſcripturæ* παρεσεως *et* ἀφεσεως, *Amſt.* 1666. *in* 8*vo.* zijnde ene nader verklaring van het nut der onderſcheiding in de betekenisſe der woorden παρεσις en ἀφεσις.

Wij kunnen hier niet met ſtilzwijgen voorbijgaan de onaangename omſtandigheden, waar in onze Profesſor gewikkeld wierdt met Samuel Maresius, Hoogleraar in de godgeleerdheid te *Groningen*, die zijne bittere gal uitwierp tegen een Akademisch twistſchrift over de *Oeconomia Temporum*, dat is, **de Huisshouding der Tijden**/ 't welk door den Autheur, Willem Momma, onder voorzitting van Coccejus in 1662, verdedigd was; uit het zelve hadt hij niet minder dan 83 *Geſchilpagen* verzameld; hier tegen gaf Coccejus weder zijne *Aanmerkingen* uit, ten jare 1663, welken briefsgewijze aan Maresius

waren toegezonden. Na de uitgave van dezen Brief, betuigde wel MARESIUS, in zijn antwoord, 't welk ook het licht zag, dat hij in het wezen der zaak met COCCEJUS eens denkend ware; doch aan den anderen kant konde hij niet nalaten, om laag op 's Mans arbeid te vallen, en hem een' ſtouten ſtigter van ſchadelijke nieuwigheden te noemen. Ja zelvs ging zijn wroeten tegen den goeden Man zo verre, dat hij uit deszelvs denkbeelden over de *Alömtegenwoordigheid van* GOD, welken hij in zijne *Summa Theologiæ ex Scripturis repetita*, *Lugd. Bat.* 1662. 4*to.* voorgedragen hadt, aanleiding nam, om hem van bedekte *Socinianerij* te beſchuldigen, zo als hij dan ook voortaan alles in openbaren geſchrifte te werk ſtelde, om deszelvs regtzinnigheid verdagt te maken, en hem bij de brede gemeente als een' gevaarlijken ketter ten tone te zetten.

Wij zien dus, dat de twist over den *Sabbat* de deur geopend heeft, voor de aanmerkelijke verandering, die 'er in de manier van denken en leren onder de Hervormde Leraars voortaan ſtand greep. Grote omwentelingen hebben doorgaans kleine beginzels; zo was 't ook hier. Vader COCCEJUS wel een man van onderneming, maar ook bedaard en voorzigtig in zijnen handel, ging langen tijd zwanger met den prijslijken toeleg, om het gezag, 't welk de Scholastikerij in de Kerk op nieuw gekregen hadt, te ſnuiken, en de gewone leerwijze, welke door de wijsgeerte van ARISTOTELES zo zeer bedorven was, voor een, zo 't hem voorkwam, beter, en met de eenvoudigheid van den godsdienst meer overëenſtemmend, onderwijs te doen wijken. In zijne leſſen, en ook hier en daar in zijne ſchriften, liet hij zig 'er wel over uit, maar onder bedekte termen, en niet zo opzetlijk en openlijk, als hij wel wenste. En, denklijk hadt hij nimmer zulk een naam en aanhang gemaakt, indien zijn ambtgenoot HEIDANUS hem niet op den gang gebragt hadde. Deze gaf hem gelegenheid, om ronduit te ſpreken en te ſchrijven, zo als hij dagt. HEIDANUS liet ene Akademiſe Verhandeling verdedigen over den *Sabbat en den dag des Heren*, waar in hij beweerde:

„ dat

„ dat men nergens konde aantonen, dat den Christenen een
„ gebod gegeven ware, om den *Sabbat* te vieren, maar dat
„ zulks alleen een oud kerkgebruik ware, en dat het bevel
„ van GOD, den *Israëlieten* opgelegd, om den *Sabbat* te hou-
„ den, niet moest gerekend worden onder de zedelijke gebo-
„ den van GOD." Zulk ene ſtelling, geheel overëenkomſtig met het gene COCCEJUS in zijne verklaring over den Brief aan de *Hebreeuwen* meer ingewikkeld voorgeſteld hadt, bragt ESSENIUS, HOORNBEEK en anderen, welken met den naam van PRÆCISEN, PRÆCISISTEN, *Nauwgezetten*, benoemd werden, op de been. De doorgaande kreet van *de Kerk is in gevaar*, wierdt uitgegalmd, en men beſloot HEIDANUS en COCCEJUS in openbare geſchriften aan te tasten. ESSENIUS kwam met de bovengemelde latijnſe Verhandeling voor den dag: HOORNBEEK liet zijne *Theſes de Sabbato* drukken. En nu konden HEIDANUS en COCCEJUS niet blijven ſtil zitten: HEIDANUS gaf uit zijne tweede Akademiſe Verhandeling *de Sabbato & die Dominica*, waar in hij zijne gevoelens nader verklaarde, en zijne zaak tragtte goed te maken. En, nu liet COCCEJUS zig verder los in zijne gemelde Verhandeling, *de indagatione naturæ Sabbati & quietis Nov. Teſt.*, waar in hij niet ſchroomde, vlak uit te leren, „ dat de *Sabbat* der *Israëlieten* een voorbeeld ware van de „ geestlijke rust des Nieuwen Testaments, welke in waarheid „ een *Sabbat* en ene rust des Heren konde genoemd worden, „ en, dat men derhalve zig zo zeer niet bekommeren moest „ over de heiliging van den zevenden dag, welke van GOD „ voor de *Israëllers*, alleen, ter viering vastgeſteld was, en „ ons, die, door het bloed van CHRISTUS van het juk der „ *Israëlietiſe* kerkplegtigheden ontheven, ons over het genot „ van ene beſtendige rust, en het houden van den geestlij- „ ken *Sabbat* verheugen mogten, in het geheel niet raakte." HOORNBEEK ſchreef toen zijne *Heiliging van Gods naam en dag*, en verweet daar in HEIDANUS en COCCEJUS losheid van denken, hen tevens afſchilderende met lelijke kleuren als ongodsdienſtige Heiligſchenders. HEIDANUS ſchreef daar op in het nederduits zijne *Conſideration*; HOORNBEEK zijne nader bewee-

ring

ring van 's Heren dagheiliging; HEIDANUS het II. Deel van zijne Conſideratien / en COCCEJUS een werkjen, *Typus Concordiæ Amicorum circa honorem Dominicæ.* Middelerwijl zond een onbekende en kwaadwillige hand in het licht een boek, getijteld: *Sententia Sociniana de Sabbato & quarto Præcepto inimica pietati, cum vindictis expreſſi mandati de inſtitutione diēi dominici, Auctore* NATHANAĒLE JOHNSON, *S. S. Theol. Licentiato;* in welk boek, HEIDANUS en COCCEJUS van *Socinianerij* beſchuldigd en deerlijk gehavend wierden. Vervolgens zijn 'er nog verſcheiden ſchriften over en weder gewiſſeld, tot zo lang ten laatſten de Staten des Lands beide partijen ſtilzwijgen en ene wederzijdſe verdraagzaamheid geboden. Intuſſen evenwel waren de lang overdagte gevoelens van COCCEJUS aan 't licht gekomen, en 's Mans doel, om de Schoolſe leerwijze te verbeteren, was ook niet meer verborgen. Hij kreeg ſteeds meer vrienden, maar ook meer tegenſtanders.

Ontzettende bewegingen ontſtonden 'er nu voortaan door deze nieuwe leerwijze van COCCEJUS in de Hervormde Kerk hier te lande. Alles geraakte in rep en roer; terwijl ieder voornaam Leraar, die of voor, of tegen dagt, naar zijnen voorganger, aan wiens voeten hij het onderwijs op de Hogeſcholen genoten hadde, of wiens leerſtelzel hij omhelsde, benoemd wierdt. De leerlingen en vrienden van COCCEJUS wierden *Coccejanen*, en de leerlingen van VOETIUS, en die met hem den ſcholastieken leertrant voorſtonden, wierden *Voetianen* geheten; beiden benoemingen, welken tot op den huidigen dag ſtand houden, ſchoon anders het twistvuur bijkans geheel gedoofd is. De eerſten wierden ook genoemd *Lieden van de nieuwe*, en de laatſten *van de oude ſtudie.*

't Gene wijders deze onrust niet weinig vergrootte, en de leervoordragt van COCCEJUS als ene verderflijke nieuwigheid, deedt voorkomen, was, dat zij, die COCCEJUS in de Godgeleerdheid volgden, CARTESIUS tot hunnen leidsman in de Wijsgeerte kozen, niet zo zeer, om dat 'er tuſſen de Godgeleerdheid van den enen, en de Wijsgeerte van den anderen enige verbindtenis lag, en dezelven ene wederkerige betrekking

op

op elkanderen hadden, maar om dat de zelvde Geleerden, die den loop van CARTESIUS zijne Wijsgeerte zogten te ſtremmen, enkel bij toeval ook de hoofdvijanden waren, van de *Coccejaanſe* Godgeleerdheid.

Daar dus ene en dezelvde wederpartij met bijëenge.apte kragten aanviel op de leerſtelzels van CARTESIUS en COCCEJUS, wierden de leerlingen en aanhangers van deze twee grote Meesters, als van zelven bij elkanderen, en in de noodzaak gebragt, om hunne magt te verenigen, en zamen te werken ter verdediging van hunne bijzondere zaak tegen de aanrandingen van hunne gemene, zo veel vermogende wederſtanders. Deze vriendſchap tusſen de *Carteſianen* en *Coccejanen* veroirzaakte met ten tijd, ene gemeenſchap in denkbeelden; inzonderheid toen HEIDANUS en WITTICHIUS, twee *Leijdſe* Hoogleraars van den *Coccejaanſen* aanhang, de leerſtellingen van het *Carteſianismus* in hunne Godgeleerde lesſen begonnen in te ſtroijen, en daar onder te vermengen. Zo dra het vuur der verdeeldheid aan den gang ware, en de twistbrand ſtaag heftiger wierdt, veroirloofden verſcheidene Leraars zig, op den voorgang der beide genoemden, om de grondſtellingen van CARTESIUS te gebruiken tot opheldering der Godlijke waarheden. De wereldlijke arm, zo wel als de magt der kerklijken, hadt zulks wel zoeken voor te komen, doch de natuurlijke neiging, om het verboden te overtreden, verijdelde alle deze pogingen; de nieuwe Wijsgeren kregen toch aan de Akademiën allengs een' vasten voet, zo dat niet weinige Hoogleraars en Predikanten ze dikwerf in de daad, zeer ten agterdele van het Christendom, bij het verklaren der Schrift, en het behandelen der waarheden, in hunne lesſen en leerredenen inweefden.

Hemel en aarde bewogen menigwerf de *Voetianen*, om de ſteeds voortgroeijende leerwijze van COCCEJUS uit te roeijen en geheel te verdelgen. In *Friesland* zette zig ene gehele klasſe, die van *Zevenwouden*, ſchrap tegen de leer van dien groten Man en zijnen volgling HENR. GROENEWEGEN, iemand die met regt gezeid kan worden bij de woorden van zijnen Mees-

Meester gezworen te hebben, en van wien men meent, dat sommigen naderhand genoemd zijn *groene Coccejanen*. Een van de leden dier klasse, HENR. BRINK, Predikant op de *Joure*, naderhand te *Utrecht*, gaf ten jare 1663, na dat 'er reeds verscheidene klassikale schriften waren uitgekomen, een boek in 't licht, getijteld: **Ontschakeling van het genaamde heten der Profetische Godgeleerdheid / of schriftmatige verdediging der oude Uitleggers enz. / tegen de Nieuwigheden en ongerijmdheden van** JOH. COCCEJUS **en** HENR. GROENEWEGEN. II **Delen in** 4to. In dit Geschrift, 't welk het eerste was, waar in 's Mans leer ten aanzien zijner Profetise uitleggingen ernstig aangetast wierdt, worden de *Coccejanen* 104 vreemde gevoelens te laste geleid. Indien dit geene vuile en bose kettermakerij is, wat is het dan? Niet alleen deze, maar ook anderen hebben COCCEJUS en zijnen volgeren schamperlijk toegeduwd, dat hunne gevoelens omtrent de Verbonden, en hunne uitleggingen van het O. en N. Testament, in verscheiden opzigten met die van de partijen, zo als men de bestrijders van den Hervormden godsdienst gewoon is te noemen, al te zeer overeenkwamen. Onder de vinnigste dezer bestrijderen rangschikt men te regt MARESIUS, die in zijn werk *de abusu Philosophiæ Cartesianæ in rebus Theologicis ac fidei*, de *Coccejaanse* Leraars met de haatlijkste namen brandmerkt. „ Het zijn," volgens hem, „ *Pelagianen*, *Socinianen*, *Papisten*, zij banen den weg „ aan de Hervormde Kerk, om weder te keren derwaarts, „ van waar zij onder Gods zegenend bestuur zijn uitgegaan, „ tot het *Heidendom*; hunne leer riekt zelvs naar die van „ MAHOMETH, en is gegroeid op den geilen wortel van een „ wild *Enthusiasme*. Ouders, die hunne kinders aan zulke „ Leraars ter onderwijzing aanbevelen, handelen even dwaas „ en onverstandig, als herders, die hunne schapen bij wolven sturen; de *Coccejanen* zijn *Cartesiaanse* bokken, Advokaten van den Duivel. Zij moeten afgesneden worden als „ verrotte leden." Dan genoeg van deze lage scheldwoorden. Hoe is het toch mooglijk, dat een verstandig Christen Leraar tot zulk ene verregaande onverdraagzaamheid overslaan kan?

Wa-

Ware hij Inquiſitiemeester geweest, hoe vele mudzaardvuren zoude zijne vervolgzieke drift niet wel gestookt hebben, om het *Coccejanismus* van de aarde te verdelgen. Trouwens zulk eene bitsheid moest men alleen verwagten van een Man als MARESIUS, wiens vervolgzieke en liefdeloze aart bij vele andere gelegenheden ten duidelijkſten heeft doorgeſtraald; het welk zal blijken, wanneer wij tot het vervaardigen van zijne levensſchets zullen gevorderd zijn.

Der *Voetianen* ingewortelde liefde en hardnekkige verkleefdheid aan hunne *Ariſtoteliſe* ſchoolgeleerdheid, die zo vele geſchillen geteeld en zo volkomen verdiend hadt, geheel uit de Kerk geworpen te worden, ſtevigde hunnen moed en hunne kragten in het vervolgen der *Coccejanen*. Gelukkig evenwel was het ten dien tijde voor de Kerk, dat zij in hunne oogmerken niet ſlaagden, en het verſchil jaren lang met een' weiffelenden kans, levendig bleef. Wat toch zou 'er van de zaak der Godgeleerdheid onder de Hervormden anders geworden zijn? Het gehele ſtelzel der *Nederlandſe* Godgeleerden was een warnest van verbijsterende ſchooltermen, van nodeloze twistvragen, van zoutloze wederleggingen, en in allerlei bogten gekromde wijsgerigheden. Hoe heilzaam en nuttig was het derhalve, dat een Man van zulk een verdienſte, als COCCEJUS optrad, om den Bijbel weder te openen, en Bijbelmatige denkbeelden weder gangbaar te doen worden! Hoe veel danks is wel de grote Man waardig, daar hij met zulk een' ijver de wijsgeerte van ARISTOTELES, die zo lang de vertrouwelijkſte leidsvrouw der Theologanten geweest was, uit de Kerk en Scholen dreef, en zo geheel en al haren invloed fnuikte! „ Dit voordeel," ſchrijft J. LEYDEKKER in zijne *Kerkl. Hiſtorie*, „ is uit de leerwijze van COCCEJUS voortgekomen, dat „ men de *ſcholaſtieke* ſpitsvindigheden, uitheemſe ſpreekwijzen, en barbaarſe termen agterlatende, alle vlijt heeft aangewend, om den waren zin van de Schrift ſchriftuurlijk te „ onderzoeken." En dit voordeel was te meer waarderbaar, wijl het oogmerk des groten Mans was, om zijne leerlingen aan eigen onderzoek te gewennen, in ſtede van zo

maar

maar los heen op een anders zeggen, of op het gezag van menſen, of op de gewone ſpreekmanier te bouwen. Niets was Coccejus meer in den weg, dan dat de gewone ſtelzels der Godgeleerdheid met zulk een' drom van ſchoolſe kunstwoorden en bovennatuurlijke ſpitsvindigheden opgevuld waren, naardien toch dezelve geheel niet ſchriftuurlijk, maar enkel redenkonſtig konden zijn, en geen Kerkleraar in ſtaat ware, om naar zulk een Schoolſijstema zijne toehoorderen de Godsdienstleſen ſmaaklijk te maken. Even daarom was hij van oirdeel, dat men over Godsdienstzaken, die toch eniglijk uit den Bijbel, en niet uit de boeken der Wijsgeren, gehaald konden worden, niet dan met ſchriftwoorden ſpreken en redenen moest, daar immers de Heilige Geest zelv' de beste uitlegger van zijn eigen woorden was.

Zeer verdienſtelijk heeft zig Coccejus omtrent de gewijde uitlegkunde gemaakt. Elk die onpartijdig oirdelen wil, zal dit moeten erkennen. Voor zijnen tijd was men ook ijverig bezig met den Bijbel te verklaren; maar hoe wierdt dezelve verklaard? Men bleef hangen in de betekenisſen, welken de ſpraakkunst en de oirdeelkunde aan de woorden hegtte, zonder de betekende zaken te overwegen en op de leer van den Godsdienst te huis te brengen; men knaagde aan den dop, zonder de kern 'er uit te pluizen. Dan Coccejus; dien niets ontbrak van 't gene een verſtandig Schrift-uitlegger benodigd is, en die inzonderheid boven zijne tijdgenoten zeer uitmuntte in de kennisſe der hebreeuwſe en grieksſe taal, ſloeg een' anderen en beteren weg in. Niet ſlegts ontvouwde hij de woorden en ſpreekwijzen der Schrift, maar ſpoorde overal op de heerlijkſte zaken, welken daar onder opgeſloten lagen; waar door het verſtand verlicht en het hart in ware godsvrugt ontvonkt wierdt. Hier door kreeg de uitlegkunde onder de Hervormden, althans in *Nederland*, ene geheel nieuwe en ſchone gedaante.

't Is wel zo, dat hij menigwerf meer vernuft en verbeelding ten toon ſpreidt, dan blijken van gezond oirdeel, en ontelbare Schriftverklaringen levert, die in een welgeaart Euan-

ge-

gelieminnaar, welken het noch aan goeden ſmaak, noch aan regtgeſtelde kunde mangelt, verwerpen moet, en dikmaals als losſe ſpelingen van verregaande ingenomenheid voor een eens opgevat denkbeeld, waren ze niet van zulk ene ernſtige natuur, belachgen zouden moeten. Maar is het den man toch ook niet wel te vergeven, dat hij in een' tijd, waar in de heilige Uitlegkunde geheel onder den voet lag, vaak meer in het Oude en Nieuwe Testament las, dan 'er wel in ſtond, en het denkbeeld van een *Verbond* tusſen God en den mensch tot een heerſchend denkbeeld in het theologisch ſijstema maken wilde? En in het door hem gekozen onderſcheid tusſen de zondevergeving onder het Oude en die onder het Nieuwe Testament is in de daad nog al 't ene en andere, dat zo ongegrond niet is, als wel VOETIUS en zijn' aanhang voorgeven.

Eindelijk zijn de onweersbuijen, die zo vreesſelijk gewoed, en zo vele ſchade aan de goede zaak des Christendoms gedaan hadden, allengs afgedreven; en men kan met waarheid ſchrijven, dat, na verſcheiden wisſelvallige geſchillen, de leer van COCCEJUS het hoofd boven gehaald hebbe, in zo verre altoos, dat de gevreesde ſcheuring voorgekomen zij. De meeste Leraars en de voornaamſten uit den Burgerſtand waren *Coccejaansgezind*; daar integendeel de minder aanzienlijken uit de Burgerij en de gemeenten in het platte land, met enige Leraren aan het hoofd, de leerwijze van VOETIUS omhelsden en met groten ijver voorſtonden. Inzonderheid hadt dit laatſte plaats in de provintie van *Zeeland*, daar zelvs nog ten huidigen dage het volk in de landgemeenten zeer tegens het *Coccejanismus* ingenomen is.

't Is wal aanmerkelijk, dat de *Coccejanen* ten allen tijde de hoge Landregering zeer eerbiedigden, en geene zo grote voorſtanders van het Stadhouderlijk beſtuur der Prinſen VAN ORANJE waren; daar integendeel de *Voetianen* dikwerf een ſcherp woord durfden voeren tegen de wettige Regenten, en voor uitſtekende vrienden van het *Oranjehuis* wilden gehouden worden. Zulks veroirzaakte, dat de eerſten in de gunst der Staten kwamen, en de Prinſen tegen zig hadden, en dat de an-

deren zig de ongenade der Overheid op den hals haalden, en bij de *Oranje-Vorſten* hoog in achting ſtonden. Verſcheiden ſtalen, hier van ten bewijze, worden opgegeven van WAGENAAR, in zijne *Vaderlandſe Hiſtorie*. Het *Coccejanismus* ging gepaard met de Staatsgezindheid, of, zo als men het in onze dagen noemt, het *Patriottisme*. De onſtuimige MARESIUS gaf den *Coccejanen* den naam van de *Loevenſteinſe faktie*. De *Voetiaanſe* leerwijze daarentegen, en de Stadhouderlijke Regering waren in ons vaderland twee onafſcheidbare vriendinnen. In het jaar 1688 gebeurde 'er te *Rotterdam* iets, dat dit niet in het beſte daglicht ſtelt. De Vroedſchap hadt men gedrongen, op de bedelling van den Hoofd-Officier JAKOB VAN NIEVELD, een geheimen ééd te doen, om de Regering met een Stadhouder, en de *Voetianen* te helpen verdedigen, en zo niet, dan te verbeuren 4000 guldens en hare Vroedſchapsplaatzen. Hier kwam bij, dat de *Coccejanen* beſchuldigd wierden met ene daadlijke afwijking van één of meer leerſtukken des geloofs, welken vervat zijn in de *Nederlandſe Geloofsbelijdenis* en in den *Heidelbergſen Katechismus*. De voorname Man, welke hier het Ketter-alarm ſloeg, was de onrustige MARESIUS. In *Zeeland* moeten ook de volglingen van COCCEJUS onder een ſterk vermoeden van onregtzinnigheid gelegen hebben, blijkens ene reſolutie van de Staten dier provintie van den 12 junij 1675, waar in gelast wordt aan de Predikanten, om te blijven bij de zuivere leer van Gods woord, zo als die is uitgedrukt in de Formulieren, Geloofsbelijdenisſe enz. Zelvs vermaten zig de *Voetianen*, om de *Coccejanen* voor *Atheïsten* uit te maken. Zulks tosh meenden ze te mogen doen, om dat enigen van hun ſtelden, *dat 'er redenlijke ſchepſels in de Maan waren*; en, *dat niet de Zon, maar de Aarde draide en omliep*. Den *Coccejanen* zulk een vuigen lak aan te wrijven, geſchiedde voorzeker in hovenmatige drift, maar hadt toch voor deze menſchen de nadeligſte gevolgen. Trouwens de *Voetianen* hebben aan den anderen kant van de *Coccejanen* ook al beſchuldigingen van dien aart moeten verkroppen. VAN DER WAAYEN, de vader, Hoogleraar in de godgeleerdheid te

Fra-

Franeker, en IZAAK LE MAIRE, Predikant te *Amsteldam*, hebben de vrienden van waarheid en vrede zeer ontstigt door hunnen aanval op den eersten Hoogleraar der theologie te *Leijden* FRED. SPANHEIM, den zoon, welken zij met *Socinianerij* en afwijken van de *Nederlandse* Geloofsbelijdenisse betigt hebben. Zulks evenwel hadt op de denkwijze van het volk dien invloed niet, als 't gene den *Coccejanen* werdt aangetegen.

Van hier onder het gemeen in *Nederland*, de hoge achting voor den *Voetiaansen* aanhang. 't Gemeen toch heeft altijd zeer ten voordele van het Vorstelijk Huis VAN ORANJE en voor de orthodoxie geijverd. En van hier dus ook, dat de *Coccejanen*, welken bij de Staten en de Wethouders der steden gezogt en geëerd waren; de voornaamste en beste standplaatzen kregen, en van tijd tot tijd in getal aangroeiden; waar door hunne zaak ten langen laatsten het te boven kwam, en hunne leerwijze in hoog aanzien geraakte. In vervolg van tijden heeft men, naar dat de Staatswind waaide, hunne partij nu meer, dan weder minder, met zekere oogmerken begunstigd en bevorderd. Tegen het einde van de XVIIde eeuw begon het verschilvuur, 't welk reeds gedoofd scheen, weder op nieuw te ontvonken, en in vlam uit te slaan. De drift van sommige heetbloedige *Voetianen* holde zo verre buiten het spoor, dat zij 'er onder de hand op begonnen te arbeiden, om de stellingen der *Coccejanen* opentlijk veroirdeeld te krijgen; waar toe zij Koning WILLEM in den arm zogten te nemen. Maar dit plan van hunne liefdeloze inzigten werdt verijdeld. De Staten en de Vorst begeerden: „ dat men „ elkanderen zoude verdragen, dat men elkanderen bij de „ gemeente niet zoude verdagt maken, dat de Hoogleraars zig „ moesten wagten voor stellingen, welken den Studenten „ aanleiding konden geven, om de leer van den godsdienst „ te behandelen naar de regels van de wijsgeerte; en einde„ lijk, dat men bij het beroepen van Predikanten moest zien „ naar Mannen stigtelijk van leven, en van enen gematigden „ en vreedzamen inborst."

Wat nu in 't bijzondere het *Godgeleerd Sijstema* van COCCE-

jus aanbelangt. Hij hadt bij het lezen en doordenken der Heilige Schrift, zijns oirdeels, gevonden, dat de gewijde Schrijvers de wijze, waar op zondaars van God begenadigd en gezaligd worden, als een *Verbond van God met de Menſen* plegen te beſchouwen. Dit beeld bekoorde den ſchranderen Man; en hij kreeg 'er zo bij uitſtek veel mede op, dat hij op de zonderlinge gedagte kwam, om de gantſe geloofsleer van het Christendom onder het beeld van een *Verbond tuſſen God en den Mens* voor te ſtellen. Coccejus hadt hier in evenwel zijne leidslieden, welken hem den weg wezen, en hem met gemak, zo wel als met ſpoed, deden voortgaan, verder, dan zij zelven immer geweest waren, en hadden komen kunnen. Dezen waren, behalven Walæus en Cloppenburg, inzonderheid Gellius Hotzenus Snecanus, Kaspar Olevianus, een der opſtellers van den *Heidelbergſen Katechismus*, en Matthias Martinius, een Godgeleerde van *Bremen*. De eerſte heeft in den jare 1584 te *Leijden* uitgegeven een werk, getijteld: *De gratuito Dei Fœdere & Sacramentalibus ſignis*; de andere heeft in 1585 te *Geneve* uitgegeven een werk, getijteld: *De ſubſtantia Fœderis gratuiti inter Deum & electos*; en de derde in 1618 te *Bremen* een werk, getijteld: *De Fœderis natura & gratiæ ſignaculis V Tractatus*. In die ſchriften hadden deze Mannen de bouwſtoffen bijëen gebragt, waar uit Coccejus een geregeld ſamenſtel heeft begonnen op te trekken, 't welk zijne volglingen voltooid hebben. Coccejus is de eerſte geweest, die het Verbonds denkbeeld, 't welk die Mannen reeds hadden ontwikkeld, bewerkt heeft. En hier uit is de bekende *Verbonds-methode*, of het *Verbonds-ſijſthema* ontſtaan, waar toe Coccejus in zijn werk, getijteld: *Summa Doctrinæ de Fœdere & Teſtamento Dei*, het plan en den eerſten aanleg gemaakt heeft.

Het denkbeeld, aangaande een *Verbond van God met den Mens*, leidt Coccejus ten grondſlage van een gezuiverd, onwijsgerig en geheel Bijbels ſijſtema, namelijk als een *Werkverbond (Fœdus operum)* door God met den Mens opgerigt voor den val, en als een *Genadeverbond (Fœdus gratiæ)* door God met

met den Mens gemaakt na den val. Dit *Genadeverbond* wierdt volgens ene drievoudige *Huisheuding* voorgesteld; te weten, de *Huisheuding voor de Wet, onder de Wet, en onder het Euangelie.* Wijders dagt hij nog aan een bijzonder Verbond, 't welk God de vader met zijnen zoon CHRISTUS aangegaan hadt. Dit alles gaf COCCEJUS en zijne leerlingen aanleiding, om de voordragt hunner leer onder woorden en termen te brengen, welken men bij het treffen en onderhouden van menslijke verdragingen gewoon is te gebruiken. Men ziet dus, dat 'er in 's Mans arbeid veel vernuftig speelwerk zij, en 'er overal menslijke vindingen onder lopen. 't Is waarlijk jammer, dat men zo van het ene gebrekkig uiterste in het andere vak, en de ene klip willende vermijden, op ene andere stoot.

Het bovengenoemde werk, *Summa Doctrinæ de Fœdere & Testamento Dei*, is in enen geheel nieuwen en zeldzamen smaak geschreven. Het zelve is in XVI hoofddelen gesplitst. Eerst handelt hij in 't algemeen over het *Verbond*, en in 't bijzondere van het *Werkverbond*; vervolgens van de afschaffing des *Werkverbonds*, die vijferlei is; namelijk het *Werkverbond* is afgeschaft door de zonde, door 't verbond der genade, door de verkondiging des Euangeliums onder 't Nieuwe Testament, door den dood des lighaams, en door de opstanding van de doden. Hier mede loopt het gehele werk ten einde, terwijl 'er tot elke bijzondere afschaffing des *Werkverbonds*, de daar toe behorende stukken der Godgeleerdheid gebragt worden. Dit geschrift is voorzeker een der belangrijkste werken, welken wij van COCCEJUS hebben; om zijne andere schriften met vrugt te lezen en te verstaan, dient men hetzelve wel met opzet en ernst door te denken, naardien zijne gevoelens voor het merendeel overal op de leer der Verbonden gegrond zijn. Met dit alles moet men egter dit werk niet aanmerken als een volledig Godgeleerd sijstema naar den smaak van COCCEJUS. 't Is niet meer, dan ene grondtekening, of aanleg, waar naar zijne volglingen hunne Theologise stelzels bearbeid hebben. Hij zelv' heeft wel geschreven een werk, getiteld: *Summa Theologiæ ex Scripturis repetita*, 't welk eerst te *Leyden*

is uitgekomen in 't jaar 1662, en naderhand te *Amſteldam* in 1669. in 4to., gelijk ook in 't nederduits, vertaald door TH. ANTONIDES, in 1696. in 4to. Doch dit is meer volgens de gewone orde, welke men in de *Stjstema's* houdt, vervaardigd; alleenlijk heeft het boven de algemene leerſtelzels dit eigen, dat het ſchriftmatig en bijbels zij, zonder immengzels van ſcholastieke en wijsgerige ſpitsvindigheden. In dezen opzigt heeft hetzelve zeer veel waarde. 't Is afgedeeld in 36 plaatzen *(Loci)* door welken 'er 97 hoofdſtukken heenlopen.

Men kan uit het geſchreven opmaken, dat COCCEJUS een vijand ware van de *Peripatetiſe* wijsgeerte, en ook met alle wijsgeerte weinig op hadde, en dat hij als een voortreffelijk Schrift-uitlegger geene andere geloofsleer, dan ene zuiver Bijbelſe wilde doen gangbaar worden, die van alle bovennatuurkundige termen, onnutte vraagſtukken, en ſchoolſe ſpitsvindigheden ontbloot, den Volksleraar meer te ſtade konde komen. Men kan 'er te gelijk uit opmaken, dat hij in de algemene leermethode der Theologanten ene grote verandering dadelijk begon te bewerkſtelligen. Hij veranderde niet alleen de voordragt, maar hij verrijkte ook de *dogmatiek* met ene menigte van artikelen, die anders tot de geloofsleer niet gebragt wierden, en verbond daar aan ene nauwkeurige verklaring van zijne Bijbelſe hoofdbewijzen. De Scholastiekerij kreeg hier door dus een' geweldigen ſchok.

Ten zijnen leeftijde begonden de Godgeleerden in het beſt arbeiden van hunne *Sijstema's*, reeds uit elkanderen te lopen. Onder alle Theologanten, in die dagen, was 'er niemand, die de ſchoolſe leermethode zo ſterk voorſtond, en zo ijverig voortzette, als VOETIUS, en niemand, die van dezelve groter afkeer hadt, en haar meerder afbreuk zogt te doen, dan COCCEJUS. Beiden hadden zij hunnen aanhang. De genen, welken VOETIUS aankleefden, hielden zig bij het beoeffenen der dorre en wijsgerige Schoolgeleerdheid, die het brein vulde met allerlei ingewikkelde kundigheden, maar onvrugtbaar voor het hart was. Schoon 'er toch ook enigen onder hun waren, die in het Scholastieke zekeren wanſmaak krijgende,

de, de Godgeleerdheid op ene meer ongekunſtelde en ſchriftmatige wijze verkozen te behandelen. Maar de volglingen van Coccejus, ſloegen alleen den nieuw ontdekten weg in, zuiverden de Godgeleerdheid van de bedorven Scholaſtiekerij, leiden zig toe op de uitlegkunde; vormden Bijbelſe leerſtelzels, en ſtelden de waarheden, zo als ze in de Kerk beleden wierden, in een helderer en eenvoudiger daglicht voor; de Theologie bleef wel zo ene beſpiegelende wetenſchap; maar zij bekwam toch door zulk ene vervorming ene ſchoner gedaante, en gewon door hare ſchriftuurlijkheid niet weinig ten behoeve van het werkdadig Chriſtendom: ware toch dezelve door de *Coccejanen* daar toe wat meer aangewend!

Laten wij nu uit het zelvde werk van den geleerden Vrit ene ſchets mededeelen, van de preekmethode der *Coccejanen*, in de vroegſte tijden der opkomſte van dien veel gerugtmakenden Aanhang, in tegenſtelling en vergeleken met die der *Voetianen*.

De *Voetianen* verklaarden hunnen Tekst gedeeltelijk naar de uitlegwijze van Calvyn, en gedeeltelijk naar die van Hugo de Groot, leiden zig zeer toe op gemoedelijk prediken, en verkoren het ſtigtelijke boven het leerzame. Zij vergeeſtelijkten hunnen Tekst, en bragten denzelven over op elk mens: de letter was toch een dode letter. Daar toe waren ze opgewekt geworden, door hunnen ſmaak in *Engelſe* ſchriften en predikatien. Hunne leerredenen waren ganſs niet naauwkeurig bearbeid; 'er was te veel Schoolgeleerdheid in: zij ſpraken van *objekten*, *effekten*, *concepten* enz., waar van de gemeente niets met al verſtond. 'Er waren te veel Schriftplaatzen zonder oirdeelkunde onder elkanderen geplaatst: dit heette Schriftuurlijk prediken. Zij gebruikten dikwerf onbeigenaartige en duiſtere ſpreekwijzen, die, ſchoon zij over den eenvoudigen Godsdienſt van Christus ſpraken, uit de leer van Moses ſtaatlijken Godsdienſt ontleend waren. Zij bedienden zig van verbloemde, digterlijke, *Oosterſe* ſpreekwijzen; zij ſpraken hebreeuws- en grieks-ne. druits; ja zelvs liep 'er hier en daar een latijns of grieks gezegde onder-

Ondertusſen beijverden zig de *Voetianen*, om in bearbeide toepasſingen, met onderſcheiding van menſen, de harten te treffen, en tot godsdienſtige werkzaamheden te bewegen. Eerst kregen de ketters hun deel, dan wendden zij zig tot het grote gros der gemeente, 't welk zij als onbekeerden beſchouwden, en ten laatſten rigtten zij hunne reden tot het kleiner hoopjen, de godvrugtigen, tot welken zij menigmalen het langst en het meest ſpraken.

Wat de *Coccejanen* betreft; dezen hadden ene droge en leermeesteragtige predikmanier. Zij verklaarden hunne Teksten woordlijk van het begin tot het einde. Zij ſpraken wijd en breed over den grondtekst, en leiden hunne geleerdheid ten toon met allerlei taalkundige aanmerkingen over het hebreuws en grieks, en kritiſche giſſingen. Hunne verklaringen liepen meestal uit op verborgen uitleggingen, gezogte zinſpelingen, en gewaande voorzeggingen van toekomſtige zaken. Hunne predikatien geleken meer naar geleerde verhandelingen, dan naar ſtigtelijke leerredenen; zij meenden overal de zeven perioden aan te treffen; zij hadden groten zin in het verklaren van de wonderwerken en de gelijkenisſen des Heilands, en van de Euangeliſe geſchiedenisſen. Dezelven wierden eerst wijd en breed verklaard; daar na ging de Leraar over, onder voorgeven van den verborgen en mijstieken zin 'er uit op te delven, tot omſlagtigheden, waar in hij de weldaden van de nieuwe huishouding, of de lotgevallen der Kerk onder den nieuwen dag, in dat wonderwerk, in die gelijkenisſe, of in die geſchiedenisſe als afgebeeld, aantoonde, en over het voorregt van ene volmaakter zondevergeving ſprak. Met zulke langdradige verklaringen van den letterlijken en verborgen zin bezig wezende, hadden zij geenen tijd overig, om zig met ene doorgaande toepasſing onledig te houden, maar moesten het met een *laat ons* twee of drie, doen aflopen. De toepasſingen waren zeer kort, en daar bij, zo als men het noemt, algemeen, zonder onderſcheid tusſen gelovigen en ongelovigen in acht te nemen. Sommigen zelvs lieten de toepasſingen geheel agter wege, en, veronagtzaamden volſtrekt,

op

op de beoeffening van geloof en de betragting van deugd aan te dringen. Zulk een prediken hield langen tijd ſtand onder de *Coccejanen*; en, een groot deel van de gemeente was 'er mede gediend. Zij gingen ongemeen geſtigt naar huis, wanneer de Leraar in zijnen tekst de perioden hadt kunnen aantonen, of in vernuftige ſpelingen en profetiſe kleinheden was uitgeweid; ſchoon hij dan ook geen enkel woord geſproken mogt hebben, 't welk het hart konde treffen, of tot het betragten der Euangeliepligten enigen wezenlijken ſpoorſlag gaf. Over de behoeften der ziel bekreunde men zig, helaas! niet, of weinig. De ſmaak wierdt geſtreeld, en dit was genoeg. Dan tegen het einde dezer eeuw waren 'er ſommigen uit hun, die onder het oog kregen, dat het toepaſſelijk deel der leerredenen 't meeste nut ter verbetering van hart en daden, 't enige doel der prediking, konde te wege brengen. Dezen begonnen hunne toepaſſingen uit te breiden, en op de leest van die der *Voetianen* te ſchoeijen. De Hoogleraar Roët, Alardin, Predikant te *Arnhem*, d'Outrein, Predikant te *Amſteldam*, David Flud van Giffen, Predikant te *Dordrecht*, en meer anderen, die naderhand *ernſtigen* of *Coccejanen* van den *ernst* genoemd wierden, vingen aan op dien verbeterden trant te prediken; hunne toepaſſingen zijn voor het hart en praktikaal, vol vuur, en wel uitgewerkt.

Ene optelling van alle de werken dezes Hoogleraars, tot het minſte ſtukje toe, vindt men in het hier na genoemde werk van den geleerden Vriemoet. Bij elkanderen gevoegd, zijn zij in 1673--1675 voor 't eerst te *Amſteldam* in VIII Delen in folio gedrukt; ook is 'er wat later een druk van in *Duitsland* uitgegeven door de bezorging van J. H. Majus en Hendr. Muhl; en namaals nog een zeer fraije editie te *Amſteldam* 1701. in X Delen in folio; waar op ten jare 1706 nog twee Delen zijn gevolgd, onder den tijtel van *Opera Anecdota*. —— Iken., *Orat. de Illuſtr. Bremenſ. Schola*, p. 18. 98. 124. J. Fabricii, *Hiſtor. Biblioth.* Part. I. p. 252, 253. Part. IV. p. 93. G. Krantzius, *ad* Conring. Sæc. XVII. C. I. p. 192. J. H. Coccejus, *Præfat. ad Patris Opera*. Konigii, *Bibl.*

Vet. & Nov. voc. MOSHEMII, *Inſtitut. Hiſt. Eccleſ.* Sæc. XVII. Sect. II. Part. II. C. II. §. 17. 31, 32. Jo. ALBERTI, *Præfat. ad* HESYCHIUM. p. 23. *Catal. Bibliothk.* BUNAV. Tom. I. Vol. II. p. 1168. *Muſeum* MAZZUCHELLIANUM. Tom. II. p. 85. *Muſeum* MILANO-VISCONTIANUM, p. 268, 269. CRENII, *Animadv. Philolog.* Part. VI. p. 93. Part. XVII. p. 106, 101. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 618. E. L. VRIEMOET, *Athen. Frif.* p. 300--326. FREITAGII, *Analecta Litteraria.* p. 256. G. STOLLE, *in Annotat. ad* HEUMANNUM, p. 319, 320. C. SAXII, *Onomaſt.* Pars V. p. 559, 560. NICERON, *Mem. des Hommes illuſtr.* Tom. VIII. p. 210, 211. BAILLET, *Jugem. des Scav.* Tom. II. p. 215. *Nouv. Dict. Hiſtor.* Tom. II. p. 277. G. v. LOON, *Ned. Hiſtoriep.* III. D. bl. 29--31. A. YPEI, *Geſchied. der ſijstem. Godgeleerdh. Levensbeſchr. van Nederl. Mannen &c.* III. D. bl. 35--53.

COCHELET (ANASTASIUS), is geweest Karmeliter Monnik en Doktor in de Godgeleerdheid, niet alleen een ijverig, maar ook vuilaartig tegenſtrever van CALVYN en zijne leere; hij is geſtorven te *Antwerpen* omtrent 't jaar 1614. en heeft geſchreven: 1. *Palæſtrita Honoris D. Virginis Hallenſis pro* J. LIPSIO *&c. Antv.* 1607. 8vo. 2. CALVINI *inferum. Ibid.* 1608. *in* 8vo. 3. *Cœmeterium* CALVINI, *adverſus Joannem* POLYANDRUM *Miniſtrum Calvinianum. Ibid.* 1612. *in* 8vo. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 49.

COCK (GYSBERT), te *Utrecht* geboren, is van het jaar 1655 tot in 1707, Predikant op het *Stigtſe* dorp *Kokkengen* geweest, in welk laatstgenoemde jaar hij in een hogen ouderdom is geſtorven. LIPENIUS heeft hem te onregte in zijne *Bibliotheca Phil.* p. 301. ADRIAAN genoemd, in welke dwaling hij gevolgd is door STRUVIUS in *Bibl. Philoſ.* Cap. VII. §. 23. die hem egter Cap. VIII. §. 7. te regte aldaar den naam van GYSBERT geeft.

Zijne ſchriften zijn: HOBBES *Elenchometrius, ſeu vindiciæ pro Lege & Imperio & Religione contra Hobbeſium. Trajecti* 1668. *in* 8vo. 2. *Anatome Hobbeſianismi. Ibid.* 1680. *in* 8vo. 3. *Pſal-*

te-

ferium Davidis carmine elegiaco redditum. Ibid. 1700. *in* 8vo. —— C. BURMANNI, *Trajectum erud.* p. 79.

COCQ (HERMAN), was ten jare 1585, Rooms Pastoor te *Naarden*, en de Reformatie ongemeen toegedaan. —— G. BRANDT, *Hist. der Reform.* I. D. bl. 92.

COCQ (HIERONIMUS), te *Antwerpen* in de XVIde eeuw geboren, was een broeder van MATTHIAS, die volgt, en een Landschapschilder zo als hij, doch verwisselde het penceel voor de atznaald, slaagde daar in voortreffelijk, en won veel geld met den konsthandel. Hij heeft 12 landschappen, door zijnen broeder geschilderd, in 't koper gebragt, die ongemeen schoon zijn, als mede van zijn eigen uitvinding, die bij de liefhebbers van prentwerk in grote achting gehouden worden; doch voor het konstigste van zijne werken, houdt men de platen die naar kleine landschappen, door den ouden BREUGEL geschilderd, zijn geëtst. Hij stierf in het jaar 1670. Een Schilder van dezen zelvden naam, was ten jare 1760 Tekenmeester van de stads school te *Brugge*. —— DESCAMPS, *Vie des Peintres Flamands, Allemands & Hollandois*, Tom. I. p. 93. Allgemeines Kunstler Lexicon / Zurich 1779. in folio. f. 166.

COCQ (JOHAN CLAUDIUS), Konstschilder en Beeldhouwer, een *Antwerpenaar* van geboorte, behoorde onder de klasse der Dwergen van de kleinste gestalte, doch zijn geest was groot, en zijn vernuft rijk in het voortbrengen van allerleije konststukken, zo met het penseel als den beitel, wanr hij muntte inzonderheid in het beeldhouwen uit.

Toen het kasteel van *Breda*, ten jare 1696 in zijn voorgaande of veeleer heerlijker luister genoegzaam was herstelt, wierdt Cocq van *Antwerpen*, benevens F. VERHEYDE uit *'s Hage* ontboden, om dit Vorstelijk huis met konstige beelden en schilder-cieraden te komen opptonken, onder opzigt van den Heer ROMANS, Architekt van Koning WILLEM DEN III. Het aandeel 't welk Cocq aan dit werk hadt, voltooide hij bui-

buitengemeen konſtig, geholpen door zijn zwager CHERLIPPUS benevens zeven of agt knegts; hij beitelde hier verſcheidene beelden en onder anderen, den oorlogs-god MARS, dat heden nog de verwondering van de Konstkenners wegdraagt.

Hij huwde aan de dogter van een gemenen Kramer, en dit wijf dat hem jaarlijks een kind baarde, was zodanig norsch, kribbig en gemelijk van humeur, dat zijne overige dagen daar door vergald wierden. Hij overleed te *Antwerpen*, in 't begin van 1735, oud van jaren en zat van onrust, nalatende zijne XANTIPPE beladen met verſcheidene kinderen en weinig goed. Hij voerde egter den roem met zig ten grave, dat hij een overvlieger in het behandelen van het penſeel en den beitel is geweest, die vele konſtige zo uit marmer als ander ſteen en hout levensgrootte Beelden, Kindertjes, Festons en meer cieraden van dien aart heeft vervaardigd, behalven nog een oneindig getal, uit leem of potaarde, kleine naakte Nijmphen, Saters, Kupido's, Vazen, en andere konſtige voorwerpen heeft geboetzeerd en beworpen. Daarenboven was hij een uitmuntend Tekenaar, en geen minder groot Meester in het ontwerpen van verhevene ordonnantien enz. —— J. C. WEIJERMAN, *Leven der Schilders*, IV. D. bl. 47–54.

COCQ (MATTHIAS), een *Antwerpenaar* van geboorte, broeder van HIERONIMUS, was een voortreffelijk Landſchapſchilder, en verbeterde grotelijks zijnen ſtijl, door ene reize die hij naar *Italiën* deedt. Wonderlijk ſchoon wist hij de natuur na te bootzen en aan zijne ſtukken behaaglijke verſcheidenheid en verrukkende bevalligheid bij te zetten. Hij ſtierf ten jare 1665. —— DESCAMPS, *Vie des Peintres &c.* Tom. I. p. 93. Allgem. Kunſtler Lexicon. ſ. 166.

COCQ VAN NEERRYNEN (MAXIMILIAAN VAN BLOIS gezegd), Ridder van *Maltha*, Heer van *Eijerland*, was de zoon van JOHAN VAN COCQ VAN HEESWYK en van ANNA, natuurlijke dogter van MAXIMILIAAN VAN DEN BERGE, Here van *Zevenbergen*. Hij voerde den naam van BLOIS, naardien zijn geſlagt afdaalde uit dat der CHATILLON's, Graven *van Blois*.

Zie

Zie F. JUNIUS, *in Vita*, p. 242. daar hij een burger van *Antwerpen* genoemd wordt, en zijn naam opgegeven, JOANNES DE LALELOIS, *qui* TRELONIUS *ab origine dicebatur vulgo*. Zijne meeste verrigtingen worden gemeld in het vonnis, door ALVA over hem geveld, den 28 meij 1568. Hij was onder de eerſten, die het *Verbond der Edelen*, ten huize van HAMES onderteekenden, en te gelijk zes afſchriften daar van, waar op andere Edelen hunne namen ſchrijven zouden. Ook is 't vermoedelijk, dat hij bij het inleveren van 't ſmeekſchrift ten Hove tegenwoordig geweest zij. De vergaderinge der Edelen te *St. Truijen* bijgewoond hebbende, kwam hij op last en met geloofsbrieven van Grave LODEWYK VAN NASSAU, bij den Grave VAN MANSFELD te *Brusſel*, om vrijheid der preke binnen die ſtad te verzoeken. Bij de ondertekeninge van 't ſmeekſchrift aan den Koning, waar bij drie millioenen aangeboden werden, beloofde hij 400 kronen op te brengen. Toen BREDERODE, wien de Hertogin niet binnen *Brusſel* wilde laten komen, aan haar uit *Antwerpen* ſchreef, ten einde zij de wapenen zou nederleggen en vrije godsdienstoeffeninge vergunnen, was MAXIMILIAAN COCQ VAN NEERRYNEN bij hem, nam dienst onder BREDERODE, en deedt hem den eed ter beſcherminge van *Vianen*, in welke ſtad hij, bij afwezenheid van KORNELIS VAN GHISTELLES, den post van Kapitein-Generaal en Luitenant van BREDERODE bekleedde. Hij zou, naar 't zeggen van ALVA, deel gehad hebben in 't beroven en brandſchatten van 't platte land omtrent *Vianen*, daar hij zig een' geruimen tijd ophieldt, in hope, dat een groot aantal der Sektariſen zig, met hem en andere oproerige Kapiteinen, verenigen zou, en daar na met de benden, die uit *Duitsland* verwagt werden, tegen den Koning te velde te trekken. Zijn oogmerk mislukt zijnde, trok hij, met voorweten van BREDERODE, naar *Ouderkerk*, met agt vaandelen voetknegten, en zondt enig volk naar *Amſteldam*, met toeleg, om opſchuddinge in die ſtad te verwekken, en dan met alle zijne benden, door ene andere poort, binnen dezelve te komen en zig daar van te verzekeren. De verſtandhouding met de Hervormden te *Amſteldam* deedt

deedt hem hopen op een' gelukkigen uitflag van deze haggelijke onderneminge, welke egter verijdeld is. Hij zelv' kwam, nadeihand, te *Amſteldam*, bij BREDERODE, en viel, eerlang, in handen der vijanden. Want hij werdt, te gelijk met de BATENBURGEN en andere Edelen, op de *Zuiderzee*, gevangen genomen, in wier treurig lot hij ook deelde; doordien ALVA al het gemelde in aanmerkinge nemende, en bovendien, dat MAXIMILIAAN VAN BLOIS vasthielde aan de *Kalvijnſe* lere, zonder den *Katholijken* Godsdienst te willen belijden, veroirdeelde hem ter dood, zonder de doodſtraffe bepaaldelijk op te geven, en verklaarde alle zijne goederen, leenen, roerende en onroerende, verbeurd ten voordele van den Koning. Uit kragt van dit vonnis, is hij in junij 1568 te *Brusſel* onthoofd; doch, uit aanmerkinge zijner afkomſte, 's namiddags, begraven, ongekist, in ongewijde aarde; en zijn deszelven goederen, met de daad, aangeſlagen ten dienſte van den Koning, die, in 't laatst van 't jaar 1571, last gaf aan AARNOUT KNOBBOUT VAN OS, Bailjuw van de *Zijpe*, tot den ontvang der zeevonden en drijfgoederen, vervallende op de ſtranden omtrent *Egmond*, *Eijerland* en meer andere plaatzen. —— VIGLIUS AB AYTTA, *Epiſt.* VI & XXXIV. *ad* HOPPERUM, p. 357. 428. P. C. HOOFT, *Ned. Hiſt.* I. D. bl. 180. MARCUS, *Sent. van* ALVA, bl. 77--80. 479--482. WAGEN., *Vad. Hiſt.* VI. D. bl. 123. 127. 174. 204. 220. 277. J. W. TE WATER, *Hiſt. van 't Verb. der Edelen*, II. D. bl. 216--220.

COCQ VAN NEERRYNEN (ROBBERT DE), broeder van MAXIMILIAAN VAN BLOIS, diende onder BREDERODE, waarom hij door ALVA, gebannen, en zijn goed verbeurd verklaard wierdt. Eerlang moest hij 'er zelvs het leven bij inſchieten; ALVA liet hem onthalzen. Men moet dezen derhalven wel onderſcheiden van enen anderen ROBBERT DE COCQ VAN NEERRYNEN, die ten jare 1572 Provoost te *Vliſſingen* was, en van wien TRESLONG een gouden ketting liet kopen, 't welk den ongelukkigen *Spaanſen* Bevelhebber PACIECO ontviel, toen hij aan de galg wierdt geknoopt; waar van men gewaagd vindt

bij

bij MEURSIUS, *Rer. Belg.* p. 127, 128; en bij BOR, *Ned. Hist.* I. D. bl. 370. *druk van* 1679. —— F. JUNIUS, *in Vita.* p. 242. MARCUS, *Sententien*, bl. 54, 55. J. W. TE WATER, *Hist. van 't Verb. der Edelen*, II. D. bl. 323.

COCQ (WILLEM), een beroemd Beeldhouwer, van *Antwerpen* geboortig, heeft zijne vaderstad met ongemeen schone beelden opgepronkt; inzonderheid muntte hij uit in het vervaardigen van een ST. JAKOBS en ST. PETRUS beeld waar mede de *St. Jakobs kerk* aldaar is opgeciert. Ook heeft hij voor een groot gedeelte de *Kalvariënberg*, waar van de konst zo hooglijk geroemd wordt in de *Dominikaner kerk* ter zelver stede gebeiteld. Hij is ook een der genen geweest, die in 't laatst van de XVIIde eeuw, het beeldhouwerswerk aan het kasteel te *Breda* heeft vervaardigd. —— Allgem. Kunstler Lexicon, 1779. f. 166.

COCQUELLE (JOHANNES), uit een aanzienlijk geslagt gesproten, was ten jare 1747 Burgemeester te *Middelburg*, een tijdvak waar in het *Bataafs* gemenebest zig in benarde omstandigheden bevondt. Het was op den 24 april dezes jaars, ingevolge het verhaal van den Geschiedschrijver WAGENAAR, dat zeker Heer te *Middelburg* in ene herberg tradt, daar hij wijn geëischt hebbende, de glasramen opschoof, en de gezondheid dronk van den Stadhouder, den Prinse VAN ORANJE, 't welk enige beweging maakte in de stad, en 't volk deedt samenrotten. Hier op ontstondt een gerugt, dat 'er verraad school onder de Regering, en dat enige Burgemeesters de stad verlaten wilden. 't Grauw begaf zig naar de huizen van sommigen, begerende hen te zien. Men moest heñ te wille zijn; zij werden bij enigen heusselijk bejegend; doch wat te schots, in hunnen zin, aan 't huis van Burgemeester COCQUELLE, welk hier om, op staande voet, aangevallen en geplunderd werdt. —— WAG., *Vad. Hist.* XX. D. bl. 70, 71.

CODDE (JAN VAN DER), benevens zijne beide broeders ADRIAAN en GYSBERT, kan men als de stigters van ene Chris-

ten

ten broederſchap aanmerken, onder den naam van *Profeten*, *Kollegianten* en *Rhijnsburgers* bekend, waar van 'er nog ten huidigen dage, doch zeer ſchaars, gemeentens in ons vaderland worden gevonden. Zie hier de aanleidende oirzaak welke tot ſtigting van deze broederſchap gelegenheid gaf. In het vermaaklijke dorp *Warmond* nabij *Leijden* gelegen, hadt men na 't afzetten der *Remonſtrantſe* Leraren, en bijzonderlijk van SOPINGIUS, voor en na 't afkondigen van 't plakaat tegen die gezindheid, nu en dan godsdienſtige bijéénkomſten in een boomgaard gehouden, die ook door de *Remonſtranten* wierden bijgewoond; doch de zware boete daar op geſteld, deedt den warmen ijver om die predikatien bij te wonen, merkelijk verkoelen. Bij deze gelegenheid ſloegen ſommigen voor, of men niet om het gevaar te vermijden, ſomtijds bijéén zou kunnen komen, om elkanderen, zonder dat 'er een Predikant bij aanwezig was, te ſtigten, door het voorlezen van enige kapittels uit den Bijbel, en het doen van een gebed; teffens bepalende, dat indien de een of ander in ſtaat was tot vermaning of ſtigting iets voor te brengen, hij zulks vrij zou mogen doen; een ieder nam aan, hier toe zijn vlijt te zullen beſteden; en dus doende zou men niet alleen elkanderen wederkerig van nut zijn, maar ook de Predikanten en zig zelven van onaangename ontmoetingen bevrijden. De voorſlag ſmaakte, vondt ingang, en wierdt dadelijk te werk geſteld. De voornaamſten van deze bijéénkomst, beſtonden uit de drie opgenoemde broeders CODDE, alle leerbereiders van handwerk, zonen van JAKOB VAN DER CODDE, en broeders van WILLEM VAN DER CODDE, meer bekend onder den naam van GULIELMUS CODDÆUS, voorheen Profeſſor in de hebreeuwſe taal te *Leijden*, die aldaar ten jare 1623, op verdenking van *Sociniaanſe* gevoelens te koesteren, in hegtenis was genomen, doch kort daar op weder ontſlagen. JAN woonde te *Oestgeest*, ADRIAAN te *Rhijnsburg*, en GYSBERT, de heetſte tot bevorderring van het beſloten ontwerp, te *Warmond*. Dees laatstgenoemde, Ouderling van de *Remonſtrantſe* gemeente op zijn dorp, voor een ambagtsman rijk ter tale, bragt in de eerſte ver-

vergadering, die volgens genomen beſluit gehouden wierdt, onder 't lezen van den Bijbel, ſomtijds iets uit eigen geheugen voort, welk voorbeeld navolgers hadt. Zekere TREUNIS KORNELISZ, een Viſſer, in *'s Hage* wonende, gants geen onkundig mensch, voegde zig bij dit gezelſchap, en was 'er vervolgens geen onaanzienlijk lid van. Dan niemant dagt als toen, dat het oogmerk van de drie broeders was, om verder dan de gemaakte bepaling te gaan, en vooral niet dat zij het ontwerp koesterden, om afzonderlijk Avondmaal te houden, en een nieuwe manier van de Doopplegtigheid in te voeren, zodanig zij namaals deden. Het ging hier als met de meeste andere zaken, het begin was gering, doch hadt grote gevolgen; men bemerkte wel haast dat het te doen was, om aan een ieder die 'er lust toe hadt, een beurt te doen hebben om zijn hart met prediken op te halen. Het geen dien toeleg bevorderde, was, dat de eigen Predikant van *Warmond*, zijnde de bekende HOLLINGERUS, die altoos geroemd hadt, zijn leven voor de waarheid veil te hebben, *om door de enge poorte te dringen, al zou vleesch en bloed aan de posten blijven hangen;* met dit al, deze gelofte ſpoedig vergat, de bekende belofte van ſtilſtand tekende, en naar de *Betuwe* verhuisde; daar zig vele ledematen aan ergerden. Wanneer nu ſedert, enige Predikanten, zonder gevaar te ontzien, ſtilletjes weder in 't land kwamen, werdt VAN HOLTEN, gewezen Predikant te *Waddinxveen*, die de belofte van ſtilſtand bij hem getekend, wederriep, door de beſtuurders der Societeit naar *Warmond* gezonden om te prediken. GYSBERT VAN DER CODDE verwelkomde deez' Leraar, doch in de plaats van hem als Ouderling de behulpzame hand te bieden, grauwde hij hem toe: „ Gij „ brengt u zelven, en hun die u herbergen, zonder nood in „ gevaar; men kan, zonder zware boete, u niet horen predi„ ken. Daar zijn wel andere middelen om de gemeente te „ ſtigten; ik zoude uw raden een goed ambagt te leren." De arme Predikant, ontſtelde grotelijks op zulk een onverwagte begroeting van den Ouderling, en zeide tot zijnen huiswaard: „ JAN WILLEMSZ., nimmer ben ik iemand tot

„ last geweest; ik zal hier ook niemant tot last blijven; lie-
„ ver wilde ik ſterven."

Korten tijd daar na werdt 'er een ander Predikant naar *Warmond* gezonden, met inzigt om aldaar voor de herderloze gemeente te prediken. VAN DER CODDE, wel verre van hem te gaan horen, bleef te huis; en gevraagd zijnde, waarom hij niet in de vergadering kwam? was zijn antwoord: „ het mis-
„ haagt mij dat een Predikant alleen in de vergadering ſtaat
„ te prediken, en zeggen wat hij wil;" THEUNIS, de Viſſer uit *'s Hage*, en meer anderen, voerden de zelvde taal. De Predikant WOUTER KORNELISZ., een zeer inſchikkelijk man, wilde hun gaarne inwilligen, dat zij na het eindigen der predikatie, ook elk op hunne beurt ſpraken; doch dit wierdt door de andere partij te keer gegaan; 't welk CODDE en de zijnen zo euvel opnamen, dat zij buiten de vergadering bleven, en zamen in een weide nabij de plaats daar men predikte, gingen zitten praten zo lang de predikatie duurde.

Vervolgens kwam PASCHIER DE FYNE, weleer Predikant te *Jaarsvelt*, naar *Warmond*, ten einde de gemeente door het doen van leerredenen te ſtigten, doch, vrezende, dat de CODDENS en hun aanhang, zo hij hun den mond ſnoerde, bijzondere vergaderingen, en met 'er tijd een nieuwe ſecte zouden ſtigten; bedagt hij een middenweg, hier in beſtaande: dat de VAN DER CODDES en hunne aanhangers niet in de vergadering daar de Predikant predikte zouden ſpreken, maar dat men na den gedanen dienst weder zou vergaderen, en dan die manier van ſtigting, die de VAN DER CODDES voor de beſte hielden, zoude volgen. Dit zou bij beurten geſchieden; de Predikant zou ook de tweede vergadering bijwonen, en zijne hoorders vermanen daar insgelijks te komen. PASCHIER ging hun dezen voorſlag doen; JAN VAN DER CODDE die 'er enig behagen in vondt, vatte het woord voor de anderen op, maar opperde éne zwarigheid, hier in beſtaande: „ Gené-
„ men," zeide hij, „ dat gij des voordemiddags op uwe wijze
„ alleen zoudt prediken, dan zouden wij tot 's nademiddags
„ moeten wagten. Dat is waar," antwoordde hem PASCHIER;

„ maar

„ maar daar kan ik geen zwarigheid in zien; want kiest gij „ den enen dag, ik kies den anderen; wilt gij des voordemid- „ dags op uwe wijze profeteren, ik zal des nademiddags op „ mijne wijze prediken." „ Deze zwarigheid ligt daar niet in," hernam VAN DER CODDE daar op, „ maar hier in: zo het ge- „ beurde, dat ik des morgens in uwe predikatie zijnde, en iet „ tot ſtigting der gemeente te zeggen hebbende, dat bij mij „ hield tot nademiddag, en ik voordemiddag kwam te ſter- „ ven, zoude ik vrezen verdoemd te worden, om dat, het „ gene ik tot ſtigting te zeggen hadt, niet had uitgeſproken."

Hier op bleven de VAN DER CODDES met hunnen aanhang uit de predikatien, en vergaderden te *Warmond* in een bijzonder huis, houdende hunne bijéénkomſten eens ter maand, op den eerſten zondag van de nieuwe maan, op dat die van de omliggende plaatzen zonder aanzegging den tijd van hunne bijéénkomſten zouden weten. De orde, die zij in deze vergaderingen hielden, was, dat een onder hun een aanvang maakte met het lezen van enige kapittels uit het Nieuwe Testament; waar na de lezer of iemand anders een gebed deedt. Dit verrigt zijnde, werdt 'er gevraagd: „ of iemand iets tot „ de gemeente, uit enige Profetie of Geeſtelijke gave, te zeg- „ gen hadt? Heeft iemand enige vertroosting of vermaning, „ die gelieve het voor te brengen?" Somtijds gebruikten zij de eigen woorden van den Apostel 1 CORINTH. XIV. *vs.* 27. Hier op ſtond dan iemand uit de vergadering op, las een ſchriftuurplaats, te voren lang bearbeid, en deedt dan een predikatie, die ſomtijds één ook wel twee uren duurde; waar na men op nieuw vroeg: „ of 'er iemand was, die iet tot „ ſtigting te zeggen hadt?" Thans ſtondt een ander op, doende gelijk de eerſte, en dus tot den derden enz.

PASCHIER verhaalt, het bijgewoond te hebben, „ dat 'er „ vier na malkanderen hét woord opvatteden; dat zij dit *pro-* „ *feteren* noemden, en dit zogenaamde profeteren van 's avonds „ tot 's morgens hoog dag, duurde; profeterende gemeenlijk „ hunne hoorders in ſlaap; en ſchoon ze een iegelijk nodigden „ om te ſpreken, hielden de gebroeders VAN DER CODDE en

„ hunne vrienden, doorgaans de lucht zo warm met hun pre-
„ ken, dat de anderen, al hadden zij prekens lust, eerder
„ zouden hebben moeten barſten, dan dat zij een beurt kon-
„ den krijgen."

De nieuwe Profeten, hier mede nog niet vergenoegd, deden al wat zij konden, om de Predikanten gehaat te maken; hen noemende *ledigganger*s, *luije buiken*, *ijdelheid doenders*, *die ſlegts zegen op den arbeid der Gemeenten te teeren*. Zij kenden het Nieuwe Testament genoegzaam van buiten, en het ontbrak hun aan geen ſchriftuurplaatzen, om hun zeggen ſchijn te geven. *Hoort* PAULUS, zeiden zij: *zo iemand niet wil werken, dat hij ook niet eete*. De plaats, daar PAULUS roemt, *dat hij niemand van de Corinthiers had bezwaard, maar dat zijn eigen handen hem den kost hadden verſchaft*, deden zij luid klinken. De ergſte in dit ſtuk was GYSBERT, die het tot zulk een hoogte dreef, dat het zijnen broeder zelv' mishaagde, en het zo buitenſporig ging, dat het den *Remonſtrantſen* Predikant BATTELIER verdroot, en deze het harnas tegens hen aangordde, met tegen hen te ſchrijven, en hen in hunne eigen vergaderingen te keer te gaan; ten dien einde daar gekomen zijnde, maakte hij zig meester van de predikbeurt, en las tot textwoorden, I CORINTH. IX. *vs.* 4-14. „ Hij ſprak van de genen, die te *Wa-*
„ *mond* kwamen, daar ze niets behoefden te geven; van de
„ zulken, die zig geërgerd toonden over 't mild geven, als
„ of dat ſtrekte om de Leraars te verrijken, of enige van hen
„ in luiheid te voeden. Daar is geen reden," zeide hij,
„ om 't eerſte te vrezen; aangaande het tweede, zulken wa-
„ ren niet waardig van 't Euangelium te leven. PAULUS" vervolgde hij, „ hadt magt, niet alleen om te eeten en te
„ drinken, maar ook een vrouw, tot last van de gemeente
„ met zig om te leiden." Ook bekende ADRIAAN VAN DER CODDE rondelijk, dat zijn broeder GYSBERT die zaak veel te hard had gedreven; en hier door werdt dit ſmalen een weinig geſtild.

PASCHIER DE FYNE, ziende dat de VAN DER CODDES zijne predikatiën ſchuwden, vondt geraden, ten einde om, zo veel

moog-

mooglijk, de ſcheuring te mijden, ſomtijds mede deze vergadering, die men het *Kollegie* noemde, en waar van zij den naam van *Kollegianten* gekregen hebben, bij te wonen, en zelvs onder hen, zo als zij het noemden, te *profeteren*, op hope van deze afgedwaalden weder te regt te brengen. Op zekeren tijd nam hij het woord op, zonder text voor te leezen. „ Hij bekende, dat in 's Heren Woord, duidelijk en dikwils „ bevolen wordt, elkander te onderwijzen, te vermanen en „ te troosten, maar de wijze van doen, onder hen in ge„ bruik, oirdeelde hij daar toe niet bekwaam, om dat het „ voor een menſch onmooglijk was, vier of vijf bijzondere „ predikatiën, over bijzondere ſtoffen, te onthouden, en die „ wel te betragten; dan dat men gehele hagten door predikte, „ het geheugen verwarde, en de menſchen in ſlaap predikte, „ gelijk men op dezen tijd," zeide hij, „ zien kon." Eer PASCHIER zijne rede geëindigd hadt, ſtondt de Profeet JAN VAN DER CODDE op, en zeide: „ PASCHIER, belieft het u wel te „ zwijgen?" PASCHIER antwoordde daar op: „ Ik meende dat „ het hier de gewoonte was, zijne redenen ten vollen uit te „ ſpreken?" „ Dat is waar," antwoordde VAN DER CODDE, „ maar daar ſtaat 1 CORINTH. XIV. *vs.* 30. *Is 't dat een ander* „ *daar zittende, ietwes geopenbaard wordt, zo zwijge de eerſte.*" PASCHIER wederr: „ daar ſtaat zo geſchreven; maar met dat „ gij begint te ſpreken, zal mij misſchien wat geopenbaard „ worden; en als men dien text zo wilde duiden, dan zal „ het *profeteren* in *disputeren* veranderen." Waar op ADRIAAN bekende, dat zijn broeder hier mis hadt. Deze twistredo eindigde, door aan te tonen, dat al het gene in dezen Brief gezegd was, zijne betrekking hadt op hun, die in het begin des Briefs genoemd worden.

PASCHIER DE FYNE verhaalt nog, dat JAN VAN DER CODDE zig tegen hem en anderen beroemde, dat hij den Heiligen Geest met zulk eene kragt hadt ontvangen, als de Apostels; zo dat daar van zelvs het huis, daar hij was, ſchudde. Tot welke vreemde en buitenſporige denkbeelden is de dweperij niet

in ſtaat om iemand te vervoeren! —— G. BRANDT, *Hiſt. der Reform.* IV. D. bl. 99 enz.

CODDE (KAREL), Konſtſchilder, heeft geleefd in de XVIIde eeuw, was een *Hagenaar* van geboorte, en muntte inzonderheid uit in het ſchilderen van landſchappen. Ongemeen nauwkeurig wist hij zijne taferelen in te rigten na de zo hoog geachte konſtſtukken van JAN en ANDRIES BOTH, welke hij op diens trant, zeer aardig met kleine beelden, dieren, en vogelen wist te ſtofferen, die de natuur zonderling gelijkend, nabootzen. Ook heeft hij de treffelijke ſchilderſtukken van NIKLAAS BERCHEM wel eens tot een model genomen, en die zo eigenaartig weten te volgen, dat Konſtkenners 'er meer dan eens door misleid zijn geworden. Men vindt CODDE zijn naam opgetekend in het konſtboek van de Maatſchappij der Schilderkonſt in *'s Gravenhage* ten jare 1662; en hij ſtierf in die Hofplaats in 1698. Bij GER. HOET, *Naamlijſt van Schilderijen*, I. D. bl. 363, vindt ik gewaagd van enen PIETER CODDE, waar van een ſchilderſtuk, een *Spaans Gezelſchap* afbeeldende, ten jare 1731 te *Amſteldam* op de verkoping van ANTHONY DEUTZ, is verkogt voor 137 guld. 10 ſtuiv. In het beroemd Kabinet van wijlen den Heer LORMIER te *Amſteldam*, is een fraij ſtuk van dezen Meester geweest, verbeeldende een *Soldaten Gezelſchap*. —— J. C. WEYERMAN, *Leven der Konſtſchilders*, IV. D. bl. 335, 336. Nachrichten von Kunſtlern. Th. II. ſ. 63. Allgemeines Kunſtler Lexicon / durch von Zurich. 1779. in folio. ſ. 166.

CODDE (WILLEM VAN DER) of CODDÆUS, is geweest Hoogleraar in de hebreeuwſe tale te *Leijden*. Hij wierdt in die ſtad geboren ten jare 1575, groot drie maanden na dat het rampſpoedige beleg van die veſting door de *Spanjaards* was opgebroken. Zijne ouders, eerlijke en welgeſtelde lieden, woonden eigentlijk te *Rhijnsburg*, maar om de ſtroperijen van het krijgsvolk ten platten Lande te ontwijken, hadden zij zig naar *Leijden* begeven; dan de oude VAN DER CODDE deedt

een

een reisje naar *Delft* tot verrigting van enige zaken; en wierdt door het schielijk opwerpen der schansen door de *Spanjaards*, genoodzaakt, aldaar gedurende den gantschen tijd welke het beleg van *Leijden* duurde, te verblijven, en zijne zwangere vrouw alleen te laten, aan den uitersten honger en benauwdheid blootgesteld; welke rampen zij egter doorgeworsteld zijnde, ten bekwamen tijd WILLEM ter wereld bragt; die zijne eerste letteroeffeningen, onder opzigt van den beroemden NIKLAAS STOCHIUS, ten einde gebragt hebbende, Burger van het nieuw opgerigte Hogeschool in die stad wierdt, en zig aldaar gedurende het tijdvak van ruim tien jaren, met ene ijverige naarstigheid in de fraije letteren benevens het *grieks* en *hebreeuws* oeffende, hebbende in die talen tot leermeesters gehadt FRANS RAPHELENG en FRANS JUNIUS, benevens enige geleerde joden, die hem nog bijzonder onderwijs gaven in het *hebreeuws* en *fijrisch*. Zijn voorname studie was de godgeleerdheid; over welke wetenschap hij gedurende negen jaren de lessen hoorde van LUKAS TRELCATIUS, den vader, FRANS GOMARUS, en inzonderheid JUNIUS. Deze laatste hadt gedurende enigen tijd, doch enkel bij voorraad, den leerstoel in 't *hebreeuws* waargenomen, opengevallen door den dood van Professor RAPHELENG, welke voorviel den 20 julij 1597. CODDE wierdt tot deze waardigheid aangesteld in 1601, en hij nam 'er op den 8 september bezit van; levende vervolgens in gemeenzame verkering met TH. ERPENIUS, die hem in het *arabisch* onderwees, waar van hij de grondbeginzelen reeds van FILIPS FERDINANDI hadt geleerd. Ten jare 1619 wierdt hij in zijn ambt geschorst, en daar na afgezet, om reden dat hij niet was over te halen de besluiten der *Dordse* Vaderen goed te keuren en te ondertekenen; ter dezer gelegenheid vindt men te boek gesteld, dat hij zoude gezegd hebben: „ Ik soude mij ook wel „ naar den tijd konnen schikken, en den vleiaart spelen, om „ d'Overigheid en den Prince te behagen, in hunne gunst en „ in mijnen dienst te blijven; maar ik denk, of ik dan morgen dood ware, wat rekenschap soude ik geven?" Ten jare 1623, toen de beraamde aanslag op het leven van

Prins MAURITS ontdekt was, wierdt onze gewezen Hoog-leraar, benevens den Landmeter JAN PIETERSZ. DOU, door den vervolgzieken Schout WILLEM DE BONT, in den boekwinkel van GOVERT BASSON, gegrepen en in hegtenis gebragt, dan zijn onschuld middagklaar gebleken zijnde, wierdt hij kort daar op ontslagen. De regte tijd van zijn verscheiden is mij nergens gebleken, maar wel dat hij nog in 1625 leefde. JAN, ADRIAAN en GYSBERT VAN DER CODDE, waar van hier voor is gesproken, en die voor de stigters van de *Rhijnsburgers* of *Kollegianten* worden gehouden, waren zijne broeders.

Zijn Afbeeldzel vindt men in het werk van FREHERUS, en men heeft van hem in druk: 1. *Declaratio D.* JACOBI ARMINII, *quâ coram potentissimis Hollandiæ & Westfrisiæ Ordinibus sententiam suam explicuit de Prædestinatione, Providentiâ Dei, & id genus aliis doctrinæ capitibus, in linguam Latinam conversa. Lugd. Bat.* 1608. *in* 8vo. 2. *Notæ ad Grammaticam Hebræam* MARTINI NAVARRI MORENTINI. *Lugd. Bat.* 1612. *in* 12mo. 3. *Oratio funebris in laudem celeberrimi Mathematici D.* RUDOLPHI SNELLII. *Ibid.* 1613. 4. HOSEAS *Propheta, Hebraicè, & Chaldaicè; cum duplici versione Latina, & Commentariis Ebraicis trium doctissimorum Judæorum*, SALOMONIS JARCHI, ABEN EZRÆ & DAVIDIS KIMCHI: *Mâsora item parva, ejusque & Commentariorum Latina quoque interpretatione: accedunt in fine succinctæ annotationes* GUIL. CODDÆI. *Lugd. Bat. typis* RAPHELENGIANIS, 1621. *in* 4to. 5. *Sylloge vocum, versuumque proverbialium. Ib.* 1623. 6. *Fragmenta Comœdiarum* ARISTOPHANIS. *Ibid.* 1625. ——— JOH. MEURSII, *Athen. Batavæ.* p. 283. VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* p. 310, 311. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 396. P. FREHERI, *Theatrum*, p. 1324, 1325. SCALIGER, *in Scaligeranis secundis*, voc. P. BURMANNUS, minor, *in Præfat. ad* ARISTOPHANEM, p. 17. 32. C. SAXI, *Onomast.* Pars IV. p. 83. 574. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. IV. p. 326–330. J. J. ORLERS, *Beschr. van Leijden, druk van* 1781, bl. 367, 368. G. BRANDT, *Hist. der Reformatie*, III. D. bl. 919. IV. D. bl. 953. P. BOR, *Ned. Hist. druk van* 1679. I. D. bl. 493. WAGEN., *Vad. Hist.* X. D. bl. 464.

CODT

CODT (JAKOB DE), is geboren te *Iperen* in *Flaanderen*, ten jare 1572. Hij behoorde tot het genootſchap der Jeſuiten, en was een uitnemend Digter en Redenaar, waar van tot blijk verſtrekken zijne Oratien en Digtſtukken over verſchillende onderwerpen, bijéén verzamelt en te *Gent* in 4to. gedrukt. Nog is 'er van hem voor handen een verheven en ſcherpzinnig Gedigt, onder den tijtel van:

Norma Miniſtrorum ſeu ſimplex regula Morum,
Juxta iter errorum ſine lege Reformatorum.

Voorts de losſe digtſtukjes: *de Jubal & Tubalcaim: de Aureo Vellere: de Jubilæo illuſtriſſ. D.* MATTHIÆ HOVII, *Archiepisc. Mechlinienſis* enz. Hij ſtierf te *Brugge* in *Flaanderen*, den 4 december 1621, den ouderdom van 49 jaren bereikt hebbende. —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 509, 510.

COEBEL (N.), was ten jare 1566, Raadsheer aan het Hof van *Bruſſel*, en dus in een der allerbedenkelijkſte tijdvakken. Kort na het overgeven van het vermaarde ſmeekſchrift der Edelen aan de Landvoogdesſe MARGARETHA, hadden de Staten van *Holland* het beſluit genomen, een gelijkſoortig verzoek als de Edelen te doen, op den naam van *Ontwerp ener Moderatie tot matiging der Plakaten.* Tot overbrenging van dit verzoekſchrift ten Hove, wierdt bij de Staten ene kommiſſie benoemd, beſtaande uit OTTE VAN EGMOND, Here van *Keenenburg*, die 't *Verbond der Edelen* getekend hadt, en ADRIAAN Here van *Mathenes*, uit de *Hollandſe* Edelen, en twee uit ieder der grote ſteden, benevens 's Lands-Advokaat VAN DEN EINDE.

Doch nauwlijks waren deze Gemagtigden te *Bruſſel* gekomen, of zij vernamen, dat hun Vertoog daar reeds enige dagen bekend geweest en gelezen was. De Raadsheer COEBEL, die dit den Advokaat VAN DEN EINDE hadt aangediend, hadt 'er zelvs bijgevoegd „ hoe dit Vertoog bevonden was van „ gelijken inhoud als het *Verzoekſchrift der Edelen*, die men „ *Geuzen* noemde, en welker bedrijf, bij den Koning, zo

„ kwalijk genomen was, dat zij gevaar liepen van in zijne „ hoogſte ongenade te zullen vervallen." Voorts gaf hij in bedenken, of de Staten, met het inleveren van hun Vertoog, het bedrijf der *Geuzen* niet billijkten, en zig dus ook aan gelijk gevaar met hen bloot ſtelden. En tredende in het onderzoek van 't Vertoog zelv, merkte hij aan: „ dat 'er ene vrij- „ heid in begeerd werdt, die 't Land voor allerlei verleiders „ en kwaaddoeners open ſtellen moest; waarom het inkomen „ van vreemde Leraaren, het openlijk prediken, de opſchud- „ dingen onder de gemeente, en andere zwarigheden, die 'er „ uit te wagten waren, den Staten zoude worden te last ge- „ legd." Ten beſluite zeide hij: „ dat hun Vertoog geen vrugt „ doen zou, alzo zij geen ander antwoord van de Landvoog- „ desſe te wagten hadden, dan den *Geuzen* reeds gegeven „ was." Alle deze redenen van COEBEL ſtrekten, om de Gemagtigden van *Holland* af te ſchrikken van het inleveren van hun Vertoog. Ook bragtenze te wege, dat 'er enige verandering in gemaakt werdt. De Preſident VIGLIUS en de Graaf VAN EGMOND zelv', dien zij 't, veranderd, vertoonden, vonden 'er egter geen genoegen in; maar hielden hun voor: „ dat zij, met hun Vertoog, den brand niet bluſſen, maar „ veeleer nog meer ontſteken zouden. Dat men reeds, na „ hun beſluit tot het overleveren van zulk een Vertoog, het „ openlijk prediken, in *Holland*, hadt zien beginnen. Dat „ het hun werk niet was, over de Plakaten des Konings te „ redentwisten;" met diergelijke aanvoeringen meer. Voorts onderſtonden zij, „ wie de Staten beſchreven hadt, om op „ dit Vertoog te raadplegen?" Waarſchijnlijk was dit door den Advokaat geſchied. Nog vroegenze, „ hoe de Heer VAN „ BREDERODE in die dagvaart gekomen ware, en of men den „ Raad van *Holland* en den Stadhouder, van 't houden derzel- „ ve, vooraf, kennis gegeven hadt?" Al het welke de Gemagtigden der Staten zo verlegen maakte, dat zij 't verzoek om opſchorting der Plakaten, en om 't raadplegen der algemene Staten uit hun Vertoog lieten, en het dus, merkelijk veranderd, overleverden. De veranderingen werden, ſedert door

den

den Stadhouder, den Prinſe VAN ORANJE goedgekeurd, en zelvs voor deze reize, door de Staten in den *Hage*, hoewel men 't den Gemagtigden gants niet wel afnam, dat zij hunnen last te buiten waren gegaan, en 't ook zeer vreemd vondt, dat het Vertoog reeds ten Hove was bekend geweest, eer de Gemagtigden daar zijn konden. Men verbondt, hierom, elkanderen, de beſluiten der vergaderinge geheimer te houden. Ook werdt verklaard, dat de Gemagtigden der Staten zelven, voortaan, den last, hun medegegeven, niet zouden hebben te overſchrijden. Het antwoord der Landvoogdesſe op het Vertoog van *Halland*, ſchijnt niet gunſtig geweest te zijn; doch men vindt niet aangetekend, waar in het beſtaan hebbe. —— BOR, *Ned. Hiſt.* I. D. bl. 44. *druk van* 1679. HOOFT, *Ned. Geſch.* I. D. bl. 80. WAGEN., *Vad. Hiſt.* VI. D. bl. 152–155.

COEBERGER, zie COBERGER.

COECKE (PIETER), te onregte door VAN MANDER, KOEK genaamd, is geboren te *Aalst* in *Vlaanderen* den 24 augustus 1502. Van der jeugd af aan ene grote geneigdheid voor de ſchilderkonst doende blijken, plaatſte men hem vroegtijdig te *Bruſſel* onder het opzigt van den beroemden BAREND VAN ORLEY, een leerling van RAPHAËL; en hij maakte onder dien Meester zodanige ſnelle voortgangen in de konst, dat hij binnen kort een kloek Tekenaar en Schilder beide in olie- en waterverf werdt, en in het patroon-tekenen en ſchilderen uitmuntte. Op zijn eigen vlerken kunnende drijven, bezogt hij *Italiën*, en toefde enigen tijd te *Rome*, die rijke kweekſchool voor konſtenaars, van Schilders, en Beeldhouwers, doordien de meeste keurigſte overblijfzels van *Griekenland* en oud *Rome* in het vak der beitelkonst, en de beroemdſte ſchilderijen der *Italiaanſe* en andere Meesters aldaar gevonden wierden, tot op het tijdvak der revolutie in die gewesten in de jaren 1797 en 1798 door de *Franſen* bewerkt, wanneer zij daar van grotendeels wierden beroofd, en naar *Parijs* gezonden. Hier enige jaren vlijtig gewerkt en geſleten hebbende,

met

met het aftekenen zo van Beelden als Gebouwen, keerde hij naar *Nederland* te rug, en begaf zig aldaar in 't huwelijk.

Weduwnaar geworden zijnde, wierdt hij door de Heren VAN DER MOYEN, Kooplieden en Tapijtwerkers te *Brusſel*, overgehaald, om ene reize naar *Konſtantinopel* te ondernemen, ten einde te beproeven, of 'er geen kans zoude zijn om voor rekening van den Groten Heer, kostbare tapijten te vervaardigen, waar uit, indien zulks gelukte, zij zig groote winſten beloofden; ten dien einde lieten zij PIETER enige modellen ſchilderen, om aan den Sultan te vertonen; doch doordien de Grote Heer, ingevolge het bevel van den *Alkoran*, geene afbeeldingen van menſchen of dieren mogt doen vervaardigen, wierdt hunne opgevatte hoop om hier uit een aanzienlijk voordeel te trekken, ten enemalen verijdeld. COECKE vertoefde een gants jaar te *Konſtantinopel*, leerde 'er de *Turkſe* taal, en tekende gedurende den tijd van zijn verblijf aldaar, tot zijn tijdverdrijf en vermaak, die ſtad en veel omliggende plaatzen af naar het leven; alle welken in zeven afdelingen vervat, met de afbeeldingen van verſcheiden' bedrijven der *Turken*, in houtſnede het licht zien; als het uitrijden van den *Turkſen* Keizer, omſtoet van een lijfwagt Janitſaren en Hovelingen; een *Turkſe* bruiloft en het geleiden van de Bruid door Speellieden en anderen naar het huis van den Bruidegom, verzelt van een *Turkſen* dans; het begraven hunner doden buiten de ſtad, de viering van het feest der nieuwe Mane; hunne wijze van Gastmaal houden, hunne reizen; en eindelijk, hoe zij zig in een veldtogt legeren; ten aanzien van alle welke afbeeldzels, ſchone vaste gronden, verſcheiden' aartige aktien der beelden in verſchillende bewegingen, verrukkelijke ſtanden van bevallige vrouwtjes, ſierlijk en fraij opgetooid, en ook velerlei klederdragten te zien zijn; ſtrekkende dit alles ten getuige van PIETERS vernuft en bekwaamheid, die zig in de zevende of laatſte afdeling, zelven in *Turkſe* kleding heeft afgebeeld, ſtaande met een boog in zijn hand, en wijzende op een ander die nevens hem ſtaat.

Na zijne terugkomst, zette hij zig met 'er woon te *Ant-*

wer-

werpen neder, en begaf zig aldaar voor de tweedemaal in het huwelijk, met MAYKE VERHULST anders BESSEMER genaamd; waar bij hij een dogter verwekte, die in het vervolg met zijnen leerling PIETER BREUGEL huwde, welke PIETER in de wandeling PIER DEN DROL genaamd, de vader was van JAN gebijnaamd den FLUWELEN BREUGEL. Ook heeft hij nog een bastaard-zoon gehad bij een *Brabands* meisje, PAULUS VAN AALST genaamd, deze kopieerde meesterlijk de ſtukken van JOHAN DE MAUBEUGE, en ſchilderde ongemeen net en zuiver glaasjes met bloemen. Hij woonde en ſtierf te *Antwerpen*, zijnde zijne weduwe hertrouwd aan GILLIS VAN KONINGSLO. Hij beſtendde in genoemde ſtad ook de konst van plaatdrukken, en zijn roem die dagelijks aangroeide, maakte dat hij bij KAREL DEN V. bekend wierdt; die hem met de tijtels van zijn Bouwmeester en Hofſchilder vereerde; ook ſchilderde hij verſcheidene ſtukken voor zijne Keizerlijke Majeſteit, en voor deszelvs zuster Koninginne MARIA, Landvoogdesſe der *Nederlanden*, die hem ook voor haren Schilder aannam. Maar hij hade geen langdurig genot van deze voordelen, doordien een vroegtijdige dood hem te *Bruſſel* op den 16 december 1550 van het leven beroofde, ſlegts den ouderdom van 48 jaren en 4 maanden bereikt hebbende. Men ziet zijn graf in de kerk van ST. GERION, met het volgend opſchrift:

Siste pedem, Lector: ſanctam huic optato quietem;
PETRO COECKE *cognomento, ab Alosta,*
CAROLI V. *Cæſaris, ac* MARIÆ *Reginæ*
Pictori ordinario, ingenio, arte, induſtria incomparabili
MARIA *conjux mæſtiſſima pientiſſimo conjugi poſ.*
Vixit ann. XLVIII. *menſ.* IV. *d.* II.
Deceſſit Bruxellis XVI *Decemb. anno* M.D.L.
Natus Alostæ XIV. *Aug. ann.* M.D.II.
Virtus morte ſuperior.

Het Afbeeldzel van dezen nijverigen Konſtenaar vindt men bij BULLART, VAN MANDER en FOPPENS, als mede in het *Theatrum honoris, in quo noſtri Apelles ſæculi ſeu Pictorum &c. Amſt.*

Amſt. ap. JOANNEM JANSSONIUM, 1618. *in folio*; waar onder dit latijnſe vaars van LAMPSONIUS:

Pictor eras, nec eras tantum PETRE, *Pictor, Aloſtum*
Qui facis hac Orbi notius arte tuum;
Multa ſed acceſſit multo ars tibi parta labore,
Cujus opus pulchras ædificare domos.
SERLIUS *hanc Italos tu* SERLI *deinde bilingius*
Interpres Belgas Francigenasque doces.

De ſchriften van hem na zijnen dood door deszelvs weduwe ter drukperſe overgegeven, zijn de volgenden:

1. De werken van VITRUVIUS, overgeſedt in Nederduijtſche ſpraeke door PIETER COECKE van Aelſt / Schildere der Coninghlijcke Majeſteijdt. Ghepubliceert 't Antwerpen duer MAYKEN VERHULST, weduwe deſſelve PETERE, 1553. in folio. Van deze vertaling wordt getuigd, dat die veel verſtaanbaarder is dan het originele van VITRUVIUS zelve, en, dat hier door in de *Nederlanden* de regtſchapene bouwkunde is ingevoerd, en de toen in gebruik zijnde wanſtaltige afgeſchaft.

2. De vijf Boecken van Architecturen SEBASTIANI SERLII; overgeſedt uijt d'Italiaanſche in Nederduijtſche ſpraeke duer PETER COECKE van Aelſt / Schildere der Coninlijcke Majeſticijdt. Ghepubliceert 't Antwerpen duer MAYKEN VERHULST, weduwe des ſelven PETERE.

3. *La très agréable, très magnifique & triomphante Entrée du Prince* FILIPPES *d'Eſpaigne, enſemble la vraye Deſcription des Spectacles, Théatres, Arcs triomphaux &c., lesquels ont eſté faictz en ſa réception en la ville d'Anvers* 1549. *Par* CORNEILLE GRAPHEUS, *Greffier de la dicte ville. Anvers,* PIERRE COECKE *van Aelst,* 1550. *in folio.* Dit werk is mede door VAN COECKE in het nederduits vertaald, en de platen daar van door hem getekend. De vijf Eerebogen of Poorten in dit werk beſchreven en afgebeeld, hebben gekost 26800 Car. guldens. —— F. SWEERTII, *Athen. Belg.* p. 608. & *Monum. Sepulcr.* p. 293. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 964. GEORG. VASARI, *Vite de piu exellenti Pittori, in Bologna,* 1663. *in 4to.* Tom. II. p. 269.

BUL-

BULLART, *Acad. des Sciences.* Tom. II. p. 409. *Dictionaire des Monogrammes*, p. 78. *Dictionaire des Beaux Arts*, p. 163. DESCAMPS, *Vie des Peintres.* Tom. I. p. 88, 89. PAQUOT, *Memoires.* Tom. XII. p. 411–417. K. v. MANDER, *Leven der Schilderr*, I. D. bl. 105–108. Allgem. Kunſtler Lexicon. 1779. in fol. ſ. 345.

COEDYK (N.), Konſtſchilder, is een tijdgenoot geweest van GERARD DOUW, en heeft dus inzonderheid gebloeid in het midden der XVIIde eeuw, ook ſchilderde hij volkomen in deze zijnen trant, en ſchoon hem in alle delen wel niet evenarende, verdiend hij egter naast DOUW, in de reije der beste *Nederlandſe* Meesters geplaatst te worden. In het kabinet van wijlen den konstlievenden Heer LORMIER bevonden zig twee uitmuntende ſtukken van dezen COEDYK; waar van het ene een *Barbierswinkel verbeelt*, daar een Boer zijn knie verbonden wordt, met veel bijwerk. Het ander vertoond enen *Jongen, die Amandelen wil ſnaepen* en over zijnen ſchouder ziet, of hij niet beſpied wordt. Dat de Taferelen door COEDYK zijn konſtig penceel gewrogt, ook nog in onze dagen hoog gewaardeerd worden, blijkt uit de verkoping den 31 julij 1771 te *Amſteldam* van het Kabinet des Heren BRAAMKAMPS, alwaar een ſtukje van dezen Meester, verbeeldende een *Wenteltrap* voor 3400 guldens is verkogt; en nog een ander, waar op *een Man en ene Vrouwe voor één tafel zittende*, is geſchilderd, voor 1700 guldens. —— JOH. VAN GOOL, *N. Schouwb. der Nederl. Schilders*, I. D. bl. 36, 37. *Notitie der Schilder.* van GERRET BRAAMKAMP, bl. 8.

COEHOORN, is de naam van een adelijk geſlagt, oirſpronglijk uit *Frankenland*, in de nabijheid van de vrije Rijkſtad *Frankfort*, alwaar volgens aanwijzing van de kaart der *Frankiſche Kreits*, gelegen was het adelijk goed *Coehoorn* of *Keuhornshove*. De eerſte die ons van dit geſlagt te voren koomt, was N. VAN COEHOORN, die omtrent het jaar 1520 geleefd heeft, zijnde Kapitein onder de krijgsbenden van zijn vaderland; en is gehuwd geweest met N. VAN FERMADE, bij wie

hij

hij een zoon verwekte, LAMBERTUS VAN COEHOORN genaamd, getrouwd met KUNIGUNDA VAN BIBRA, welke hem enen zoon baarde, GOSEWYN of GOSWYN VAN COEHOORN. Deze GOSEWYN verzelde Prins WILLEM DEN I. ten jare 1572 uit *Duitsland* naar de *Nederlanden*. Hij trouwde in *Oostfriesland* met THEDA VAN ESENS, uit welk huwelijk geſproten is, GOSEWYN VAN COEHOORN, die bij zijne vrouw verwekte, GIDEON VAN COEHOORN, welke te *Appingadam* huwde met SYTSKE VAN HOUWERDA, dogter van MENNO VAN HOUWERDA, Heer van *Ter Munte* en *Appingadam*, alwaar hij begraven ligt.

Bij deze vrouwe teelde GIDEON twee zonen: de *eerſte* FILIBERT, liet een zoon na, MENNO COEHOORN VAN HOUWERDA, die geweest is Luitenant Kollonel van een regiment te voet, en Kommandeur van *Roermonde*. De *tweede*, even als zijn vader GOSEWYN VAN COEHOORN genaamd, is Kapitein geweest onder een regiment ſtaande ter repartitie van *Friesland*; hij is tweemalen getrouwd geweest, eerst met N. N., bij wie hij een zoon teelde, LAMBERTUS VAN COEHOORN genaamd, die na enige jaren als Pagie bij den Stadhouder WILLEM FREDRIK VAN NASSAU te hebben gefungeerd, Dijkgraav van *Oostdongeradeel* wierdt; deze huwde met N. VAN SCHELTINGA, weduwe van den Ridder VAN ANDRÉ, bij wie hij twee dogters heeft geteeld, waar van de oudſte ongehuwd is overleden, en de jongſte ELIZABETH VAN COEHOORN, ten manne heeft gehadt SIXTUS ANTHONY VAN GALAMA.

Voor de tweedemaal huwde GOSEWYN met ALETHÆA VAN HINCKEMA AB HINCKENBURG, bij wie hij de zes volgende kinderen heeft verwekt. 1. HENDRIK VAN COEHOORN, ongehuwd geſtorven. 2. MENNO Baron VAN COEHOORN, waar van beneden nader. 3. KEYMPO VAN COEHOORN, Luitenant onder de Infanterij, ſtierf ongehuwd. 4. GIDEON VAN COEHOORN, is geweest Kollonel van een regiment te voet, en daar na Ontvanger Generaal van *Ferwerderadeel*, getrouwd met KATARYNA AMELIA VAN NYSTEN, die te zamen hebben verwekt vijf kinderen, als *a*. ROELAND BUWETIUS VAN COEHOORN, Kollonel titulair; is ongehuwd geſtorven. *b*. GOSEWYN VAN COEHOORN, Ont-

Ontvanger generaal van *Ferwerderadeel*; mede kinderloos overleden. De drie overigen zijn vroeg gestorven. 5. SYTSKE VAN COEHOORN, is getrouwd geweest aan JOHANNES FULLENIUS, Ontvanger van de verpondingen te *Bergen-op-zoom* en *Steenbergen*. 6. JOHANNES VAN COEHOORN, Burgemeester der stad *Sloten*, en Gedeputeerde Staat van *Friesland*; is gehuwd geweest aan GRATIANA MEYERA, waar bij hij twee dogters heeft verwekt, waar van twee ongehuwd zijn overleden; en de derde AURELIA VAN COEHOORN, getrouwd is geweest met den Kapitein JOHANNES TEN WOLDE.

COEHOORN (J.), vindt ik opgetekend als den Schrijver van een werkje, getijteld: Beschrijving van een groot gedeelte der Spaansche Westindiën. Amst. 1740. in 8vo. —— ARKOUDE en ARRENBERG, *Naamreg.* bl. 99.

COEHOORN (MENNO VAN), een der voornaamste Vestingbouwers, welke de eeuw waar in hij leefde, heeft voortgebragt, is geboren ten jare 1641 op *Lettinga State*, een buitengoed aan den herenweg onder *Britzum*, een dorp niet verre van *Leeuwarden* gelegen. Zijn vader was GOSEWYN VAN COEHOORN, en zijne moeder ALETHEA HINCKEMA AB HINCKENBURG, uit een voornaam geslagt gesproten. Van zijne tederste jeugd af aan door zijnen kundigen vader in de eerste beginzelen der krijgskonst onderwezen, gaf hij, nog maar een jongeling zijnde, reeds blijken van het grote vernuft dat in hem huisvestte, en 't welk zig inzonderheid tot het vak der krijgsbouwkunde bepaalde. Zijn vader deszelvs gewone verblijf op *Lettinga State* verwisfeld hebbende, met dat der aangenaam gelegene lustplaats *Bergumer-Bosch* genaamd, nabij een hobbelachtig veld, verschafte zulks aan den jeugdigen MENNO gelegenheid, om zig te oeffenen in het ontwerpen van vestingwerken, het opwerpen van wallen, het toestellen van loopgraven en mijnen; met een woord, in alles wat tot de wetenschap van een Ingenieur of Krijgsbouwmeester vereischt wordt; en 't gene, uit hoofde zijner jeugdige jaren, de grootste verwondering baarde, was, dat bij alles met zulk ene juiste,

nauwkeurigheid en geregelde orde vervaardigde, dat Konstkenners, welke bevoegd waren om 'er over te oirdelen, verbaasd ſtonden, en toen reeds voorſpelden, dat COEHOORN in het door hem ondernomene vak, eerlang zou uitmunten.

Vervolgens begaf zig de Jongeling naar het Hogeſchool van *Franeker*, om de lesſen te horen en het bijzonder onderwijs te genieten, van den in de wiskunde en vestingbouw zo ervaren Hoogleraar BERNH. FULLENIUS, die behalven de betrekking van Leermeester, in welke hoedanigheid hij den braven Jongeling om zijne deugden en ſteeds aangroeijende bekwaamheid lief hadt, dan nog daar te boven door banden van bloedverwantſchap aan hem was verbonden, doordien FULLENIUS aan de zuster van MENNO's moeder, HEDELIA HINCKEMA AB HINCKENBURG, was getrouwd.

Zestien jaren bereikt hebbende, en grondig onderlegd in de wiskunde, die onbedrieglijke beſtuurſter van alle wetenſchappen, en na zig in andere takken van geleerdheid, die hem tot aanvulling van zijn voorgenomen taak kosten behulpzaam zijn, met voorbeeldigen ijver geoeffend te hebben, verliet hij *Franeker*, om een nieuwe loopbaan tot behaling van roem, ten dienſte van zijn vaderland, in te treden. Prins HENDRIK KASIMIR, Stadhouder van *Friesland*, van zijne bekwaamheid onderrigt, ſtelde hem in dezen jeugdigen leeftijd aan tot Kapitein over een kompagnie voetvolk, en het was in deze hoedanigheid, dat hij reeds op dien tijd in het beleg van *Maſtricht*, door LODEWYK DEN XIV. gewelddadig aangetast, blijken van moed, onverſchrokken dapperheid, en voorzigtig beleid ten toon ſtelde. Geen minder roem behaalde hij vervolgens, in de bloedige veldſlagen die 'er bij *Senef*, *Kaſſel*, *St. Denijs* en *Fleurij* voorvielen; het welk ook aanleiding gaf, dat hij op aanbeveling van den voornoemden Stadhouder HENDRIK KASIMIR, van trap tot trap, de waardigheid van Kollonel over de beide batailjons voetvolk van *Naſſau-Friesland* beklom.

Ten jare 1682 geraakte COEHOORN bij zeker toeval in een vrij hevig twistgeding met den Kapitein PAIN, een man ook zeer bedreven in de Vestingbouw, en zulks over de *verſterking*

van den Vijfhoek; dit gaf aanleiding, dat Staten en Stadhouder van *Friesland* goedvonden ene proef te nemen, wie van deze beide kundige Mannen 't beste ontwerp konde leveren tot *verſterking en verdediging van enen Vijfhoek*. Doordien 'er toen ter tijd een gerugt liep, dat *Koeverden*, ene vesting van die gedaante, met vaster werken zoude omringd worden, nam COEHOORN deze ſterkte tot zijn onderwerp, en ſchreef de bekende verhandeling over de *verſterking des Vijfhoeks*, te *Leeuwarden* ten jare 1682 in folio gedrukt, welke met de nodige aftekeningen voorzien in 't licht kwam. In dit werkje dat tot een altoosdurend gedenkteken van zijne bedrevene ervarenheid en diepe kunde in het vak van den Vestingbouw zal verſtrekken, ſtelde hij nieuwe beginzelen voor, welke uit den aart der zaken zelve voortvloeijen, en afgeleid zijn uit het geen 'er ter verdediging van Vestingwerken vereischt wordt, en evenredig geſchikt is, ingevolge de kragt en ſterkte der wapenmagt, waar van men ten dien einde moet gebruik maken. Kapitein PAIN gaf, tegens deze bondige Verhandeling een Tegenberigt uit, welk mede door den druk wierdt gemeen gemaakt, daar ook vele ſchone zaken tot den Vestingbouw betrekkelijk, worden in gevonden, en waarin hij de aangevoerde bewijsgronden van COEHOORN tragt te ontzenuwen; doch zulks hadt het gewenste gevolg niet dat hij 'er van verwagtte; COEHOORN zegepraalde, en aan hem wierdt de vervaardiging der nieuwe werken van *Koeverden* toevertrouwd, die hij ook tot groot genoegen van zijne Meesters volvoerde.

Toen het oorlogsvuur, nauwelijks uitgedoofd, weder op nieuw ontlook en in volle vlam uitborst, zo dra WILLEM DE III. ten jare 1689, rustige bezitter van den troon van *Groot-Brittanje* was geworden, en ten zelvden jare het oorlog aan den *Franſen* Koning LODEWYK DEN XIV. hadt verklaard, heeft zig COEHOORN in de bijzondere veldtogten die daar op volgden, een groten roem door zijne onverſchrokken dapperheid gepaard met voorzigtig beleid, verworven. Toen in het jaar 1692 het fort *William* nabij *Namen* gelegen, en het jaar te voren eerst op bevel van den *Engelſen* Koning door onzen

kundigen Krijgsbevelhebber opgeworpen, door de *Franſen* wierdt belegerd, werdt het zelve ſlegts door 150 man onder den Stigter, onzen MENNO, wakkerlijk verdedigd. Het ongeluk was dat COEHOORN gekwetst werdt, bij 't afkeren van enen vinnigen ſtorm op de ſterkte; deze ramp verflauwde wel enigermate den moed der verdedigers, maar egter hielden zij het vol tot op den 23 junij, wanneer al te fel benauwd, het bij eerlijk verdrag werdt opgegeven.

Ten jare 1695, deelde COEHOORN ook niet weinig in de eer door de bemagtiging van *Namen* behaald, waar van hij zelv voorheen de voornaamſte werken hadt aangelegd en opgemaakt; en ten aanzien van welke verovering het beleid van Koning WILLEM hooglijk is geprezen, zijnde het bemagtigen van deze vesting, ſedert, altoos gerekend, onder de doorlugtigſte bedrijven van 's Konings leven.

COEHOORN, ten jare 1702, tot Lt. Generaal bevorderd zijnde, doedt een inval in *Flaanderen*, en vernielde de *Franſe* afſnijdingen tuſſen de ſchanſen *St. Donaas* en *Izabelle*, waar door de Markgrave VAN BODMAR, die de plaats van Landvoogd der *Spaanſe Nederlanden* bekleedde, genooddrongen wierdt, te wijken, en zig tot zijne veiligheid en zelvsbehoud, tot onder 't geſchut van *Sluis* te begeven. In dit zelvde jaar, werdt door onzen COEHOORN in 't licht gegeven, zijne uitmuntende *Verhandeling over de nieuwe Vestingbouw, gedrukt te Leeuwarden, met Platen, in folio*, 1702. Dit werk dat aan alle kundigen, ruime ſtoffe tot verwondering opleverde van des Schrijvers ongemene bekwaamheid in het vak van den Vestingbouw, wierdt op aanrading van den niet min kundigen *Franſen* Ingenieur VAUBAN in diens ſprake vertaald en gedrukt, ten blijke van de achting die hij den Schrijver en zijn uitmuntend vernuft toedroeg.

De Hertog VAN MARLBOROUGH in maart 1703 uit *Engeland* zijnde overgekomen, werdt alles gereed gemaakt, om, onder zijn opperbevel, 't beleg te ſlaan voor *Bon*; de ſtad werdt beerend op den 24 april, door de *Pruisſiſe* en *Lunenburgſe* ruiterije onder den Luitenant-Generaal BULAU. MARLBOROUGH,

Om-

ORDAM, COEHOORN en andere Krijgsoverſten vervoegden zig, terſtond hier na, in perſoon, in 't leger voor die veſting. De Generaal VAN ORDAM was van begrip, dat hem het opperbevel over 't beleg toekwam, en zag ongaarne, dat het aan een ander vreemd Generaal, den Hertog VAN MARLBOROUGH, gegeven werdt. De ſtad werdt op drie plaatzen aangetaſt, onder 't beleid van den Luitenant-Generaal COEHOORN, den Prins van HESSEN-KASSEL, en den Luitenant-Generaal FAGEL, die ieder twaalf regimenten onder hun bevel voerden. De loopgraven werden geopend op den 3 meij, en men haderde de ſtad zonder enig merkelijk verlies van manſchap. Op den 8ſten begonnen de batterijen te ſpelen. De ſtad en de ſterkte aan de andere zijde des *Rhijns* werden hevig beſchoten, uit het kanon en uit de mortieren. Des anderen daags liep men ſtorm op de ſterkte, binnen welke de barakken en andere gebouwen in brand geſtoken werden door de bezetting, op dat zij, onder dekzel van den rook, te veiliger mogt konnen wijken naar de ſtad; doch zij werdt hier in belet door de wakkerheid der aanvalleren, die de ſterkte eerlang veroverden, en velen der bezettelingen afmaakten of gevangen namen. Toen werdt de ſtad nog heviger dan te voren, uit 70 ſtukken teffens, beſchoten. De belegerden deden eenen felen uitval, waar in, van wederzijde, veel volks omkwam. Op den 13den, beſtormde de Prins VAN HESSEN-KASSEL de ſtad, drijvende den vijand uit de werken. Des anderen daags, maakten de belegeraars zulk een geweldig vuur, aan alle kanten, dat de belegerden verzogten in beſprek te komen. 't Verdrag werdt op den 16den getekend; en, op den derden dag daar na, toog de bezetting ter ſtad uit, naar *Luxemburg*. De Generaal COEHOORN toonde wonderbare blijken van moed en dapperheid gedurende dit beleg, en men ſchrijft inzonderheid aan zijn krijgsbeleid toe, dat deze veſting genoodzaakt wierdt, zo ſpoedig te kapituleren.

Vervolgens gaf MARLBOROUGH, aan COEHOORN en SPAR bevel, om de liniën, waar mede de *Franſen* 't land van *Waas* bebolwerkt hadden, aan te taſten en zo doenlijk te overmeesteren.

COEHOORN, wiens voorzigtig beleid altoos op het toekomſtige bedagt was, bragt bij tijds al het nodige in gereedheid, voorzag op ene verſtandige wijze in al het geen 'er zou kunnen gebeuren, bleef in de buurt van *Bergen* wagten op den tijd der uitvoeringe, welke naar lang verwijl opdaagde. Ten einde den vijand te misleiden, liet COEHOORN twee batailjons voetvolk met allen mooglijken ſpoed naar *Hulſt* vertrekken, doch met uitdrukkelijken last van des nagts enige benden daar uit te ligten, en daar mede onder aanvoering van den dapperen Brigadier SCHRATENBACH, met het aanbreken van den volgenden dag, tegens *Lillo* te rug te keren. Met een uitgelezen bende van 2500 voetknegten, trok hij zelve, onverhoeds, des avonds bij *Liefkenshoek* over de *Schelde*; en op den volgenden dag rukte hij de benden, ter beſtorminge der werken, bijéén; deedt, volgens gewoonte, den aanval op de buitenſte; dreef den vijand na een kleine ſchermutzeling, op de vlugt; noodzaakte de ſchans, op den hoek van *St. Anthonij* aangelegd, alleen door den ſchrik voor zijnen naam tot de overgave, en volvoerde alles in een ogenblik tijds. SPARR ſlaagde insgelijks gelukkig in zijnen aanval, doch liet 'er veel volks bij zitten; dat door het goed beleid van COEHOORN, ingevolge zijne loffelijke gewoonte, meerder wierdt geſpaard, en nimmer nodeloos aan het vuur der vijanden wierdt blootgeſteld. Intusſen heeft COEHOORN het overige van dit jaar in *Vlaanderen* dienende, alles wat hij vermeesterd hadt behouden, en de ondernemingen der vijanden beteugeld.

Dit nu waren COEHOORNS laatſte krijgsbedrijven, en hij wierdt kort daar op door ene beroerte aangetast, waar van hij egter herſtelde; doch in het begin van 't volgende jaar 1704, op het vriendelijkst door MARLBOROUGH verzogt zijnde om in *'s Hage* bij hem te komen, ten einde over den volgenden veldtogt te raadplegen, voldeedt hij aan deze begeerte; doch hij was 'er nauwelijks gekomen, of een nieuwe aanval van beroerte greep hem aan, die zo fel en noodlottig was, dat hij op den 17 maart in den ouderdom van omtrent 63 jaren daar door in het graf wierdt gerukt; zijnde toen ter tijd Luitenant-

Ge-

Generaal van de Infanterije, Gouverneur van *Staats-Vlaanderen* en de Forten aan de *Schelde* gelegen, Generaal van de Artillerije, en Directeur-Generaal der Vestingwerken.

Zijn lijk gekist zijnde, wierdt naar *Friesland* overgevoerd, en in de kerk van *Wijkel*, een dorp nabij de ſtad *Sloten* gelegen, begraven; en ter zijner onſterfelijke eere en nagedagtenis door zijne overgeblevene kinderen een' pragtige graftombe opgerigt, die zo wel als 's mans Afbeeldzel, door Netscher geſchilderd, en door J. Houbraken in 't koper gebragt, in prent uitgaat, en op welke graftombe dit ſchrift ſtaat te leezen.

TER GEDACHTENISSE VAN DEN HOOG-ADELEN, DAPPEREN, VROOMEN, GELUKKIGEN EN MANHAFTEN VELDHEERE

MENNO, BARON VAN COEHOORN,

LUITENANT GENERAAL VAN HET VOETVOLK, GOUVERNEUR VAN STAATS-VLAANDEREN, EN DE STERKTEN AAN DE SCHELDE; VAN WEGENS HUN HOOG-MOGENDEN DE STAATEN DER VERENIGDE NEDERLANDEN, OPPERBESTIERDER VAN DE WERKEN EN VESTINGEN, BENEFFENS HET GESCHUT EN VERDERE KRYGSGERREEDSCHAP.

Die de hoogſte eerbewijzen en beloonингen van dapperheid hem door de grootſte Vorſten van Europa opgedragen, minder ſchattede dan zijn Vaderland, het zelve XLVII *achtereenvolgende jaaren in den krijg heeft gedient, en na het doorworſtelen van zo veel arbeid en moeite, hoog bejaard en overladen met Krijgseere, Godzaligliik in* CHRISTUS *ontſlaapen is, op den* 17 *van Louwmaand des jaars* 1704, *in het* 63*ſte jaar van zijnen ouderdom.*

Hebben de Kinders, aan dien besten der Vaderen grootelijks verpligt, en door zijn afſterven hartelijk bedroeft, dit Gedenkteken ter plaatſe zijner begraavenisſe opgericht en toegewijd.

Ook is ter verkondiging van zijnen lof, bij gelegenheid van het beleg en ſpoedige verovering van *Bon* een Gedenkpenning gemunt, waar van de voorzijde het gelaatnis Borstbeeld van

dezen dapperen Krijgsbevelhebber vertoont; binnen dit randſchrift: MENNO BARO DE COEHOORN, SUMMUS APUD BATAVOS ARMORUM PRÆFECTUS, ETC. MENNO *Baron* VAN COEHOORN, *Opperkrijgsvernufteling der Hollanders, enz.* De keerzijde verbeeldt de gewonnen ſtad onder dit jaarduidend randſchrift, sIC IGNE DoMATA FERoCI. *Aldus door 't woedend vuur bedwongen.* Doordien COEHOORN, volgens zijnen gewoonlijken ſtelregel, het volk ſparende en 't vuur verdubbelende, die ſtad alleen van zijnen kant met 28 ſtukken kanon, en, behalven de kleine handmortiertjens, nog uit 20 groten beſchoten hadt; invoege daar door met geene mindere gezwindheid hare werken, dan de vesten van *Jericho* eertijds op 't geluid der trompen, geveld waren. Op welke oude geſchiedenis, het opſchrift op den voorgrond ook zinſpeelt: UT TONUS EVERTIT TUBARUM MOENIA QUONDAM, SICQUE TONANS COEHORN MOENIA BONNA TUA. *Gelijk het geluid der trompen de wallen eertijds, zo heeft, ô Bon! de uwen de donderende* COEHOORN *geveld.* Onder welke digtregels de letters G. F. N. des Penningmakers naam, JORIS FREDERIK NEURENBERG betekenen. Die de dikte des pennings nog beſtempeld heeft met dezen latijnſen digtregel, zinſpelende op den naam van *Bon*, welke in de franſe taal *goed* betekent: EN MALA BONNA DIU SIC BONA FACTA BREVI. *Zie, dus is het lang kwaad geweest zijnde Bon, in 't kort goed geworden.*

Dusdanig wierdt reeds de lof van dien groten Held nog bij zijn leven in het harde metaal geſtempeld, ten einde tot de nakomelingſchap te worden overgebragt. Geen wonder dan ook, dat hij niet alleen door zijne landgenoten is geprezen, maar ook door buitenlanders in zijne regte waarde is gekend: de krijgskundige Marquis DE ST. JULIEN noemt hem, den grootſten Ingenieur en Veldheer van zijne eeuw; en dat hij ook nog ten huidigen dage als zodanig wordt beſchouwt, blijkt uit het getuigenis, 't welk de in de wiskunde zo hoog ervarene *Engelſe* Ridder, BENJAMIN ROBBINS geeft, namelijk: „ dat hij, COEHOORN alleen, waardig keurde om met „ den naam van Veſtingbouwmeester te pronken." Ook blijkt zulks vooral door het aangevoerde van wijlen den zo kundigen en

zijn

zijn vaderland met zulk een warmen ijver aangekleefd hebbende Generaal DU MOULIN, die hem in vele opzigten evenaarde, in deszelvs ten jare 1784 bij den Raad van Staten, ingegeven *Kort Berigt wegens de verſterking van Staats-Flaanderen*; waar in onder anderen betuigt: „ Dat het verzuim en bederf van „ dit Land te meer te bewonderen was, daar het reeds, ze„ dert het eindigen der vorige eeuwe, aan geene ontwerpen „ ontbroken hadt, *om de Natuur, door welke het Land in dien „ tijd bijna onwinbaar was, door de Kunst te hulp te komen.*" Tot ſtaving van dit aangevoerde, zig beroepende op de ontwerpen van onzen COEHOORN, en betuigende: „ dat, hadt „ men dit *Meesterſtuk* ten dien tijde ten uitvoer gebragt, *Flaan„ deren de ſterkſte Frontier* zou geweest zijn, hem in de ge„ hele wereld bekend. Dan dat men op ene jammerlijke „ wijze, de middelen door de Natuur zo rijkelijk aan dit ge„ deelte van de republijk tot deszelvs behoud geſchonken, „ hadt verwaarloosd, tot ſchande van hun, die 'er de hand „ toe geleend hadden, of aan wier zorge deze partij, zedert „ geheel deze eeuw, was toevertrouwd geweest." Ook vleide de Heer DU MOULIN zig om *Staats-Flaanderen* genoegzaam onwinbaar voor enigen aanval te maken, door het *Plan* van den groten COEHOORN ten grondſlag te nemen, en over 't algemeen te volgen, met zodanige veranderingen, als de vergerering der gelegenheid noodzaaklijk eischte. Zie *Vad. Hiſt. Vervolg op* WAGEN. VII. D. bl. 346, 347. Voorts hadt COEHOORNS grote kunde in het vak der *Genie* en andere oorlogswetenſchappen, hem de achting en toegenegenheid der meeste *Europiſe* Vorſten bezorgd. Reeds vroegtijdig en voor dat zijn roem tot die hoogte geklommen was, waar toe wij dien vervolgens hebben zien ſteigeren, bood FREDERIK DE III, Keurvorst van *Brandenburg*, hem de waardigheid van Generaal-Major en die van Kollonel over twee batailjons aan, indien hij koste beſluiten in zijnen dienst over te gaan; doch hij met te warme zugt voor de vrijheid en liefde voor zijn vaderland bezield, wees deze aanzienlijke eerambten op ene beleefde wijze van de hand. Toen ten jare 1695, het voor onwinbaar

gehouden kasteel van *Namen* door de dapperheid en zonderling beleid van COEHOORN moest bukken, wierdt de Keurvorst VAN BEYEREN zodanig getroffen door de bekwaamheid van dien Veldheer, dat hij hem met vijf ſtukken geſchut beſchonk; wordende ter zelver tijd tot beloning zijner uitſtekende dienſten, door Koning WILLEM DEN III, tot Luitenant-Generaal van de Infanterie en Opper-Vestingbouwmeester aangeſteld. KAREL DE II, Koning van *Engeland*, heeft hem in den rang der eerſte en aanzienlijkſte Edelen geplaatst, en tot Ridder-Baronnet verheven. LODEWYK DE XIV, een uitmuntend kenner en hoogſchatter van ware verdienſten, zogt hem in zijnen dienst te doen overgaan, door de ſtrelende aanbieding van een Regiment en het opperbeſtuur over de Artillerije en Krijgsbehoeften, op ene jaarwedde van 50000 *Hollandſe* guldens, benevens vrije godsdienstoeffening; met belofte, daarenboven, hem eerstdaags met aanzienlijker eerambten en rulmer voordelen te zullen beſchenken; dan hoe uitlokkende deze aanbiedingen ook mogten zijn, COEHOORN hadt zijn vaderland te lief om daar aan gehoor te geven. WILLEM DE III, die hem de achting van een broeder toedroeg, overlaadde hem als 't ware met eerbewijzingen en weldaden; want behalven de aanzienlijke krijgsambten, die hij na de verovering van *Namen* aan hem hadt opgedragen, heeft hij hem vervolgens ook nog tot Opperbeſtierder van de werken en vestingen van *Staats-Flaanderen* en de ſterkten aan de boorden der *Schelde* gelegen, aangeſteld. Maar waar toe verdere gedenktekenen van dezen aart tot zijne eer verſtrekkende, aangehaald? Tot zo lange immers de vestingwerken door hem te *Nijmegen*, *Bergen-op-zoom*, *Groningen*, *Koeverden* enz. vervaardigd, in wezen blijven, zullen die tot onlochenbare monumenten van zijne verheven kundigheid in den vestingskrijgsbouw en daar uit voortgevloeiden roem, verſtrekken.

Voorts was COEHOORN een man van de oude zeden, dat is, gul, opregt, voor de vuist zeggende waar op het ſtondt, en een hater van laffe complimenten; teffens bezat hij een groote deftigheid, en was met dat al vriendelijk, verpligtend;

een

een verachter van beuzelingen; ten hoogſten afkerig van vleijerije; een getrouw en warm beminnaar van zijn vaderland, 't welk hij bijkans 47 jaren in den Krijg was dienſtbaar geweest. Om kort te gaan, men kan met reden vragen: Wie heeft immer met meerder kundigheid het bevel over een leger gevoerd? wie met meerder beleid de benden in ſlagorde geſchaard? wie met groter moed gevogten? wie het krijgsvolk meer geſpaard? wie de oorlogskoſten aanzienlijker verminderd? wie in korten tijd, groter zaken uitgerigt? wie, eindelijk, genoegzaam altoos overwinnaar zijnde, met duurzamer voorſpoed den krijg gevoerd?

MENNO is tweemalen voor het egtaltaar verſchenen; hij huwde voor de eerſtemaal ten jare 1678, met MAGDALENA VAN SCHELTINGA; waar na hij tot zijne tweede bedvriendin koos, TRUYTJE VAN WIGARA; bij de eerſte vrouw heeft hij vier kinderen verwekt; als: 1. GOSEWYN THEODOOR, Baron VAN COEHOORN, die geweest is Burgemeester der ſtad *Sloten*, en mede Gedeputeerde Staat van *Friesland*; deze trouwde den 11 julij 1717, met KATRYNA AURELIA LUCIA VAN SMINIA. Hij ſtierf den 14 meij 1737, en zij, den 1 februarij 1759, na vijf kinderen te hebben gebaard; waar van drie dogters jeugdig zijn overleden; en de vierde, met name THEODORA AMELIA, Baroneſſe VAN COEHOORN, eerst gehuwd is geweest aan FREDERIK WILLEM, Graav VAN STYRUM; en vervolgens, met ZEYNO KOENRAAD, Baron SCHWARTZ, Heer *van Anſen*; hebbende verſcheidene aanzienlijke ambten in het landſchap *Drenthe* bekleed. 2. GEERTRUID ALGONDA, Baroneſſe VAN COEHOORN, is ongehuwd geſtorven. 3. HENDRIK KASIMIR, Baron VAN COEHOORN, is geweest Luitenant-Kollonel en Directeur der Fortificatien, in dienst van de *Bataafſe* Republijk; doch, om welke reden weet ik niet, ongenoegen opgevat hebbende, bedankte hij op 't onverwagtst voor zijne bedieningen, zonder dat de daar toe in 't werk geſtelde pogingen, hoe dringende ook, in ſtaat geweest zijn om hem van beſluit te doen veranderen. Hij ging te *Leeuwarden* op een paar kamers wonen, alwaar hij ook in enen hogen ouderdom in 1756

of

of daaromtrent ongehuwd is overleden. Men verzekert dat hij de bekwaamſte Ingenieur van zijnen tijd is geweest, en in dat vak weinig aan MENNO zijnen vader, welke hem tot leermeester hadt verſtrekt, behoefde toe te geven. Maar met dat al, was hij een zeer ſingulier en capricieus mensch, die misſchien om een ongegrond vermoeden van verongelijkt te zijn, bij aanhoudendheid weigerde zijne verhevene talenten ten nutte van zijn vaderland in werkzaamheid te brengen. Hij leefde ongemeen afgezonderd, zag genoegzaam geen mensch, ja zeer zeldzaam zijn eigen familie, en ſleet zijn meesten tijd met het tekenen en wasſchen van plans en nieuwe ontwerpen van Fortificatien, die men verzekert dat allerkeurigst gewerkt waren; doch zo dra was een ſtuk niet voltooid, dat hem ſomtijds weken arbeids hadt gekost, of hij zette 'er de ſchaar in, waar na het aan de vlammen wierdt opgeofferd. 4. AMELIA, Baroneſſe van COEHOORN, gehuwd geweest aan MARTINUS VAN SCHELTINGA, Grietman van *Schoterland*, is kinderloos overleden. —— NIC. YPEY, *Narratio de rebus gestis* COEHORNI. *Franeq.* 1771. *in* 8*vo.* C. SAXI, *Onom. liter.* Pars V. p. 395, 396. *Num. Hiſtor.* MDCCIII. fol. 269. TINDAL, *Contin.* Vol. V. p. 328–331. LAMBERTI, *Memoir.* Tom. II. p. 435. *Europ. Merkur. voor* 1703. I. St. bl. 277. G. v. LOON, *Nederl. Hiſtoriepenn.* IV. D. bl. 342–344., WAG., *Vad. Hiſt.* XVI. D. bl. 178, 179. 283. 294. XVII. D. bl. 165. 183. *Levensb. van Nederl. Mannen &c.* VII. D. bl. 169–189.

COELEMANS (JAKOB), is geweest een voornaam Plaatſnijder te *Antwerpen*, geboren in het jaar 1658, die KORNELIS VERMEULEN tot leermeester heeft gehadt. De Heer BOYER D'AIGUILLES, Raadsheer in 't Parlement van *Aix*, ontbood hem op 't laatst van de XVIIde eeuw, en liet hem zijn kabinet Schilderijen, uit ſtukken van voorname Meesters beſtaande, in 't koper brengen, en in 118 platen etzen, daar B. J. MARIETTE eene beſchrijving bij heeft vervaardigd. Deze uitmuntende konstplaten waren reeds ten jare 1709 in gereedheid, doch wierden eerst in 1744 in 't licht gegeven; ook is het de voor-

voornaamſte arbeid die COELEMANS verrigt heeft. Hij ſtierf te *Aix* in 1733, in den ouderdom van 75 jaren. ——— Allgem. Kunſtler Lexicon. 1779. f. 166.

COEN (JAN PIETERZOON), is geweest de vierde en de zesde Gouverneur-Generaal van *Neerlands Indiê*, geboren te *Hoorn*, den 8 januarij 1586. Hij bragt zijne jeugd meest te *Rome* door, ten huize van de vermaarde Kooplieden PISCATORI. Van daar te rug gekeerd, voer hij, den handel kundig, in 't jaar 1607, aan boord van het ſchip *De Nieuwe Hoorn*, naar de *Oost*, als Onderkoopman, en kwam met het zelvde ſchip in 1611 te rug.

Den 12 meij van het volgende jaar, vertrok hij, voor de Kamer *Amſteldam*, als Opperkoopman, andermaal, naar de *Indiën*, en maakte zig door zijne vlijt en kundigheid, zo noodzaaklijk, dat hij in 1613 als Raad werdt aangeſteld, en verder tot Directeur van den gehelen handel. Daar na werdt hij Preſident van *Bantam*, en bragt den gantſen koophandel en de boeken in die orde, dat men daar door in ſtaat geſteld wierdt, om 'er ene jaarlijkſe balans van op te maken.

Alle deze posten bekleedde hij met zo veel roems, dat de Kamer van Zeventienen, op aanhouden van den Heer REAAL, bewilligde, om COEN tot algemenen Bewindsman, of Gouverneur-Generaal, in zijne plaats aan te ſtellen, volgens Akte van den 31 oktober 1617; wordende vervolgens deze aanſtelling bekragtigd, door de Staten Generaal en Prins MAURITS. In een verhaal van 's Mans leven, moeten wij hier een toneel openen van grote gebeurtenisſen, welke, in het zelvde jaar, den *Hollanderen* aanleiding gaven tot het ſtigten van *Batavia*, thans de hoofdplaats van *Nederlands Indiën*.

De Maatſchappij hadt lang getragt, op het eiland *Java*, ene vastigheid te bekomen, ten einde den handel aldaar met meerder zekerheid te kunnen drijven. Het oogmerk was, dezelve op de punt van *Outong Java* aan te leggen. COEN werdt belast, dit werk met kragt voort te zetten. Ten dien einde met den Koning van *Jacatra* in onderhandeling getre-

den

den zijnde, vreesde deze voor krenking van zijne magt, door een Fort, midden in zijne ſtaten, te zien aanleggen. Zig niet durvende uiten, paaide hij de *Hollanders* met ſchone beloften, doch openbaarde zig heimelijk aan de *Bantammers*. Het oogmerk van dit volk was, tot behoud van hun gezag, de *Engelſen* en *Hollanders* tegen elkander op te hitzen, en de laatſten, die hun de meeste bekommering baarden, te verdelgen. De *Pangorang*, die, door zijne hoedanigheid van *Turks* Priester, een aartsvijand van de Christenen was, ſtond aan het hoofd der regering van *Bantam*, gedurende de minderjarigheid van den Koning. Deze trouwloze Staatsman hadt COEN en alle de *Hollanders* den dood gezworen; doch om buiten verdenking te blijven, indien zijn aanſlag mislukte, liet hij den Heer COEN, in vertrouwen, verwittigen, dat hij de *Engelſen* van een kwaden aanſlag verdagt hieldt, en ried hem, naar *Jacatra* te wijken, alwaar hij, zo wel als elders, op alles orde konde ſtellen. COEN volgde dien raad, latende de zaken van *Bantam* in handen van enige Gemagtigden.

De *Pangorang* van *Gabang*, broeder van dien van *Bantam*, in ſnoodheid hem evenarende, was uitgekozen om dit verraad te beſturen, met toeſtemminge van den Koning van *Jacatra*. Na verloop van twee maanden deedt hij den Heer COEN, op den 19 augustus, weten, dat hij hem gaarne wilde ſpreken, op een plaats beöosten *Jacatra*, daar hij zig met de jagt vermaakte. COEN, 's anderendaags, zig derwaards begeven hebbende, vertrokken zij te zamen van daar, ieder aan boord van zijn eigen vaartuig, om naar *Jacatra* te keren, alwaar de *Pangorang* van *Gabang*, met zijn gevolg, beſtaande uit 300 man, vroeg aankwam. De dag werdt doorgebragt in geſprekken tuſſen den Koning en de zijnen. Voor dat hij den Gouverneur verliet, hadt de *Pangorang*, die zig ongemeen lustig gedroeg, gezegd, *dat hij, die van den Koning van* Jacatra *genodigd was, die gelegenheid zou waarnemen, om de Hollandſe Logie te bezigtigen.* Hij deedt zulks, en verſcheen des avonds, toen het reeds duister was, voor de poort, terwijl de Gouverneur op het punt ſtond, om het gebed te gaan horen.

COEN,

Coen, over dat bezoek, op zo een ongelegen uur, bekommerd en verwonderd, beval, egter, dat het gebed, als naar gewoonte, gedaan werdt, en belastte tevens aan den Commis Carpentier, alle de Soldaten, wier getal 50 bedroeg, in het geweer te doen komen, en hen, met brandende lonten, op de gallerij van de logie te plaatzen, terwijl men den *Pangorang* met zijn gevolg zo lang buiten zou ophouden. Alles in gereedheid zijnde, kwam de *Pangorang* binnen, verzeld van den broeder des Konings, en meer dan 500 manschappen, bezigtigde de logie met veel opmerking, vertrok nog dien selvden avond naar *Bantam*, en toonde zig wel voldaan, schoon met een hart vol spijt, van in zijn voornemen, door de rustige houding en genomene maatregelen van den Gouverneur, verhinderd te zijn.

Den volgenden dag kreeg Coen een bezoek van den Koning van *Jacatra*, die hem verzekerde, daags te voren, zijnen broeder, met enige *Orankaijen*, gezonden te hebben, om de *Hollanders* bij te springen, indien de *Pangorang* een kwaden toeleg tegen hem gehad hadt, 't geen hij egter niet denken konde. Coen hieldt zig onkundig, en bedankte den Vorst voor dit nieuw bewijs van zijne gunst.

Schoon dit gevaar dus gelukkig was ontweken, was, egter, het verblijf aldaar niet veilig. De Gouverneur deedt het geld en de koopwaren aan boord brengen van agt schepen, die op de rede lagen. De Koning, dit ziende, deed alle betuigingen van onschuld, bood zelvs aan, met eede te bevestigen, dat hij zijne verbindtenissen wilde nakomen. Intusschen stelde hij alle listen in 't werk, zelvs door den Generaal tot een speeltreisje te nodigen. Dit gaf nieuwe blijken van verraad, 't welk men nog nader ontdekte, op de tijding van de plundering van de logie te *Japarie*; waarop de Gouverneur zig genoodzaakt vondt, zijne logie heimelijk te versterken. Dus besloot men, door nood, den begonnen arbeid voort te zetten, en een Fort te bouwen, waarin men tegen alle aanvallen gedekt konde zijn.

Uit noodzaaklijkheid werden dus de onzen, tegen wil en dank,

dank, gedrongen tot den aanleg van ene vastigheid, op de punt van *Outong Java*, als mede ook op het eiland *Onrust*. Omtrent het midden van november, was de eerſte punt van het nieuwe Fort reeds met twaalf ſtukken geſchut voorzien, tot geen geringen ſchrik van den Koning van *Jacatra*. Deze, ziende dat de Gouverneur, in weerwil van alle zijne nodigingen, in zijne weigering volhardde om aan het Hof te komen, kwam zelv in perſoon, verzeld van verſcheidene *Orankaijen*, in de logie, om op ene heuſe wijze te vernemen, van waar die verandering voortkwam, en waarom men zo veel wantrouwen toonde? COEN gaf hem verſcheidene redenen, waar over hij zig geliet voldaan te zijn; en, in plaats van zig tegen de bouwing te verzetten, zeide hij, *dat de Gouverneur daaromtrent volkomen meester was.* Maar onder de hand verbood hij den *Javanen* en *Chinezen*, voor hem te arbeiden: 't welk de voortgang van 't werk ongemeen vertraagde. COEN, in plaatze van te doen blijken, dat hij den Koning verdagt hieldt, die zig intuſſen mede verſterkte, ſchoot hem een ſomme van duizend reaalen, en ſchonk hem twee honderd daar boven.

Op dien zelvden tijd kreeg men berigt van het gevaar, dat de *Hollanders* gelopen hadden te *Jambij*, op het eiland *Sumatra*, en ook te *Macaſſer*. De Gouverneur hier van, om daar wraak over te nemen, zond drie ſchepen, onder ARENT MARTENSE BLOK, die zijnen last naar de letter uitvoerde, en *Japara* en andere plaatſen verbrandde; 't welk groten ſchrik bij de *Javanen* veroirzaakte. Doch de *Engelſen* zogten hun nieuwen moed in te boezemen; en ten einde te tonen dat het hun ernst was, namen zij, in december, het ſchip *de Zwarte Leeuw*, en loerden naderhand op VAN DEN BROEK, die gereed ſtond om van *Suratte* te vertrekken. Bars was het antwoord van den *Engelſen* Admiraal THOMAS DEAL, op de vraag die hem gedaan wierdt wat reden hij hadt om dus vijandig te handelen, want hij verklaarde voor de vuist, voornemens te zijn, alle de *Hollandſe* ſchepen te nemen, en zelv naar *Jacatra* te zullen komen, om de overige te vernielen, en den Gouverneur levende of dood in handen te krijgen.

Men

Men verzogt, doordien het oorlog tusſen de *Engelſen* en *Hollanders* onvermijdelijk was, dat die van *Jacatra* en *Bantam* onzijdig wilden blijven; doch alles ging op den ouden voet: van alle kanten begon men, met groten ernst, van beide zijden, de werken, waar aan men begonnen was, voorttezetten. De Koning hadt *Jacatra* met muren omgeven, en de haven doen ſluiten. De *Hollanders* hadden een nieuw Fort, *Maurits* genaamd, vervaardigd, waar uit zij, zo als ook uit het Fort *Naſſau*, hunnen aanval deden. Die van de ſtad werden ondersteund door den *Pangorang* van *Bantam*, en aangemoedigd door de *Engelſen*. De twee eerſte aanvallen waren vrugteloos, en de komst der *Engelſen* maakte den toeſtand der *Nederlanders* gevaarlijker. De manſchap was ſterk genoeg tegen de *Javanen*, maar niet tegen de *Engelſen*, die, den 29ſten december op de rede van *Jacatra* verſchenen. COEN zeilde, den 31ſten, de vijanden te gemoet; doch de wind belette hem, bij hun te komen. De *Engelſe* Admiraal, ſtout op zijne overmagt, zondt, tegen den avond, een' Trompetter, met bevel dat alle de *Hollandſe* ſchepen zig zouden overgeven, of dat hij hen daar toe zou noodzaken. COEN gaf tot antwoord, dat, zo zij het ſchip *de Zwarte Leeuw*, met deszelvs lading, niet terug gaven, hij daar over wraak zou nemen. De Trompetter keerde, met duizend ſcheldwoorden op de *Hollanders*, te rug, en daar mede eindigde het jaar 1618.

Op den eerſten januarij 1619 geraakten zij ſlaags; het gevegt duurde vier uren. De *Engelſen* leden veel; de onzen verloren ſlegts zeven man, en hadden vijftien gekwetſten. Doch hun grootſte verlies beſtond, dat zij, in dien tijd, een derde van hun kruid verſchoten hadden. Daar tegen hadden ze het voordeel, dat de *Bergerboot*, den *Engelſen* ontweken, bij hen kwam. Des avonds wierpen de beide vloten het anker, in elkanders gezigt, onder het gebied van *Jacatra*. COEN hield des nagts raad, ten einde te beſluiten, wat dienſtig ware te doen; doch de gevoelens waren zodanig uit een lopende, dat men tot geen beſluit kon komen. Den 3den werden de *Engelſen* met nog drie ſchepen verſterkt; zij hadden

toen veertien kielen. Dus was 't voor de *Hollanders* raadzaamst, den ſteven naar de *Molukkes* te wenden, om aldaar een groter magt te verzamelen. COEN zondt berigt aan 't Fort, om zig zo lang te verdedigen als mogelijk was; en, zo zij zig genoodzaakt vonden te capituleren, zig dan liever aan de *Engelſen*, dan aan den Koning van *Jacatra* over te geven.

VAN DEN BROEK, aan wien de brief geſchreven was, hielde denzelven als nog geheim. Des nagts zagen zij het ſchip *de Zwarte Leeuw*, door de *Engelſen*, verbranden, en des anderen daags de vloot op de rede verſchijnen.

De *Hollanders*, dus te water en te land belegerd, verdubbelden den arbeid aan hunne werken, en gedroegen zig zo dapper, dat de *Javanen* genoodzaakt wierden, met hun in onderhandeling te treden. De Koning eiste de ſlegting van alle de nieuwe werken, en een ſomme van agt duizend reaalen, voor de oorlogskosten. Het eerſte ſloegen zij geheel af; op het tweede was hun antwoord, dat zij zo wel kosten gemaakt hadden als de Koning. Doch de toeſtand, in welken zij zig bevonden, noopte hen, naderhand, den Koning zes duizend reaalen te bieden, mits herſtelling der oude tractaten, en in ſtandblijving der Forten, tot de terugkomst van den Gouverneur.

Hier mede nam de Koning, in ſchijn, genoegen, en de afgezondenen bragten de voorwaarden, getekend, te rug. VAN DEN BROEK liet hier op het witte vaandel waijen; zondt, nog den zelvden dag de bepaalde ſomme, en ontving enige geſchenken van den Koning te rug. Daags daar aan werd VAN DEN BROEK bij den Koning genodigd. Hij, geen gevaar vermoedende, begaf zig naar het Hof, nemende vijf Soldaten, enige bedienden en geſchenken met zig. Doch nauwlijks was hij binnen getreden, of hij werdt, door een bende *Javanen*, omſingeld, die hem en de zijnen gevangen namen. Schoon dit verraad voor hem noodlottig was, viel het, egter, ten voordele van de Maatſchappij uit. De gevangenen moesten de veragtelijkſte behandeling ondergaan: men ſcheurde hen de klederen van het lijf, wierp hen in den modder, en dus werden zij voor den Koning en den *Engelſen* Generaal gebragt.

bragt. Men gebood VAN DEN BROEK, aan de zijnen te ſchrijven, dat het tijd was, zig over te geven, of dat men hen daar toe zou noodzaken, en dat 'er dan geen lijfs genade te hopen ſtond. Daags daar na zondt men een tweede bevel van overgave; dan de *Hollanders* berigtten, dat zij zig tot het uiterſte toe wilden verdedigen. Twee dagen later, egter, boden zij den Koning twee duizend reaalen, tot losgeld voor hunnen Gouverneur. Verre van daar dat men deze aanbieding zou omhelzen, werdt hij in ketenen geklonken, en, op den 29ſten januarij, onder geleide van twee *Engelſen*, op den wal der ſtad gevoerd, met bevel, om de bezetting te vermanen, zig over te geven. Schoon hij met de ſtrop om den hals ſtond, vermaande hij hen tot verdediging. Zonder een verhaal hier van te doen, kan men ligt begrijpen, de behandeling, die hem daar over wedervoer; ten laatſten wierdt het Fort genoodzaakt zig aan de *Engelſen* over te geven.

Groot en onverwagt was intuſſen de verandering, ten voordele van de *Hollanders*, welke hier op volgde. De *Pangorang* van *Bantam*, namelijk, nijdig over den prooi, en over het voordeel, welk den Koning van *Jacatra* te beurt ſtond te vallen, en, aan den anderen kant, belust op de voordelen, die de *Hollanders* hem hadden doen aanbieden, had het gevangennemen van VAN DEN BROEK zo ras niet verſtaan, of hij zond 2000 man af, onder bevel van den *Temogon*, krijgsbediende van den Koning van *Bantam*, met uitdruklijken last, om zig tegen het vernielen van het Fort aan te kanten.

Dit krijgsvolk, te *Jacatra* gekomen zijnde, werdt aldaar ingenomen als een' nieuwe bijſtand. De *Temogon* verſcheen voor den Koning, die geen kwaad vermoeden had, en gaf hem den brief over, waar in zijn last vermeld ſtond. Zig nu alleen bij den Koning bevindende, nam hij dat tijdſtip waar, om hem de dolk op de keel te zetten, terwijl zijn volk het kasteel bezette. Wel haast waren zij van de ſtad meester; de Koning, door vrees benard, onderwierp zig aan de voorwaarden, die men hem aanbood. VAN DEN BROEK werdt hier op uit de gevangenisſe gehaald, en naar *Bantam* gebragt. De

Engelſen namen daar op de wijk naar hun komptoir, en veranderden, zedert, van gedrag. Zij waarſchuwden zelvs de *Hollanders* voor de *Bandanen*, beloofden hun allen bijſtand, en deden elkander, over en weder, grote dienſten. Ook verzuimde de *Pangarang* van *Bantam* niet, van nieuws, zijne liſten te werk te ſtellen: zo dat zij eindelijk zig genoodzaakt vonden, zig over te geven, op voorwaarden, zo als zij best konden; egter met beſluit, om het dragende te houden, tot op de aankomst van den Gouverneur-Generaal COEN. Intusſen bepaalde men, het nieuw gebouwde Fort *Batavia* te noemen; dit geſchiedde den 12de maart 1619. Van dien tijd af onthield men zig omtrent de *Javanen*, van wederzijdſe vijandelijkheden. De *Hollanders*, met ongeduld, op nader berigt van *Bantam* wagtende, ſchreven, voor de eerſtemaal, uit het kasteel *Batavia*, een' brief aan de hunnen in die ſtad, met verzoek om hun te melden, of zij hun voorſtel aannamen, dan niet. Daags daar aan zag men, met verwondering, op het kasteel zekeren *Portugees*, ANTONIO VISIOZE genaamd, dien zij zelden door den Koning van *Tyjeribon* gelast te zijn, om den *Hollanders* bekend te maken, dat de *Soeſoehonan Mataram* beſloten had, Gezanten aan hun te zenden, om over den vrede te handelen, en hen tegen de vijanden te beſchermen; voegende daar bij, dat die Vorst, niet lang daar na, in perſoon ſtond te volgen, met meer dan 1000 vaartuigen. Hoe verſchillende men hier ook over dagt, zo toonde de uitkomst, dat het alleenlijk een list van den Koning van *Bantam* was; en op den 23ſten kregen zij de tijding, dat de Koning hunnen voorſlag had afgewezen. Uit VAN DEN BROEK vernam men, in welke omſtandigheden zij zig bevonden, en wat hun te doen ſtondt; als mede, hoe de *Engelſen* hen zogten te behandelen; en, daags daar aan, dat zij, van den Koning, een wapenſchorſing verkregen hadden, tot op de komst van den Gouverneur-Generaal. Met dit alles bleven die van het kasteel wantrouwende; zij zonden den Gezant ledig heen, verſchoonden zig zo goed zij konden, en beſloten met de *Maratten* in onderhandeling te treden, door middel van den voorgemel-

melden *Portugees*, die zig op nieuw in 't kasteel bevonden. Terwijl de *Hollanders* zig met deze ijdele hoop voedden, zag men, op den 3den, enen nieuwen *Pangerang Temmagon* aankomen, verzeld van enen *Sabandaar*, door den Koning van *Bantam* gezonden, om het bestuur over de stad te aanvaarden. Wat ook de *Javanen* hier over dagten, en wat de gevangenen ook schreven, om de versterking van het Fort te staaken, zij bleven bij hun besluit, niettegenstaande zij twee brieven op enen dag ontvingen, dat de Koning de stad wilde doen versterken; zo als kort daar op geschiedde. Die van 't kasteel, zig hier door meer benard vindende, moesten tot een besluit komen, om de nieuwe werken der stad, ware het mogelijk, te vernielen, hoe zeer zij ook voor de gevangenen vreesden. Zij namen dan daar toe een manmoedig besluit, zonden dertig musketiers, tot dekking van een groter getal ongewapend volk, en vernielden, na een hevigen tegenstand, drie batterijen; waar over zij zig, zo goed mogelijk, en bijzonder over den dood van vier *Javanen*, zogten te verontschuldigen. Intusschen duurde het wel veertien dagen, eer men tijding van de gevangenen kreeg, die zig in de uiterste wanhoop bevonden. Aan die van het Fort kwam het niet vreemd voor, dat hun bedrijf door de gevangenen gewraakt werdt; doch het smertte hen, dat hun gedrag ten aanzien van die gevangenen, met zulke hatelijke kleuren, als of zij met hunnen dood gedient waren, werd afgeschilderd. Om hun lot niet te verzwaren, gaf men hun een gematigd antwoord, en deedt al wat men kon, zo door geschenken als goede woorden, om hen weder in de gunst des Konings te brengen. Thans scheen het der Voorzienigheid te behagen, een einde van dezen twist te willen maken, die hen allen zoude bedorven hebben. Op den zelvden dag zag men, op de rede van *Jacatra*, ten anker komen, het Fregat *Ceijlon*, aan boord hebbende twee Raden van *Indië*, PIETER CARPENTIER en ANDRÉ SOURY, door den Gouverneur vooruit gezonden, met verzekering van hen in drie maanden te zullen volgen. Dit verminderde de vreugde; maar zo veel te grotet was dezelve, toen men hem, weinige

dagen daar na, op het onverwagtſte zag verſchijnen. Aan de gevangenen werd terſtond berigt van de komst der Raden gegeven; dan de ſtoute uitdrukkingen, waar van zij in hun brief gebruik maakten, was oirzaak dat de gevangenen, nauwer dan voorheen, werden opgeſloten. Hunne bedreigingen tegen den Koning waren ontijdig; men onderſchepte alle de brieven, en deed die vertolken. De *Hollanders* moesten de ontdekkers van hunne eigene geheimen zijn. De Koning van *Bantam* kende de dapperheid der *Hollanderen*, en hadt nimmer op de ſnoeverij der *Engelſen* veel betrouwd; maar hij hadt gaarne gezien, dat die twee natiën malkanderen onderling bedorven; doch die hoop was door hunne verzoening verijdeld.

Den 27ſten meij kwam het jagt *Hollandia* voor het Fort ten anker, met tijding, door den Gouverneur-Generaal gezonden, dat de Raden, bovengemeld, aan den Koning van *Bantam* zouden ſchrijven, en hem aanmanen, om zig met de zaak van *Jacatra* niet te bemoeijen. Schoon de zaken aan COEN niet onbekend waren, veinsde hij egter daar van niets te weten. Die van het Fort bleven hier omtrent niet in gebreke; men beval den gevangenen, een getrouw verſlag te doen aan den Koning; doch de brief kwam te laat, en de ſlag was reeds gegeven. Eindelijk verſcheen COEN, den 28ſten, voor het Fort; hij bemagtigde de ſtad in drie dagen; waar op men ſtraks derzelver wallen en huizen met den grond gelijk maakte, en voorts met alle magt begon, *Batavia* tot een ſtad aan te leggen. Zeer verſchillende vindt men deze verwoesting beſchreven. Na de verovering zondt de Gouverneur een bode naar *Bantam*, met bevel aan VAN DEN BROEK, en de andere Bevelhebbers, om den Koning kennis te geven, dat hij, met een goed aantal ſchepen, uit de *Molukkes* gekomen was, en de ſtad *Japara*, ten tweedemale, verbrand en *Jacatra* vernield hadt, en nu, met zijne vloot, voor *Bantam* ſtond te komen, ten einde zijne gevangene landgenoten te rug te doen geven.

Zo ligt het gevallen was, de ſtad *Jacatra* te vermeesteren, zo moeijelijk viel het, in den beginne, zig een gerust verblijf op die plaats te verzekeren. Doch het geluk diende den

Gou-

Gouverneur hier grotelijks. Den 7den begaf de vloot zig naar de rede van *Bantam*; waar op COEN terſtond de gevangenen opeiſte; en één van hun werdt, daags daar aan, aan boord van den Gouverneur gezonden, hem berigtende, dat de Koning bereid was, hun allen in vrijheid te ſtellen, zo dra hem daar toe een verzoek door een perſoon van aanzien gedaan werdt; 't welk terſtond geſchiedde. Doch de afgezondene kwam wel haast te rug, met het antwoord, *dat de Koning en zijn Raad, in 't ontſlag der gevangenen, niet kon bewilligen, zonder verzekering te hebben, dat de Gouverneur daar na niets tegen de ſtad zou ondernemen.* Na enig twisten over en weder, bekwam de Generaal de zeventig gevangenen, waar onder die van 't ſchip *de zwarte Leeuw*, welke de *Engelſen* daar gelaten hadden. Verder vergenoegde hij zig, voor 't tegenwoordige, met de veinzende beloften van vriendſchap van den Koning, en keerde terug naar *Batavia*. Vervolgens zondt de Generaal, VAN DEN BROEK met enige ſchepen naar *Bantam*, om alle de goederen van de Maatſchappij van daar in zekerheid te brengen. Doch de weigering om die goederen over te geven, en de elf *Hollanders*, die zig nog op het komptoir bevonden te laten vertrekken, was oirzaak van een hevigen oorlog met die van *Bantam*, welke tien jaren heeft geduurd. VAN DEN BROEK werdt, op den 2den november, door FREDRIK HOUTMAN afgelost, daar hij gants onvergenoegd over was; doch de Gouverneur wist hem, door enen brief, gedateerd 1620, te vrede te ſtellen. In dat jaar werdt ook de vrede tuſſen de *Hollandſe* en *Engelſe* Kompagnie geſloten. Evenwel zonden zij noch toerustigen ten oorloge, noch geld, maar lieten dit alles op de *Hollanders* aankomen, en ſpeelden zelve den ſchelm, met den *Bandanen* onderſtand te doen, in plaatze van hen te helpen beoorlogen. Niettegenſtaande dit hun bedrog, veroverde de Gouverneur de eilanden, waar op het gemunt was.

Het eerſte, welk den Gouverneur-Generaal, na deze bemagtiging, in 't werk ſtelde, was, het bijeenroepen van alle de Overſtaijen van de *Amboinſe* eilanden, op den 1 July 1621.

Zekeren HIDAJAT, met enige anderen, zag men niet verſchijnen; doch die 'er tegenwoordig waren, vernieuwden, zonder enige zwarigheid, den eed van getrouwheid; en de zulke, over welke men reden had zig te beklagen, werden in genade aangenomen. Vermits deze al de ſchuld op HIDAJAT wierpen, zond COEN hem een afſchrift van hunne verklaringen, verzeld van ene ernſtige waarſchouwing voor het toekomende, en van ene ſterke bedreiging, indien hij anders mogt handelen.

De rust aldus op *Amboina* herſteld zijnde, keerde COEN zegepralende naar *Batavia*. Vol van verlangen, om eindelijk rust te genieten, verzogt hij, bij een' brief van den 11den meij aan Bewindhebberen, zijn ontſlag.

De Bewindhebbers drongen, in hun antwoord, op het allerſterkst aan, om hem nog twee of drie jaren in dienst te houden, onder toezegging van zijne wedde met 200 guldens ter maand te verhogen; doch, in gevalle hij bij zijn voornemen blijven mogt, om zijnen dienst neder te leggen, verleenden zij aan hem de magt, om benevens den Raad van *Indië*, bij voorraad, een perſoon in zijne plaats tot opvolger te verkiezen. COEN, van dit verlof gebruik makende, vertrok, na met overleg van den Raad, PIETER CARPENTIER tot zijnen opvolger benoemd te hebben, op den 31 januarij 1623, aan boord van het ſchip *Dordrecht*, en kwam den 23 oktober, met vijf rijk geladene ſchepen, in *Zeeland* binnen. VALENTYN berekent de Peper alleen van die ſchepen op 19000 balen, die voor 45 tonnen gouds verkogt werden.

Zulke aanzienlijke voordelen, als COEN aan de Maatſchappij bezorgd hadt, verdienden de toegezegde beloning. Men betaalde hem zijne wedde als Directeur-Generaal, tot 400 guldens 's maands, en het dubbeld daar van, na dat hij zijnen lastbrief als Gouverneur-Generaal ontvangen hadt, tot op zijn vertrek; zijne vrije tafel, met een gifte van 3000 guldens, en ene andere van 10000, voor de dienſten, in die twee bedieningen aan de Kompagnie bewezen; 7000 voor de ſtigting van *Batavia*; 3000 voor het aanwinnen van de *Bandaſe Eilanden*;

dus; behalven een gouden keten van 2000 guldens, met derzelver Penning, en een degen van 4000 guldens: zonder te rekenen ene ſomme van 20000 guldens, voor enige eiſen, die hij ten laste van de Kompagnie hadt.

De Heer COEN was nauwlijks in het vaderland gekomen, of hij werdt aangezogt om op nieuw den post van Gouverneur-Generaal te aanvaarden. Om gunſtige voorwaarden te bedingen, hadt hij zig ſlegts te verklaren: zo als hij dan ook kort daar na, in oktober 1624, deedt; men leide hem, 1200 guldens ter maand toe, en voor zijn tafel 200 reaalen. Doch terwijl hij zig tot zijn vertrek gereed maakte, kwam het onweder uit de *Indiën* opdagen: namelijk, de te regtſtelling der *Engelſen* en *Japanneſen*, wegens de zaak van *Amboina*. Dit vertraagde zijne reize; in welken tuſſentijd hij het Bewindhebberſchap, in zijne geboorteſtad *Hoorn*, waarnam. Verſchillende zijn de verhalen omtrent zijn vertrek; ſommigen zeggen, dat hij, verkleed als een Konſtapel, aan boord ging. Hoe 't zij, dit is zeker, dat hij, 't zij dan ſtil, of in 't openbaar, vertrok op den 29 maart 1628, aan boord van de *Hoornſe Galei*, met den zelvden last als voorheen, en een vloot van negen ſchepen; één van welken, SCHACH-ABAS, Gezant van MOUSSABEK, Koning van *Perſiën*, aan boord hadt, die naar zijn vaderland te rug keerde. Behouden kwam hij op de rede van *Batavia*, op den 27ſten ſeptember, en nam, van CARPENTIER, den 30ſten, het beſtuur weder over.

Had het vertrek van den ſtigter van *Batavia* vreugde aan de Landzaten verwekt, geen minder ſmart verwekte zijne terugkomst aan de *Engelſen* en *Javanen*. De laatſten ſmeedden ſpoedig een complot, om hem te vermoorden; maar zij werden verraden door een kleine jonge, door de *Hollanders* van de *Chinezen* gekogt; dan de ſchuldigen ontkwamen hunne ſtraf met de vlugt. COEN zig dus alle ogenblikken in levensgevaar ziende, zag daar bij een nieuw onweder uitberſten. De Keizer van *Java* ſmeedde een toeleg, om zig van de nieuw geſtigte hoofdſtad, bij verraſſing, meester te maken, en verſcheen ten dien einde, op den 22 augustus 1629, op de rede van *Batavia*, met 59 prauwen,

wen, onder bevél van een Legerhoofd, bij zig hebbende 900 man, alle uitgelezen volk; welke, onder anderen tot leeftogt, mede voerden, 150 oſen, om, ingevolge voorgeven, aan de overëenkomst te voldoen; ook zeiden zij dat nog 27 vaartuigen ten zelvden einde ſtonden te volgen.

De menigte van volk die op deze prauwen geplaatst waren, deedt de *Hollanders* wantrouwen opvatten. Men ontſcheepte wel het Rundvee, maar men droeg zorg om de ontladene vaartuigen, één vóór één, te doen vertrekken. Den volgenden dag verſchenen 'er nog zeven, doch wilden niet binnen loopen. Niet weinig mishaagde de waakzaamheid der *Hollanders* aan de *Javanen*; die, om nog veiliger te zijn, de riviervloten, de wagten verdubbelden, en zorgden, dat de laatgekomene vaartuigen zig niet met de eerſten konden verenigen. Eindelijk kwam het zo verre, dat het volk van 20 vaartuigen het kasteel, bij den nagt, begonden aan te vallen; en ſchoon door anderen geholpen, moesten zij egter, in den morgenſtond, met bebloede koppen en groot verlies, aftrekken. Op den 25ſten, met den morgen, kwamen de 27 prauwen, en daags daar aan een ſterke hoop *Javanen*, van de landzijde, met vliegende vaandels naderen, tot in 't gezigt van de ſtad; waar op een gedeelte van de ſtad, aan de zuidzijde, door de gragt afgeſcheiden, werdt afgebrand, ten einde het betere gedeelte daar van te bewaren. Den volgenden dag zag men dit afgebrande gedeelte; door meer dan 1000 man van den vijand, bezet; waar op het gantſe leger in orde volgde. Doch, ten zelvden tijde, werden de eerſten, met groot verlies, ter ſtad uit gedreven, door ſlegts 120 Soldaten en Burgers. Het leger wierp zig, op deze vlugt, in den tuin van den Raad SPEX, alwaar het aanſtonds post vattede; vervolgens naderde het de ſtad, tot op een ſnaphaanſchoot, en wist zig, door 't plaatzen van ſchanskorven, zonderling te beveiligen.

Den 12den ſeptember deedt men op hen enen gelukkigen uitval. Den 21ſten van dezelvde maand naderden de vijanden de redoute *Hollandia*; dan die daar binnen waren, boden, gedurende den nagt, zo ſterken tegenſtand, dat de vijand ge-

genoodzaakt wierden te deinſen, en zig op vijf onderſcheidene plaatzen te verſchanſen. Bij een' uitval, werden zij ook, nog dien zelvden dag, naar hunne legerplaats te rug gedreven; 't welk de *Javanen* tuſſen de 12 à 1300, of, volgens het getuigenis van de gevangenen, wel 3000 man koste. Indien men, egter, voorheen geene nieuwe zorg tegen de prauwen gedragen hadt, ware het, oogſchijnelijk, met de ſtad gedaan geweest. Men beſloot dan, op de berigten der gevangenen, den vijand in zijne legerplaatzen aan te tasten. Ten dien einde begaf de Generaal JAKOB LE FEVRE zig, met een legertje van 2800 man, op den togt, om den vijand te naderen; dien het ook gelukte, hun uit derzelver legerplaats te verdrijven. Den volgenden nagt tastte men hen, met geen minder geluk, te water aan, en vernielde meer dan 150 van hunne vaartuigen. 's Anderen daags, zig op nieuw bij hunne eerſte legerplaats verzameld hebbende, moesten zij die wederom verlaten; doch zij herſtelden zig, en bragten de onzen in grote wanorde. Gelukkig dat zij hier van geen goed gebruik wisten te maken; hun voordeel beſtond alleen daarin, dat zij, op nieuw, zig in hunne legerplaats kosten herſtellen, en verſche verſterking ontvingen. Alle pogingen werden, door den nieuwen Generaal van den vijand, doch vrugteloos, aangewend, en men brak eindelijk het beleg op.

Het mislukken van dezen kans, dien men denkt, aan den Keizer van *Java*, 9000 man gekost te hebben, ſchrikte hem nog niet af, en hij onderham andermaal ten jare 1629 een nieuwen kans te wagen; ten dien einde leide hij het ditmaal op ene andere wijze aan, namelijk met den *Hollanders* vrijheid van handel te vergunnen, en vriendſchap te bewijzen; zelvs deedt hij, op den 16den april, om vrede verzoeken, ſchuivende al de ſchuld op zijn voorig Legerhoofd. Dan het oogmerk van den Keizer was maar alleen om tijd te winnen tot het verzamelen van voorraad. Doch de *Chinezen*, een doortrapt volk, die 'er de lucht van gekregen hadden, waarſchouwden de *Hollanders*, voor de listen van den Keizer, die voor-

voornemens was, om in 't veld te verſchijnen; ook werdden hij hier van verwittigd door die van *Bantam*. Werwaards, egter, de Vorst zijne wapenen wenden zou, was nog onbekend; doch zij ontdekten dit, zo door het uitzenden van jagten, als door een *Javaans* Officier, die men *te Batavia* in verzekering hadt; door dezen werdt men onderrigt, dat het op de hoofdſtad andermaal gemunt was; waar op men die, van alle kanten, verſterkte, en den voorraad van den Keizer vernielde. Dit niettegenſtaande, verſcheen het leger, den 22 augustus, voor de ſtad, en lag 'er, zonder enige beweging te maken, tot den 4den ſeptember. Den vijand allengskens naderende, deedt men, den 20ſten, des nagts een' uitval, dan tot verbazende ontſteltenis voor de *Hollanders*, ſtierf, in dien zelvden nagt van den 20 ſept. 1629, de Gouverneur-Generaal COEN; en hij werdt op den 22ſten, met alle pragt, begraven. Daags daar aan verſcheen de Heer JAKOB SPEX, in de waardigheid van Raad van *Indië*, uit *Holland*. Intuſſen, vonden de vijanden zig genoopt, op den 1ſten november, andermaal het beleg op te breken, en de ſtad te verlaten.

Ingevolge de zekerſte berigten, was de Heer COEN overleden aan een gevolg van den roden loop, waar mede hij, zedert enigen tijd, bezogt was geweest. Hij had den ouderdom bereikt van 42 jaren, 6 maanden en 12 dagen. VELIUS tekent aan, dat hij, daags te voren, nog op de gaanderij van zijn huis was geklommen, om door een verrekijker den vijand te ontdekken. Zijne weduwe vertrok drie maanden hier na, aan boord van het ſchip *Hollandia*, één der zeven van de vloot, die, door PIETER VAN DEN BROEK, in *Holland* gebragt werdt. VAN DEN BROEK was, in dit jaar, op *Batavia* terug gekomen van *Suratte*, alwaar hij tien jaren geweest was, met den tijtel van Opperhoofd en Bevelhebber van den Handel. Hij was een man, die uitmuntende dienſten aan de Maatſchappij heeft bewezen; zijnde geweest de eerſte grondlegger van den handel op de komptoiren van *Arabië*, *Perſië*, enz.

COEN was ſchraal van poſtuur en van meer dan ene gemene lang-

langte, bleek van kleur, mager van wezen, met diepgezonkene ogen in het hoofd. Voorts was hij een man van een zeer ingetogene levenswijze, deugdzaam, regtvaardig en geſtreng in het uitvoeren van 't regt, zo wel ten aanzien van burgerlijke als lijfſtraffelijke zaken. Hij was ongemeen dapper, en voorbeeldeloos werkzaam; voortvarende, en wist ook in de haggelijke omſtandigheden, die hem beſtormden zijn beſluit ogenblikkelijk te nemen, en zijne ontwerpen met de grootſte ſpoed en gehelmhouding ter uitvoer te brengen. Zeer ſober was hij ten aanzien van ſpijs en drank; en een vijand van alle uiterlijke pragt zijnde, ging hij eenvoudig gekleed, 't welk hem van ſommigen wel deedt verachten, maar hier kreunde zig de Gouverneur niet aan; hij wierdt van de deugdzamen geacht en bemind, doch van de kwaden gevreesd en met reden, want hij liet nimmer een bewezen ſchelmſtuk ongeſtraft. COEN is de Kompagnie van ongemenen nut geweest, en heeft haar onuitmetelijke voordelen bezorgd. Ook wordt zijn naam aan 't hoofd geplaatst van die Landvoogden, welke deze Maatſchappij het getrouwſte hebben gedient. —— F. VALENTYN, *O. en N. Oostindiën*, IV. D. I. St. bl. 271--275. 277--286. VELIUS, *Kronijk van Hoorn. Hiſtor. Beſchrijv. der Reizen*, XX. D. bl. 33--75. WAGEN., *Vad. Hiſt.* X. D. bl. 395. 399. XI. D. bl. 23.

COENDERS, zie KOENDERS.

COENEN (KRISTIAAN VAN), de zoon van JAN VAN COENEN, Drost van *Hoogſtraten* en van KATRYNA VAN DER AA, behoorde onder het getal der verbondene Edelen, die ten jare 1566, aan MARGARETHA VAN PARMA, als Landvoogdesſe, het bekende ſmeekſchrift inleverden; zijnde dit ook alles wat wij van dezen Edelman vinden opgetekend.

Dat het geſlagt van COENEN zeer oud is, blijkt uit de lijste der Schepenen van *'s Hertogenbosch*, te vinden bij BUTKENS, *Trophées du Braband*, Tom. II. p. 544, 545; waar men vindt GODEFROI COENEN, op de jaren 1254, 1256, 1258 en 1259, wordende Ridder genoemd. In *Friesland* werdt het zelve, ſedert langen tijd, onder de Edelen geteld. MARGRIET en

MECH-

MECHTELD VAN COENEN, waren, in de XVIde eeuwe, gehuwd met ADAM VAN HAREN, een' der Bondgenoten, en met EVERARD, zijn' broeder. Te *Leeuwarden* woonde voor enige jaren nog Jonker KRISTIAAN VAN COENEN, die verſcheiden jaren, wegens den adelijken ſtand, ter Staatsvergaderinge van *Friesland* verſchenen is. Zijn vader JOHANNES genaamd, was geboren den 17 ſeptember 1673, is gehuwd geweest met ANNA MARIA RUSIERS, was Vroedſchap te *Leeuwarden*, en is geſtorven den 29 augustus 1749. Zijne ouders waren KRISTIAAN VAN COENEN en ANNA SIMONIDES; deze was Kapitein-Luitenant, en ſchreef zig altijd COENEN DE ZEGEWERF, naar zeker goed, in de *Meijerije* van den *Bosch* gelegen, leenroerig aan den Keurvorst van *Keulen*; een' geruimen tijd toebehoord hebbende aan dit geſlagt, en over weinige jaren door FREDRIK WILLEM KAREL VAN COENEN verkogt. Dit goed wordt, in ſommige kaarten van *Braband*, genoemd *Coenen*, of 't kasteel *Coenen*. Het is vermoedelijk, dat deze KRISTIAAN VAN COENEN DE ZEGEWERF, een kleinzoon van onzen Bondgenoot geweest zij; doch 't kan niet in 't zekere bewezen worden, na dat de papieren, tot dit geſlagt behorende, voor ruim vijftig jaren, ten huize van den Grietman VAN HAREN, ongelukkiglijk verbrand zijn. —— J. W. TE WATER, *Hiſt. van 't Verb. der Edelen*, II. D. bl. 323, 324.

COENS (JAN), geboren te *Halle* in *Henegouwen* omtrent 't midden van de XVIde eeuwe, wierdt na de loop zijner ſtudien volvoerd te hebben, Licentiaat in de godgeleerdheid te *Leuven*, en ten jare 1585 Pastoor van *St. Martin* te *Kortrijk*, in de plaats van PIETER SYMONS, die tot Biſchop van *Ypren* wierdt verkoren; hij vervulde deze bediening gedurende een tijdvak van 19 jaren met veel getrouwheid, en was met mond en pen een ijverig tegenſtrever van de reformatie en derzelver begunſtigers. Hij ſtierf den 1 oktober 1604, tot grote droefheid zijner gemeente, en wierdt in zijne pastorale kerk begraven, zijnde het volgende ſchrift op een pijlaar van het koor daar van, te lezen: *Magiſtro* JOANNI COENS, *Hallenſi*,

S.

S. Theol. Licent. hujus Templi, dum viveret, utriusque partionis Paſtori, ob ſingulares animi dotes, & in paſcendis ovibus verbo, ſcriptis, & exemplo, XIX annorum ſpacio diligentiam laudatiſſimo, Kalend. Octobr. anno 1604, magno Cortracenſium merore diem extremum obeunti, poſitum Monumentum.

Corpus, mens, nomen, tegitur, refidet, veneratur,
Terrâ, aſtris, Urbe hac, morte, fide, ſtudio.

De volgende werkjes zijn van hem in druk, waar van het tweede, ter wederlegging verſtrekkende van het zo geestige boekje van MARNIX VAN ST. ALDEGONDE, getijteld *Bijenkorf der Roomſche Kerke;* een volledig bewijs van de verregaande onverdraagzaamheid en vervolgzugt dezes anderzins gants niet onkundigen Pastoors oplevert. 1. Een Boeckſken van Devotie / inhoudende 't Gebet des Heeren / de Engelſche Groetenisſe / de VII Pſalmen der Penitentien / verlicht door eenen gheeſtelijcken ſin / leerende bij ſomme van bédinge. Antw. 1613. in 12mo. 2. Confutatie oft Wederlegginghe van den Bienkorff; een Cſamenſpraecke tuſſchen den Herder ende het Schaepken / in de welcke claerlijck bertoocht wort de valſcheijt der Ketterſche leeringhe / ende daer teghen wt dwoort Gods beweſen de onverwinnlicke waarheijt van de leeringhe der H. Roomſche Kercke. Loven. 1598. in 8vo. —— F. SWEERTII, *Ath. Belg.* p. 412, 413. VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* p. 484. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 618, 619. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. I. p. 218, 219.

COENS (PIETER), waarſchijnlijk een neef van den voorgaanden, wierdt ook te *Halle* in *Henegouwen* geboren in het jaar 1579. Hij omhelsde den geestelijken ſtaat, ſtudeerde in de theologie te *Leuven*, en wierdt Licentiaat in die wetenſchap. Kort hier op bevorderde men hem tot Kanunnik en Schoolvoogd van de Hoofdkerk te *Antwerpen*, teffens was hij Zegelbewaarder van het Biſchoppelijk hof. Hij ſtierf in genoemde ſtad den 7 augustus 1645, in den ouderdom van 66 jaren.

Daar is van hem in druk: *Diſquiſitio Hiſtorica de origine Re-*

Beghinarum & Beghinagiorum Belgii, cum adjunctis notis, quibus declaratio veridica, quod Beginæ nomen, inſtitutum & originem habeant á S. BEGGA *Brabantiæ Ducisſa, illuſtratur. Leod.* 1629. *in*-12mo. —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 964. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. I. p. 220, 221.

COESVELDT (HENDRIK VAN), die zijnen naam ontleend heeft van de plaats zijner geboorte, een dorp in het Bisdom van *Munſter*, tusſen *Wezel* en *Osnabrug* gelegen; begaf zig vroegtijdig onder de geestelijke orden der Karthuizers, en was de tweede Prior daar van in het klooster te *Geertruidenberg*, geſtigt ten jare 1331, door WILLEM VAN DUYVENVOORDE, Ridder, Heer van *Dongen* en *Oosterhout*, Treſorier van WILLEM DEN III, Graav van *Holland*; in de nabuurſchap van een pragtig kasteel gelegen, te voren ook door den zelvden Heer gebouwd. Dit Karthuizer klooster omtrent het jaar 1570 vernield zijnde, begaven zig de Monniken daar van naar *Breda*, daar zij enigen tijd verbleven, doch geen beſtaan konden vinden; dan de Staten van *Holland* over hun deerniswaardig lot getroffen, vergunden aan die ongelukkigen een jaargeld, waar van de laatſte genieter is geweest KORNELIS JANSZOON, die in 1623 ſtierf. Na dat HENDRIK zig een groten roem hadt verworven, door zijnen godvrugtigen wandel, leerredenen en ſchriften, ſtierf hij te *Val-de-Grace* nabij *Brugge*, den 9 julij 1410. De volgende werken zijn van hem nagebleven: *Comment. in Exodum. In Epiſtolam D. Pauli ad Romanos. Tractatus continens libros duos de tribus votis ſubſtantialibus Religionis*; en meer anderen over gelijkſoortige onderwerpen. —— TRITHEM., *de Script. Eccleſ. edit.* FABRICII, p. 166. PETREII, *Biblioth. Cartuſ.* p. 126, 127. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. VII. p. 51–53.

COETENBURG (ADRIAAN MAARTENSZ.), is een ervaren man geweest in het aanleggen en vervaardtgen van Dijk- en Waterwerken; hij woonde te *Alkmaar*, en verzogt ten jare 1597, oktroij van de hoge Overigheid, ter bedijkinge van zekere gronden, gelegen buiten den *Weſtfrieſen Zeedijk*, be-

benoord oosten de *Slijkkerdijk*, genaamt de *Wieringer-waart*; deze grond lag met gemeen tij meest bloot, en was met *Wier* begroeid, vertonende zig des zomers bijna geheel groen, en was doordeels een goede vette kleijgrond; doch wat 'er aan gehaperd heeft, blijkt niet; doch zeker is het, dat deze bedijking eerst in 't jaar 1608 is begonnen. —— EIKELENBERG en BOOMKAMP, *Beſchr. van Alkmaar*, bl. 427.

COETIER (WILLEM), eerst Hoogleraar in de geſchiedkunde en welſprekendheid te *Harderwijk*, vervolgens aan het Gijmnaſium te *Deventer*, en laatſtelijk aan het Hogeſchool te *Franeker*; is geboren te *Arnhem*, den 10 maart 1647. Zijn vader JOHANNES COETIER, is Rentmeester van die ſtad en Subſtituit Griffier van het Hof Provintiaal geweest; zijne moeder was ELIZABETH VAN DER ROER. Zijne voorouders, afkomſtig uit het graavſchap *Namen*, waren van daar naar *Gelderland* geweken, ten einde de vervolgingen om den godsdienst te ontgaan, en vrijelijk hunne geloofsbelijdenisſe te kunnen uitoeffenen. WILLEM, de lage klaſſen in zijne geboorteſtad doorlopen hebbende, wierdt naar *Nijmegen* gezonden, om zig aldaar onder het beſtier van JOHAN SCHULTING, Hoogleraar in de geſchiedenis en welſprekendheid, verder, in de fraije letteren te bekwamen, van waar hij naar *Leijden* vertrok, om door de leſſen van JAN FREDRIK GRONOVIUS en andere Hoogleraars onderrigt, zijne ſtudien te voltrekken, leggende zig teffens ook op de beoeffening der regtsgeleerdheid toe.

Van het Hogeſchool naar huis gekeerd, wierdt hij den 27 augustus 1670, tot Profeſor extraordinair in de geſchiedenis en welſprekendheid te *Harderwijk* beroepen, alwaar hij deze bediening met veel ijver uitoeffende tot op het noodlottige jaar 1672, wanneer hij, door den inval der krijgsbenden van den *Franſen* Koning LODEWYK DEN XIV, genoodzaakt wierdt *Harderwijk* te verlaten, en zig naar zijn vaderſtad *Arnhem* begaf, alwaar hij zonder enige openbare bediening in ſtilheid zig naarſtig in de wetenſchappen oeffende, ter tijd toe, dat hij op den 14 april 1681, tot gewoon Hoogleraar in de hiſtorien

en welſprekendheid aan het Gijmnaſium te *Deventer* werdt aangeſteld, in plaats van den geleerden Gysb. Cuyper; intusſen door zijn gewezen kollega Theod. Trigland, ten jare 1678 op den 2 julij, te *Harderwijk*, tot Doktor in de regten gepromoveerd zijnde. Te *Deventer* verbleef hij tot in 1693, wanneer hij door Curateuren van het *Franeker* Hogeſchool, aldaar tot Profeſſor in de hiſtorien en welſprekendheid wierdt beroepen, in de plaats van Jakob Perizonius, welke in die zelvde hoedanigheid naar *Leijden* was vertrokken. Hij deedt zijn intrede te *Franeker* den 22 junij van het zelvde jaar, en vervulde den aan hem vertrouwden leerſtoel gedurende het tijdvak van 33 jaren met allen roem, wanneer hij na een kortſtondig ongemak, den 16 december 1723, overleed, in den ouderdom van 76 jaren, 9 maanden en 6 dagen. De Hoogleraar Joh. Regius deedt zijne lijkoratie, waar in hij hem ſchildert, als een kundig, arbeidzaam Man, zagt van humeur, beſchaafd, omzigtig, geleerd en zeer ervaren in het vak der geſchiedkunde. Hij is ongehuwd geſtorven. De volgende lettervrugten van hem zijn in druk uitgegeven.

1. *Oratio inaug., de vera, quæ ex Litteris humanioribus ad ſocietatem tuendam redundare poteſt, utilitate. Daventr.* 1681. *in 4to.* 2. *Oratio de Sapientiæ & veræ eruditionis origine & incunabilis. Ib. in 4to.* 3. *Aantekeningen* over enige plaatzen van Suetonius, gevoegd in den tweeden druk van dien Schrijver, door Grævius uitgegeven. *Hagæ Com. & Ultraj.* 1690. *in 4to.* 4. *Lætitia publica ob adventum Opt. Max. Principis* Guilielmi III. *cum ſalvus & incolumis pridie Kal. Febr. in Bataviam appuliſſet. Habita ex auctoritate Nob. & Ampliſſ. DD. Conſulum Reip. Daventrienſis. Daventr.* 1692. *in folio.* 5. *Oratio inaug. de vero elegantiorum Litterarum uſu. Franeq.* 1693. *in folio.* 6. *De Namurco, cum Arce munitiſſima, expugnatis & deditione captis. Franeq.* 1695. *in folio.* 7. *Oratio funebris in obitum* Henrici Casimiri *Naſſavii Principis. Franeq.* 1697. *in folio.* 8. *Oratio in adventu Sereniſſ. Principis* Joannis Guilielmi Frisonis Nassavii, *cum ſtudiorum cauſa Leovardia Franequeram migraſſet. Franeq.* 1700. *in folio.* 9. *Oratio de rebus Patriæ, in qua monetur*

tur Juventus Academica, ut in ſuscipendis disciplinis, & capeſſenda republica virtutem majorum imitari velit. Franeq. 1704. *in folio.* 10. *Area victoriarum, ſeu conſpectus Anni* CIↃIↃCC.VI. *Franeq.* 1706. *in folio.* 11. *Oratio in memoriam Clar.* BERNHARDI FULLENII, *Matheſeos Profeſſoris. Franeq.* 1707. *in folio.* 12. *Oratio in acerbiſſimum interitum* JOANNIS GUILIELMI FRISONIS, *Arauſ. & Naſſaviæ Principis, mandatu Senatus Academici habita IV. die poſt exſequias prid. Kalend. Mart.* CIↃIↃCCXII. *Franeq.* 1712. *in folio.* —— E. L. VRIEMOET, *Athen. Friſ.* pag. 702–706. C. SAXI, *Onomaſt. liter.* Pars V. p. 613. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. III. pag. 266–269. *Boekz.* 1724. *a.* bl. 113–115.

COETS (HENDRIK), is, in het voorſte gedeelte van de XVIIIde eeuw, geweest Lector in de Matheſis te *Leijden*, en heeft in druk uitgegeven: 1. Verhandeling van de blakke Zonnewijzers / met platen / Leijden 1703. in 4to. 2. EUCLIDES, in het Latijn / en met vermeerderingen van W. LA BORDUS. Ib. 1752. in 8vo. Zijnde dit reeds de vierde druk van dit werkje. —— ABKOUDE en ARRENBERG, *Naamregiſter*, bl. 99.

COETS (HERMANUS), Konſtſchilder, te *Middelburg* geboren den 27 ſeptember 1663, heeft tot vader gehadt KOENRAAD COETS, en tot moeder ANNA SIMONS. In zijne jeugd leerde hij aldaar de grondbeginzelen der teken- en ſchilderkonst, onder opzigt van den vermaarden Meester N. BLYHOOFT; dan deze overleden zijnde, voor dat hij nog in ſtaat was op eigen wieken te drijven, begaf hij zig naar *Nijmegen*, en oeffende zig verder in de konst, en wel inzonderheid in het pourtraitſchilderen onder enen Engelsman, THUARDT genaamd; deze naar zijn geboorteland te rug gekeerd zijnde, begaf zig COETS ook weder naar zijn vaderſtad, alvorens egter enigen tijd in *'s Gravenhage* toevende, alwaar hij den handel in *Franſe* en *Engelſe* galanterijen leerde. Te huis gekomen, zette hij daar van een winkel op, en begaf zig in 't huwelijk; tien of elf jaren hieldt hij dien handel aan, in welken tijd hij nu en dan wel iets, doch van weinig aan-

belang, ſchilderde. Zijne nering hebbende laten varen, lei hij zig met de borst toe op het tekenen van ſchepen en zeegezigten, en ſlaagde hier ongemeen wel in, ſchoon hij nimmer het onderwijs van een leermeester daar in hadt genoten; hij vervaardigde verſcheidene grote ſtukken in dien trant, waar van 'er nog te *Middelburg* voor handen zijn, die in waarde en achting worden gehouden. Daarenboven verſtond hij de konst om niet alleen uit blokken houts, maar zelvs uit zamengevoegde plankjes, naar een juiste voetmaat en evenredigheid, fregatſcheepjes, jagten en andere vaartuigjes, met alle derzelver vereiſte tuigagie, zeer vernuftig en fraij ſamen te ſtellen. Ook ſtrekte zig zijne liefhebberij uit tot het plaatſnijden, waar van nog enige weinige overblijfzels, en daar onder ſommige ſtekelige ſpotprenten voorhanden zijn; doch het meeste muntte hij uit in het kopiëeren of naſchilderen van ſtukken door andere voorname Meesters vervaardigd. Omtrent het jaar 1719 verliet hij *Middelburg*, en zette zig met 'er woon te *Amſteldam* neder, alwaar hij nog in 1723 leefde. —— P. DE LA RUE, *Gelett. Zeeland*, bl. 298.

COETS (JAN WILLEM), geboren den 20 maart 1718, is geweest Predikant te *Zundert* en *Rijsbergen*, en is aldaar aan de kinderziekte overleden, den 11 junij 1759, in den ouderdom van 41 jaren en ruim 3 maanden, nalatende ene bedroefde weduwe en vier kinderen. 's Mans nagedagtenis wierdt gevierd met ene lijkreden, uitgeſproken door Ds. BOOT, Predikant te *Leur*. De ſchriften van hem door den druk gemeen gemaakt, zijn: 1. God en Godgeleerdheid nageſpoord. Dordr. 1754. 8vo. 2. Welgelukzaligheid van de genen die zig wel gedragen omtrent eenen Elendigen. Gorinch. 1756. 4to. 3. Klein licht in groote duiſternis of verklaring over vele plaatzen der H. Schrift betrekkelijk het lijden van JESUS CHRISTUS. Utr. 1758. in 4to. —— *Boeks.* 1759. *b.* bl. 125. ABKOUDE en ARRENBERG, *Naamregister*. bl. 99.

COETS (ROELOF) of KOETS, Konſtſchilder, wierdt geboren te *Zwolle* den 16 januarij 1655, en door zijn vader, me-

mede een Schilder, al vroeg in de gronden der tekenkonst onderwezen; daar na begaf hij zig onder het beſtier van den beroemden GERARD TER BURG, bij wien hij, alle zijne medeleerlingen, in minder dan een jaar tijds, voorbij ſtreefde; 't geen in plaats van hen tot een' edelmoedige drift tot navolging aan te ſporen, een nijdigen haat en afgunſt tegen hem in hunne gemoederen verwekte. Zijn Meester, die veel achting voor hem voedde, en wel zag, dat dezé wonde van onenigheid ongeneeslijk was, ried aan COETS ter ontwijkinge van zijne laffe benijders, zijn huis en onderwijs vaarwel te zeggen, en verder de beoefféning der konst naar het leven voort te zetten; met verzekering, dat hij 'er de vereiſte bekwaamheid toe hadt. Des hij op zijn 18de jaar zijn Meester moetende derven, egter denzelven de konst zo nauwkeurig hadt afgeloerd, dat hij van zijn pas ontluikend penseel rijkelijk kon beſtaan; en voorts in de konstoeffening van het pourtraitſchilderen, en het wel treffen met enen levendigen zwier, zo vlug en vaardig wierdt, dat zulks alle verbeelding te boven gaat; kunnende hij, zo als men verzekerd vindt, wel zes pourtraiten op enen dag doodverwen, en in die zelvde vaardigheid opſchilderen. Het eerſte konſtwerk, dat hem den weg tot zijn fortuin baande, was het ſchilderen van den Graav VAN DALWICH, benevens alle de Officieren van deszelvs regiment.

Deze Afbeeldzels voldeden dien Graav zo wel, dat hij onzen Konſtenaar in gunst bragt van Prins HENDRIK KASIMIR, Stadhouder van *Friesland*, die zo om deszelvs vaardigheid in de muzijk, als ongemene vlugheid in het ſchilderen, éne grote achting voor hem opvatte, en zig, benevens zijne gemalinne en kinderen dikwerf van hem heeft laten pourtraiteeren, tot volkomen genoegen van de Vorſtelijke familie en het gantſe Hof. Wijders heeft hij een oneindig getal Staatsiepersonen van den eerſten rang, nevens hunne aanzienlijke geſlagten, zo in *Friesland*, *Groningen*, *Overijſſel* en *Gelderland* afgemaald. Op de aanprijzing van den Heer BENTINK, Graave van *Pöiland*, ſchilderde hij WILLEM DE III, Koning van

Engeland, nevens een groot aantal Edelen van zijn gevolg, als mede ook den Graav VAN ESSEX en enige *Duitſe* Prinſen en Prinſeſſen, die zijne Majeſteit op 't *Loo* kwamen begroeten.

Het luisterrijk *'s Gravenhage* gaf mede voedzel aan zijn penſeel, door 't pourtraitteren van een menigte aanzienlijke lieden; daar onder uitmuntte een familieſtuk voor den huize WASSENAAR, en 't Afbeeldzel van den Raadpenſionaris HOORNBEEK, benevens dat van enige andere Regenten van ſteden en hunne nabeſtaanden.

Nimmer is hij onledig geweest in het ſchilderen van een oneindig aantal pourtraitten, 't geen men zegt wel tot 5000 geteld kan worden, en welke werkzaamheid hem bijgebleven is tot in zijn hoge jaren. Kort voor zijn dood wierdt hij ontboden bij den Heer DE NU, Burgemeester te *Deventer*, om deszelvs Afbeeldzel te ſchilderen; doch zo als hij hier mede bezig was, gevoelde hij zig niet wel, en ontbood zijnen zoon om hem af te halen, die hem naar *Zwolle* liet voeren; daar hij, naar ene kortſtondige bedlegering van weinig dagen, den geest gegeven heeft, en begraven wierdt den 28 junij 1725, 70 jaren bereikt hebbende. —— DESCAMPS, *Vie des Peintres*, Tom. III. p. 326. JOH. VAN GOOL, *N. Schouwb. der Konſtſchilders*, II. D. bl. 438–440. Allgem. Kunſtler Lex. 1779. ſ. 346.

COEUR (J. DE), moet waarſchijnlijk Notaris in *'s Hage* of daaromtrent zijn geweest, en teffens een Projectmaker; want daar is van hem in druk: 1. Stijl der Notariſſen. 's Hage 1744. in 8vo. 2. Plan tot oprigting van een Militair Ruweekſchool. Gorinch. 1747. in 8vo. 3. Project tot heffing van de gemeene Middelen. 's Hage 1749. in 8vo. —— ABKOUDE en ARRENBERG, *Naamregister*. bl. 99.

COIGNET (GILLIS), Konſtſchilder, een *Antwerpenaar* van geboorte, heeft in de XVIde eeuw geleefd. Na in zijne vaderſtad de gronden der konst geleerd te hebben onder geleide van enen ANTHONY PALERMO, bij wien hij was huisvestende, begaf hij zig reeds vroegtijdig naar *Italiën*, hebbende aldaar tot makker zeker perſoon, in de wandeling STELLO ge-

genaamd, met wien hij verscheidene werken heeft vervaardigd, als onder andersen te *Terni*, tusschen *Romen* en *Loreto* gelegen, ene kamer op den fransen trant in *grotesk* en een altaarstuk in *fresco*. Bij 't vieren der Pausselijke feestdagen geraakte STELLO ongelukkig aan zijn einde, want terwijl hij op de brug van het kasteel met aandagt stond te gluren naar het afsteken van een konstvuurwerk, trof hem een vuurpijl op de borst, die hem dood ter aarde deedt vallen. Verder bezogt COIGNET ook *Napels*, *Sicilien*, en andere deelen van *Italien*, schilderende verscheidene stukken in olieverf en in *fresco*. Ten jare 1561, kwam hij te *Antwerpen* te rug, en wierdt als lid in 't Schilders-gild, op de kamer *der Violieren* aangenomen, houdende zedert zijn verblijf in die stad, en zig doorgaans bezig met tapijten en andere stukken te schilderen; ook bediende hij zig nu en dan van de hand van KORNELIS MOLENAAR, in de wandeling *Schelen Neel* genoemd, om zijne gronden en verschieten te maken. Veel werkte hij voor Kooplieden, werdt zeer vermaard en doorgaans geheten GILLIS *met de Vlek*, om reden, zo als men verhaald vindt, van zeker lidteken op den wang, en 't geen met haair begreeid was, als dat van een muis, welk beestje zijner moeder, van hem zwanger zijnde, een' schrik op 't lijf gejaagd zou hebben.

Ten tijde van den Prins VAN PARMA, week hij om de raffen van het oorlog te ontgaan, naar *Amsteldam*, zette zig daar met 'er woon neder, en voer 'er niet kwalijk; eyter trok hij van daar, om welke reden blijkt niet, naar *Hamburg*, alwaar hij omtrent het jaar 1600 is gestorven.

COIGNET was een kortswijlig Man en vrolijk van aart, klugtig en fiks in zijn schilderen, bijzonder munte hij uit in de konst om de verwen naar behoren te mengen, en een bevallig koloriet te treffen; hij was op alles gevat, 't zij van beelden of landschappen, dieren, gevogelte, bomen, kruiden als anderzins. Ook hadt hij een zonderlinge manier om lagh gezigtjes te verbeelden, veeltijds daar enig gold in te pas brengende, om van het licht van kaars, fakkel of lamp, ene

meer levendige en natuurlijke nabootzing te geven; en ſchoon dit van enigen is berispt, die willen dat een Schilder alles met verf behoort uit te beelden, keuren anderen al goed, wat wel ſtaat, en 't oog der aanſchouweren best kan verſchalken. Met meer grond klaagt men over hem, dat hij zijner leerlingen kopijën voor egte ſtukken en zijn eigen werk verkogt, wanneer hij daar ſlegts hier en daar iet aan gedaan hadde.

Onder alle zijne leerlingen was geen van de minſten de zoon van enen KLAAS PIETERS, Goudſmit te *Amſteldam*, die al vroeg blijken gaf van bekwaamheid. Jammer was 't dat hij in zijne jeugd door ene uitterende ziekte naar 't graf gefleept werdt; gelijk dat lot ook deszelvs oudſten broeder trof, die mede een goeden opgang maakte. —— K. VAN MANDER, *Leven der Schilders*, I. D. bl. 332-334.

COIGNET (MICHIEL), is geboren te *Antwerpen* ten jare 1549, en geweest Wiskonſtenaar in dienst van de Aartshertogen ALBERTUS en IZABELLA; is getrouwd geweest aan MAGDALENA MARINUS, en ſtierf den 24 december 1623, in den ouderdom van 74 jaren. Hij heeft geſchreven: *Inſtruction de l'art de Naviger. Antv.* 1581. *in 4to.* Welk werkje hem in dien tijd veel lof verwierf. —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 890. *Nouv. Diction. Hiſt.* 1779. *in 8vo.* Tom. II. p. 283.

COITER (FOLKERT), geboren te *Groningen* in het jaar 1534, betoonde van zijne vroegſte jeugd af aan ene vurige begeerte om zig in de medicijnen te oeffenen. Om aan dien lust te voldoen, reisde hij, na in de eerſte beginzelen der wetenſchappen in zijn vaderland onderwezen te zijn, naar *Piſa*, om van de leſſen des beroemden GABRIEL FALLOPIUS, Hoogleraar in de ontleedkunde aldaar, gebruik te maken; deze naar *Padua* beroepen zijnde, volgde COITER hem, en bleef zijn onderwijs genieten tot aan zijn dood toe, welke voorviel den 9 oktober 1562. Zijne ſtudien geëindigd hebbende, oeffende hij dé praktijk in verſcheidene ſteden van *Duitsland*, *Italiën* en *Frankrijk*. De Regering van *Nuremberg* zij-

zijne bekwaamheid gehoord hebbende, beriep hem tot ſtads Doktor, op ene aanzienlijke jaarwedde. Hij liet dit beroep varen, om de legers naar *Frankrijk* te volgen, ten einde gelegenheid te hebben, om lijken te ontleden, en op ene volledíger wijze de oirzaken der verborgene kwalen te ontdekken. Hij ſtierf gedurende het waarnemen dier bezigheden in 1596, in den ouderdom van 66 jaren, na zig den roem verworven te hebben van een ſchrander Geneesheer, uitmuntend Chirurgijn en ervaren Ontleedkundige geweest te zijn. Daar is van hem in druk:

1. *De Cartilaginibus Tabulæ, Bononiæ*, 1566. *in folio.* 2. *Externarum & internarum principalium humani Corporis partium Tabulæ, atque Anatomicæ exercitationes, obſervationesque variæ: novis, diverſis, ac artificioſiſſimis figuris illuſtratæ, cum fig. Norimb.* 1573. It. *Lovan.* 1653. *in folio.* 3. GABR. FALLOPII, *Lectiones de particulis Similiaribus humani Corporis, ex diverſis exemplaribus à* VOLCHERO COITERO *collectæ. Accedunt, ejusdem* COITERI, *diverſorum Animalium ſceletorum explicationes, Iconibus artificioſis & genuinis illuſtratæ. Quæ omnia loco Appendicis Anatomicarum Exercitationum prius editarum inſervire utiliter poterunt, cum fig. Norimb.* 1575. *in folio.* De Geraamten der Vogelen en viervoetige Dieren welke men in dit werk ontmoet, zijn verwonderlijk ſchoon getekend en in het koper gebragt. 4. HENR. EYSSONII, *Tractatus anatomicus & medicus de Oſſibus infantis cognoſcendis, conſervandis, & curandis. Acceſſit* VOLCHERI COITERI *eorumdem Oſſium hiſtoria. Groningæ*, 1659. *in* 12*mo.* —— MELCH. ADAMI, *Vitæ Medicor.* p. 101. MANGETI, *Biblioth. Script. Medicorum.* Tom. II. p. 93. HALLER, *ad Boerhavii Methodum*, Tom. I. p. 258. 273. 469. *ed. Amſt.* 1751. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. VII. p. 381--383.

COITSIUS (JOHANNES), Predikant te *Nijmegen*, wierdt ten jare 1619 om zijne *Remonſtrantſe* gevoelens van zijnen post verlaten, en tekende de Akte van ſtilſtand. In 't vervolg ſcheidde hij zig ten enemalen van de *Remonſtranten* af, tekende de canons en wierdt weer Predikant onder de *Contraremonſtranten*. —— G. BRANDT, *Hiſt. der Reform.* IV. D. bl. 5. 9, 1003.

COIXIE of COXIE (MICHIEL), Konstschilder, geboren te *Mecheien* in het jaar 1497, was een leerling van BERNARD VAN ORLEY, en van jongs af genegen het gemene spoor zijner landgenoofdige medeburgeren voorbij te streven, dus hij veel vlijt ter leringe aanwendde.

De lust tot reizen bekroop hem reeds vroëg; hij zette zijnen koers naar *Italiën*, die algemene school voor jonge Konstenaars die zig grondig in de teken- en schilderkonst of beeldhouwkunde willen oeffenen; hier verbleef hij een geruimen tijd, en tekende 'er met enen naarstigen vlijt naar de werken van RAPHAËL, en andere voorname Meesters. Ook schilderde hij in de *St. Pieters-kerk* te *Rome*, ene verrijzenis van den Zaligmaker, *a la fresco*, dat is, in natte kalk, en in de *Duitse kerk* van *St. Marie del Pace*, en op andere plaatzen meer, verscheidene taferelen. Na zijn vaderland te rug kerende, bragt hij een *Italiaanse* vrouw mede, die hem ter degen op de haspel zat, en hem niet zelden door hare vermaningen aan den arbeid hieldt, en te weeg bragt, dat hij een konstrijk en welvarend man werdt; bij deze vrouw heeft hij enige kinderen verwekt; en, na deszelvs dood hertrouwde hij met ene andere, die kinderloos is, overleden. Toen hij 95 jaren bereikt hadt, kwam hij door een rampspoedig toeval aan zijn einde, want te *Antwerpen* bezig zijnde op het stadhuis te schilderen, hadt hij het ongeluk van 't steiger te vallen, en overleed kort daar na ten jare 1592. Onder zijne Beeldtenis die in prent uitgaat, leest men dit vierregelig vaars:

COXIUS *illustris pictor, Mechlinia cujus*
Patria, doctorum quae fuit artificum.
Hic magno pinxit, nam ZEUXIS *creditur esse,*
Carus divitibus, principibusque viris.

Zijn eerste en fraijste werk na zijne terugkomst uit *Italiën* was het grote Altaarstuk in de kerk van *Halsenberg*, twee of drie mijlen van *Brusel* gelegen, op 't welk een gekruisten CHRISTUS zo uitmuntend en weergaloos geschilderd was, dat menig Konstenaar van *Brusel* het kwam bezigtigen. Dat voor-

voortreffelijk ſtuk werdt in de *Nederlandſe* beroerten door enen THOMAS WERRY, Koopman te *Bruſſel*, die vele fraije zaken uit *Nederland* naar *Spanje* gebragt heeft, derwaard gevoerd, en aan den Kardinaal GRANVELLE voor rekening van Koning FILIPS verkogt. In de kerk van ST. GUDULA te *Bruſſel*, was ook een tafereel van COIXIE, verbeeldende het ſterfbed van MARIA, 't welk mede een zijner voortreffelijkſte werken was, en hier goedkoop, maar in *Spanje* duur verkogt wierdt; nog is in de zelvde kerk, door hem, in een Altaarſtuk, des Heren laatſte Avondmaal zeer fraij verbeeld. Te *Mechelen* hadt hij de deuren van het Altaarſtuk van ST. LUKAS door Mr. BERNARD VAN ORLEY geſchilderd, zeer konſtig bemaald, welke deuren de Aartshertog MATTHIAS, uit de *Nederlanden* vertrekkende, voor een duren prijs kogt en medenam. Het welgeſchilderde Altaarſtuk voor die van den Handboog in de *Lieve Vrouwen-kerk* te *Antwerpen*, was mede van zijne hand, behalven veel meer andere ſtukken, die op verſcheiden' plaatzen gevonden worden; want hij heeft geduurende zijn lang uitgerekte levensloop, zeer veel geſchilderd, 't geen hem zulk een ſchat van geld deedt verzamelen, dat hij onder anderen te *Mechelen* drie pragtige huizen of paleizen bezat. COIXIE ſchilderde nu en dan ook Kabinetſtukjes, die zeldzaam voorkomen, doch waar van 'er enkel op publijke verkopingen geveild zijn; zo als uit het werk van HOET blijkt, dat denkelijk van zijn laatſte penceelwerk zal geweest zijn, 't welk men verzekert dat zijne vroegeren arbeid in geene delen evenaart, zulks kan men beſluiten uit de lage prijzen waar voor die verkogt zijn.

In zijn besten tijd hadt hij een wonder bevallige en vloeijende ſchilderwijze, was ongemeen net en zuiver in zijne ſieraadjen, en wist aan zijne vrouwenbeelden ene lieffelijke bevalligheid bij te zetten, die ongemeen bekoorlijk was; doch hij was niet zeer rijk in *ondonnantie*, waar toe hij veeltijds zijne *Italiaanſe* modellen te baat nam; weshalven hij ook zeer knorrig wierdt op JEROEN KOCK, toen deze de zogenaamde *Schole van* RAPHAËL in prent liet uitgaan, waar uit hij

hij veel te pas gebragt hadt in het te voren gemelde Altaarstuk in de kerk van St. Gudula te *Brusfel*.

Wanneer hij een weinig beschonken was, en hij lustte wel een drop, bekrabbelde hij alom de muren met houtskool. Zeer vlug was hij, op zijn dreef zijnde, om iemand vaardig een geestig antwoord en een behendige streek te geven. Op zekeren tijd verzogt zijnde, vele fraije Ronden en andere dingen te zien, door een jong Schilder uit *Rome* medegebragt, die treurig klaagde dat zijne schouders hem nog door den medegebragten last gedrukt, zeer deden, vroeg hij of dat pak niet gemakkelijker voor in den borst dan op de schouderen hadt kunnen gedragen worden? over welke vraag zig de Jongeling grotelijks verwonderde, niet bezeffende, dat Coixie door den *boezem* het geheugen verstond, en daar mede te kennen wilde geven, dat het beter geweest ware, als een bekwaam Meester in de konst te rug te keren, dan met den arbeid van anderen beladen. —— K. v. Mander, *Leven der Schilders*, I. D. bl. 314--316. A. Houbraken, *Schouwb. der Ned. Schilders*, I. D. bl. 25, 26. Ger. Hoet, *Naamt. van Schilderijen &c.* I. D. bl. 96. 334. 605. II. D. bl. 260. Allgemeines Kunstler Lexicon. 1779. f. 161.

COLENERS (ROSIANA), geboren te *Dendermonde*, is geweest ene Digteres van den zelvden stempel als Anna Byns, van wie zij ene tijdgenote en vriendinne was, ingevolge het verhaal van Markus Vaernewyck in *suis Monumentis lib. I. Belg. Antiquit.* Zij stierf omtrent het jaar 1560, en is begraven in de *Lieve Vrouwe-kerk* van hare geboorteplaats, zo als Lindanus en Sweertius getuigen. Een menigte losse vaarsen zien van haar het licht. —— J. F. Foppens, *Bibl. Belg.* p. 1084.

COLERI (JORIS DE), was ten jare 1635 Luitenant van de Schutterij in *'s Gravenhage*, zo als blijkt uit den Penning hier onder beschreven. Bij de Burgers van genoemde plaats was namelijk in gebruik, om jaarlijks des nagts, na welken de eerste dag van mei zijn begin neemt, voor de Raadkamers,

CASPAR DE COLIGNI,
Admiraal van Frankrijk.

Het planten der Meijſtaken is in gebruik gebleven tot op de omwenteling, die ten jare 1795 in ons eertijds zo gezegend bloeijende, doch thans door een gantſen zamenloop van rampvolle gebeurtenisſen, zo laag gezonken vaderland, is voorgevallen, en door de *Franſen* bewerkt. Dit onderſcheid heeft egter ten aanzien van deze Meijſtaken, zedert het jaar 1712, plaats gevonden, dat de opregting daar van, niet meer door den wagthoudenden Luitenant van dien nagt, maar met vastgeſtelde beurten geſchiedde, en dat in plaats van een zilveren penning, uit de overſchietende gelden, aan ieder die deel aan het planten dier ſtaken hadt gehadt, een zilveren lepel werdt geſchonken. —— GER. VAN LOON, *Nederl. Hiſtorie*. II. D. bl. 224, 225.

COLJERS (JUSTINUS), wierdt ten jare 1666 als Reſident wegens de *Bataafſe* Republijk naar *Konſtantinopolen* gezonden, tot onderhouding van vriendſchap, en tot bevordering van 't belang des koophandels in het *Turkſe* rijk, daar de handel met *Venetiën* toen ten tijde afgebroken was. COLJERS vertrok in julij derwaarts, rijkelijk voorzien van geſchenken voor den Groten Heer zelven, en voor de aanzienlijkſten des Rijks. Zijn tijtel wierdt ook eerlang in die van Ambasſadeur veranderd; en ſchoon het hem gelukte, in zijne handeling zo volkomen naar wens te ſlagen, dat hem alles wat hij begeerde, wierdt toegeſtaan; zo hieldt het egter tot in ſeptember 1680 aan, eer hij met Sultan MAHOMET DEN IV. het verdrag van Koophandel en Scheepvaârt vernieuwde, welk in vroeger tijd tuſſen de *Porte* en de Staten geſloten was. Bij 't verdrag dat nu gemaakt werdt, verklaarde de Sultan: „ dat de *Neder-*
„ *landſe* Koopliedèn geenen tol ſchuldig zouden zijn van de
„ daalders en het goud, welk zij in het *Turkſe* rijk bragten,
„ en van de andere waren niet meer dan drie ten honderd.
„ 't Zou hun ook vrijſtaan, *katoen*, *katoenen-garens*, *karduanen*,
„ *waſch* en *huiden* te kopen; welke handel te voren alleen
„ aan de *Franſen* vergund geweest was. Zij zouden nimmer
„ tot ſlaven gemaakt mogen worden, alſchoon zij op vijande-
„ lijke

„ lijke ſchepen gevonden werden. De Staten zouden in de
„ havens van het *Turkſe* rijk, met name, in *Kairo*, *Alex-*
„ *andrië*, *Aleppo*, *Tripoli*, *ái Sorea*, *Smirna* en *Scio*, Konſuls
„ mogen ſtellen, en dezelven mogen veranderen, naar hun
„ welgevallen; welke Konſuls, nevens der Staten Ambasſa-
„ deurs te *Konſtantinopolen*, regtſpraak hebben zouden over de
„ geſchillen, tusſen de *Nederlanders* voorvallende. De *Neder-*
„ *landſe* Kooplieden, mogten bij uiterſten wil, beſchikking
„ maken over hunne goederen. Zo zij vrijwillig verklaarden
„ *Turks* geworden te zijn, zouden de koopmanſchappen, wel-
„ ken zij van anderen onder zig hadden, hun, terſtond, af-
„ handig gemaakt, en zulken, die last van de eigenaars toon-
„ den, overgeleverd worden. De *Algierſe* kapers in *Neder-*
„ *landſe* havens inlopende, zouden heusſelijk bejegend, en,
„ des noods, van krijgs- en ſcheepsbehoeften voorzien wor-
„ den; waar tegen zij geen *Nederlandſe* ſlaven zouden mogen
„ maken. Zelvs zouden alle *Nederlandſe* ſlaven, te *Algiers*
„ of elders in het *Turkſe* rijk gevonden wordende, terſtond in
„ vrijheid geſteld worden. De *Nederlandſe* goederen, op vij-
„ andelijke ſchepen, en de vijandelijken, op *Nederlandſe* ſche-
„ pen gevonden wordende, zouden niet verbeurd verklaard
„ worden." Behalven dezen, vervatte het verdrag, welk in 't geheel uit *zes-en-vijftig* leden beſtondt, nog vele andere punten, allen ſtrekkende, om de Ingezetenen van dezen Staat dezelvde vrijheden in 't ſtuk van den Koophandel toe te ſtaan, welken, ſedert enigen tijd, door de *Franſen* en *Engelſen*, genoten waren.

COLJERS in het vaderland te rug gekeerd, gaf in 't licht: Dagverhaal van zijne Reize naar het Turkſche Rijk / benevens eene Beſchrijving van het geen 'er gedurende zijn Gezantſchap / alhaar is voorgevallen. 's Gravenhage 1686. in 4to. —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 782. DU MONT, *Corps Diplom.* Tom. VII. p. 4. L. v. AITZEMA, *Zaken van St. en Oorl.* VI. D. bl. 638--651. WAGEN., *Vad. Hiſt.* XIII. D. bl. 372, 373. XV. D. bl. 54, 55.

CO-

COLIGNY (GASPAR DE), de IIde van dien naam, onder de Graven VAN COLIGNY, Heer van *Chatillon-Sur-Laing*, was de zoon van GASPAR DE COLIGNY, Marſchalk van *Frankrijk*, en van LOUISA DE MONTMOREREY, geboren den 16 of 17 februarij des jaars 1517, en wierdt in het leger opgevoed; hij gaf van zijne jeugd af aan zo veel proeven van verſtand en dapperheid, dat hij niet alleen voor enen der grootſte Krijgshelden zijn's vaderlands gehouden, maar zelv om zijne verdienſten en beminnelijke hoedanigheden tot Ridder van 's Konings orden en de aanzienlijkſte ambten des rijks, bevorderd wierdt; zijnde geweest Landvoogd van *l'Isle de France*, van *Pikardiën*, van *Artois*, van *Havre de Grace* en van *Honfleur*, algemeen Bevelhebber over het *Franſe* voetvolk, en Admiraal van *Frankrijk*. Onder FRANCISCUS DEN I, Koning van *Frankrijk*, vondt hij zig tegenswoordig bij het ontzet van *Landreci* ten jare 1542; en, twee jaren later, in den bloedigen veldſlag van *Cerijoles*. In 1550 wierdt hij door Koning HENDRIK DEN II. naar *Engeland* gezonden, ten einde den vrede te ſluiten, waar toe de *Engelſen* door de berenning van *Boulogne* genoodzaakt wierden; van hier te rug gekomen, woonde hij het oorlog in *Duitsland* bij. In 1553, hadt hij het bevel over de voorhoede van het leger, dat door genoemden Koning in perſoon in *Flaanderen* aangevoerd wierdt; en veel bragt hij in 1574 toe, tot de overwinning bij *Renti* behaald.

In de *Nederlanden* werdt ten jare 1556 de veldtogt geopend door een aanſlag op *Douai*; de Admiraal COLIGNY zogt zig, bij verraſſing meester van die ſtad te maken, en hier toe meende hij goede gelegenheid te hebben, doordien hem aangebragt was, dat op den nagt van *drie Koningen* avond, de Burgerij van die veſting door onmatig gebruik van drank in dronkenſchap verzopen lag; ten dien einde het berigt van enen Kluizenaar volgende, die op den naasten heuvel bij de ſtad woonde, rukte hij met een wakkeren hoop volk derwaarts; en de aanſlag zoude ook gelukt hebben, had niet een oud wijf, toen de ſtormladders reeds gehegt

hegt waren, door een ontijdig geſchreeuw op het gerugt dat zij hoorde, alles in rep en roer geſteld, en dus zijnen wel aangelegden aanſlag verijdeld; door een onverſchoonbare wraakzugt gedreven, overviel hij in zijnen aftogt de ſtad *Lens*, en liet de ongelukkige inwoners daar van uitplunderen en de ſtad verbranden. Niet lang hier na werdt hij te *St. Quentin* benevens zijn broeder DANDELOT gevangen genomen, maar deze ontſlipte het, met 's nagts onder ene tent door te kruipen, doch COLIGNY werdt naar *Antwerpen* gevoerd, daar hem de koorts aangreep en zes weken bij bleef; ten einde zijne zwaarmoedigheid te verzetten, las hij vlijtig in den Bijbel, 't geen van die uitwerking was, dat hij aan het Roomſe geloof vaarwel zeide, dat der Gereformeerden omhelsde, en naderhand een der voornaamſte Hoofden, en een ijverig Beſchermheer van de *Hugenoten* in *Frankrijk* is geworden. Van *Antwerpen* werdt hij naar *Sluis* in *Flaanderen* gevoerd, en eindelijk in het volgende jaar gelost.

Toen de bekende zamenzwering van *Amboiſe* begon uit te bersten, wierdt hij door den Koning ten Hove ontboden, hij zuiverde zig aldaar volkomen van het vermoeden als of hij 'er een deelgenoot van zoude geweest zijn, en ſprak zeer rondborſtig over de gemene bezwaren; vervolgens leverde hij in de vergadering der Staten te *Fontainebleau* vergaderd, uit naam der *Hugenoten* een ſmeekſchrift in, tot bevordering der vrijheid van godsdienst. Doch aangezien de twist eerlang tot openbare feitelijkheden uitborst, vatte hij mede de wapenen op, koos de zijde van de *Hugenoten*, en is tot aan zijnen ongelukkigen dood toe de warmſte beſchermer en verdediger daar van geweest. In het zelvde jaar was hij tegenswoordig bij den ſlag te *Dreux*, alwaar hij enig verlies onderging, doch kort daar op bemagtigde hij met hulp der *Engelſen*, genoegzaam gants *Neder-Normandijën*.

Ten jare 1568, toonde hij opentlijk, dat hij niet alleen de zaak der *Hugenoten* in *Frankrijk* toegedaan was, maar ook dat hij die der *Nederlanderen* ter harte nam; want het was door zijne bezorging, dat COCQUEVILLE, een Edelman uit *Normandijën*,

met 7 à 800 man, ten dienſte van WILLEM DEN I. Prins VAN ORANJE, een inval in *Artois* ondernam, welke egter van geen gelukkigen uitſlag gevolgd wierdt. Niet alleen griefde hun deze mislukking, maar hij geraakte zelvs bij deze gelegenheid in groot gevaar van met den Prins VAN CONDÉ, door 's Konings benden, gevangen genomen te worden, om 't welk te ontgaan, hij verpligt wierdt naar *Rochelle* te vlugten. Ook werdt hij als Bevelhebber der *Hugenoten*, in 1569, bij *Jarnak* geſlagen, 't welk aanleiding gaf, dat hij 't beleg van *Poitiers* moest opbreken, en ten gevolge hadt, dat hij andermaal bij *Montaucour* de nederlage kreeg. Omtrent ter zelver tijd beroofde hem het Parlement van zijne waardigheid als Admiraal, liet zijne beeldtenis aan den galg hangen, en verklaarde hem teffens vogelvrij. Dan zo vele rampen, de een den ander als 't ware op de hielen volgende, waren niet beſtand om zijne ſtandvastigheid in het onderſteunen van zijne partij aan 't wankelen te helpen, maar vuurde eerder zijne pogingen aan om die met alle mooglijke middelen bijſtand te verlenen. Ook onderſteunde hij de *Nederlanderen* met zijnen verſtandigen raad, en 't werdt aan zijn doorzigt in de zaken welke in dat tijdvak voorvielen, toegeſchreven, dat Prins WILLEM DE I, zijn geluk en de bevrijding der bedrukte *Nederlanders* bedoelende, te rade werdt, het geluk der wapenen ter zee te beproeven, en aan enige gevlugte Edelen, Kooplieden en anderen, lastbrieven te geven, om met ſchepen, door ſommigen voor eigen rekening, in zee gebragt, op vrijbuit te varen; 't welk, gelijk men weet, door het innemen van den *Briel* gevolgt zijnde, het middel in Gods hand is geweest, waar door de grondſlag tot herſtelling der *Nederlandſe* Vrijheid gelegd is.

Na het ſluiten van den vrede in 1570, begaf zig COLIGNY naar zijn goed te *Chantillij*, en leefde daar enigen tijd zonder aan het Hof te verſchijnen, in die zelve rust en genoegen welke het landleven in deugdzame harten verwekt, en welkers aandoeringen en geneuglijke bezigheden, ons zo treffend door de zoetvloeijende pen van den naïven Digter CATS uit

ei-

eigen ondervinding wordt afgemaald. Ten laatſten werdt hij door tokkelende vleijerijen, onder voorwendzel der huwelijksverbindtenis van HENDRIK DE IV, Koning van *Navarre*, met MARGARETHA DE VALOIS, des Konings zuster, en om zijne raadgevingen mede te delen over den gewaanden oorlog met *Spanje*, uit zijne aangename wijkplaats ten Hove gelokt, en kwam in 1571 bij den Koning, te *Blois*, van wien hij met uitbundige tekenen van vriendſchap wierdt ontvangen; en die hem teffens ook vele gunſten bewees, want hij werdt niet alleen in alle zijne eerambten herſteld, maar daar te boven nog met de vergoeding van alle zijne geledene ſchaden beſchonken, en ten aanzien van de bekommering die hij voor zijn zelvs veiligheid voedde, door de dierbaarſte betuigingen uit 's Konings eigen mond voortvloeijende, gerust geſteld.

Enige maanden aan het Hof getoefd hebbende, keerde hij naar zijn aangenaam buitenverblijf te rug, met inzigt om aldaar zijne nog overige dagen in rust en vrede onder de verlustigende beſchouwing van de dagelijks afwisſelende bezigheden van den Landman, zo opleidende om in een deugdzaam hart GOD verheerlijkende gedagten te doen opwellen, en met een gerusten blik het naderend einde van zijnen loopbaan te kunnen beſchouwen, door te brengen. Dan hoe ijdel zijn 's menſchen voornemens! hij was voorbeſchikt om den kelk zijner rampſpoeden tot den droesſem toe te moeten ledigen; een deerlijk lot wagte hem te *Parijs*, dat hij met geen mooglijkheid ſcheen te kunnen ontwijken. Terwijl hij te *Chantillij* was, onderhield de Koning een vertrouwlijke briefwisſeling met hem, en wist door zijne vriendelijke veinzerijen, onder het verzinnen van allerleij voorwendzelen, hem op nieuw uit zijne ſtille rustplaatze ten Hove te lokken, alwaar hij met geen minder blijken van achting en vriendſchap wierdt ontvangen als de vorige keer. Eindelijk bragt men het door listig verzonnene voorwendzels zo verre, van hem naar *Parijs* te trekken, niettegenſtaande de ernſtige waarſchouwingen van zijne vrienden en naastbeſtaanden, die het onweer zagen aankomen; doch al hun bidden en ſmeken werkte niets op hem

uit. Zijn gerust geweten en deugdzaam hart kost zig niet verbeelden, dat men te midden zo veel betuigingen van achting en vriendſchap, in ſtaat zoude zijn, hem enig leed te berokkenen; hij ging dan zonder enige agterdogt te voeden, rustig naar die hoofdſtad. Na een kort verblijf alhier, gebeurde het dat hij van de *Louvre* komende, door een heimelijken ſchoot op hem gedaan, wierdt gekwetst. Dit ſchelmſtuk verwekte grote ontſteltenis onder de geloofsgenoten, waar van 'er zig velen der aanzienlijkſten in dit rampzalig tijdvak te *Parijs* bevonden; ten Hove veinsde men deze godvergetene daad ten hoogſten te verfoeijen; ja de dubbelhartigheid van den Koning ging zo verre, dat hij den Admiraal in perzoon kwam bezoeken, hem zijn grievend leedwezen betuigde, en verzekerde, niet te zullen rusten, voor dat de pleger was ontdekt en naar verdienſten geſtraft. Doch dit was ſlegts het voorſpel van 't treurtoneel dat COLIGNY ſtondt te betreden, want op den nagt van den 23 augustus, *St. Bartels* dag voorgaande, volgde den *Parijſen moord*, het gruwelijkst wanbedrijf dat immer door een Vorst is bedreven, en die zo lang 'er eeuwen zullen voortrollen, de naam en het aandenken van KAREL DEN IX. in vervlockinge zal doen zijn. Het was in deze noodlottige nagt, dat COLIGNY, zijn ſchoonzoon TELIGNY, verſcheidene andere aanzienlijke Edelen, en meer dan 10000 menſchen wierden vermoord. De Admiraal lag te bed, toen den Hertog VAN GUIZE aan 't hoofd van 't moordrot, zijn huis beſtormde en daar met geweld inbrak. Het gerugt horende, ſtondt de Admiraal op, ſchoot een nagttabbaard aan, en ging dus tegen een muur leunen, om zijn gebed te doen, waarin hem zijn Predikant MARLIN behulpzaam was. Intuſſen kwamen de Beulen met alle geweld de trappen oplopen, en ſtonden gereed de kamer daar hij zig bevond in te ſtuiven; COLIGNY dit horende, keerde zig ogenblikkelijk tot de zijnen, en ſprak hen met de grootſte bedaardheid dus aan: „ Ik zie nu ten duidelijkſten wat men voornemens is. Den „ dood heb ik nimmer gevreesd, maar reeds voor lang ver„ wagt, dus ben ik wel getroost. Ik ben gelukkig dat ik in

„ Go-

„ God sterf, en door zijne genade hoop heb op het eeuwige
„ leven. Menschenhulp is thans nodeloos, daarom mijne
„ vrienden, bergt zo doenlijk uw leven, op dat gij geene
„ lotgenoten moogt zijn van mijn ongeval, en ik vroeg of laat
„ door uwe weduwen en wezen gevloekt worde, als deoirzaak
„ van ulieder rampspoed. De bijstand van God op wien ik
„ vertrouwe, is voor mij voldoende, ik bevele mijne ziel
„ aan zijne barmhartigheid." Nauwlijks hadt hij deze korte reden uitgesproken, of zekeren *Duitzer*, met name BESME, kwam met een gantse bende verzeld, zijn kamer instuiven; deze vroeg aan den Admiraal: *zijt gij* COLIGNY? waar op hij zonder ontroering te doen blijken, antwoordde: „ ja, ik ben
„ de man; maar gij ô Jongeling, ontzie mijne grijze haairen;
„ dan hoe gij 't ook maakt, gij zult mijn' tijd niet verkor-
„ ten." Onder het uitspreken van deze woorden, wrong hem de wrede BESME het staal in den borst, herhaalde zulks meermalen, teffens zijne misdaad verzwarende met den braven man een slag met zijn kling dwars over het aangezigt te geven; de' anderen ook deel aan den moord willende hebben, mishandelden hem zo lang tot dat hij nederzeeg en op den grond viel. De Hertog VAN GUIZE, een doodvijand van COLIGNY, benevens de Groten zijner aanhang, bevonden zig op de plaats om naar den uitslag te wagten. De eerstgemelde riep BESME toe, of het al verrigt was? waar op dees liefst antwoordde: *ja. Dat kan ik niet geloven*, sprak toen ANGOULEME, *of mijn eigen oogen moeten het zien, werpt dan het ligkaam naer beneden*; zulks geschiedde, en het wierdt nog zieltogende door de moorders uit het venster gesmeten. Doordien nu het aangezigt genoegzaam onkenbaar was van het bloed door de slag met den kling veroirzaakt, veegde ANGOULEME het met zijn zakdoek af, en ziende dat het waarlijk den Admiraal was, sprong hij op van vreugde, schopte het ontzielde ligbaam met den voet, en toen op straat lopende, riep hij met luider stemme: *Wel begonnen, Kameraten! al voort! al voort! de Koning heeft het bevolen!* inmiddels klepte de klok van het paleis, 't welk tot teken was gesteld om het moorddadig treurtoneel

te openen; men toog toen zo ijsſelijk aan het moorden, dat op ſommige plaatzen het bloed langs de ſtraten ſtroomde. Het lijk van den Admiraal werdt der woede van het kanailje ten prooi gegeven, en, na gedurende drie dagen lang, op de ſchandelijkſte wijze misbandeld te zijn, te *Montfaucon* aan den galg gehangen. Zijn neef, de Graav VAN MONTMORENCI, liet hem heimelijk afnemen, en te *Chantillij*, begraven. Men wil dat zijn hoofd van den romp wierdt geſcheiden, en naar *Rome* aan den Paus gezonden; het gezigt daar van zal niet minder aangenaam voor zijne Heiligheid geweest zijn, als dat van JOHANNES DEN DOPER voor de Hoere HERODIAS. Dan ſchuiven wij het gordijn voor deze jammervolle gebeurtenis, waar van het omſtandig geſchiedverhaal bij verſcheidene Schrijvers voor handen is. Het klein doch uitmuntend werkje, getijteld: *Memoires du Sieur* DE PONTIS, 2 *tom. in* 12*mo.*; die ik meen dat een tijdgenoot van hem geweest is, verdient 'er over gelezen te worden.

COLIGNY mogt te regt den naam van *Christen Held* dragen, die een geleerd Man hem toekent. Hij was deugdzaam, godsdienſtig, meewaardig, vriendelijk en beleefd, dan wist zig ook daar zulks te pas kwam, op zijn tijd te doen gelden. In het veld was hij een dapper Krijgsman, die geen gevaar kende, en het ogenblik van beraad op zijn juiste tijd wist werkſtellig te maken. In de raadzaal was hij een NESTOR, en zijne verſtandige gevoelens, wierden ook doorgaans met een gewensten uitſlag gevolgd. In het midden van zijn gezin, was hij een tederbeminnend egtgenoot, een liefderijk vader, een goed meester; in een woord, hij bezat alle die hoedanigheden van geest en hart, welke in de ware betekenis een braaf Man uitmaken. De enigſte daad die zijn karakter ſchijnt bevlekt te hebben, is het wrede lot dat hij de inwoners van *Lens*, ten jare 1556, deedt ondergaan. Dan het ſchijnt dat het vloekwaardige Oorlogs-monſter, die het hartelijk te wenſen ware dat met haar gantſe vernielende ſtoet, voor eeuwig in den diepſten afgrondskolk verzonken lag, behalven hare andere verfoeijelijke hoedanigheden, daar te boven nog de verwoedde eigen-

eigenſchap bezit om het Schaap in een Tijger te herſcheppen, en den zagtaartigſten Man in een Wreedaart. Een treffend voorbeeld behalven dat van COLIGNY, ontmoeten wij in een later tijdvak der geſchiedenis, ten aanzien van den groten TURENNE; dezen als een losgebroken Tijger, zien wij ten jare 1674 in den ongelukkigen *Paltz*, alles doen verwoesten en door de vlammen verteren, daar wij hem in zijn huiſelijk leven bezoekende, een vriendelijk, meedogend, verpligtend, ten hoogſten gezellig mens aantreffen, die het leed zoude doen een kind te beledigen. Tot ſtaving van het welk, wij dit merkwaardig voorbeeld van hem vinden opgetekend: „ In „ een luchtig zomergewaad uit een glasraam van zijn vertrek „ liggende, gaf een zijner knegts, denkende een makker van „ hem voor te hebben, een harden klap op zijn dunne linnen „ broek: de knegt, zo dra de Krijgsheld zig omkeerde, zij„ nen misſlag bemerkende, wierp zig vreesſelijk ontſteld aan „ zijne voeten, en zeide met een bevende ſtem: *ach*, „ *Mijnheer! vergeef het mij, ik dagt dat het* CHARLES *was:* „ *Wel*, antwoordde TURENNE zeer bedaard, *al ware het* CHAR„ LES *geweest, hadt gij zo hard niet behoren te ſlaan*; en hier„ mede was 't afgedaan."

COLIGNY begaf zig ten jare 1547 in 't huwelijk met CHARLOTTA LAVAL, bij welke bedvriendin hij drie zonen teelde, die alle in hunne tederſte jeugd zijn overleden; een zijner dogters maakt het onderwerp van 't volgende Artijkel uit. Het Afbeeldzel van onzen Held, door REIN. VINKELES zijn konſtrijken etsnaald in het koper gebragt, vindt men hier nevens geplaatst. —— THUANI, *Hiſt. ſui temp.*, Tom. I. p. 514 &c. STRADA, *de Bello Belgico*, Tom. I. p. 23. BOUCHET, *Vie & Hiſtoire de* GASP. DE COLIGNY. P. BOR, *Ned. Hiſt.* I. D. bl. 15, 16. *druk van* 1679. MEERIS, *Ned. Verſten*, III. D. bl. 238. 387. 401. 404. 407. 411. WAGEN., *Vad. Hiſt.* VI. D. bl. 13. 18. 268. 308. *Land- en Stad-Bibliotheek, onder de zinſpreuk* UTILE DULCI, II. D. bl. 308. En meer andere Geſchiedſchrijvers.

COLIGNY (LOUISA DE), ene dogter van den bovenſtaanden en van CHARLOTTA LAVAL, behoorde tot die klaſe van Vrouwen, welke men om haar hart en zielshoedanigheden anderen ten voorbeelde met ruimte kan aanprijzen; zij wierdt geboren in het jaar 1553, en huwde, nog zeer jong zijnde, aan den Heer TELIGNY, een voornaam Edelman in *Frankrijk*, die in den noodlottigen *St. Bartels* nagt van het jaar 1572, benevens haar vader op de deerlijkſte wijze werdt vermoord, en zij dus in het zelvde tijdſtip, weduwe en vaderloos geraakte; een wrede ſlag voorwaar, die haar teder hart ook ten gevoeligſten trof, en enkel door hare moed, nedrige onderwerping aan de wille der Voorzienigheid, en de troostrijke middelen welke deugd en godsvrugt opleveren, konde gelenigd worden.

WILLEM DE I, Prins VAN ORANJE, van zijne derde gemalin CHARLOTTA DE BOURBON, den 5 meij 1582, door haar overlijden geſcheiden zijnde, en gewoon, den laſt zijner veelvuldige zorgen, door en in het gezelſchap van ene tedere en vriendelijke egtgenote en in de huwelijksliefde te verzagten, begaf zig ten vierdemale voor het egtaltaar, en verbond zig plegtiglijk op den 11 april 1583 te *Delft* aan deze deugdzame vrouwe, die zeer ſchoon was, doch klein van ſtatuur; zij beminden elkanderen tederlijk, doch hadden geen lang genot van deze liefde, doordien dee's Vorst in het volgende jaar, op den 10 julij, het zelvde lot onderging dat haren vorigen gemaal en vader was te beurt gevallen. Hare rouwe was groot over dit grievend verlies, maar bij de troostgronden welke haar de godsdienst verleende, voegde zig de liefde voor het pand dat zij van haren beminden WILLEM hadt overgehouden, en in een zoontje beſtond van omtrent zes maanden oud, zijnde den 29 januarij 1584 geboren, naderhand door zijne dappere krijgsbedrijven en gematigdheid in de geſchillen van den godsdienst, welke ons gemenebest in zijne jeugd hebben geteisterd, onder den naam van FREDERIK HENDRIK zo luisterrijk bekend. Aan de opvoeding van dit geliefde kind beſteedde zij ook alle hare zorgen en vlijt. Even zo als zij in

hare

hare eerſte weduwenſtaat door haar voorbeeldig gedrag, godsvrugt en vriendelijkheid, de achting en liefde van groot en klein tot zig hadt getrokken, gedroeg zij zig even zo na haren tweeden ramp, afgeſcheiden van hem, die zij niet minder, dan haar eerſte gemaal bemind hadt. Hare zoon tot een jongeling opgegroeid, en in alle de wetenſchappen en lighaamsoeffeningen onderwezen die aan een Vorst betamen, trok zij met hem naar *Frankrijk*, ten einde hem aldaar zoeken te bevorderen, doch de middelen die zij daar toe te werk ſtelde behaagden den Koning geenzins, en dus hadt dit den uitſlag niet die zij 'er zig van beloofd hadt; zij keerde in 1608 naar *'s Hage* te rug, en deedt benevens OLDENBARNEVELD haar best om Prins MAURITS tot vreedzame gevoelens en het aannemen van 't Beſtand over te halen, 't welk ten laatſten ook gelukte; doch waar toe niet weinig medewerkte, een brief des Konings van *Frankrijk*, die hem ronduit verklaarde, in geval van oorlog, geen onderſtand te kunnen geven; en nog meer de toeſtemming van 's Lands Advokaat, dat men, gedurende het Beſtand 30000 man behoorde te onderhouden.

Prins FREDERIK HENDRIK was ten jare 1620 nog op den togt naar den *Paltz*, toen zijne moeder, die, in april te voren, naar *Frankrijk* vertrokken was, te *Fontainebleau*, in ene krankte viel, die haar, op den 9den oktober, uit het leven rukte. De togt haars enigen zoons maakte haar, terwijl zij 't bedde hieldt, angſtig en zeer bekommerd. Zij geraakte in de waan, dat men hem, die, zeide zij, te voren ook, om de zaak der *Remonſtranten*, in gevaar geweest was, naar den *Paltz* zondt, om hem ter ſlagtbank te brengen. Zo ver liep de zorg dezer tedere moeder. Zij hadt in *Holland* zijnde, den *Remonſtranten*, met name UITENBOGAARD, grote gunst toegedragen, en heeft des onaangezien, bij de ene en andere partije, den naam van ene godsdienſtige, beleefde en minzame Prinſesſe nagelaten. AUBERY getuigt van haar: „ dat er nimmer „ volmaakter ziel bij iemand huisveste, en ook niemand meer„ der opregtheid bezat dan deze Vorſtinne. Dat zij geduren„ de de grote onenigheden, tusſen Prins MAURITS haren be-

„ huwd zoon, en OLDENBARNEVELD, altoos de zijde van den „ laatſten hieldt, om dat zij van oirdeel was, dat die het „ meeste regt op zijne zijde hadt, en dat zij al haren vlijt „ heeft beſteed, om het leven van dien Grijsaart te beſcher- „ men." Hier door wierdt zij ook door enige *Contraremonſtranten* door onverdraagzame drift vervoerd, met zulke hatelijke kleuren geſchilderd, dat zij, t'enigen tijde door *Delft* rijdende, met ſlijk geworpen, en voor *Arminiaanſe Hoer* geſcholden werdt. Haar lijk gebalſemd, naar *Holland* gevoerd zijnde, werdt egter in meij des volgenden jaars, in deze eelvde ſtad, in 't graf van haren overleden egtgenoot, Prins WILLEM VAN ORANJE, bijgezet. ——— AUBERY, *Memoires*, pag. 197 *& ſuiv.* BAUDARTIUS, *Memorien*, XII. B. bl. 69. GER. BRANDT, *Hiſt. der Reform.* IV. D. bl. 394--399. BEAUFORT, *Leven van Prins* WILLEM DEN I, III. D. bl. 575. 687. 758. WAGEN., *Vad. Hiſt.* VII. D. bl. 499. 510. IX. D. bl. 423. X. D. bl. 407.

COLIN (ALEXANDER), een konſtig Beeldhouwer, is in de XVIde eeuw te *Mechelen* geboren. Door hem is de pragtige Grafnaald vervaardigd, ter gedagtenis van Keizer MAXIMILIAAN DEN I, en in de *Franciskaner kerk* te *Inſpruk* opgerigt. Boven op dezelve, vertoont een metalen ſtandbeeld den Keizer, knielende tuſſen vier andere beelden, die vier deugden afbeelden, in diergelijk metaal. Aan het Praalgraf zelvs, zijn in verheven werk uit wit marmer gebeiteld, de voornaamſte daden van MAXIMILIAAN. Ook ziet men in 't kasteel *Ambras*, nabij die ſtad, en insgelijks in het *Tijrolſe* gelegen, in de heerlijke Konstkamer die men daar ontmoet, een overſchone kas of kabinet uit Cederhout vervaardigd, allerheerlijkst met rank- en beeldwerk in 't verhevene gebeiteld van den voortreffelijken arbeid dezes Meesters; en in het Boekvertrek van het zelvde kasteel, de gegraveerde kopere platen van dezen Konſtenaar, verbeeldende de hier voor beſchrevene graftombe van Keizer MAXIMILIAAN, die nergens te koop gevonden wordt. COLIN bloeide inzonderheid

heid ten jare 1565. —— JOH. GEORG KEYZLER, *Reize door Duitsland enz.* I. D. bl. 23. 39. Allgemeines Kunſtler Lexicon. 1779. f. 167.

COLIN DE NOLA (ANDRIES), een Beeldhouwer te *Antwerpen*, van welken men in de *Lieve Vrouwen kerk* van die ſtad een heerlijk grafteken ontmoet uit Albast gebeiteld, dat hij voor zig zelven hadt vervaardigd. Van voren is het kind JESUS afgebeeld, zittende op de ſchoot van de Moedermaagd MARIA. Dit ſtuk is uitnemend ſchoon gewerkt, en de konst die 'er in doorſtraalt, is ongemeen. Hij bloeide ten jare 1620; en is ook bekend, door het ſchone Pourtrait 't welk ANT. VAN DYK van hem heeft gemaakt, en dat door den beroemden B. SODE in 't koper is geſneden; men vindt het in de beroemde verzameling van 100 Pourtraitten naar dezen konſtrijken Meester in 't koper gebragt. —— DESCHAMPS, *Voyage pittoresque. Paris.* 1768. *in* 8vo. Allgem. Kunſtler Lexicon. 1779. f. 167.

COLINS (DAVID), Konſtſchilder, geboren te *Amſteldam*, ſchilderde 't meest Bijbelſe hiſtorien, en inzonderheid zulke waarin een groot gewoel van Beeldjes te pas komt; als onder anderen daar ISRAËL het Manna opgadert, of daar MOSES de dorſtende Hebreërs drenkt door 't water uit de Steenrotze enz. —— WEYERMAN, *Hiſt. der Ned. Schilders*, III. D. bl. 160.

COLINS (PIETER), Heer van *Heetvelde*, zoon van JAN COLINS, Heer van *Ter Meeren* en van JANNA AUSMANS, wierdt geboren te *Enghuien* een ſtad in *Henegouwen* in 1554. Zijn jeugdigen letterloop ten einde zijnde, ging hij naar *Bourges*, onder den beroemden CUJACIUS in de regten ſtuderen. In zijn vaderland te rug gekeerd, wierdt hij Bailjuw van *Enghuien*, en heeft vervolgens nog verſcheidene andere aanzienlijke ambten bekleed. Hij is tweemalen getrouwd geweest; voor de eerſtemaal huwde hij met ANNA TRICART, welke den 10 april 1610 ſtierf; waar na hij hertrouwde met JOHANNA D'OFFIGNIES, zo wel als de vorige een meisje van het eerſte fatzoen. Hij ſtierf

den

den 3 december 1646, meer dan 90 jaren bereikt hebbende, en liet een talrijk kroost na, waar van heden nog afſtammelingen in wezen zijn. Daar is van hem in druk: *Hiſtoire des choſes les plus mémorables advenues en Europe depuis l'an* MCXXX, *jusques à noſtre ſiecle, digérées & narrées ſelon le tems & ordre, qu'ont dominé les Seigneurs d'Enghuien, terminez ès familles de Luxembourg & de Bourbon, depuis Meſſire* HUGUES D'ENGHUIEN *jusques au trépas funeſte de* HENRY IV, *Roy de France & de Navarre, cinquieme & dernier Seigneur dudit Enghuien de la maiſon Royale de Bourbon. Mons* 1634. 4*to. Seconde Ed. Tournay* 1643. 4*to.* —— BRASSEUR, *Ill. Hann. ſidera*, p. 122. VAL. ANDR., *Faſt.* p. 207. LE ROY, *Gallo-Brab.* p. 57. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 964. *Suppl. aux Trophées de* BUTKENS, Tom. II. p. 317. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. X. p. 337--341.

COLIUS (JAKOB), een zusterszoon van ABRAHAM ORTELIUS, is geboren te *Antwerpen* den 1 januarij 1563; na alvorens in de eerſte letteroeffeningen in zijne geboorteſtad onderwijs te hebben genoten, heeft hij waarſchijnlijk te *Leuven* in de medicijnen geſtudeerd; waar na hij *Engeland* bezoekende, zig te *London* met 'er woon heeft gevestigd, daar hij met veel voordeel koophandel in kwik heeft gedreven, teffens de oudheidkundige wetenſchappen beoeffenende. Daar is van hem in druk: 1. *Syntagma Herbarum encomiaſticum. Lugd. Batav.* 1606. *in* 4*to.* 2. *De ſtatu Civitatis Londinenſis, peste laborantis. Mediob.* 1604. *in* 4*to.* 3. *Paraphraſis Pſalmi* CIV *&* CXXVII. *Ib.* 1626. *in* 12*mo.* —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 510.

COLLART (ADRIAAN en JAN), vader en zoon, zijn beide konſtige Plaatſnijders geweest, die in de *Nederlanden* te huis hoorden; de vader is op het bloeijendſte werkzaam geweest van 1534 tot op 1555. Hij heeft vele Platen met de etsnaalde vervaardigd, die ook vrij aartig bewerkt zijn; voor de besten daar van houdt men, zijne *Jagten* en *Viſserijen* naar de tekeningen van JOHANNES STRADAN, en een ſtel van 42 ſtuks Prenten, welke zeer ſchone Paarden afbeelden, naar den zelvden Meester. Zijn zoon JAN, heeft de afbeeldingen

der

der Hertogen van *Braband* zeer konſtig in 't koper gebragt, gevolgd naar de ſchone ſchilderſtukken van OCTAVIUS VAN BEEN; en nog benevens DIRK HALLE 40 ſtuks prentwerk, geſneden naar tekeningen van genoemden STRADAN. JAN overtrof zijn vader verre weg in de konst, ook werkte hij meestal zuiverder. —— BASAN, *Diction. des Graveurs*, 3 Tom. *Paris* 1767. *in* 8vo. Allgem. Kunſtler Lexicon. 1779. ſ. 161.

COLLART (ANTHONY), bekleedde ten jare 1636, den rang als Admiraal bij de *Duinkerkers*. In dat zelvde jaar geraakte hij met den *Zeeuwſen* Bevelhebber JOHAN EVERTSEN, omtrent *Dieppe*, in een hevig gevegt, hebbende COLLART drie, en EVERTSEN eerst twee, doch naderhand vier ſchepen onder zig. De ſlag duurde drie volle uren; een *Duinkerker* werdt in den grond geſchoten; een tweede ontkwam het met de vlugt; doch de derde werdt nevens den Admiraal en Vice-Admiraal overweldigd, en opgebragt.

Terwijl COLLART te *Middelburg* gevangen zat, wierdt 'er een aanſlag op *Vliſſingen* ontdekt, waar van hij kennis hadt gedragen. LA MOTTE, een *Fransman*, ſedert enige jaren op de vrije nering, voor *Zeeuwſe* rekening, gevaren hebbende; werdt nu gebruikt tot een Kustbewaarder, door de Staten. Hij was, voorheen, in vijandelijken dienst geweest, en, voor enige jaren, van *Amſteldam*; waar hij gewoond hadt, met een breed getuigſchrift der Walſe Kerke, te *Vliſſingen* gekomen, alwaar hij ſedert geſtadige briefwiſſeling met den vijand hadt gehouden, en eindelijk met COLLART den aanſlag op *Vliſſingen* ontworpen; zijnde daar toe door hun bepaald de dag van den 14den augustus. LA MOTTE, in zee zijnde, hadt zig in ſchijn, door de *Duinkerkers* laten nemen, en was van zins, met vijf welbemande Fregatten, te *Vliſſingen* in te lopen, en de ſtad daar men op geen verraad verdagt was, te overweldigen. Ten einde geen argwaan in te boezemen, hadt hij 't gerugt laten lopen, dat door hem drie vijandelijke prijzen waren vermeesterd, die hij te *Vliſſingen* zou opbrengen. Doch hij en zijne *Duinkerkers*, werden door het eskader van JOH. EVERT-

EVERTSEN ontmoet, die hem noodzaakte, te *Oostende* te havenen; door welk toeval, de aanſlag die op den volgenden dag bepaald was, uitlekte. Een Kajuitwagter van LA MOTTE, 't geheim aan boord ontdekt hebbende, maakte zig 't zoek te *Oostende*, en begaf zig, van daar over *Sluis*, naar *Vliſſingen*, daar hij alles uitbragt; LA MOTTE, uit het wegblijven van den Kajuitwagter, of uit nadere berigten, beſluitende dat zijn toeleg ontdekt was, liet het ſteken; en hieldt zig ſedert, zeer waarſchijnlijk, aan 's vijands zijde.

Wat van den Admiraal COLLART verder is geworden, heb ik geen ſpoor van gevonden, maar wel, dat zijn zoon, 't welk een berugt *Portugees* Kaper-Kapitein was, in oktober 1658, te *Hamburg* binnen liep, 't geen hier te Lande euvel wierdt opgenomen, en hun Hoog Mogenden daar over hunne klagten aan den Raad van die ſtad toezonden; zeggende: „ dat daar COLLART nu zo langen tijd aldaar gelegen, en zijn „ Fregat wel toegerust hadt, zij verwagt hadden dat de Raad „ van *Hamburg* hem zoude bevolen hebben, te vertrekken; „ doch zulks niet geſchied zijnde, verzogten zij, dat hij mogt „ aangehouden worden; dat verder hun Hoog Mog. met geen „ minder bevreemding was voorgekomen, dat de Raad met „ goede ogen hadt aangezien, dat de zelvde Kaper aldaar „ zijne Prijzen opgebragt, de geroofde goederen ontladen en „ verkogt, en zig, om hunne ingezetenen verder te benade„ len, op nieuw toegerust hadt."

Deze COLLART hadt alvorens hij in *Portugezen* dienst trad, tot de *Spanjaarden* behoord, doch om de verdiende ſtraf over een begaan misdrijf te ontduiken, was hij van daar gevlugt; alvorens zulks gebeurde, hadt hij een *Hollands* Koopman te *Hoorn* wonende, op een ſchendige wijze van enige goederen beroofd, en na gedane uitſpraak, zig bij ſchuldbrief verbonden, denzelven kost- en ſchadeloos te zullen ſtellen; doch hier aan nog niet in zijn geheel voldaan zijnde, verzogt de *Hoornſe* Koopman aan de Regering van *Hamburg*, arrest op den perſoon, het ſchip en de goederen van COLLART. FREDERIK VAN DORP, Heer van *Maasdam*, buitengewoon Gezant

aan

aan het Hof van *Zweden*, bevondt zig toen ter tijd in deze ſtad, en ondersteunde op last van hun Hoog Mogenden dit verzoek; voerende onder andere redenen, daar toe aan: „ dat „ het grote verwijdering bij hun Hoog Mogenden zou ver„ oirzaken, indien daar niet aan voldaan werdt, alzo den „ Ed. Raad in zulk een geval, niet verſchoonbaar konden „ gehouden worden, van weigeringe om regt te oeffenen; „ dat hij wel geenen last hadt om te dreigen, en zulks ook „ ſtreedt met zijn imborst, maar dat hij verzogt, de Raad „ wilde de bedreiging van den *Portugezen* toeſchrijven aan den „ aart van die natie; en daarentegen de regtmatigheid van de „ zaak zelve in ogenſchijn houden, en diensvolgens aan de „ ernſtige en notabele tusſenkomst van hun Hoog Mog. plaats „ geven; en dat bijaldien mogt goedgevonden worden, een „ comparitie voor Kommisſarisſen te bevelen, dat COLLART „ als dan mogte genoodzaakt worden daar voor te verſchijnen, „ en ook intusſen belet, dat zijn ſchip zig niet mogt begeven „ van onder het gebied van *Hamburg*, of van de rivier." Voorts gaf de Gezant, alvorens hij ſloot, nog ene conſideratie aan de hand, te weten: „ dat het ſchip geenzints, in ei„ gendom aan den Koning van *Portugal* behoorde, maar dat „ gemelde Koning van zijne commisſie, alleen een gedeelte „ van den buit trok, als een deelhebber of ſcheepsreder; en, „ dat zodanige Commisſievaarders in *Frankrijk* bij den Koning „ nu ter tijd werden gedesavoueerd, en ſtrengelijk te dier oir„ zake, zelvs aan het leven, werden geſtraft."

De Regering van *Hamburg* met reden bedugt, dat het gedane verzoek inwilligende, de goederen en ſchepen van hare ingezetenen in *Portugal* zouden worden ontrust en aangehouden, gaf den 19 oktober tot antwoord: „ dat geene Overheid „ in de verpligting ſtondt, om tusſen vreemdelingen, hare „ jurisdictie niet onderworpen, arrest te verlenen; inzonder„ heid wanneer het te dugten ſtondt, dat uit zodanig arrest „ een publijk en partikulier gevaar te wagten was; dat de „ Gezant zulks zelv' zoude moeten toeſtemmen; waarom de „ Magiſtraat hem verzogt, haar gedrag bij hun Hoog Mog.

„ te

„ te verſchonen." Ook ſchreven zij zelven aan hun Hoog Mogenden; „ dat zij den Kaper met zijne Prijzen, in zee ge„ nomen, de *Elve* opkomende, hadden laten aanzeggen, „ weder te vertrekken, en dat zij hem niet zouden toelaten „ enige Prijzen aldaar op te brengen, of te laten verkopen; „ dat hij daarop zijne originele kommisſiebrief van den Ko„ ning vertoond, en daarenboven verzogt hadt, dat hij als „ neutraal, op een neutralen ſtroom komende, het regt der „ volken mogt genieten; dat hij de Prijzen van zig hadt doen „ vertrekken, en een *Hollands* ſchip ontſlagen hadt; dat het „ onwaar was dat de *Hamburgers*, zig door het kopen van „ zijne goederen of prijzen bevoordeeld hadden, en dat aan „ hem ook niet was toegeſtaan, zig op nieuw te equiperen; „ dat zij zouden zorgen, dat hij aan niemand op de *Elve* eni„ ge ſchade toebragt."

Om verdere aanzoeken voor te komen, lieten zij hem terſtond onverhinderd vertrekken; waar over de *Hamburgers* door zijne aanhoudende roverijen, in het vervolg reden kregen van zig grotelijks te beklagen. Doch 't ging COLLART naar 't gemene ſpreekwoord: *de kruik gaat zo lang te water tot dat zij breekt;* want hij wierdt ten jare 1661, door de Kapiteinen MANGULAAR en KORN. EVERTSEN genomen en in *Zeeland* opgebragt. Aan hunne Hoog Mog. gevraagd zijnde, wat men in *Zeeland* met hem doen zoude, was het antwoord: *kort en goed regt.* Grotelijks ſtrekte tot bezwaar van COLLART, dat hij op neutrale ſchepen geroofd hadt, hebbende zelfs een ſchip aan de *Hamburgers* ontnomen, en tot een kaperſchip toegerust. Men behoefde dus niet lang te raadplegen, welke ſtraffe hij verdiend hadt dat aan hem uitgeoeffend wierdt; dan de vraag was: *of een Regter bevoegd is, de misdaad te ſtraffen van een vreemden aan een vreemden buiten zijn territoir begaan?* Hier kwam bij, dat de Ambasſadeur van *Portugal* zig voor hem in de bresſe ſtelde, en verzogt, dat hij naar krijgsgebruik mogt gehandeld worden; het een en ander werkte zo veel uit, dat de zaak onafgedaan bleef, en COLLART inmiddels in de gevangenis kwam te ſterven. —— *Brieven van* N. REIGERSBERGEN

van

van den 25 *aug. en* 1 *ſeptemb.* 1636. *in 't Verv. op 't Leven van* H. DE GROOT, bl. 88, 89. v. D. SANDE, *Ned. Hiſt.* bl. 194. L. v. AITZEMA, *Zaken van St. en Oorl.* II. D. bl. 342–350. 353–356. IV. D. bl. 265, 266. 765. WAG., *Vad. Hiſt.* XI. D. bl. 236, 237.

COLLART (GASPAR), geboren in het laatſte gedeelte van de XVIde eeuw, is 30 jaren lang Opperſtalmeester geweest van ISABELLA KLARA EUGENIA, Landvoogdeſſe der *Spaanſe Nederlanden*, en was teffens Opziener van de wilde Paarden die in het bosch van *Soignij* bij *Brusſel*, aangefokt wierden. Hij heeft geſchreven: *Receuil & abregé, contenant les qualitez de toutes les parties de la Bouche du Cheval, la curioſité du Cheval leger, le d'évoir du Maitre d'Eſcurie; les receptes pour les maladies des Chevaux &c. Bruxel.* 1627. *in* 12*mo.* —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 327.

COLLART (NIKLAAS), geboortig van *Gouda*, is geweest Officiaal te *Emmerik;* hij ſtigtte op den 13 julij 1656, ene beurſe tot het bevorderen der ſtudie van iemand zijner bloedverwanten; met bepaling, wanneer 'er voorwerpen uit zijne namaagſchap ontbraken, 'er een ander bekwaam jongeling mede zou begiftigd worden; latende de beſchikking over deze liefdegift, aan den tijdelijken Pastoor van zijne geboorteſtad. —— IGNAT. WALVIS, *Beſchrijv. van Gouda*, I. D. bl. 223.

COLLEMA (JOHAN VAN), in het Burgerkinderen weeshuis te *Breda* opgevoed, was ten bekwamen tijde, met den gewonen uitzet, en enige honderd guldens, hem aanbeſtorven, uit dat huis gegaan, en hadt zig vervolgens naar *Londen* begeven, alwaar hij door de draijkonst en koophandel, veel geld overwon. Ten jare 1737 overleden zijnde, beſprak hij ene ſom van 5000 ponden ſterlings, of 55000 guldens, om geſteld te worden, onder bewaring van enige leden der *Nederduitſe* kerk te *Londen*, met begeerte, dat de hoofdſom altoos in haar geheel zou blijven, terwijl LIDIA KATRYNA, Hertogin *van Chandois*, haar leven lang, de vrugten moest trekken; en

dat, na haar overlijden, deze ſom zou uitgekeerd en beſteed worden, aan zodanige perſonen, en tot zulke gebruiken, als hij, door enig geſchrift, onder zijn hand en zegel, zou bevalen. Dit geſchrift was den gemelden Kerkenraad ter hand geſteld, met een opſchrift, dat het niet, dan na den dood der Hertoginne, mogt geopend worden. Zij overleedt ten jare 1751; waarop de Kerkenraad het verzegeld geſchrift opende, en daar in een geſloten brief vondt, waar van het opſchrift hoſtemd was aan Regenten van het Burger weeshuis te *Breda*, met bijgaand verzoek, dat hetzelve hun mogt gezonden, en volgens derzelver antwoord en bevelen gehandeld worden, omtrent het verkopen der fondzen, door het overlijden der Hertoginne, thans vervallen. De Regenten zagen met zo veel bevreemding als genoegen deze aanzienlijke erfmaking, en vonden een nader verzegelden brief, behelzende de voorwaarden, op welken dezelve, hun zou ter handen geſteld worden. Zij moesten naamlijk, op de ontvangst, 5000 guldens uitkeren, aan het arme Kinderhuis, daar ter ſtede, en de overige 50000 guldens aanleggen, om uit de vrugten daar van 's jaarlijks, op een beſtemden dag, aan alle kinderen in het Burgerkinderen weeshuis, zo meisjes als jongens, een halven rijksdaalder te geven, beſprekende voorts aan elk kind, zonder onderſcheid van ſexe, bij het uitgaan uit het huis, boven 't geen zij anders ontvingen, 100 guldens; met de nodige daarbij bepaalde voorzorge, tot in ſtandhouding der hoofdſomme, in gevalle, door de menigvuldigheid der kinderen, de vrugten niet mogten toereiken tot de gehele volkomene beſtemde uitgave, en de handelwijze, omtrent het overſchot, indien dit mogt plaats hebben. Op den 13 oktober 1752, geſchiedde de eerſte uitreiking; en ſtelden de Regenten den doopdag des weldoeners vast, om zijne liefdadigheid, op eene vrolijke wijze, zig te herinneren, latende een zilveren Beker, met gepaste cieraden, daar toe vervaardigen; gelijk ook het wapen van COLLEMA, met voeglijke bijſchriften op de Regentenkamer, ter eeuwige gedagtenisſe van dit gelukkig en erkentelijk Weeskind, werdt opgehangen. — *Nederland.*

landſe Jaarboeken, 1752. bl. 58. *Vad. Hiſt.* XXII. D. bl. 65–67.

COLLEN (FERDINAND VAN), Heer van *Gunterſtein* en *Tienhoven*, Hoofd-Officier en Raad der ſtad *Amſteldam*, geſproten uit een voornaam geſlagt, 't welk in voornoemde ſtad de aanzienlijkſte eerambten heeft bekleed, en ook nog afſtammelingen van zijn, was de zoon van JEREMIAS VAN COLLEN en Vrouwe VAN UFFELEN, afkomſtig uit een zeer oud *Brabands* ſtamhuis. Hij heeft de veldtogten van de jaren 1706, 1707 en 1708, de roemrijkſte van den gantſen oorlog, die door den vrede van *Utrecht* ten jare 1716 wierdt beſloten, als Gedeputeerde te velde met geen minder roem bijgewoond, dan hij in verſcheidene andere bedieningen voorheen reeds hadt verkregen. In 't jaar 1694 was hij Raad in de Vroedſchap van *Amſteldam*, twee jaren later Schepen, en in 't vervolg voorzittend lid van der Schepenen bank dier magtige koopſtad geworden, hij wierdt in den jare 1706, ingevolge den voorſlag der Staten van *Holland*, op ene wedde van 75 guldens 's daags, door hunne Hoog Mog. den 5 maart niet alleen tot haren Gedeputeerden te velde voor dat jaar aangeſteld, maar nog den 26ſten dier zelve maand, als daar toe door de Staten van *Holland* benoemd, tot buitengewoon lid in die vergaderinge ontvangen, om zig tot de uitvoeringe van de ware mening hunner Hoog Mog., ſtaande het aan hem opgedragen bewind in 't leger, des te bekwamer te maken. Aldus op die wijs tot in meij alle de beraadſlagingen der algemene Staten hebbende bijgewoond, nam hij den 11den dier maand van dezelven afſcheid om zig naar 't leger te vervoegen, en wierdt des, na hij den gewoonlijken eed tegen het ontvangen van giften en gaven hadt afgelegd, door hunne Hoog Mog. veel heil op zijne aanſtaande reize toegewenst, en hem het alom betragten van 's lands dienst ten duurſte aanbevolen. Nauwlijks was hij in 't leger aangekomen, of gaf nevens zijne Medegedeputeerden de Heren RHEDE en GOSLINGA aan hun Hoog Mog. kennis, dat 'er geen hospitaal, of veldkas in 't leger was, dat geene posterij

gelijk in de vorige veldtogten, als nog was geregeld, mitsgaders dat het hoofd van den krijgsraad, de Fiskaal, de algemeen Provoost, de Wagenmeester, benevens zeer vele hoge en nog groter getal Onderbevelhebberen afwezig waren; egter behaagde het den Heme!, onaangezien dit gebrek, zo merkelijke zege bij *Rammelié* aan de wapenen van den Staat te verlenen, die federt nog van zeer veel andere voordelen, ftaande dien veldtogt gevolgd wierden. Bij alle welke voorvallen de gemelde VAN COLLEN zodanig beleid, het zij in Staats- het zij in de Krijgszaken, liet blijken, dat men goedvondt aan hem de zelvde zwaarwigtige bedieninge ook in de twee volgende veldtogten op te dragen. En zekerlijk, deze van hem opgevatte verwagting, was niet ijdel, want hebbende door zijnen raad en gedrag te voren niet weinig de overwinning te *Oudenaarde* bevorderd, liet hij federt geene mindere dapperheid in het voortzetten van het bijna hopeloos geworden beleg van *Rijsfel* blijken; zulks als men op den 19den ſeptember eerst mondeling bij hem zeer ſterk tot het opbreken der belegeringe aandrong, ter oirzake 'er reeds 20 Batailjons ſtaande de aanvegtingen genoegzaam verſmolten waren, dat de vijand het een of ander beleg ſtond te ondernemen, dat het onſtuimig herfstweer eerstdaags te wagten was, dat de gevangens ſterker dan de bezetting binnen *Aath* waren, dat 'er geen brood langer dan tot den 8ſten van oktober in 't leger, en in tegendeel daarin niet alleen zeer groot gebrek aan geld, maar zelv geene genoegzame voorraad tot het agtervolgen van het beleg der ſtad alleen, waar toe ten minſten nog 18 dagen vereist wierden, voor handen was, zo heeft hij niet alleen ſtraks mondeling, maar vier dagen later bij geſchrift, daar toe met meer nadruks wederom zijnde aangemaand, onder betuiging dat men wegens de beweegredenen om het beleg te moeten opbreken, aan de Heren HEYNSIUS en SLINGELAND, als hunne vrienden reeds geſchreven hadt, ook ten tweedemaal alle die voorgewende zwarigheden, op den 25ſten ſeptember, ondersteund door de Heren HARDENBROEK, REEHTEREN, WELVELDE Heer van *Zalk*, met gelijke ſtandvastigheid ſchrif-

te-

telijk opgelost en wederlegd, waar bij de Graav VAN REEDTEREN aannam aan 't leger het nodige brood te zullen verzorgen, 't welk hij ook met enen loffelijken ijver uitvoerde; zulks het beleg wierdt agtervolgd, en dit aldus genoegzaam aanleiding, eerst tot deszelvs veroveringe, en sedert nog tot de verdere in dien veldtogt behaalde voordelen gegeven heeft. Invoege de Heer VAN COLLEN thans het genoegen hadt van beladen met den roem dier wel gelukte standvastigheid in volle gezondheid, tot die van zijnen huize te rug te keren, en dit hem weer aanwakkerde om in dankbare erkentenis wegens de gelukkige volvoering van het aan hem opgedragene driejarige veldbewind een Penning ter gedagtenis te laten munten, en daar mede alle de aan zijn huis genodigde bloedverwanten en verdere disgenoten ter gedagtenis te vereeren. Het zij ons gegund ter loops aan te merken, dat zonder de verdiensten van dezen verheven Staatsman in het minst te willen bezwalken, egter de grote loftuitingen die 'er op dit gedenkstuk aan hem in ruime mate toegezwaaid worden, hoe wel verdiend ook, egter bevalliger geweest en meerder indruk op de nakomelingschap zouden gemaakt hebben, indien door een andere hand dan wel door de zijne waren uitgereikt. De voorzijde van dezen Penning is bestempeld met de geharnaste beeldtenis van den driejarigen Gedeputeerde te velde; terwijl op den voorgrond der tegenzijde, zijn gekroond wapenschild is geplaatst met lauwrier- en andere zegetakken verlierd enz. Het opschrift van beide de zijden, in het latijn daar op geplaatst, levert dezen aaneengeschakelden zin in het nederduits uit: FERDINAND VAN COLLEN, *Heer van* Gunterstein, *Heer te* Tienhoven, *Hoofd-Baljuw en Raad van* Amstelдam; *zijnde Gemagtigde der algemene Staten van het* Verenigde Nederland *in het Leger der Bondgenoten, heeft hij in de jaren* 1706, 1707 *en* 1708, *zeer dapper en wijslijk de gemene zaak door zijnen raad beleid, den Veldslag van* Ramellie *bijgewoond, en zijnde de vijanden verjaagd, en bijnaar drie gewesten veroverd, is door hem de nederlaag der* Françoisen *bij* Oudenaarde *bevorderd, en hij, na dezelven bij* Wijnendaal *afgeweezen*, Rijssel en

zijn ſlot gewonnen, Bruſſel *ontzet*, en Gent *herwonnen waren*, *zegepralende bij de zijnen wedergekeerd.*

In het jaar 1709 wierdt de Heer VAN COLLEN Hoofd-Officier van *Amſteldam*, en, na dat ambt tien jaren bediend te hebben, eindelijk in 't jaar 1727, gelijk ook vijf jaren daar na nog voor de tweedemaal, tot groot genoegen van de meeste inwoonderen van die magtige koopſtad, Burgemeester. Hij is gehuwd geweest aan MARIA DE BORDES, bij wie hij twee zonen heeft verwekt, FERDINAND en BOUDEWYN, die beide ook met zeer veel lof de voornaamſte regeringsposten in hunne vaderſtad hebben bekleed. —— BUTKENS, *Troph. du Brabant*, Tom. II. p. 140. G. v. LOON, *Ned. Hiſtoriep.* IV. D. bl. 557–560.

COLLEN (HERMAN), een ijverig Roomsgezinde in *'s Hertogenbosch*, zette zig met zijnen aanhang, ten jare 1579, heftig tegens de *Utrechtſe* vereniging aan, want na dat die door aandrang van de Gereformeerde ingezetenen door de Regering was afgekondigd, zette hij de zijnen aan, om zig naar het ſtadshuis te begeven, en de Regering bekend te maken, dat zij zig naar dié *Vereniging* niet wilden ſchikken. HERMAN, die enige van zijnen aanhang die gewapend waren bij zig en bewogen hadt derwaards te gaan, omtrent het ſtadshuis komende, wierdt 'er door iemand van de zijnen, zonder voorafgegaan teken van vijandſchap, onder den hoop van vergaderde Burgers geſchoten, waar door drie of vier van het Schermers gilde, alvorens zij enigen tegenweer doen konden, dood bleven. Hier door raakte de Burgerij handgemeen, en wel met zulk een bitterheid, dat binnen een half uur, omtrent 40 van weerskanten gedood, en 120 gekwetst werden. De woede ging zelvs zo ver, dat de Heer VAN LOKEREN, die zig naar de markt begeven hadt, en vele andere gegoede lieden, werks genoeg hadden, om hen te bevredigen. —— J. H. VAN HEURN, *Beſchr. van 's Hertogenb.* II. D. bl. 120.

COLLEY (ÆGIDIUS), uit een aanzienlijk *Luiker* geſlagt geſproten, begaf zig eerst tot den krijgsdienst, doch die levens-

venswijze voor hem te woest zijnde, gaf hij zig over aan 't beoefenen der letteren, bezogt verscheidene Akademien van *Frankrijk*, en naar *Luik* te rug gekeerd zijnde, omhelsde hij de orden der Kruisbroeders. Het volgende digtstuk ziet van hem 't licht: *De quatuor Hominis Novissimis*, *Leodii* 1630. in 8vo. —— J. F. Foppens, *Bibl. Belg.* p. 28.

COLLOT D'ESCURY, is de naam van een zeer oud en aanzienlijk geslagt, van oirsprong uit *Pikardijën*, doch dat zig naderhand in *Bretagne* heeft gevestigd, en van daar in de *Bataafse* Republijk en in *Ierland* zig heeft neergezet. De bewijzen van deszelvs grijze oudheid zijn onder de regering van Lodewyk den XIV, Koning van *Frankrijk*, vernieuwd, als zijnde de alleroudste en egte stukken, daar toe betrekkelijk, in den oorlog met de *Spanjaarden*, en wel in de belegering van *Amiens* ten jare 1589 door den brand van 't adelijk huis *d'Escurij*, bij die stad gelegen, meest vernield. De nog overige kwamen aan de moeder van André Collot d'Escury, na zijns vaders dood hertrouwd met een Rooms man, des Mardaus genaamd, die dezelve uit een dweepzugtigen Godsdienstijver, mede aan de vlammen opofferde. Deze André Collot, Heer van *d'Escurij* en *Landtsvan*, was Edelman bij Lodewyk de XIV, en volgens akte van den 28 meij 1650 Gouverneur van de stad en kasteel *Quentin* in *Bretagne*; hij trouwde in 1640 met Magdalena de la Primandais, welk geslagt bekend is onder de Edelen van *Frankrijk*, ten tijde van Hendrik den IV. Na de intrekking van het Edikt van *Nantes* ten jare 1685, wierdt hij door de bittere vervolgingen die de Gereformeerden in *Frankrijk* moesten ondergaan, genoodzaakt dat Rijk te verlaten, en nam zijn toevlugt tot de *verenigde Nederlanden*, vestigende zijne woonplaats te *Nijmegen*, alwaar hij in het jaar 1686 is gestorven, nalatende verscheidene kinderen, waar van de oudste zoon, Daniel Collot d'Escury, Ritmeester was in dienst van *Frankrijk*, alwaar hem in den oorlog zijn arm werdt afgeschoten, om 't welk hem de Koning met een pensioen begiftigde.

Hij trouwde den 19 meij 1677 met ANNA KATRYNA DE LA VALETTE. Om de zelvde reden als zijn vader, wierdt hij ten jare 1685 genoodzaakt zijn vaderland en goederen te verlaten, en bleef te *Nijmegen* wonen tot in 1686, als wanneer hij Majoor wierdt in dienst des Konings van *Engeland*, en hij ging met zijn huisgezin te *Dublin* in *Ierland* wonen, alwaar hij in 't jaar 1714 in den ouderdom van 71 jaren is geſtorven, nalatende zes kinderen, die zijn geſlagt zo in *Ierland* als in ons gemenebest hebben voortgeplant. —— *Med. Ber.*

COLOMA (KAREL), een zoon van JOANNES, Graav van *Elda*, en ELIZABETH VAN SAA, mede uit een voornaam geſlagt geſproten, was een *Spanjaart* van geboorte, een zeer bekwaam Staats- en Krijgsman beide. Hij was lid van den hogen krijgsraad des Konings van *Spanje*, Gouverneur en Kastelein van *Kamerik* en buitengewoon Afgezant in *Engeland*. Hij is gehuwd geweest aan MARGARETHA DE LIEDEKERCKE, bij wie hij verſcheidene kinderen heeft verwekt, en die hem heeft overleefd. Hij ſtierf te *Madrid* den 23 oktober 1657, in een hogen ouderdom als Kamerheer van FILIPS DEN IV, Koning van *Spanjen*.

Daar is van hem in druk: *Las Guerras de los Eſtados Baxos, desde el anno* 1588, *laſta el de* 1599. *Antverp. per* PETRUM BELLERUM 1625. *in* 4*to. item Barcione* 1627. Een Krijgsman hoedanig COLOMA was, die vele oorlogsbedrijven bijgewoond hadt, gelijk hij doorgaans aanwijst, was in ſtaat, om nauwkeuriger berigten omtrent de *Nederlandſe* oorlogen te geven, dan enige vreemdelingen of ſommige *Spaanſe* Geestelijken; 't geen onze Schrijver in de voorreden aanmerkt. In de opdragt geeft hij te kennen, dat hij zijn verhaal begint met den jare 1588; om dat Don BERNARDINO DE MENDOSA de vroegere gebeurtenisſen uitvoeriglijk en met opzet beſchreven hadt; en dat hij zijn werk met den jare 1599 beſluit, naardien de latere krijgsverrigtingen, te *Oostende* en elders uit de gedenkſtukken van POMPEIO JUSTINIANI genoeg bekend waren. —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 151. J. W. TE WATER, *Hiſt. van 't Verb.* IV. D. bl. 361, 362. 465.

CO-

COLONI (ADAM), Konſtſchilder, is te *Rotterdam* geboren ten jare 1634, en begaf zig reeds vroegtijdig tot het beoeffenen der loffelijke ſchilderkonst. Op zijn eigen wieken kunnende drijven, ſtapte hij over naar *Engeland*, en verkoos zijne woonplaats te *Londen*, alwaar hij zijn verderen levensloop heeft geſleten en ook is overleden.

ADAM was een uitſtekend Konſtenaar in het ſchilderen van landſchappen, welke ſtukken hij op ene bevallige wijze wist te ſtofferen met kleine beelden, en ook met allerlei gediertens, als koeijen, ſchapen, bokken en geiten. Ook ſchilderde hij zeer natuurlijk, brandende ſteden, dorpen en gehugten, bij wijlen wel eens verzeld door verbeeldingen van den brand van *Troijen*, de verwoesting van *Carthago* enz. Verders kopieerde hij meesterlijk de ſtukken van JAKOB BOSSAN zo wel de beelden als de dieren; insgelijks de uitnemende konſtſtukken van PONTE BASSANO, die gevonden worden in de keurige verzameling van ſchilderijen te *Londen*; in welke voorname ſtad hij ook is overleden ten jare 1685 in den ouderdom van 51 jaren, en legt aldaar begraven in de *St. Martens kerk*.

—— J. C. WEYERMAN, *Leven der Konſtſchilders*, IV. D. bl. 303. Allgemeines Kunſtler Lexicon. 1779. ſ. 168.

COLONI (ADRIAAN), Konſtſchilder, die verkeerdelijk van WEYERMAN, HENDRIK wordt genoemd; was een zoon van ADAM, en zag het eerſte levenslicht ten jare 1668, en volgde zijn vader met wakkere ſchreden na in het beoeffenen der Schilderkonst; deze was ook zijn eerſte leermeester, en na diens dood, zijn ſchoonbroeder ADRIAAN VAN DIEST. ADRIAAN was een braaf Tekenaar, waar van zijne nagelatene Akademie-Beelden nog heden ten dage tot getuigenis verſtrekken.

Deze Schilder was zijn aangehuwd broeder VAN DIEST zeer behulpzaam zo in het overſchilderen van deszelvs landſchappen, als in die met wel getekende beelden op te ſieren, ten aanzien van welke laatſten, hij ongemeen wel de ſtijl van SALVADOR ROSA, een van de allerberoemdſte *Italiaanſe*

Landſchapſchilders wist na te volgen. Weinig bijzonderheden zijn ons van die in den fleurigſten bloei zijnes levens weggerukten Konſtſchilder bekend; dan alleen dat wij vinden aangetekend, dat hij een bijzonder vriendelijk en beleefd man is geweest, en zo vaardig met het penſeel wist om te gaan, dat 'er geen oog was op te houden. Hij ſtierf ſlegts 33 jaren bereikt hebbende, ten jare 1701, en wierdt bij zijn vader in de *St. Martens kerk* te *Londen* begraven. —— J. C. WEYERMAN, *Leven der Konſtſchilders*, IV. D. bl. 304. Allgem. Kunſtler Lexicon. 1779. ſ. 168.

COLONIA (GODSCHALK), Geestelijke van de orden der Karmelieten, ontleende zijn naam van de ſtad zijner geboorte, alwaar hij in de XIVde eeuw ter wereld kwam. Hij verkreeg de doktorale waardigheid in de godgeleerdheid te *Parijs*, alwaar hij onderwijs in die wetenſchap gaf. Hij is tot Provintiaal van *Neder-Duitsland* ten jare 1363 aangeſteld, en hij ſtierf den 16 julij 1373 in zijn klooster te *Keulen*. Men heeft van hem in ſchrift: 1. *Quæstiones Sententiarum; libri VII.* 2. *Determinationes; liber unus.* —— ÆGID. GELENIUS, *de admir. ſacra & civili magnitud. Coloniæ.* p. 479. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. XV. p. 173.

COLONIUS (DANIEL), is geweest Predikant in de walſe gemeente te *Leijden*, en Regent van het walſe Kollegie aldaar, is mede lid geweest van het Sijnode nationaal te *Dordrecht* in 1618 en 1619 gehouden, en heeft verſcheidene kommisſien in die hoedanigheid waargenomen. Hij was de zoon van PIETER COLONIUS, een *Gentenaar*, die veelvuldige dienſten aan de *Franſe Gereformeerden* heeft bewezen, op verſcheide plaatzen, vooral te *Metz*. Op verzoek van het *Walſe* Sijnode wierdt hij ten jare 1583 voor hunnen leerling aangenomen, en ter voltrekkinge zijner ſtudien naar *Geneve* gezonden; deze ten einde gebragt hebbende, beriep men hem in 1591, tot *Franſen* Predikant te *Rotterdam*, onder voorwaarde, dat hij ook de *Nederlandſe* Leraars moest ten dienst ſtaan.

Hier

Hier kweet hij zig zo treffelijk van zijnen pligt, dat hij ten jare 1606 waardig geoirdeeld wierdt, om het ambt van Regent van het *Frans Kollegie* te *Leijden* waar te nemen, 't welk in dat zelvde jaar wierdt opgerigt, ten dele door de milddadigheid der Staten van *Holland*, ten dele uit een legaat van 48000 guldens, tot dien einde gemaakt door den Heer N. HALLET. Hij heeft zijne tweeledige posten als Predikant en Regent met groten roem waargenomen; ook verſcheen hij getrouwelijk, wegens het *Franſe Kollegie* op de *Walſe Sijnoden*, in welke hij veelmalen het ambt als Voorzitter heeft bekleed, en die hem in 't jaar 1618 naar *Zeeland* zondt, ten einde met Gecommitteerde Raden van dat gewest, en die van den *Vrije te Sluis*, en met de Ingelanden van het *Land van Cadſant* te overleggen, hoe best de nodige kosten te vinden tot het onderhoud van een *Franſen* Predikant te *Groede*, met dien uitſlag, dat eerlang tot Predikant in die plaats werdt aangeſteld JEAN DE PRAT. Zeer waarſchijnlijk is hij in 't jaar 1635 geſtorven, 't welk men kan afnemen uit het getuigenis van S. VAN LEEUWEN, die in zijne *Beſchrijvinge van Leijden*, bl. 187, aantekent, dat hij Regent van 't *Franſe Kollegie* in die ſtad geweest is, van 't jaar 1606 tot het jaar 1635 toe.

COLONIUS was zeer welſprekende, teffens ook godvrugtig, nedrig, opregt, vredelievend, minzaam, en voedde warme liefde voor de Akademie, het Kollegie, en de zuivere Kerk, wier leer hij handhaafde, en tegen de *Remonſtranten* verdedigde, doch zonder drift of hevigheid. Hoe groot zijne geleerdheid geweest zij, is daar uit af te meten, dat twee der beroemdſte Mannen, zijne tijdgenoten, aan hem hunne geleerde, en doorwrogte ſchriften hebben opgedragen; te weten DANIEL HEINSIUS, zijnen *Ariſtarchus Sacer*, en LUDOVICUS DE DIEU, zijne *Annotationes in IV Euangelia*, enkel om hunne hoogachting voor zijne uitmuntende geleerdheid, en grote deugden in het openbaar te betuigen. Hij hadt een zoon, ook DANIEL COLONIUS genaamd, die Hoogleraar in de regten te *Leijden* is geweest, en die in de plaats van DAN. HEINSIUS altoos aanblijvende Geheimſchrijver van den Akademie-raad ge-

geworden is. Deze hadt een voornemen, om het leven der *Leijdſe* Hoogleraren te beſchrijven, en verzogt zijne ambtgenoten hem, tot dat einde, de nodige beſcheiden mede te delen. Met zulk oogmerk begon de beroemde Coccejus zijne eigen levensbeſchrijvinge op te ſtellen, welke door zijn zoon J. H. Coccejus in de voorreden voor zijn's vaders werken geplaatst is. Jammer is het, dat Colonius dit werk of niet voltrokken, of ten minſten niet in 't licht gegeven heeft. Hij is geſtorven ten jare 1672.

Daar zijn verſcheidene afſtammelingen van onzen Colonius geweest; die de Leraarsplaats in ons gemenebest bekleed hebben. Onder anderen ook enen Paulus Colonius, die geweest is Profeſor in de theologie te *Harderwijk*, in 't midden van de XVIIde eeuw. Ten jare 1782 den 15 november, overleed Georgius Colonius, Predikant te *Haarlem*, in den ouderdom van omtrent 32 jaren, wiens weduwe nog leeft; van hem is ene verhandeling gedrukt in die van het Stolpiaans Legaat: *de Senſu morali.* —— G. Brandt, *Hiſt. der Reform.*, II. D. bl. 67. 246. III. D. bl. 617. 654. Schrassert, *Beſchr. van Harderwijk*, I. D. bl. 78. Wil. te Water, *Hiſt. der Hervormde Kerke te Gent*, bl. 174--177. J. W. te Water, *Aanhangzel op dit werk*, bl. 33. *Boekz.*, 1782. *b.* bl. 538.

COLPINUS (PIETER), wierdt Doktor en Profeſor in de godgeleerdheid te *Douai*, ten jare 1571, en is aldaar overleden in het jaar 1599. Hij heeft uitgegeven: *Liturgicam Inſtitutionem, de SS. Miſſæ natura, partibus & forma; adjunctis Precatiunculis, eidem Miſſæ officio ſervientibus. Duaci* 1577. —— J. F. Foppens, *Bibl. Belg.* p. 963, 964.

COLVIUS (ANDREAS), Predikant in de walſe gemeente te *Dordrecht*, is geboren in genoemde ſtad ten jare 1594. Na zijne jeugdige letteroeffeningen volbragt te hebben, vervorderde hij zijne ſtudien op het Hogeſchool te *Leijden*, en leide zig inzonderheid toe op de beoeffening der griekſe en hebreeuwſe talen, de wiskunde en de godgeleerdheid. Zijnen akademiſen loop ten einde gefneld zijnde, wierdt hij met allen

lof

lof Kandidaat, en kort daar na tot nederduits Predikant te *Rijsoort* nabij *Dordrecht* gelegen, beroepen; hier verbeidde hij tot in 1620, als wanneer hij in de hoedanigheid van Hofprediker, den Ridder BERK, in zijn gezantschap wegens de *Bataafse* republijk naar het gemenebest van *Venetiën*, verzelde. In deze stad maakte hij kennis met de meeste Geleerden die zig aldaar bevonden, en hieldt inzonderheid gemeenzame verkering met den beroemden Schrijver van het *Concilie van Trente*, PAULUS SARPI. Van deze zijne roeping ten jare 1623, in het vaderland te rug gekeerd, wierdt hij tot Predikant in de walsche gemeente te *Dordrecht* aangesteld, waar bij de Regering kort daar na voegde, het Curatorschap over de stads scholen en dat van Opziender van de boekerij.

COLVIUS is overleden den 1 julij 1671, in den ouderdom van bijna 77 jaren. Hij liet een zoon na, NIKLAAS genaamd, geboren in zijn vaderstad den 9 februarij 1634; deze hadt het genoegen van ten jare 1655 zijn vaders ambtgenoot te worden; hij stierf in 1717, twee zonen nalatende, waar van de oudste die naar hem genoemd was, mede Predikant in de walsche gemeente te *Dordrecht* is geweest; en JAN zijn jongste zoon, enen aanzienlijken koophandel te *Amstelдam* heeft gedreven.

De beeldtenis van ANDREAS COLVIUS, is in 't koper gesneden door de konstrijke hand van SALOMON SAVARY, daar zijn vriend CLAUDIUS SALMASIUS het volgende schrift heeft onder geplaatst:

Si pietas, si pura fides, si candor, et illa
Quæ facit ars doctos, nec sinit esse malos,
Totque aliæ dotes si possent ære referri,
Hæc simul has omnes una tabella daret.
Quale potest, præstat: quæ præfert COLVIUS *ora*
Exprimit, ingenii dona animique premit.

Onze Leraar is een man van vele verdiensten geweest, een groot beoefenaar van velerleije wetenschappen; ongemeen ervaren in de Wiskonst en gants niet onbedreven in de

Astro-

Astronomie, voorts een liefhebber van de Natuurlijke historie, hebbende ook een uitmuntende verzameling van zeldzaamheden in dat vak nagelaten. Daar zijn ook nog losse latijnse en nederduitse digtstukjes van hem voor handen, welke bewijzen, dat hij niet onervaren was in dit gedeelte der letterkunde. Hij onderhield briefwisseling met verscheidene geleerde Mannen, en hij was een bijzonder vriend van CARTESIUS en SALMASIUS, van welken laatsten nog een brief aan hem geschreven voor handen is, getijteld: *Epistola super Cap. XI. primæ ad Corinth. Epist. de Cæsarie Virorum & Mulierum coma. Lugd. Bat. ex offic.* ELZEVIER. 1644; welke brief mede in het nederduits is vertaald, onder dit opschrift: Brief van CLAUDIUS SALMASIUS aan ANDREAM COLVIUM, over het XI. Hap. van den eersten Brief tot de Corinthen / belangende het lang haijr der Mannen en de lokken der Vrouwen. Dordr. 1645. Ook heeft hij uit 't italiaans in 't latijn vertaald, de *Geschiedenis van de Inquisitie*, en in 't bijzonder hoe dezelve in 't gebied van *Venetiën* pleeg uitgeoefend te worden. Een Brief van hem ten jare 1633 aan den Heer JOH. VAN BEVERWYK geschreven over het geschil *de Vitæ termino*, is voor handen in JOH. BEVEROV. *Epist. Quæst. de vitæ termino, fatali an mobili.* —— COLOMESII, *Gallia Orient.* p. 210. VOET., *Disp. Select.* Tom. I. p. 128. LYDII, *Belgium Glorios.* p. 186. P. BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 225.

COLVIUS (PIETER), in het jaar 1567 te *Brugge* geboren; weet men niet op welk ene Hogeschool zijne studien heeft verrigt, maar zijne werken onderrigten ons dat hij in het vak der litteratuur, kritijk en geleerde talen, van zijn vroege jeugd af aan goede voortgangen heeft gemaakt. Ook leide hij zig op de beoeffening der regtsgeleerdheid toe, en verkreeg er de Doktorale waardigheid van. Zig in *Duitsland* bevindende, verbond hij zig, denkelijk als Secretaris, in dienst van een Ambassadeur, die naar het Hof van *Frankrijk* ging, en hadt het ongeluk om in een der straten van *Parijs* zodanig door een Muil-ezel geschopt te worden, dat hij het bestierf,

nauwelijks 26 jaren bereikt hebbende. Deze deerniswaardige rampſpoed trof hem omtrent 't midden van het jaar 1594. JANUS DOUZA heeft twee graffchriften op hem vervaardigd, waar van het tweede dus begint:

Siſte, Hospes; mora parva: procul natalibus ortus
Editor hic Luci COLVIUS *ecce jacet.*
Ante diem qui raptus obit, dum præcipe niſus
Per cæcum rapitur ambitionis iter:
Thurinum in Francos per Teutona regna ſecutus
Utilis (ah!) aliis, noxius ipſe ſibi.
Auctor mula necis, juvenem quæ calce peremit &c.

Deze geleerde Man heeft in druk uitgegeven: 1. L. APULEI *Madaurenſis opera omnia, quæ extant, emendata, cura* PETRI COLVII, *cum ſuis ad omnia uberioribus notis, & ejusdem* APULEII *libro, περὶ ἑρμηνείας ex Bibliotheca* FRANCISCI NANSII, *Lugd. Bat.* 1588. *in* 8vo. Zie hier de oordeelvelling van den Jeſuit ANDR. SCHOTT, over deze uitgave: PETRUM COLVIUM, *J. C. Brugenſem, vixiſſe invitus hic audivi, qui mihi juvenis immaturé, ut fit, ſenex viſus eſt in notis illis uberioribus, quas* APPULEIO *pœne præſtare* (præcellere) *juxare licuit, niſi quid ſecus videatur.* —— *At non ille fruſtra fuit, nec operam luſit; vivet in poſteris, niſi quid augurans fallor.*

2. SIDONII APOLLINARIS *Opera; cum notis* PETRI COLVII, *Paris* 1598. *in* 8vo. JAN WOUWER van *Hamburg*, ſtelde de noten van COLVIUS, die nog niet afgewerkt waren, in 't net; en bereidde ene tweede uitgave van dit werk, maar die kwam niet voor zijn dood te voorſchijn, en zulks door de bezorging van GERARD ELMENHORST. *Hanoviæ*, 1617. *in* 8vo. —— FR. SWEERTII, *Athen. Belg.* p. 608. MORHOVII, *Polyh. liter.* Tom. I. p. 906. CRENII, *Animadv. Philol.* Part. VII. §. X. p. 74-78. Part. XI. p. 17. PETR. BURMANNUS, major, *ad* LIPSII *Epiſtolam ad* P. COLVIUM. Tom. I. p. 212. VAL. ANDR, *Bibl. Belg.* p. 730, 731. COLVII, *Præf. ad Sidonium Apollinarem.* JANI DOUSÆ, *Salinæ*, p. 19-21. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 965. SANDERUS, *de Brugenſib.* p. 66, 67. C. SAXI, *Onom.*

P.

P. IV. p. 20, 21. KLEFEKER, *Bibl. Erud. præc.* p. 60. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. XII. p. 169--172.

COLYN, is de naam van een aanzienlijk geſlagt, 't welk eertijds te *Amſteldam* de voornaamſte regeringsposten heeft bekleed; wij ontmoeten in de geſchiedenis van die ſtad, op het jaar 1427, enen SYMON COLYN, die Schepen was, en in 1430, Burgemeester. Hij behoorde tot de *Hoekſe* partij, en was onder het getal der 34 perſonen die voor 't Hof van *Holland* in *'s Hage* gedagvaard wierden, als medepligtigen aan het geweldig oproer, 't welk 'er in genoemde jaar in die ſtad voorviel, en veroirzaakt was, doordien de *Kabeljauwſe factie* zig meester van het regeringsbeſtier hadt gemaakt en 'er de *Hoekſen* uit geboend. Doch na dat WILLEM VAN LALAING, Heer van *Binguicourt*, in 't jaar 1440 Stadhouder van *Holland* geworden was, begonden de *Hoekſen*, welker hoofd REINOUD, Heer van *Brederode*, met YOLANDA VAN LALAING, dogter des Stadhouders, getrouwd was, 't hoofd op te ſteken. Te *Amſteldam* zogtenze zig, bij de gewoonlijke verandering der Wethouderſchap, in 't jaar 1444 wederom ter regeringe in te dringen. LODEWYK VAN MONTFORT en GYSBREGT VAN VIANEN, 's Hertogs Raden, waren, tegen 't einde van januarij, te *Amſteldam* gekomen, om de Wet te vernieuwen. Zij vonden de ſtad vol beweging. Beide de partijen ijverden om zig aanhang te verkrijgen uit de Burgerije; men hieldt afgezonderde vergaderingen, en eerlang raakten de gemoederen zo zeer aan 't gisten, dat de klokken getrokken werden, en 't grauw en de burgers alomme op de been kwamen. De Schout KLAAS DE GREEBER, werdt geweldelijk aangevallen; en iemand, die ondernam de menigte met woorden tot bedaren te brengen, in 't heetst van den oproer dood geſlagen. De Priester, zig met het Sakrament op ſtraat en onder den hoop begeven hebbende, was nauwlijks in ſtaat, om 't grauw een weinig tot bedaren te brengen. Of nu de gedaagden ten Hove verſchenen zijn, blijkt niet, maar wel, dat 's Hertogs Gemagtigden, eindelijk op den eerſten februarij een verdrag

drag troffen, welk door tien perſonen uit ieder partije getekend werdt.

HENDRIK COLYN was in 1455 Schepen; PIETER COLYN PIETERSZ. in 1472 Schepen en in 1482 Raad; Mr. PIETER COLYN JAKOBSZ. in 1505 Schepen en in 1507 Raad. Een volgende Mr. PIETER COLYN was ten jare 1528 Schepen te *Amſteldam*, en toen de *Gelderſen* onder aanvoering van MARTEN VAN ROSSEN, Here van *Pouderoijen*, in 't begin van maart 1528, eenen togt van *Utrecht* naar den *Hage* deden, welk deerlijk geplunderd wierdt, en de Staten van *Holland*, die te *Delft* vergaderd waren, hier op beſloten om terſtond te bewilligen in ene werving van 5000 knegten en 500 paarden, die tegen de *Gelderſen* zouden gebruikt worden; wierdt hij aangeſteld tot een der Kommisſarisſen over de monſteringe dezer knegten. Het uiteinde van dezen braven man was rampſpoedig; want, ten jare 1535, in het berugte oproer der Wederdopers te *Amſteldam*, regerend Burgemeester zijnde, en ſchoon bekend voor een geleerd en godvrugtig man, egter den naam bij velen hebbende, dat hij te ſlap omtrent die Muitelingen handelde; nam hij, toen deze razende bende zig meester van het ſtadshuis gemaakt hadt, ten einde te tonen dat hij in geneh dele met hen heulde, de gelegenheid waar, om in den nagt aan 't hoofd van enen hoop burgeren, de oproerigen aan te vallen, die hem ſtoutelijk tegentrokken. Men raakte op de plaats voor de wage aan elkanderen, en de burgers werden te rug gedreven; enigen daar van doorſchooten, andeten gekwetst, ook met vergiftigd lood, en COLYN zelv werdt op een deerlijke wijze vermoord. —— C. G. PLEMP, *der Herdoperen Anſlach*, bl. 31. DAPPER, *Beſchr. van Amſt.* bl. 151. COMMELIN, *Beſchr. van Amſt.* bl. 937. WAGEN., *Beſchr. van Amſt.* II. St. bl. 242. 503. III. St. bl. 41.

COLYN (KLAAS), zie KOLYN.

COLYNS, is de naam, dien een aanzienlijk geſlagt in *Braband* voert, afkomſtig uit *Flaanderen*. PIETER COLYNS werdt door FILIPS DE IV. tot gewigtige zaken in *Spanje* gebruikt;

deszelvs zoon ANTONYN, werdt tot Preſident van den Koninglijken *Spaanſen* Raad in *Artois* verheven, en was een der Gezanten, die den *Pireneeſen* vrede hielpen bevorderen. Dezes zoon, die mede Raad in het Hof van *Artois* was, en daar te boven Requestmeester van den groten Raad te *Mechelen*; bragt ten jare 1693 den tijtel van *Vrijheer* in zijn geſlagt. —— *Erect. de toutes les Terres de Brabant*, pag. 21.

COLYNS (NIKLAAS), Konſtſchilder, van *Bruſſel* geboortig, heeft geleefd in de XVIIde en XVIIIde eeuwen. Zo verre in de beoeffening der konst gevorderd zijnde, dat hij op eigen werken kost drijven, reisde hij in gezelſchap van een *Bruſſels* Heer, LEMIRE genaamd, naar *Italiën*, en na aldaar de voornaamſte overblijfzels van de oude *Romeinen* te hebben afgetekend en geſchilderd, keerde hij naar zijn geboorteſtad te rug, alwaar hij ook is geſtorven.

De ſchilderſtijl van NIKLAAS beſtond, in het afmalen van geſloopte *Romeinſe* gebouwen, amphitheaters, ruïnen, vervallen fonteinen, ingeſtorte waterleidingen, en wat meer van dien aart is; aan deze ſtukken wist hij ene oogtreffende bevalligheid en ſchoon koloriet bij te zetten, en hij ſtoffeerde die doorgaans zeer aartig met *Italiaanſe* reizigers, bedelaars of bandieten, die onder de ſchaduwe van die verwoeste overblijfzels, zaten te rusten, hunnen maaltijd namen, of een namiddags uiltje knapten. Dan jammer was het, dat deze Konſtenaar wel vijf-en-twintig ſtukken doodverfde en half opſchilderde, tegens een dat hij voltooide, waar door niet zelzaam zijn huisgezin in een bekommerlijken toeſtand geraakte, en hij zelve benevens vrouw en kinderen gebrek moest lijden, doordien 'er alzo min iets voorkomt uit onvoltooide ſchilderijen, dewelke volmaakt aan den ſpijker blijven hangen, gelijk als zo vele in ſlaap gezuste proceſſen. —— J. C. WEYERMAN, *Leven der Schilders*, IV. D. bl. 57, 58.

COMANS (HENDRIK), Geeſtelijke van de orden der *Minderiten*, is geboren te *Antwerpen*, was Licentiaat in de godgeleerd-

leerdheid, en is meermalen als Provintiaal naar verſcheidene kloosters in *Belgien* afgezonden; hij was daar beneffens een goed Prediker; en ſtierf den 12 meij 1671, in het klooster zijner orden te *Bruſſel*. Daar is van hem in druk: 1. *Idée du parfait Chrétien. Brux.* 1645. *in* 12*mo.*, en ten jare 1657, in 8vo. herdrukt. 2. *Oraiſon funebre prononcé ſur la mort du Rever. Pere* BALTHAZAR D'AVILA, *Ex-General de l'ordre des Minimes. Brux.* 1668. *in* 8*vo.* —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 438, 439.

COMATIUS (JOHANNES), Dominikaner Monnik in het klooster te *Gent*, zijn vaderſtad, leefde in het midden van de XVIde eeuw. Men heeft van hem in 't licht: *Aſſertiones Theologicæ, declarantes quatenus pollicitationibus phyſicis aut aſtrologicis fidere liceat.* Gedrukt agter de Verhandeling van FRANÇOIS DE LA RUE, *de Genuinis aliquot, iis præſertim, quarum D.* JOANNES *Ap. in ſua Apocalypſi meminit &c. Gandavi*, 1545. *in* 12*mo.* —— QUETIF & ECHARD, *Biblioth.*, Tom. II. p. 123. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. VIII. p. 54.

COMENIUS (JAN AMOS), Letterkundige en Protestants Godgeleerde in de XVIIde eeuw, is geboren in *Moraviën* den 28 maart 1592. Aan verſcheidene plaatzen en inzonderheid te *Herborn* zijne letteroeffeningen verrigt hebbende, keerde hij in 1614 naar zijn vaderland te rug, en wierdt 'er tot Rektor van een kollegie aangeſteld. In het jaar 1616 wierdt hij tot Predikant bevorderd; en in 1618 aan de kerk van *Fulnec* toegewezen; ter zelver tijd gaf men hem het beſtier over de ſchool, welke kort te voren, in die kleine ſtad was opgerigt. Een zijner grootſte ontwerpen was toen om een nieuwen leertrant betrekkelijk het onderwijs van de talen, in te voeren. Ten jare 1616 gaf hij 'er enige proeven van in 't licht, en hij hadt nog andere ſchriften over dat onderwerp vervaardigd, welke in het jaar 1621 verloren gingen, toen de *Spanjaarden* zijne boekerij vernielden na de ſtad veroverd te hebben. De verbanning van alle de Predikanten uit *Moraviën* en *Bohemen*, door een edikt van het jaar

1624, vertraagde de uitvoering van zijn ontwerp, en hij nam dien arbeid niet weder ter hand dan drie jaren later, op het verzoek van een zijner ambtgenoten, aan wien door een protestants Baron, het onderwijs van deszelvs drie zoonen was toevertrouwd. Enige Predikanten onder welk getal Comenius zig bevondt, hielden zig verborgen aan het huis van dien Baron, 't welk in de *Bohemsche* bergen was gelegen; dan de vervolging groeide zodanig in het volgende jaar aan, dat zij gedrongen wierden deze schuilplaats te verlaten. Comenius begaf zig naar *Lesna* ene stad in *Polen*, alwaar hij de latijnse taal onderwees. Het boek dat hij in 't jaar 1631 onder den tijtel van *Janua Linguarum reserata* uitgaf, heeft hem een onsterfelijken roem verworven; zo dat die genen welke het bestier van *Zweden* in handen hadden, hem ten jare 1638 de kommisse aanboden, om de scholen door het gantse rijk te verbeteren, doch hij weesgrijks van de hand; egter beloofde hij, om die genen welke met die kommisse zouden belast worden, zijne raadgevingen mede te delen; en van toen af aan vertolkte hij in 't latijn al 'r geen hij over het onderwerp der opvoeding van jonge lieden in zijne moedertaal hadt geschreven. Daar verscheen een staal van in 't licht, onder den tijtel van *Pansophiæ prodromus*, die hem deden bewonderen, en als een voorwerp beschouwen, dat ongemeen geschikt was, om tot hersteller van de scholen te verstrekken. Het Parlement van *Engeland* wilde van hem gebruik maken om de nationale Kollegien te verbeteren; ten dien einde begaf zig Comenius in de maand september van het jaar 1641 naar *Londen*, en hij zou tot een Committé zijn toegelaten geworden, hadden belangrijker zaken het Parlement niet gestadig werkzaam gehouden. De burgeroorlog in *Engeland*, en de verregaande tweespalt in *Ierland*, gaven hem voldoende te kennen, dat het tijdvak aldaar niet gunstig voor hem was, 't geen hem deedt besluiten om naar *Zweden* te reizen, alwaar hij door Lodewyk de Geer, een man van uitmuntende verdiensten, en die zig met warmen ijver tot de bevordering van het algemene welzijn liet gelegen liggen, ontboden was. Hij handelde over zijne leer-

wijze

wijze met den Kanſelier OXENSTIERN, en ten laatſten liep alles daar op uit, dat hij zig te *Elbing* in *Pruiſſen* zou nederzetten, en aldaar tot voltooijing van zijne leermethode werkzaam zijn. De Heer DE GEER, zijn begunſtiger, die ongemeen milddadig was, verſchafte hem een zeer aanzienlijk jaargeld, 't welk van die uitwerking was, dat COMENIUS van het ſlaafs ſchoolonderwijs verlost, zig verder met niets anders bezig hieldt, dan den weg te banen en algemene leerſtelzels te vervaardigen, tot gebruik van die genen, welke met de zorg beladen waren om de jeugd te onderwijzen. Vier jaren lang werkte hij hier aan te *Elbing*, waar na hij naar *Zweden* te rug keerde, om rekenſchap van zijnen arbeid te geven. Zijn geſchrift wierdt door drie Kommisſarisſen onderzogt, die 'er ſmaak in vonden, en het waardig keurden om ter drukperſe te worden overgegeven, na dat de Schrijver 'er alvorens de fijne ſchaaf over zoude hebben laten gaan. Hier mede hieldt zig COMENIUS gedurende de beide volgende jaren in de zelvde ſtad *Elbing* onledig; waar na hij ten jare 1642 genoodzaakt wierdt naar *Lesna* te rug te keren. Twee jaren later deedt hij ene reize naar het Hof van SIGISMOND RAGOTSKI, Vorst van *Tranſilvanien*, alwaar men verlangde met hem in onderhandeling te treden over de verbetering der ſcholen, en gaf aan denzelven enige geſchriften, welke de leerwijze behelsden, ingevolge waar van, na zijn denkbeeld, het kollegie van *Patak* moeste beſtierd worden, ingerigt naar de denkbeelden van de *Panſophie*; en gedurende vier jaren lang liet men hem alle de voorſtelſen werkſtellig maken, die hij nodig oordeelde, om de goede orde in dat kollegie te vestigen. Vervolgens trok hij weder naar *Lesna*, en verbleef 'er tot in april 1656, toen de *Polen* die ſtad in brand ſtaken. Bij deze gelegenheid verloor hij alle zijne ſchriften, behalven 't geen hij over de *Panſophie* en de *Openbaring* hadt gewerkt. Hij vlugtte naar *Sileſien*, van waar hij zig naar het *Brandenburgſe* begaf, vervolgens naar *Hamburg*, en eindelijk naar *Amſterdam*, daar hij zulke milde weldoeners vantrof, dat hij een ruim beſtaan in die ſtad verkreeg, waarin hij ook het overige zijns leevens

heeft doorgebragt. Hij liet 'er ten jare 1657 op kosten van zijn eerſten *Mecenas*, den Heer DE GEER, de verſchillende delen van zijne onderwijzings-methode drukken. Dit werk *in folio* in vier afdelingen verdeeld, kostte aan deszelvs Schrijver een ongemenen arbeid, en veel geld aan anderen, en met dat al heeft 'er 't gemenebest der letteren nimmer enig merkelijk voordeel van getrokken, doordien zijne denkbeelden ten aanzien van het nuttige dat daar in gevonden wordt, onuitvoerlijk zijn. De verbetering der ſcholen maakte egter de hoofdtaak van zijne beoeffeningen geenzins uit; hij bemoeide zig nog vlijtiger met profeetzijen, omwentelingen, den val van den Antichrist, het duizendjarig Rijk, en dergelijke zaken meer, welke niet zeldzaam uit een gevaarlijke dweepzucht voortwellen. Hij verzamelde met de nauwkeurigſte zorg de *gezigten* van zekeren KOTTERUS, die van KRISTINA PONIATOVIA, en die van DRABICIUS, en gaf die te *Amſteldam* in 't licht. Die gezigten beloofden wonderen, aan die genen welken zouden willen ondernemen, om het huis van *Oostenrijk* en den Paus uitteroeijen. Hij zelven ſtelde ook enige werkjes in dien ſmaak te *Amſteldam* op, doch men kan zeggen, dat die onder een ongunſtig geſternte voor hem wierden geſchreven, inzonderheid vondt zulks plaats ten aanzien van dat, 't welk hij tegens den *Groninger* Hoogleraar MARESIUS over het duizendjarig Rijk in 't licht gaf; want dit haalde hem een antwoord van dien heethoofdigen Godgeleerden op den hals, 't welk verpletterende was, en waarin men voorgaf hem ontmaskerd te hebben. MARESIUS gewoon in zijne twistſchriften te razen en te lasteren, was niet ſpaarzaam in hem ſcheldnamen toe te voegen. Hij beeldt hem af als een beurzepluizer en een waren gelukzoeker, die zig wonder wel van de hoedanigheid van vlugteling ter oirzake van den godsdienst wist te bedienen, gevoegd bij zijne hersſenſchimmige denkbeelden ter verbetering van de ſcholen en opvoeding der jeugd, om welmenende menſen te bedotten, en hun het geld ten beurſe uit te wringen. COMENIUS ſtierf te *Amſteldam* den 15 ſeptember 1671, in den ouderdom van bijna 80 jaren; en was zijn levensloop nog

eni-

enigen tijd uitgerekt geworden, zoude hij getuige geweest zijn van de ongegrondheid zijner voorſpellingen, ten aanzien van het duizendjarig Rijk. De berugte ANTOINETTE DE BOURIGNON en hij, leefden in een nauwe betrekking van vriendſchap, en voedden ene hartelijke en geeſtelijke achting voor elkanderen. Dit volgende vindt men ten dien aanziene opgetekend in de *Vie continuée de Madll.* BOURIGNON, p. 292. „ COMENIUS brak met SARRARIUS, om dat deze met evenveel „ drift als onregtvaardigheid tegens Juffr. BOURIGNON hadt ge„ handeld. Hij behieldt er de achting van gedurende zijn „ gantſen leeftijd; en op zijn ſterfbed verlangde hij, dat zij „ hem een laatſte bezoek kwam geven, zeggende aan die „ genen welke van haar tegens hem ſpraken: *O de heilige „ dogter! waar is zij dan? dat ik het goede geniete van haar nog „ eens voor mijn ſterven te zien! Alle de kundigheden en weten„ ſchappen die ik bezeten hebbe, zijn niets anders dan voortbrengze„ len der reden en van 's menſchen geest, en der uitwerkzelen van „ de menſchelijke beſſenningen! maar zij bezit ene wijsheid en ver„ lichting, die onmiddelijk van God alleen door den H. Geest voor„ vloeit.* Na dat zij hem op zijn verzoek was komen bezoeken, en weder heen gegaan was; zeide hij tegens de genen die bij hem kwamen, in ene verrukking van vreugde: *Ik „ heb een Engel Gods gezien; God heeft mij heden zijnen Engel „ gezonden.* Hij ſtierf enigen tijd hierna in de genade Gods, „ zo als Juffr. BOURIGNON daar niet aan heeft getwijfeld; „ hebbende men haar dikwils horen zeggen, dat zij nimmer „ een Geleerden hadt ontmoet, wiens hart beter en nederiger „ was dan het zijne." Hij was de moederlijke grootvadet van den vermaarden DANIEL ERNST JABLONSKI.

De karakterſchets die de oordeelkundige BAYLE van COMENIUS geeft, is niet zeer gunſtig. „ Men beſchuldigt hem, zegt hij, „ van een verregaanden hoogmoed, en men merkt aan, dat „ zulks het gewone gebrek is van die genen welke willen „ doen geloven, dat zij met hemelſe ingevingen begenadigd „ zijn; inderdaad is die gunst van zulk een groote waarde, dat „ men zig niet moet verwonderen dat die genen welke wanen

„ dat God hen met een dergelijke onderſcheiding vereert, de „ gewone Leraars met verachting beſchouwen. Maar ter zel- „ ver tijd verraden zij zig, en tonen dat zij zig te onregte be- „ roemen, van met hemelſe ingevingen begaafd te zijn: want „ indien het Opperwezen hun die grote eer bewees, zoude „ hij aan hun ook den geest van Christelijken ootmoed niet „ weigeren; zij zouden als dan zulk ene verregaande veront- „ waardiging niet aan die genen betonen, welke geen geloof „ willen ſlaan aan hunne dromerijen." Het komt mij niet on- waarſchijnlijk voor, dat BAYLE niet alleen door deze aanmer- king op 't oog heeft gehadt, om COMENIUS als Dweper ten toon te ſtellen; maar daar door teffens gelegenheid heeft gezogt, om zijnen aartsvijand PIETER JURIEU, eens gispend door te vegen, waar toe hij ook niet zonder reden altoos gretig ge- neigd was; ik wordt in dit denkbeeld bevestigd, door een volgende aantekening die BAYLE op het zelvde artijkel van COMENIUS plaatst, ter gelegenheid van een werk van NICOL- LE, getijteld: *Janua Coelorum reſerata*, en ingerigt, om JURIEU op het gevoeligſte te honen, met een gedeelte zijner werken als niets nieuws behelzende, en de overigen enkel als uit dro- merijen beſtaande, af te ſchilderen. Verder zegt BAYLE van COMENIUS: „ dat die beſchuldigd wordt, dat hij grotelijks „ in toorn ontſtak, tegens die genen welke hem van tegen- „ ſtrijdigheid hadden overtuigd; dat het hem aan goed oirdeel „ mangelde; dat hij woelig en bedilziek van aart was; zig „ met al te veel zaken bemoeide, die hem niet betroffen; on- „ ſtandvastig was in de zaken van den godsdienst; dat hij „ met overeenkomst der *Socinianen*, de bevrediging der Kerk „ hadt gezogt. Men voegt 'er bij, dat hij ene wonderbare „ buigzaamheid bezat, om zig naar den ſmaak van de partij te „ voegen daar hij mede moest leven, maar dat indien men „ aan de algemene gerugten moest geloof geven, hij nergens „ ten avondmaal ging;" en meer andere beſchuldigingen van dien aart, welke hem in een hatelijk daglicht ſtellen, en in- dien bewezen waren, hem te regt voor een ſlegt mens zou- den doen doorgaan. Zonder nu de verdediging van COMENIUS

te

te willen opvatten; merke ik enkel aan, dat BAYLE deze grieven alleen op het gezag van MARESIUS tegens hem aanvoert, en geen het minſte ander bewijs van zijn ſlegt karakter bijbrengt. Nu weet een ieder, dat de heethoofdige MARESIUS niet ontzag in zijne twistſchriften, de braaffte menſen met lasteringen en ſcheldnamen te overladen, en dat BAYLE dus in dezen niet van onpartijdigheid is vrij te pleiten.

De volgende werken zijn door COMENIUS in 't licht gegeven.

1. *Janua Linguarum reſerata aurea &c. Amſt.* 1631. *in 4to.* Dit werkje is niet alleen een menigte malen herdrukt, maar genoegzaam in alle de *Europeſe* talen vertolkt. Ik twijffele niet, of COMENIUS handelt opregt, met te betuigen, dat de buitengemene trek dien dit werk heeft gehadt, zijne verwagting verre is te boven gegaan; want wie zou niet verwonderd zijn, dat een zodanig boek niet alleen in 12 *Europeſe* talen is overgegoten, maar zelvs in 't Arabisch, in 't Turks, in 't Perſiaans en in 't Mogols is vertolkt, blijkens het volgend getuigenis, te vinden in COMEN. *Epiſt. Dedicator. Conſulibus Amſtelod.: Factum eſt, quod futurum imaginari non poteram, ut puerile iſtud Opusculum univerſali quodam eruditi Orbis applauſu fuerit acceptum. Teſtati ſunt id permulti variarum Gentium Viri, tam literis ad me datis, quibus inventioni novæ impenſè gratulabantur, tum tranſlationibus in Linguas vulgares quaſi certatim ſuſceptis. Non ſolum enim in omnes Europæas Linguas (XII numero, quarum Editiones publicas vidimus, nempe Latinam, Græcam, Bohemicam, Polonicam, Germanicam, Suecicam, Belgicam, Anglicam, Gallicam, Hiſpanicam, Italicam, Hungaricam) ſed & in Aſiaticas, Arabicam, Turcicam, Perſicam adeoque Mogelicam, toti Orientali Indiæ familiarem (ut ex literis ad* JACOBUM GOLIUM, *Orientalium LL. Lugduni veſtræ Profeſſorem, à* PETRO GOLIO *fratre, Alepo Syriæ Anno* 1641. *datis, patet) tranſlatus eſt idem Libellus noſter.* Hoe achtenswaardig dit werk ook gehouden is, vindt men 'er die grotelijks twijffelen, of het wel aan 't nuttig einde voldoet, dat 'er zig de Autheur van heeft voorgeſteld. Want behalven dat men een ſtalen geheugen moet heb-

ben om het te onthouden, en dat men weinig kinderen vindt die daar toe in ſtaat zijn; zo heeft behalven dat, de ervarenis doen zien, dat 'er bijna geenen zijn die het in hun geheugen kunnen prenten, om reden, dat het langwijlig en moeijelijk om te bevatten is, en dat de woorden 'er nimmer in herhaald wordende, zij het begin reeds vergeten hebben, voor dat zij tot het einde gevorderd zijn. Ook is het reeds voor lange agter den bank geworpen, en wordt op geene ſcholen in ons land meer gebruikt.

2. *De Irenico Irenicorum, hoc eſt conditionibus pacis a* SOCINI *ſecta reliquo Chriſtiano orbi oblatis, ad omnes Chriſtianos facta Admonitio. Amſt.* 1660. Dit werkje is ingerigt tegens dat van den Sociniaan DANIEL ZWICKER, getijteld: *Irenicum Irenicorum, ſeu reconciliatoris Chriſtianorum hodiernorum norma triplex, ſana omnium hominum ratio, ſcriptura ſacra, & traditiones*; kort te voren in 't licht gegeven. ZWICKER bleef niet in gebreke om COMENIUS te beantwoorden, en dit wierdt door een letterſtrijd van verſcheidene geſchriften gevolgd.

3. *Phyſicæ ad lumen Divinum reformatæ, ſynopſis. Lipſiæ* 1633. *in 8vo.*

4. *Lexicon atriale Latino-Latinum, ſimplices & nativas rerum nomenclationes è Janua Linguæ Latinæ jam notas, in elegantes varié commutare docens.* Meermalen te *Amſteldam* gedrukt, en laatſtelijk in 1686. in 8vo. Daar zijn nog enige andere kleine werkjes van dezen Schrijver, meestal uit Twistſchriften beſtaande. —— MORHOFIUS, *Polyhiſt. Litter.* Tom. I. p. 345, 346. 835. *Polyhiſt. Philoſoph.* Tom. II. p. 276. 353. CRENII, *Animadv. Philolog.* Part. I. c. III. §. 5. p. 39. Part. IV. c. II. §. 10. p. 87--102. Jo. FABRICII, *Hiſtor. Biblioth.* Part. V. p. 271--273. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 562. JAC. BRUCKERI, *Hiſt. Crit. Philoſ.* Tom. IV. p. 628--632. GESNERUS *ad Iſagogen.* Tom. I. p. 112. F. G. FREYTAGII, *Analecta litteraria*, p. 457, 458. & *Adparatus litterarius*, Tom. III. p. 776--783. C. SAXII, *Onomaſt. liter.* Pars IV. p. 382, 383. BAILLET, *Jugem. des Scavans*, Tom. II. p. 299, 300. BAYLE, *Diction. Hiſtor. ed. de* 1730. Tom. II. p. 202--205. *Nouv. Dict. Hiſt. in 8vo.* Tom. II. p.

307.

307. KROM, *Voorrede voor de Ratio Unitatis fratrum*, bl. 5. 11. 80. 83. 89. JOH. AMOS COMENII, Schickſale und unternehmungen ſeit 1631. in LEONH. MEISTER, über die Schwaermarey / ſ. 66–69.

COMINES (FILIPS VAN), is geboren ten jare 1445 op het kasteel van dien naam, aan de boorden van de rivier de *Lijs*, twee kleine uurtjes van *Menen* in *Flaanderen* gelegen. Zijn vader was COLLART of NIKLAAS DE LA CLITE, Heer van *Reveſchure*, *Weetene*, *St. Venant*, *&c.* Hij volgde zijn broeder in het jaar 1435 op, in de hoedanigheid van ſouvereinen Bailjuw van *Flaanderen*. Hij was de zoon van enen anderen COLLART DE LA CLITE, geſtorven in 1404, en van JEANNE DE WAISCERES, Vrouwe van *Comines* en van *Halewijn*, en hij telde onder zijne voorzaten, BAUDOUIN, Heer van *Comines*, welke in 1289 leefde. FILIPS DE GOEDE, Hertog van *Bourgondiën*, verhief hem in den veldſlag van *Vimeu*, alwaar hij gevangen geraakte, tot Ridder. COLLART ſtierf den 8 meij 1451, en wierdt begraven te *Reveſchure* bij KATRYNA VAN HAVERSKERKE zijne eerſte huisvrouw, die omtrent 't jaar 1440 geſtorven was, zonder hem enig kroost na te laten; ten tweedemale was hij voor het egtaltaar verſchenen, met MARGRIET D'ARMUYDEN, moeder van onzen COMINES. De jonge FILIPS genoot ene allerſchandelijkst verwaarloosde opvoeding, ingevolge de gewoonte des Adels van dat tijdvak. Negentien jaren bereikt hebbende, trad hij in dienst van FILIPS DEN GOEDEN, of veel eer van KAREL DEN STOUTEN, toen ter tijd Graav van *Gharlois*, die hem een penſioen van 6000 livres gaf. COMINES verbleef agt jaren bij dien Vorst, en na hem met veel ijver, inzonderheid aan de vreemde Hoven, gedient te hebben, ging hij ten jare 1472 over, in dienst van LODEWYK DEN XI, Koning van *Frankrijk*. Deze ſtelde hem aan tot zijn Kancelier, en ſchonk hem opvolgelijk vele goederen en heerlijkheden, waar van de meesten in *Poitou* gelegen waren; ook maakte hem de Koning op den 24 november 1476, Landvoogd van dat gewest; en van 1477 af, ontmoet men hem reeds als Gouverneur van de ſtad en het kasteel van *Chinon*. Voegt men nu

bij

bij dit alles, de goederen die hij door zijn huwelijk hadt verkregen, als dan zal men gemaklijk begrijpen, dat hij een der magtigſte Heren van het *Franſe* Rijk is geweest; zijn invloed was overeenkomſtig met zijne rijkdommen gedurende de gantſe regering van LODEWYK DEN XI; en hij ſtondt nog in gunst, gedurende de eerſte jaren van KAREL DEN VIII., die hem den 1 november 1483, in gezantſchap zond naar den Hertog van *Bretagne*, maar deze gunst was van geen langen duur. Enige kwalijkgezinden wisten het met een zodanig ſnood beleid te beſtieren, dat 'er den 24 maart 1488, een Arrest van het Parlement van *Parijs* tegens hem in 't licht kwam, waar bij het vierde gedeelte van zijne goederen wierdt verbeurd verklaard, en hij zelv tot een bannisſement van tien jaren op een van zijn eigen of zijner huisvrouwen landgoederen, werdt verwezen; „ en zulks, om dat hij „ heimelijk verſtand met verſcheidene rebellen en ongehoorzame onderdanen van den Koning hadt gehouden; en, om „ verſcheidene andere misdrijven en ſchenddaden meer." Zijn gehele misdaad beſtond, in den aanhang van LODEWYK, Hertog van *Orleans* in 't vervolg Koning LODEWYK DE XII, begunſtigd te hebben. Men voerde hem in den beginne naar *Lockes* in de provintie van *Berrij*, alwaar hij gedurende agt maanden in een ijzeren kooij opgeſloten, ongelooflijke rampen moest verduren; van daar wierdt hij naar de gevangenis de *Tournelles* te *Parijs* overgebragt, alwaar hij 18 maanden lang verbeidde, alvórens dat zijn huisvrouw kost verkrijgen, dat men Kommisſarisſen benoemde, en zijn regtsgeding opgemaakt wierdt. Eindelijk bepleitte hij in eigen perſoon zijne zaak in het volle Parlement, en beantwoordde alles met zo veel verſtand en mannelijke welſprekendheid, dat, niettegenſtaande den ſterken invloed zijner vijanden, zijne onſchuld zegepraalde, en hij vrijgeſproken wierdt van alle de aangetijgde misdaden. De Hertog van ORLEANS, om wiens wille hij zig dit deerlijk ongeval hadt op den hals geladen, deedt niets ten zijnen nutte gedurende zijne gevangenis; ja hij dagt zelvs niet eens aan hem toen hij den troon beklom-

klommen hadt. COMINES van de beſlommeringen des hoofſen levens verlost, begaf zig, ten einde zijne overige dagen in rust door te brengen, naar zijn kasteel van *Argenton*, alwaar hij den 17 oktober 1509 ſtierf, in den ouderdom van 64 jaren. Zijn lighaam rust in een familie-kapel in de kerk der Augustijnen te *Parijs*; men ziet aldaar zijn Tombe uit marmer vervaardigd, en twee ſtandbeelden, die men denkt dat FILIPS VAN COMINES en zijne huisvrouw afbeelden. Een Schrijver die men onder den naam van S. J. GALLUS bekent, heeft hem dit graffchrift gemaakt:

Gallorum & noſtræ laus una & gloria gentis,
Hic, COMINÆE, jaces; ſi modo forte jaces:
Hiſtoriæ vitam potuisti reddere vivus;
Extincto vitam reddidit Hiſtoria.

Hij was in den egt getreden te *Chinon* den 27 januarij 1473, met HELENA DE JAMBES, dogter van JAN DE JAMBES, Ridder, en van JANNA CHABOT, uit den ſtam van LA GREVE, Heer en Vrouw van *Montſonneau* en van *d'Argenton* in *Poitou*, en hadt door dat huwelijk verkregen, de baronie, ſtad, landgoederen, en het kasteel van *d'Argenton*, zo wel als de kastelen, kastellenijen, hotels, goederen en heerlijkheden van *la Motte du Compos*, *la Motte-boiſſon*, *Billentras*, *l'Acre-Godeau* in het *Gatineeſe*; *Vanſelles*, *Gourges*, *Précique*, *Souvignes*, *Agenais*, en *la Vacheresſe*. COMINES verwekte maar ene dogter bij zijn vrouw, die den 13 augustus 1504 huwde aan RÉNÉ DE BRÉTAGNE, Graav van *Penthievre*, Markgraav van *Bridiers*, Heer van *Bouſal*, *de l'Aigle*, *Chatoncéane*, en *des Eſſars*. Zij ſtierf den 19 maart 1514, en wierdt bij haar vader en moeder begraven.

Het afbeeldzel van FILIPS VAN COMINES wordt gevonden bij POPPENS, en voor den laatſten druk van zijne werken, zo wel in 't frans als in 't nederduits. Hij was wel gemaakt en van een voordelige ſtatuur; verſtond en ſprak vrij vlug het *Italiaans*, *Hoog-* en *Nederduits*, het *Spaans*, en bijzonder was hij zeer ervaren in 't *Frans* van zijnen tijd. Hij hadt zig grotelijks toe-

ge-

DE COMINES, Heer van Argenton, behelzende de Hiſtorie van LODEWYK DEN XI, en KAREL DEN VIII, Koning van Frankrijk / van het jaar 1464 tot 1498 / doormengd met een verhaal van de Lotgevallen der Graven van Holland / uit den Huize van Bourgonje / en veele zeer fraaije Staatsgeſchiften / nopens de beſtiering van Landen en Steden enz.

JAN LODEWYK VIVES laakt COMINES, van zijne Gedenkſchriften met beuzelingen opgevuld te hebben, en JAK. MEYER mishandelt hem op ene onwaardige wijze; doch daar tegen heeft hij zijne Apologisten gehadt, die zijn werk niet alleen prijzen, maar ,teffens grotelijks zijnen lof verheffen, als JUSTUS LIPSIUS, MONTAGNE, NAUDÉ, D'ARGENSON en meer anderen. —— J. L. VIVES, *de Cauſis corrupt. art.* Tom. I. p. 372. JUSTI LIPSII, *Politica.* Ed. 1596. p. 17. MARCHANTII, *Deſcript. Flandriæ*, p. 166, 167. BUZELINI, *Gallo-Flandr.* p. 57, 58. F. SWERTII, *Athen. Belg.* p. 940, 941. VOSSIUS, *de Hiſt. Lat.* p. 578, 579. CONRINGIUS, Sæc. XVI. *cum notis* KRANTZII. p. 173. TH. MAGIRI, *Eponymol. Critic.* voc. POPE BLOUNT, p. 510–513. FABRICII, *Bibl. Lat. Med.* Tom. I. p. 1138, 1139. MENCKENIUS, *Bibliotheca Virorum militia & ſcriptis illuſtrium.* p. 163. OFFERHAUS, *Compend. Hiſtor.* IX. VIII. p. 7. *(p.) Catal. Bibl.* BUNAV. Tom. I. Vol. II. p. 1172. C. SAXI, *Onomaſt. literar.* Pars II. p. 490. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 1027–1029. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. II. p. 1–17. *Nouv. Dict. Hiſt. in 8vo.* Tom. II. p. 309.

COMMELIN (ABRAHAM), was Kapitein der ſtads Soldaten te *Amſteldam* ten jare 1652, toen een goed aantal matroſen van 's lands vloot, door weinige belhamels aangezet, de hoofden bij een ſtak, en, tegen wil en dank der Kommisſariſſen van de monſteringe, en van de Kapiteins der ſchepen *de zwarte Leeuw* en *de Kroon*, met de boot van hunne ſchepen, die het *Vlie* waren ingelopen, naar ene kaag voer, en zig met dezelve naar *Amſteldam* liet brengen, daar zij des zondags den 15 ſeptember, aankwamen, en terſtond afſpraken, 's anderendaags op 't *Weſtindiſe* Huis te verſchijnen daar de Gemagtigden

tot de uitrusting vergaderden, en van dezelven de volle betaling van vier maanden agterſtallige gagie, af te vorderen, of, bij weigeringe daar van, den dienst op te zeggen. Zo gezeid zo gedaan. De muitende matrozen der twee ſchepen begaven zig, des maandags, voor agt uren naar 't *Westindiſe* Huis, daar zij nog 5 a 600 Man van de overige ſchepen vonden. Zij benoemden 'er enigen die binnen ſtaan zouden, en den Heren hunne begeerte voordragen. 't Geſchiedde. Men bejegende hen minnelijk, beloofde hun genoegen, en twee maanden gagie op rekening te zullen geven, zo ze ſlegts wederom ſcheep wilden gaan; doch hier naar hadden zij geene oren. Zij ſtookten integendeel elkanderen op, om dagelijks op 't zelvde uur te verſchijnen, tot dat zij volkomen genoegen zouden verkregen hebben. Zij begáven zig dan den volgenden dag, wederom derwaarts, en werden, op gelijke wijze, met goede woorden, afgewezen. Middelerwijl, hadt men zorg gedragen, dat enige ſtads Soldaten, met den Major Jakob Bicker aan 't hoofd, zig vervoegden voor en op 't *Westindiſe* Huis, daar 't muitend bootsvolk, ten derden dage, wederom, in grote menigte, ſamengeſchoold was. Antony Jakobszoon van *Koppenhagen*, een der voornaamſte belhamelen, dien dag, wederom zullende binnen ſtaan, was met zijne makkers afgeſproken, dat zij hem, zo hij gevat mogt worden, terſtond, ontzetten zouden. Hij kwam, vervolgens, wederom voor de Heren, daar hij de maandgelden vorderde met zulke onbehebelijke en dreigende woorden, dat men geraden vondt, hem, door den Major Bicker en enige Schouts-Dienaars, te doen vatten. Hij zogt zijn mes te trekken, en zig te weer te ſtellen, doch 't werdt hem belet. Buiten gekomen, om weg geleid te worden, trokken enigen van zijne makkers, op zijn geroep om ontzet, de meſſen; twee of meer van welken ook gevat werden. Voor de poort van 't *Westindiſe* Huis, hadt zekere Joris Janszoon ſtaan ſchelden, en, vermoedelijk, ook met ſtenen geworpen; hij werdt hier op aangegrepen, en ook, na enigen tegenſtand, gevangelijk weggeleid; waar na de ove-

rige muiters afdropen, zig voorts ſtil hielden, en eerlang wederom ſcheep gingen.

Het Geregt van *Amſteldam* veroirdeelde, den volgenden dag, zijnde den 19den ſeptember, ANTONY JAKOBSZOON en JORIS JANSZOON, op hunne bekentenis, ter galge, welk vonnis den 20ſten werdt uitgevoerd. Men hadt het ſchavot voor de wage opgeregt, en, tot voorkoming van oproer, den Dam, met drie vendelen ſtads Soldaten, doen bezetten; die last hadden, tot geene dadelijkheden te komen, ten ware men ondernemen mogt de regtsoeffening te ſtoren. Onder de aanſchouwers, ſtonden enige vrouwen, die, veelligt nauwe betrekking hebbende tot de misdadigen of derzelver makkers, terwijl 't vonnis uitgevoerd werdt, aan 't ſchreijen raakten, en flaauw werden; waarom zij zig bevlijtigden, om uit de menigte in veiligheid te komen. Doch hier door ontſtondt zo groot een gedrang tegen de Soldaten die voor de wage ſtonden, dat enigen uit hun gelid wijken moesten. De Kapitein ABRAHAM COMMELIN, die hier geboodt, gaf toen bevel tot ſchieten. De Luitenant SEBASTIAAN LUDOLF VAN EITZEN riep ook, *ſchiet 'er onder*; waar op enige Soldaten in 't wilde ſchoten op de aandringende menigte, waar onder wel agt onſchuldige Burgers gedood, anderen deerlijk gekwetst werden. 't Schieten verwekte zulk ene bijstere ontſteltenis onder de aanſchouwers, dat elk naar een goed heenkomen zogt, en velen onder de voet raakten, en vertrapt, anderen in 't water gedrongen werden.

Het ongeluk, welk den onſchuldigen toekijkeren overgekomen was, trof de Wethouderſchap zo diep, dat zij, den volgenden dag, bij openbare afkondiging, 300 guldens beloofde, aan elk, die enen Soldaat wist aan te wijzen, die iemant uit de Burgers gegriefd; en 600 guldens, aan die bewees dat enig Bevelhebber last om te ſchieten gegeven hadt. Middelerwijl was COMMELIN ter ſtad uit geweken; waarom 't Geregt belloot, hem, openlijk, van agt tot agt dagen, met de klok, te doen indagen; gelijk geſchiedde. Doch hij verſcheen

niet,

niet, op de indaging; waarom hij, ſedert, *inhabiel* verklaard, en buiten *Amſteldam* en ene mijl in het ronde gebannen werdt. De Luitenant VAN EITZEN, zoon van ALBRECHT VAN EITZEN, Burgemeester van *Hamburg*, ſchoon hem geraden werdt te wijken, bleef in de ſtad, en verſcheen, eerlang, voor Schepenen; daar hij ontkende, last tot ſchieten gegeven te hebben, ſchoon men zeven en meer éénſtemmige Getuigen tegen hem inbragt, die het tegendeel bevestigden. Hij werdt dan agter af geleid, en met de paleije gedreigd. En toen beleedt hij, dat hij, de beweging voor enen blijkbaren oploop aanziende, tot handhaving van 't Geregt, bevolen hadt, te ſchieten. Doch enige weken later, verklaarde hij zulks door vreze beleden te hebben, en ontkende, op nieuw, bevel tot ſchieten te hebben gegeven. Hij zat tot in het volgende jaar, wanneer hem op hoge voorſpraak van verſcheiden' Mogendheden, door 's Lands Staten, vergiffenis van misdaad verleend werdt.

Kort na de voorgevallen beroerte, waren Burgemeesteren, door den Raad, gemagtigd geweest, om de vrienden der doodgeſchotenen op den Dam, die te *Amſteldam* niet woonden, met ene gepaste ſomme gelds, te vergenoegen, en de kinderen of weduwen, die ter dier ſtede woonden, ene lijfrente van 25 of 30 guldens 's jaars toe te leggen. Ook tekenen ſommigen aan, dat de weduwen en wezen der geſneuvelden, door de Wethouderſchap, eerlang, naar hunne gelegenheid, of met enig ſtads ambt, of met een ſomme gelds, tot vergoeding van 't geleden verlies, verëerd werden. —— WICQUEFORT, *Hiſt. des Prov. Unies.* Tom. I. p. 334. L. v. AITZEMA, *Zaken van St. en Oorl.* III. D. bl. 746, 747. 874. DAPPER, *Beſchr. van Amſt.* bl. 318--322. DOMSELAAR, *Beſchr. van Amſt.* bl. 395. enz. COMMELIN, *Beſchr. van Amſt.* bl. 149. enz. WAGEN., *Beſchr. van Amſt.* V. St. bl. 192--198.

COMMELIN (HIERONYMUS), te *Douai* in *Frans-Flaanderen* geboren, heeft geleefd in de XVIde eeuw, en is overleden, zegt de Hoogleraar SAXE, als mede THUANUS, in het jaar

1597; doch ingevolge de bewijzen die BAILLET uit de Brieven van CASAUBONUS aanvoert, zou men overhellen om te geloven, dat het op 't jaar 1598 is, dat zijn dood moet gefteld worden. COMMELIN was een der vermaardfte en geleerdfte Boekdrukkers, die 'er in wezen zijn geweest, en hadt zijn woonplaats te *Heidelberg* gevestigd. Hij was ongemeen ervaren in de griekfe en latijnfe talen, en hij heeft den HELIODORUS, APOLLODORUS en meer andere oude Schrijvers met zijne noten verrijkt, in 't licht gegaven, en ongemeen net en accuraat op zijn eigen pers doen drukken. De twee voornaamfte werken die door zijne bezorging aan de geleerde wereld zijn medegedeeld, waren die van de Kerkvaders ATHANASIUS en CHRYSOSTOMUS. SCALIGER betuigt, dat al het geen hij uitgevoerd heeft, goed was. MALINKROT prijst niet alleen zijne geleerdheid, maar ook zijne vlijtigheid, waar van hij fprekende bewijzen heeft gegeven, door het drukken van zo veel uitmuntende boeken, waar in hij noch voor MANUTIUS noch voor STEPHANUS zelven in het minst behoefde onder te doen. CASAUBONUS voedde zulk een bijzondere achting voor zijne drukken, dat hij in een zijner Brieven betuigt, dat hij alle die hij 'er van zou weten op te fporen, zonder onderfcheiding zoude kopen. Allerloffelijkst is het getuigenis dat de geleerde THUANUS, *in Hiftoria fui temporis*, aan het flot van zijn CXIX. Boek in deze bewoordingen van hem geeft: HIERONYMUS COMMELINUS, *alias Santandreanus dictus, natione Gallus, qui tranflato è Patria Genevam primum, deinde Heidelbergam, domicilio, rem litterariam multum juvit, editis, tum Veterum Græcorum plurimis nunquam antea editis monumentis, tum* ATHANASIO *inprimis & B. Jo.* CHRYSOSTOMI *magna Operum parte; in quibus & propria induftria multum contulit, & immatura morte hoc anno 1597 exeunte nobis ereptus, filiis eandem curam, quafi hereditatio jure demandavit.* —— BERNH. DE MALINCKROT, *de Art. Typograph.* p. 93. 95. CASAUB., *Epiftol.* 43. *Ann.* 1595. p. 58. SCALIGER, *in Scaligeranis fecundis*, voc. GOTTL. KRANTZIUS, *ad* CONRINGIUM, p. 181. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 481. JO. ALB. FABRICII, *Notit. Typographorum*

Bibl.

Bibl. Lat. Tom. I. p. 887. HAMBERGERUS, *in Prolufione Notit.* Part. I. §. 22. p. 143. C. SAXI, *Onom. liter.* Pars IV. p. 23, 24. TEISSIER, *Eloges des Hommes Savans*, Tom. II. p. 270. BAILLET, *Jugemens des Savens*, Tom. I. p. 213.

COMMELIN (JAKOB), een broeder van HIERONYMUS, is te *Gent* geboren, en begaf zig met 'er woon naar *Embden*. Hij was een liefhebber der fraije letteren en beoeffende inzonderheid de digtkonst, ook ziet 'er een bondel van latijnfe en nederduitfe vaarfen van hem 't licht, die ten jare 1568 gedrukt zijn.

COMMELIN (JAKOB), de jongfte broeder van IZAAK, die volgt, is te *Amfteldam* geboren. Hij was een naarftig Schrijver en Verzamelaar van wetenswaardige en fraije dingen, waar van zijne nagelatene Handfchriften ter getuigenis verftrekken; onder anderen wordt nog van hem onder zijn geflagt bewaard: *Hiftoire de la fource des troubles, divifions & deplorables calamitez & defolations des Guerres civiles & inteftines, advenues en pais du Roy noftre Sire en fon dix fept Provinces depuis le commencement du Regne de* PHILIPPE II, *jusques á la mort du Comte* GUILLEAUME DE NASSAU *& Prince* D'ORANGE, *Lieutenant General de la part des Etats Generaux en ces dits Pays-Bas.* Voorts de Privilegien en Keuren der ftad Delft; benevens die van de ftad Leijden en Rhijnland. III Deelen in folio. Benevens nog verfcheidene anderen, alle netjes door zijn eigen hand gefchreven. —— KASP. COMMELIN, *Befchr. van Amft.* bl. 866.

COMMELIN (JASPER), grootvader van IZAAK, wierdt ten jare 1568, te *Brufel* met den zwaarde gerigt; ingevolge luid der fententie van den Bloedraad van den 6 april: „ om „ dat hij hadt doen kollekteren en ontvangen, door ordre van „ de Confiftorie, een zeer notabele fomme, om daar mede „ door derzelver ordre, te onderhouden en op te bouwen „ een nieuwe Kerk, daar hij als Fondateur, altijd preſent is „ in de predikatie geweest, en heeft ook tegenwoordig geweest „ bij het te Doop houden van zijn dochters kind op de nieuwe

„ maniere, in die nieuwe Kerk; heeft hem ook gedurig laten „ vinden in de preke, zoo tot *Gent* als: tot *Antwerpen*: ver- „ werpende alſo het oude Catholijke Geloove, ombelſende de „ Partije van de nieuwe Religie, contrarie de Plakaten van „ gedagte zijne Majeſteit, ſchendende derzelver authoriteijt „ ende geſag &c." Behalven de doodſtraffe, wierden alle zijne goederen daar te-boven verbeurd verklaard. —— KASP. COMMELIN, *Beſchr. van Amſt.* bl. 1023.

COMMELIN (JOHANNES), de oudſte zoon van IZAAK, hier beneden, is geboren te *Amſteldam*, den 23 april 1629, en leide zig van der jeugd af aan toe, op de beoeffening der genees- en kruidkunde, teffens ieverig werkzaam zijnde in het vak der geſchiedenisſen. Tot Med. Doktor gepromoveerd zijnde, beriep hem de Regering van zijne vaderſtad tot Hoogleraar in de kruidkunde. Bij de buitengewone verandering der Regeringe, op den 10 ſeptember 1672, wierdt hij door den Prinſe VAN ORANJE, Stadhouder van *Holland*, tot Raad aangeſteld, en ten jare 1682, nevens JOAN HUYDECOPER, Heer van *Maarſeveen*, verkoren tot Kommisſaris over den nieuwen *Hortus Medicus*; doch hij was het inzonderheid die de voornaamſte zorg gehadt heeft over deszelvs aanleg, ſchikking en verzorging van het nodige dat daar toe vereist wierdt, ook heeft hij een uitvoerige beſchrijving van de zeldzaamſte gewasſen, welken 'er, in zijnen tijd, aangekweekt werden, opgeſteld, die door FREDERIK RUISCH en FRANS KIGGELAAR in 't latijn overgezet, en door zijns broeders zoon KASPER COMMELIN, Med. Doktor, die na hem, de Kruidkunde te *Amſteldam* onderwezen heeft, tot II Delen in folio vermeerderd, in 't licht gegeven is. Ook heeft hij een goed gedeelte ſamengeſteld van de Beſchrijving van Amſteldam/ in 't jaar 1665, op den naam van TOBIAS VAN DOMSELAAR in 't licht gegeven. Nog Nederlandſche Hesperides/ of oeffening van Limoenen- en Oranjeboomen/ met Platen. Amſt. 1676. in folio. Hij is den 19 januarij des jaars 1692, overleden. —— WAGEN., *Beſchr. van Amſt.* VIII. St. bl. 709. XI. St. bl. 345.

COM-

COMMELIN (IZAAK), de vader van JOHANNES, KASPER en JAKOB, is geboren te *Amſteldam* den 19 oktober 1598, en aldaar overleden den 3 januarij 1676. Hij is Regent geweest van het Nieuwe-zijds Zitten-Huis, en heeft aan een uitvoerige *Beſchrijving van Amſteldam* gearbeid. Ook ſtelde hij 'er een kort begrip van op, welk, naderhand agter de *Reizen door Frankrijk* in 't licht gegeven is. Doch 't gene van de uitvoerige Beſchrijving in orde gebragt was, heeft TOBIAS VAN DOMSELAAR, *Amſteldammer*, ingevlijd in zijne Beſchrijving dier ſtad, die in 't jaar 1665, in een dik ſtuk *in quarto*, het licht zag. Verder heeft hij door den druk gemeen gemaakt: 1. Hollandſch Placcaatboek. Amſt. 1644. II Deelen in folio. 2. Begin en voortgang van de vereenigde Nederlandſche Oost-indiſche Maatſchappij &c. Amſt. 1646. II Deelen in lang 4to. 3. Leven en bedrijf van WILLEM DEN I, MAURITS en FREDERIK HENDRIK, Prinſen van Oranje. Utr. 1652. II Deelen in folio. Voorts heeft hij uit het frans vertaald: Beſchrijving en beſchrijving van Vranrijk / van Spanje / van Italie &c. —— KASP. COMMELIN, *Beſchr. van Amſt.* bl. 866. WAGEN., *Amſt.* I. St. Voorr. bl. XXV, XXVI.

COMMELIN (KASPER), is geboren te *Amſteldam* den 28 januarij 1636, en overleden aldaar ten jare 1693. De *Beſchrijving van Amſteldam*, door TOBIAS DOMSELAAR uitgegeven, na verloop van enige jaren, zijnde uitverkogt, werdt onze COMMELIN, middelſte zoon van IZAAK COMMELIN, aangezogt, om daar van een nieuwe, verbeterde en vermeerderde uitgave te bezorgen. Hij die Regent was van het Oude-zijds Huiszitten Huis, kreeg enige oude Brieven en Schriften in handen, die aldaar bewaard werden. Ook waren hem enige ſtukken, den huize van *Amſtel* betreffende, van *Utrecht* toegezonden. Hij liet zig dan overhalen tot het werk, en gaf het in 't licht, onder den titel van: Beſchrijvinge van Amſteldam / deſzelfs eerſte oorſprongh uit den Huyſe van Amſtel en Amſtellant; met een Verhaal van haare Leven en dappere krijghsdaden enz. II Deelen / Amſt. 1693. in folio. Dit werk

verſierd met zeer ſchone afbeeldingen, is ten járe 1726, met een voorberigt van P. VLAMING, in het zelvde formaat herdrukt. Zie hier nu 't geen de Heer J. WAGENAAR van dit werk getuigt. „ Het *Iſte* Boek, de beſchrijving van *Amſtel-* „ *land* van MONTANUS behelzende, is gebleven zo als 't was. „ In het *IIde*, vervattende de Historie der Heren van *Amſtel* „ tot op het jaar 1323, zijn geplaatst enige Brieven, de He- „ ren van *Yſelſtein* en *Mijnden*, voornaamlijk betreffende. „ Het *IIIde* Boek, waar in de Opkomst en Vergrotingen der „ ſtad beſchreven worden, is opgehelderd door enige Sche- „ penenbrieven, de oude geſteldheid der ſtad rakende. En „ dit mag men wel voor het nuttigſte gedeelte van COMME- „ LINS arbeid rekenen. Voorts vindt men in deze twee Boe- „ ken, een goed getal van Historiſe bijvoegzels, uit latere „ Schrijvers, gelijk MATTHEUS VOSSIUS, SCHOTANUS, SLIG- „ TENHORST; zelvs uitheemſen als MEZERY, en anderen, be- „ halven dat ook, in het *IIIde* aangetekend wordt, welke „ voorname veranderingen de ſtad, in den tijd van omtrent „ 20 jaren, ondergaan hadt. In het *IVde* Boek, de Gebou- „ wen betreffende, vindt men de meeste bijvoegſels en ver- „ anderingen. Ook worden, in het zelve, enige weinige „ Schepenen- en andere Brieven aangehaald. In het *Vde* „ Boek, de Regering aangaande, zijn de bijvoegzels zeer „ weinig, en van klein gewigt. COMMELIN haalt hier, daar „ 't zo nodig was, bijna geene oude ſtukken aan. Voorts „ heeft hij de lijst der vermaarde Mannen, in DOMSELAARS „ uitgave te vinden, met enige perſonen vermeerderd. Maar „ in 't *VIde* Boek, waar de Historie der ſtad, van 't jaar „ 1323 af, tot op het jaar 1664 vervolgd wordt, zijn veele „ bijvoegzels; doch, ten opzigte der oudſte tijden, zeer zeld- „ zaam uit tijdgenoten ontleend. Onder de weinige oude „ Brieven, die in deze bijvoegzels voorkomen, zijn 'er twee „ van aanbelang, ene Ordonnantie op ene uitrusting ter zee, „ door *Amſteldam* en de Waterſteden, van den 15 april des „ jaars 1475, die niemant voor COMMELIN in 't licht gegeven „ hadt, en die, ſchoon hij zulks niet meldt, uit de *Stads Re-*

„ *gis-*

„ *gisters* ontleend is; en de Huwelijks-voorwaarde van JAN „ Hertog VAN TOURAINE en JAKOBA VAN BEYEREN van den „ 6 augustus 1415. Doch deze betrof het Land in 't alge„ meen; niet *Amſteldam* in het bijzonder. De Schrijver gafze „ uit, om dat hij die nog nergens, bij enige Schrijvers, ge„ zien hadt. Hij zouze egter, in 't IIde Deel van 't *Groot* „ *Plakaatboek* bl. 6., welk reeds in 't jaar 1683 uitgekomen „ was, hebben konnen zien: en zelvs in de *Kronijk van Zee„ land*, door MARKUS ZUERIUS VAN BOXHORN uitgegeven, II. „ D. bl. 18., die reeds in het jaar 1644, het licht gezien „ hadt." Wijders, heeft hij de Historie vervolgd, daar DOMSELAAR dezelve gelaten hadt, tot op het jaar 1692. —— WAGEN., *Amſt.* I. St. Voorr. bl. XXIX--XXXII.

COMPAAN (KLAAS GERRITZ.), een befaamd Zeerover, geboren te *Oostzaandam* in het laatſte gedeelte van de XVIde eeuw, begaf zig, nog maar een jonge zijnde, tot den zeedienst, en gedroeg zig, gedurende een geruimen tijd braaf en onopſprakelijk. Na menigvuldige togten, inzonderheid naar de kust van *Guinée*, gedaan, en door ſpaarzaam te zijn een aanzienlijk ſtuiver overgegaard te hebben, begost hij zelv Reder te worden in de kaperij tegens de *Spanjaarden*. Dit ſlaagde hem niet naar wens, en hij verbeeldde zig dat de Boekhouder of zijne Medereders niet wel met hem handelden; dan hij was loos genoeg om zijn ongenoegen te ontveinzen, ter tijd toe dat hij tot Kaper-Kapitein was aangeſteld, en een ſchip kreeg van 100 lasten, gemonteerd met 17 ſtukken kanon. Zijne Medereders ſloegen geen de minſte acht op deze zijne woorden, *koom ik maar eens in zee*, die hij zig verſcheidene malen liet ontvallen, en dagten dat hij daar mede een bedreiging tegens de vijanden bedoelde.

COMPAAN was niet lang met zijn ſchip *Waita* genaamd, in zee geweest, of hij ligtte het masker af, en toonde wel dra wat hij in zijn ſchild voerde. De eerſte die hem op zijn togt ontmoette was een Buisman, te *Egmond op Zee* te huis horende, dezen klampte hij aan boord, en eiste den Stuurman,

deze kwam ontſteld met zijn muts in de hand te voorſchijn, en bad om lijfsgenade, niet anders denkende dan dat hij met een *Duinkerker* Kaper te doen hadt, die in dezen tijd de zee voor koopvaardijſchepen zeer onveilig maakten. COMPAAN voerde hem toe: „ niet anders dan voor goed geld een last „ Haring te begeren;" de Stuurman was ſchielijk gereed om hem het verzogte niet alleen in te willigen, maar ſchonk hem daarenboven nog een ton met Zoutevis; dan in plaats van geld gaf COMPAAN aan den Stuurman een adſignatie op de Admiraliteit te *Hoorn*, maar toen deze bij dat Kollegie om betaling kwam, zagen de Heren op malkanderen, en begrepen ras dat het met COMPAAN fout was; ook weigerden zij aan den Stuurman betaling, die zig egter nog gelukkig rekende dat hij 'er zo goedkoop afgeraakt was.

Inmiddels veroverde COMPAAN een ander ſchip, waar op hij geen de minſte aanſpraak hadt, en deelde den gemaakten buit onder zijn volk. In den beginne maakte dit onder hen een vreemd opzien; doch zig luttel bekreunende, ingevolge wat regt hun zulks toekwam, bragt hem deze daad in zulk een grote achting bij het volk, dat COMPAAN genoodzaakt zijnde, *Vliſſingen* binnen te lopen, aldaar zeer ſpoedig nog 50 man aanwierf. Ene optelling te doen van alle zijne veroverde prijzen en goederen, is niet wel doenlijk, het zal voldoen te melden, dat hij zig na verloop van tijd beroemd heeft, zig van meer dan 350 vaartuigen meester gemaakt te hebben; want al wat hij ontmoette was zijne gading. Hij verkogt de ſchepen en goederen in *Barbarijen* en elders, en gedroeg zig om kort te gaan als een openbaar Zeerover. In 't begin gebruikte hij de voorzorg, ten einde zig de haat niet van een ieder op den hals te laden, de *Engelſen*, benevens die van *Saphi* en *Salée*, te verſchonen, waar door hij dikwils een ſchuilplaats bij hun verwierf. Dan de vriendſchap met de *Engelſen* was van kortſtondigen duur; op het onverwagtſte kreeg hij bevel om illico *Ierland* te ruimen; waar door hij genoodzaakt wierdt, in de haven van *St. Clara* wel voor 16000 guldens aan goederen te laten, die hij hadt gedagt aldaar tot

geld

geld te maken. COMPAAN ontſtak hier door in zulk een hevige gramſchap, dat hij zwoer alle de *Engelſen* die hij ontmoette te zullen aanranden; en hier toe kreeg hij nog op den zelvden dag gelegenheid, want de haven van *St. Clara* uitgezeild zijnde, nam hij genoegzaam nog in deszelvs gezigt, zeven rijkgeladene *Engelſe* koopvaardijſchepen.

Kort daar op kwam een *Engelſe* Zeerover, die een aanzienlijken buit veroverd hadt, aan een der *Weſtindiſe* eilanden ten anker. COMPAAN nu het bevel over drie welbemande ſchepen voerende, voegde zig naast hem op de rede, waar bij zig ook nog een Zeerover van een andere natie voegde. Alle drie loerden zij op elkander, zoekende zig wederzijds te verſchalken. COMPAAN vlamde 't gretigst op den *Engelsman*, maar den Kapitein van dat vaartuig zulks bemerkende, en zig niet tegens hem opgewaſſen vindende, ligtte des nagts zijne ankers, en dagt het gevaar te ontzeilen, doch COMPAAN die dezen buit node wilde laten ontſnappen, zette alle zeilen bij, joeg hem na, en bereikte hem den tweeden dag. In den beginne ſchoten zij hevig op malkander; doch den *Engelsman* aangeklampt hebbende, moest deze, welk een dappere wederſtand hij ook boodt, zig overgeven. COMPAAN vondt zijne moeite op ene rijke wijze beloond; want dit vaartuig hadt een groten ſchat aan boord, zo in koopmans goederen, als geld en juwelen. Tot het verkopen van deze en andere goederen, maakte COMPAAN gebruik, van enen JAN JANSZ., van *Haarlem* geboortig, die te *Salée* woonde, en aldaar met andere *Hollandſe* Zeerovers handel dreef. Nimmer konde 'er ook een loſer ſchelm gevonden worden, om een andere ſchelm ten dienſte te ſtaan.

Alle de ſchatten die COMPAAN roofde, wel verre van hem genoegen te verſchaffen, deden hem een ongelukkig leven leiden, want hij genoot nimmer een ogenblik rust. Zijn eigen volk mistrouwende, en vrezende dat zij hem vroeg of laat zouden verraden, ſliep hij nimmer dan met ontbloot geweer, en geladen pistolen; en de zodanigen waarop hij nog enigzins dagt te kunnen vertrouwen, was hij genoodzaakt

met

met giften en gaven aan zig te verpligten. Tot een bewijs hoe weinig vertrouwen hij in de zijnen met grond durfde ſtellen, dient het volgende. In de *Spaanſe zee* een ſchip prijs gemaakt hebbende, dat met wijn en zuiker geladen was, verheugde hij zig wel over den rijken buit, maar vreesde teffens ook voor de gevolgen die het na zig zou ſlepen. Hier toe hadt hij ook reden; want zo dra alles behoorlijk geborgen was, begaf zig het volk als Bacchuskinderen tot den drank, en zopen zig zo onmatig zat aan wijn, waarin zij zuiker vermengd hadden, dat ſommigen 'er bij neer vielen. Enigen der voornaamſten onder deze dronkene gasten die enig bevel voerden, en zedert een geruimen tijd een dodelijken haat tegens COMPAAN gevoed hadden, zogten bij deze gelegenheid wraak over hem te oeffenen, en zig meester van den gemaakten buit te maken. Om in dit heilloos ontwerp te ſlagen, namen zij het ogenblik waar, dat COMPAAN zig met zorg en angst beladen, naar de kajuit hadt begeven, en van vermoeidheid zwoegende, zig op een bank hadt te rusten gelegd, wel degelijk van geweer voorzien. De Muiters maakten van dit tijdſtip gebruik, om te tragten het volk in hun ontwerp ſmaak te doen krijgen, en voerden hun ten dien einde deze oproerige taal te gemoet: „ dat zij reeds lang genoeg onder het gezag van „ een man hadden geſtaan, die hun hoe langer hoe wreder „ begon te handelen; van een man, die zig zelven zogt te „ verrijken en hun kaal en berooid te houden; wilden zij „ hun gehoorzamen, zij zouden zagter gehandeld worden, „ en beter voordeel genieten." Deze taal vondt gemakkelijk ingang, bij een ſoort van volk in het dagelijks plegen van ſchelmſtukken gewoon, en dat daarenboven door den drank verhit was. Ieder ſprong dan overend, en maakten een ijsſelijk gerugt, ſchoon de meesten niet wisten wat zij zouden doen. De hoofden der belhamels liepen gewapend naar de kajuit, gevolgd van de meeste bezopene knapen, met inzigt om den Kapitein gevangen te nemen of den hals te breken. Doch COMPAAN, dat geen kat was om zonder handſchoenen aan te tasten, en daarbij veel boven hun vooruit hadt, door-

dien

dien hij nugteren was, vondt zig zo als hij opſtond door drie bellhamels omringd; hij vroeg met ene rustige onverſchrokt-heid en forſe ſtem, „ wat hunne begeerte was?" waar op de Bootsman antwoordde: „ wij begeren dat gij uw Kapiteins-„ ſchap zult afleggen; en dat een van ons allen in uwe plaats „ zal treden; want wij en het andere volk begeren niet lan-„ ger onder uw bevel te ſtaan." Compaan die zig in postuur hadt geſteld om zijn leven ten duurſten te verkopen, riep toen met een donderende ſtem, „ of al het volk zulks „ begeerde?" hier op volgde het antwoord van enigen: „ *met hem te willen leven en ſterven.*" Dit gezegde deedt de roervinken den moed in de hielen zakken; ook zammelde Compaan niet lang, maar greep den Bootsman bij de lurven, en door enigen van het volk geholpen, dreef hij de oproerigen uit de kajuit, tot onder het verdek, alwaar vier van hun dood nedervielen; en de overige aanvoerders van dit bedrijf, gekluisterd en gebonden wierden. Dus eindigde een opſtand, die hadt Compaan minder moed en tegenswoordigheid van geest bezeten, een doerlijk einde voor hem zou genomen hebben. Het volk zo wel dronken als nugteren, beloofde hem op nieuw trouw en bijſtand, en hij was edelmoedig genoeg om geen geſtrenge wraak uit te oeffenen; maar vergenoegde zig, hun in de boeijen te laten, ter tijd toe, dat hij gelegenheid vondt hun aan land te zetten; zelvs den Bootsman die de voornaamſte aanvoerder van het ſpel was, liet hij niet alleen ongemoeid gaan, maar beſchonk hem daar te boven nog met een goed aantal dukaten. Zo waar is het dat de edelmoedigheid zelvs in een Rover kan huisvesten, waar van wij ook de treffendſte voorbeelden in de levensloop van enen Cartouche aantreffen.

Geregeld was de orde die hij op zijn ſchip hieldt ten aanzien van het eten en drinken; dan hij moest dikwils met zijn volk gebrek lijden, en heeft zelvs meermalen betuigd, dat de kommer ſomtijds zo groot was, dat men om den buik te vullen wel eens een man zou gedood hebben, en dat zij dus, om aan voorraad te geraken, wel togten landwaards in hadden

den gedaan, die zij tot het bekomen van de rijkſte ſchatten niet zouden ondernomen hebben; en bij welke angſtvallige togten zij menigmaal zo ſchamper onthaald wierden, dat de genen die niet zwemmen konden, het te rug keren vergaten en 'er den hals bij inſchoten. Behalven de eetwaren, hadden zij ook menigmaal gebrek aan andere kleinigheden, zo dat ze voor een ſtreng garen wel eens drie guldens gaven; daar men over verwonderd moet ſtaan, als men de menigte prijzen die zij veroverden, in aanmerking neemt; dan met dergelijk ſoort van menſen gaat het doorgaans, dat zij volop hebbende daar zij op zulk een gemakkelijke wijze aankomen, 'er zo roezig en onbezorgd mede leven, even als of hun dagelijks een nieuwe voorraad te gemoet ſnelde, doch dit fout lopende, is 'er ſpoedig gebrek aan alles. Hun huishouden en wijze van zamenleven was allerbeestagtigst; dobbelen en ſpelen ging den gantſen dag door, vloeken en zweren was het morgen- en avondgebed, en kwamen zij ergens aan een kust daar onkuiſe vrouwlieden gevonden wierden, was terſtond het ſchip vol hoeren; in een woord, zij leefden als Zeeſchuimers van de ergſte ſoort gewoon zijn te doen.

Om het vegten en ſmijten te beteugelen, voerde hij een zonderling middel in. Eens, verhaalt men, gebeurde het, dat twee van zijn volk beneden in 't ruim met malkander handgemeen geworden zijnde, 't welk meest alle dag gebeurde, en dat hij komende om de vegters te ſcheiden, hij een van de beiden die hem geen gehoor wilde geven over hoop ſtak. Om zulks in 't vervolg voor te komen, maakte hij en zijn heilloze Raad ene wet, waarbij bepaald werdt, dat wanneer twee perſonen, het zij die met meſſen of vuisten vogten, het zo lang tegens malkanderen zouden moeten uithouden, dat een van beiden om hals geraakte; en den anderen, indien gekwetst was, zou aan den Wondheler 100 guldens moeten betalen, alvorens die een hand aan het verband ſloeg; en, op dat twee of meer met malkander handgemeen zijnde, het niet zouden kunnen ontlopen, moest het bootsvolk en de ſoldaten terſtond een kring ſluiten, waar in de veg-

vegtenden als hanen in de mat beſloten waren. Dit zonderlinge middel van beteugeling, hadt egter de bedoelde uitwerking, dat het namelijk aan de meesten zodanig een ſchrik inboezemde, dat 'er, na dien tijd, genoegzaam niet meer gevogten wierdt.

Ten einde om ſchepen te bemagtigen ſtelde hij veelal eene ſchelmſe loosheid te werk, die hem meer dan eens gelukte, om namelijk onder ſchijn van vriendſchap Schippers te bedriegen, en hun ſchip en lading in zijne roofzieke klauwen te krijgen. Dan de *Portugezen*, *Spanjaarden* en meer anderen, zijnen ſchurkagtigen aart kennende, en met angstvallige ſchrik voor zijne woede vervuld, ontvlieden hem als de peſt. Van zijne eerstgemelde handelwijze om namelijk in ſchijn van vriendſchap onnozelen die hem niet kenden te verſchalken, zal ik ter afſchildering van zijn ondeugend karakter, het volgende voorbeeld aanvoeren.

Het ſchip van EVERT KORNELISZ. VAN BERKHOUT, te *Hoorn* t'huis behorende en de *Omval* genaamd, lag aan het eiland *Maijs* om zout te laden; COMPAAN de rede daar van opzeilende, ging nabij hem ten anker, en hield met genoemden Schipper ene gemeenzame verkering; zo ver dat zij nu en dan bij elkanderen te gast gingen, en als de beste vrienden ter wereld leefden. COMPAAN hadt op zekeren dag, dezen Schipper, benevens twee anderen die aldaar mede ter rede geankerd waren, bij zig ter maaltijd. Dezen hadden geen argwaan hoe genaamd dat hij een Zeerover was, maar dagten met een eerlijken Kapitein in Staten dienst te doen te hebben, en ingevolge dat denkbeeld vertrouwden zij alles goeds van hem; dan bij het ſcheiden van den maaltijd, zeide COMPAAN onverhoeds tegens hen: „ Wat zoude gijlieden wel denken, „ indien ik u alle drie gevangen hieldt, en mij meester van „ uwe ſchepen maakte? Gijlieden zijt in mijne magt." De Schippers wierden min of meer op dit vreemde zeggen ontſtuts; doch nog geen arg denkende, namen zij het voor een grap op, en beantwoordden het, met te zeggen: „ dat zij „ zulks niet van hem verwagtende waren, en dat zij 'er niet

„ voor

„ voor vreesden, te meer, doordien zij landslieden waren." Daar op ging men tot een ander geſprek over, en ſcheidde vriendelijk.

Terwijl zij daar nog lagen, kwam 'er een *Fransman*, die, alzo hij het grootſte gedeelte van zijn volk verloren hadt, buiten ſtaat was, zijn ſchip te kunnen beſtieren; deze klaagde zijn nood aan COMPAAN, die het volk aan zijn boord nam, doch egter vrezende dat hij misſchien het *Trojaanſe paard* binnen haalde, was hij op middelen bedagt om zig van deze gasten te ontſlaan, en teffens voor zig zelven een coup te doen. Hij ſtelde zig dan voor om met behulp van den *Fransman*, een van de drie eerstgemelde ſchepen af te lopen, dan wilde hij den *Fransman* op zijn jagt zetten, hem van nooddruft voorzien, en zijnen weg laten vervolgen. Zo gezeid zo gedaan, de afſpraak daar toe geſchiedde, en men wagtte ſlegts naar gelegenheid van gunſtigen wind en ſtroom. Deze dienende, werdt de boot bemand, en om allen agterdogt te benemen, eerst naar land gezonden; 't welk teffens diende om het volk te beſpieden, dat aan de zoutpannen en met kruijen bezig was. Hier enigen tijd verbeid hebbende, voeren zij van land, langs het ſtrand heen, regt op het ſchip den *Omwal* aan, kapten het vertuitouw, zetten alle de zeilen bij, en voeren regt toe naar het ſchip van COMPAAN. Schipper EVERT aan land zijnde, en zijn ſchip voorbij ziende zeilen, riep tegen zijn volk op een bedrukte toon: „ Mannen, daar ben „ ik mijn ſchip kwijt!" Hij bemande terſtond zijn ſloep en roeide naar COMPAAN toe, aan wiens boord hij gekomen zijnde, jammerlijk over dezen ſnoden handel klaagde; dan het kost hem weinig baten, en hij kreeg geen ander antwoord, dan, „ dat hij zulks voor dien tijd voor lief moest nemen; hij „ hadt het ſchip nodig, en als hij weder in 't vaderland kwam „ zou hij het vergoeden of het hem wedergeven." Voorts gaf hem COMPAAN 50 dukaten, en vrijheid om met zijn volk naar huis te keren. EVERT moest daarenboven nog de ſmaad ondergaan, van beſchuldigd te worden, dat hij het ſchip aan den Rover verkogt hadt. Doch de waarheid kwam in 't ver-

volg

volg aan den dag; want na dat COMPAAN 'er vele ſchone togten mede gedaan hadt, kwam hij na pardon gekregen te hebben, 'er mede in 't *Vlie*, waar na Schipper EVERT 'er weder op geplaatst wierdt; doch die vervolgens het ongeluk hadt in de *Golf van Venetiën* om te ſlaan, en met man en muis te vergaan.

Het ontbrak COMPAAN ook geenzins aan moed en dapperheid, wanneer de gelegenheid zulks eiste, en ſchoon trouwloos ten aanzien van zijn vaderland, bleef hij egter een gedugten vijand voor de *Spanjaarden* en *Duinkerkers*. Inzonderheid was hij zeer gebeten op den *Spaanſen* Zeevoogd COLLART, daar hij voor ehigen tijd mede aan den dans was geweest, en deerlijk door was geteisterd. Deze COLLART, een dapper Zeeman, en niet minder gebeten op COMPAAN, beſloot alle mooglijke pogingen te werk te ſtellen om dezen Zeeſchuimer te verdelgen; ten dien einde deedt hij nauwkeurig onderzoek naar COMPAAN, die zig toen aan de *Spaanſe* kust bevond, en alles wegſchuimde wat hem voorkwam. Om zijn oogmerk te bereiken, zeilde hij met vier *Duinkerkers* naar hem toe, en hem bereikt hebbende, ſloot hij den Zeerover tuſſen zijne ſchepen en den wal in, zo dat deze het niet konde ontkomen, maar vegten moest of zig overgeven. Hij verkoos het eerſte, waar op een zeer bloedige ſlag ontſtondt, waar in COMPAAN het hard kreeg, en het zig liet aanzien dat hij voor de overmagt zou moeten zwigten; doch zijn volk wetende, dat zo zij genomen wierden, de galg hun loon zou zijn, vogt als leeuwen, en 't gelukte hem, dwars door de *Duinkerkers* heen te ſlaan en te ontkomen. COLLART hadt het ſchip van COMPAAN egter zo gehavend, dat hij genoodzaakt wierdt *Ierland* binnen te lopen, om zijne ſchepen te doen herſtellen.

Door de menigvuldige ſchade die COMPAAN aan den handel toebragt, dewijl hij alle koopvaardijſchepen die hem voorkwamen wegroofde, en doordien 'er geene mogelijkheid ſcheen te zijn, welke middelen men ook aanwendde, om hem magtig te worden, verkreeg zijn halfbroeder HEIN AARTSZ.

vergiffenis voor hem; doch de zwarigheid was om hem zulks te doen weten, men wist geen fpoor om hem op te zoeken. COMPAAN heeft ook naderhand betuigd, dat hij vurig naar deze vergiffenis verlangde, vreezende dat het eindelijk fout met hem zou afloopen. Dan alvorens wij tot het verhaal hier van overgaan, hebben wij nog enige wetenswaardige bedrijven van hem te melden.

Een *Waterlands* Schipper, BOEFJE genaamd, had het ongeluk uit de *Straat* komende, in zijne handen te vallen. COMPAAN deedt hem aan boord komen, en terftond herkenden zij elkander, als te voren langen tijd goede vrienden geweest zijnde. Na hem verwelkoomt te hebben, zeide COMPAAN tegens hem: „ Wel BOEFJE, wel man, hoe is dit? hebt gij „ nog geen ongelukken genoeg gehad? moest gij mij nu nog „ van zelven in handen vallen? doch wat raad? hoe overleg„ gen wij dit best?" De ongelukkige Schipper ten eenemalen verflagen, antwoordde bedremmeld: „ ik hoop dat de „ Kapitein barmhartig zal zijn over mij en de mijnen, op dat „ ik niet in de grond bedorven worde, zonder middel te we„ ten om het ooit te boven te komen. Kom aan," herhaalde COMPAAN, „ wij moeten eerst eens drinken, en dan zullen „ wij zien wat wij doen. Onder het drinken, zeide hij: „ BOEFJE, gij zult fchip en goed weerom hebben: ik zal „ maar een weinig van het een en ander voor mij behouden; „ maar doe mij dan ook die vriendfchap, en beftel, op „ trouw, een weinig geld en juwelen aan mijne huisvrouw, „ en gedenk de weldaad die ik u bewijze." COMPAAN hem het goed ter hand geftelt hebbende, fcheidden zij wel te vrede van malkanderen, dezen om den zuid en genen om den noord. Des avonds ontftond 'er een dikke nevel, en de wind warrelde geftadig. In den morgen van den volgenden dag zag COMPAAN het fchip van BOEFJE weder, en zeilde 'er op aan; bij hem gekomen en aan zijn boord gegaan zijnde, zeide hij: „ Weet gij BOEFJE wat ik gedagt heb? ik heb u daar „ zo een fchone buit gegeven, om aan mijn vrouw te bren„ gen; mij dunkt best dat gij mij die te rug geeft, op dat gij

„ in

„ in geen verzoeking geraakt; want ik zelde bij mij zelven;
„ gij COMPAAN, geeft BOEFJE daar zo veel kostelijkheid mede;
„ hoe ligt zou hij een *boef* kunnen worden, en denken,
„ COMPAAN is 'er gemakkelijk aan gekomen, ik zal het maar
„ voor mij houden." BOEFJE gaf hem hier op zijn schat te
rug, en zij scheidden daar op de beste vrienden van de wereld.

Min voordelig geraakte COMPAAN van WYBRAND SCHRAM ontslagen; deze in de maand meij 1626, met negen schepen in dienst van de *Oostindise Kompagnie* gegaan zijnde; geraakte twee maanden na zijn vertrek met het schip *Hollandia*, waar op hij zig bevondt, en het jagt *Grootenbroek* door enige geleden rampspoeden van de overige schepen af, en wierdt verpligt zig naar *Sierra Leona* te begeven. Zij kwamen op den 5den junij voor die haven; maar toen zij verder dagten op te zeilen, zagen zij, met het rijzen van den zon, vier schepen uit zee komen, die zij dagten dat mede naar de haven wilden, en voor onraad vrezende, maakten zij zig gereed om te vegten. Hunne vrees was ook niet ongegrond; want het was COMPAAN, met zijn bij zig hebbend eskadertje, die ook terstond op het schip van SCHRAM aanviel, maar zo wel ontvangen wierdt, dat hij na enigen tijd met de uiterste woede gevogten te hebben, verpligt wierdt af te deinzen, en zijn behoud in de vlugt te zoeken.

COMPAAN na dus vergast te zijn, begaf zig te rug om de noord. Onder weg liep hem een goede buit in den mond, zijnde JAKOB-QUIX, die met een rijk geladen schip van de *Guineesse* kust kwam, en ongelukkig in zijne handen viel. Toen deze nabij zijn boord kwam, stak COMPAAN het hoofd uit een venster van de kajuit, en hem terstond kennende, riep hij hem toe: „ welkom mijn goede Buurman," makende voorts schip en goed prijs. Deze JAKOB QUIX hadt een zoon bij hem, PIETER genaamd, een aardige jonge, daar COMPAAN zin aan kreeg en hem bij zig wilde houden, met belofte: „ dat zo ras hij in het vaderland te rug zoude komen, „ hij zelv' hem t'huis zou brengen." Doch zig een ogenblik

bedagt hebbende, zeide hij tegens den vader: „ Neen, die „ jonge ſchijnt mij toe een goed Chriſten mensch te wezen; „ zo hij nu wat lang bij ons bleef, zou hij gevaar lopen om „ even zo te worden als wij zijn; neemt hem maar met u „ mede." Dit vaartuig bragt hij naar *Salée*, met voornemen om het aan den voornoemden JAN JANSZ. van *Haarlem* te vereeren. Te *Salée* komende, vondt hij 'er nog een beter buit voor hem, namelijk zijn *Pardon-Brief*. ABRAHAM VALKENBURG en EVERT KORNELISZ. bragten dezelve ten huize van JAN JANSZ., die thans Renegaat en Admiraal van *Sakie* geworden was. Daar was wel een half jaar op hem gewagt; ook kwam 'er zijn broeder HZIN AARTSZ. die de vernieuwing van zijn *Pardon-Brief* mede bragt. Deze ſtrekte hem ten drijfvere om niet lang te ſammelen, maar ſpoedig naar het vaderland te rug te keren; voerende alvorens egter nog een ſtukje van zijn konst uit. Te *Salée* verkogt hij voor omtrent 50000 guldens aan door hem buitgemaakte goederen, waar voor hij terſtond de penningen ontving; blijvende behalven dit nog een goede ſom van hem bij den *Alcaïde* berusten. Om dit geld te bekomen zonder zig lang te laten ſlingeren, nodigde COMPAAN den *Alcaïde* aan zijn boord ter maaltijd; deze kwam verzeld van enig ander gezelſchap, en werdt vriendelijk onthaald. Na den maaltijd, zeide COMPAAN, die zeilvaardig lag, tot den *Alcaïde*, „ dat hij zo lang moest bij hem blijven, tot dat „ hij zijne penningen van hem zoude hebben ontvangen;" waar op deze hem ten antwoord gaf, „ zo veel geld niet „ bij zig te hebben, maar dat hij hem aan land zoude vol„ doen." Doch COMPAAN die de muis in den val hadt, hernam hier op koeltjes: „ die moeite kunt gij u beſparen, „ zend maar iemand naar den wal om 't geld." De *Alcaïde* wel ziende dat hij met een knaap te doen hadt, die niet was te bedotten, voldeedt naar lang tegenhaspelen aan zijne begeerte; het geld kwam, en hij wierdt betaald in Realen van agten: doch COMPAAN die reden hadt de *Alcaïde* te mistrouwen, was hem te loos; hij liet alle de Realen beproeven en ſteken, en men bevondt dat dezen genoegzaam allen ſlegt

van

van alloij waren, en zelvs een gedeelte valse munt. COMPAAN hier op in toorn ontstekende, nam het geld en wierp het buiten boord, op dat de *Alcaïde* zo als hij hem toe grauwde, 'er genen anderen mede bedriegen zou. Enige vielen in de boot, anderen in het water, daar de zijnen spoedig bij waren; en of de *Alcaïde* hoog of laag sprong, hij moest die alle vergoeden, en ten dien einde andermaal naar den wal zenden om geld te halen; dit wel bevonden zijnde, noodzaakte hem COMPAAN, om zig door zijn eigen volk aan land te doen roeijen, niemand der zijnen aan de wraakzugt van den *Alcaïde* willende blootstellen.

Een Jood van *Salée* was ter kwader ure voor hem, op aandrang van zijnen Slaaf met denzelven naar boord gevaren. Hier gekomen, handelde men terstond over het losgeld van den Slaaf, en het verdrag gemaakt zijnde, begon men het geld te tellen. COMPAAN buiten komende, en zig houdende als of hij hier van onkundig was, „ vroeg wat zij wilden doen?" Het antwoord was: „ dat zij den Slaaf gelost hadden en hem betalen wilden." COMPAAN zeide daar op: „ ik „ versta hier geen geld te geven, al mijn volk is vrij en ook „ deze behoort onder mijne magt." De Jood die daar veel tegen hadt, bepleitte de regtvaardigheid van zijne zaak, doch hem werdt schielijk den mond gesnoerd door dit zeggen van COMPAAN: „ Zal mij een Christusverrader kwellen? „ gooi den hond buiten boord." Zo gezegd zo gedaan, de Jood moest te water; doch enige matrosen, menselijker dan de overigen, kregen medelijden met hem, sprongen in den boot, en redden zijn leven, hem voorts meer als half dood aan land roeijende.

Omtrent *Tetuan*, niet verre van de Straat van *Gibralter* komende, vondt hij twee *Nederlandse* schepen, waar van den enen een *Zeeuw* was. Het volk van wederzijden kwam nu en dan bij malkander. Enige van de Zeeuwse matrosen waren zo schelms, dat zij aanboden; „ zo de Admiraal maar „ wilde, zij zouden hem de beide schepen leveren, mits „ daar voor enige beloning genietende." COMPAAN dit van

zijn volk aangediend zijnde, werdt zulks van hem en de zijnen goedgekeurd, en als een ligt uittevoerene zaak beſchouwd; maar hij was van begrip, dat die van zijne andere ſchepen het weten moesten, alzo het hun allen aanging en het *pardon* 'er mede gemoeid was. Hij ſchreef dan aan de Bevelhebbers van zijne twee andere ſchepen, die beloofden hem te gehoorzamen. Maar EVERT KORNELISZ., ontzette zig geweldig toen hij dezen aanleg hoorde, en begreep gemakkelijk dat, wierdt het volvoerd, alle de aangewende moeite om COMPAAN vergiffenis te bezorgen, vrugteloos zoude zijn. Hij ging dan na hem toe en bad hem op 't demoedigſte, van dat heilloos voornemen af te zien; hem voor ogen houdende, dat indien hij zulks uitvoerde, het *Pardon* als dan te niet was, en de laatſte dwaling erger zoude zijn dan de eerſte. En, inderdaad, daar was reeds een magtige vloot, onder bevel van LAURENS REAAL, tegen hem uitgerust, om ware 't moeglijk hem meester te worden; en hij was nauwlijks vier dagen van *Salée* geweest, toen REAAL aldaar kwam, om hem te zoeken. EVERT bad hem zo lang, dat hij zig eindelijk liet overhalen, en hem bij de hand beloofde, van de zaak af te zien. Nogthans konde zijn dartel en ſchelms volk niet nalaten, onderweg, nog een grap zo als zij het noemden, uittevoeren. Onder *Ierland* gekomen zijnde, daar hij in den aanvang zijner roverijen, zo dikwerf ene goede wijkplaats hadt ontmoet, liet hij, in zekere haven, het anker vallen, en boten aan land roeijen, om benodigden leeftogt op te doen. Met de te rug komende boten, kwamen 'er een goed deel Hoeren aan boord, die aldaar met het bootsvolk in ontugt leefden, en zig zo lang ophielden, dat COMPAAN het anker wilde ligten en voortzeilen; wordende toen alle die ligtekooijen met de ſloep naar land geroeid. EVERT KORNELISZ. zat aan het roer van de ſloep, en toen de matroſen nabij het land waren, vorderden zij al het geld dat de Hoeren verdiend hadden, weder van hun af; of dezen nu kermden, vloekten, raasden en tierden, het mogt niet helpen. De Hoer die COMPAAN tot bijzit hadt verſtrekt, nam hare toevlugt tot Schipper EVERT; deze riet haar,

haar, zig te water te begeven, en zijlings af te gaan; zij volgde zijnen raad, en geraakte tot aan den middel door het water gaande, alleen vrij; de anderen werden, door de Matrosen, deerlijk mishandeld, de kleederen tot aan den middel toe afgesneden, en zo naakt het strand opgejaagd, met welk schouwspel zij zig grotelijks vermaakten.

Terwijl COMPAAN hier lag, werdt de tijd van zijn pardon nog 14 dagen verlengd; en hij kwam voor den Hollanden wal nog maar vier dagen voor den boeg hebbende om 'er gebruik van te kunnen maken. Bij 't *Vlie* gekomen zijnde, gaf hij terstond kennis van zijne aankomst, en zondt, eer hij binnen kwam, een man af, die naar *Medenblik* trok, en zijnen laatsten vrijbrief afhaalde; dezen ontvangen hebbende, liep hij met zijne drie schepen binnen; met zijn broeder HEIN HARTS en EVERT KORNELISZ., bevondt hij zig op het ene, dat de hier voorgemelde *Ommal* van *Hoorn* was, een schip dat op 22000 guldens gewaardeerd wierdt; op het tweede was als Vice-Admiraal JAKOB KLAASZ.; het derde was een *Genuest* vaartuig, waar over zekeren DE WITTE, van *Rotterdam*, het bevel voerde, dat hij ook hadt veroverd; alle drie deze schepen werden aan hunne eigenaren te rug gegeven. COMPAAN begaf zig vervolgens naar 's *Hage*, en deedt in de vergadering van hun Hoog Mogenden een voetval voor den Prins VAN ORANJE, bedankende voor het verleende Pardon.

Uit 's *Hage* te rug keerende, begaf hij zig naar den *Overmaander Overtoom*, en toen naast zijne familie, die langs de *Gau* woonde; dan hij hadt rust noch duur; een gestadige angst vergalde zijn leven, en verzelde hem gestadig, ook droeg hij altoos twee geladene pistolen bij zig. Daarbij was zijn wrevelig humeur en schelms bestaan, dat hij niet scheen te kunnen afleggen, oirzaak, dat hij in vele actien en geschillen gewikkeld wierdt, daar hij doorgaans behaald schoon. Zijne gestolene goederen en rijkdommen, hadt hij ook weinig nut van, het was of 'er een vloek op alle zijne ondernamingen rustte. Nauwelijks agt weken t'huis geweest zijnde, zond hij zijnen broeder HEIN met een schip naar het Oos-

ten, dat met kostbare goederen geladen was, en waar voor hij groot geld maakte. Maar deze in gezelschap van een KLAAS WATERHOND, ontmoette op de terugreize, in de *Noordzee* twee *Duinkerker* kapers; doch zij werden door een Fregat dat hun convoijeerde ontzet, en geraakten niets van belang kwijt. Maar een deerlijker ramp wagte hun kort hier na, want het schip daar zig HEIN AARTSZ. op bevondt, werdt, 's nagts door een ander overzeild; een ieder begaf zig hier op aan boord van den overzeilder, en zo deedt HEIN ook; doch nauwelijks over zijnde, bevonden zij dat het schip waar op zij gevlugt waren, zonk; zo dat een ieder weder naar het ander boord liep, doch HEIN hadt het ongeluk van mis te springen, en zonk ogenblikkelijk door de zwaarte van het geld, dat hij in zijne klederen genaaid hadt. Hier bleef dan een gedeelte van zijnen schat; doch een kist met geld, en andere goederen werden nog behouden. Zedert die tijd zijn hem nog veelvuldige rampen en ongevallen bejegend, als onder anderen, met zijn zoon JAN COMPAAN, die met een kostbaar schip door hem uitgerust, verging; daarenboven plukte ieder van hem wat hij konde. Ten laatsten wordt hij oud en arm. Hij leefde nog ten jare 1655, als toen den ouderdom van 68 jaren bereikt hebbende. Dus hij, die het bezit van zulke schatten verkregen hadt, niets naliet dan een berugte naam, die van ieder met verachting genoemd en herdagt wordt, en nimmer dan met verfoeijing zal genoemd worden. —— WASSENAAR, *Histor. Verhaal*, XIII. D. SEB. VAN CENTEN, *Vervolg op* G. BRANDT, *Hist. van Enkhuizen*, bl. 54. *Levens der Zeehelden*, bl. 159--182. SOETEBOOM, *Zaanlandse Oudheden*, I. D. bl. 545--547. *Levensb. van voorname Ned. Mannen &c.* II. D. bl. 128--129.

COMPE (JAN TEN), Konstschilder, is geboren te *Amstelredam*, den 14 februarij 1713, en heeft tot zijnen onderwijzer in de konst gehadt DERK DALENS, een uitmuntend Landschapschilder. Zo verre gevorderd zijnde dat hij zijn eigen meester was, hield hij zig alleen bezig met het schilderen

van

van allerleije ſteden, kasteelen met hunne omliggende land- en watergezigten, huizen en aangename buitenplaatzen; hier in volgende den ſtijl van JOHAN VAN DER HEYDEN en GERARD BERKHEIDEN, twee beroemde meesters in dat vak. Van TEN COMPES, fierlijke penſeel-voortbrengzels, vindt men fraije voorbeelden bij de liefhebbers te *Amſteldam*, en inzonderheid aan het huis van wijlen de Burgemeester RENDORP en meer anderen, die 's mans konst waardig achten in hunne kabinetten te plaatzen.

VAN GOOR zegt, verſcheidene fraije ſtukjes van dezen Meester bij den Courantier DE GROOT in *'s Hage* gezien te hebben, verbeeldende alle de gezigten van *den Haag* en deszelvs omliggende landſtreken, insgelijks enigen daar het *Binnen-* en *Buitenhof*, benevens de *Vijverberg*, met deszelvs om- en opſtaande gebouwen, konſtig in vertoond worden. Nog een vertonende de *Witte Vrouwen Poort* te *Utrecht*, en een ander, daar het oude huis te *Perſijn*, tuſſen *Leijden* en *'s Hage* gelegen, in uitgebeeld was. Voorts een, daar de twee Poorten der ſtad *Delft*, benevens de bruggens, en al 't geen men met een opſlag van 't oog zien kan, zo als men van *Rotterdam* komt en de ſtad nadert, in vertoond wordt, dat geen van de minſten is. Zo heeft hij ook een menigte gezigten in en om *Haarlem*, en velen van *Amſteldam*, getekend en geſchilderd, daar onder een voor den Heer GERRIT BRAAMCAMP, verbeeldende een gezigt van 't *Rondeel naar de Munt en de Schapemarkt*, daar met roem van geſproken wordt, en ook in de veiling van genoemden Heer zijn weergaloos kabinet ten jare 1771, verkogt is voor 1225 guldens. Alle deze ſtukjes zijn op een geestige en fixe manier geſtoffeerd met beeldjes en beestjes, of landſchappen, naar vereisch van de hoofdonderwerpen. N. DU FOUR te *Parijs* heeft verſcheidene ſtukken van hem in 't koper geſneden, in prent uitgegeven. De tijd van zijn overlijden is mij niet gebleken. —— J. v. GOOR, *Nieuwe Schouwburg*, II. D. bl. 364-366. *Not. van het Kab. Schild. van* G. BRAAMCAMP, bl. 9. Allgem. Kunſtler Lexicon. Zurich 1779. in folio. f. 170.

COMRIE (ALEXANDER), ten jare 1708 uit een aanzienlijk geſlagt in *Schotland* geboren, alwaar hij in de grondtalen onderwezen zijnde, in *Nederland* is overgekomen, en aan de Hogeſcholen van *Groningen* en *Leijden* geſtudeerd heeft, alwaar hij zijn tijd zo wel ten nutte heeft beſteed, dat zulks gevoegd bij zijn ſnedig begrip, hij een ſchat van uitgebreide geleerdheid heeft opgedaan, waar van hij geen geringe proeve gaf toen hij in den jare 1734 tot *A. L. M. & Philoſ. Doctor* wierdt bevorderd. Na een loffelijk examen te hebben ondergaan, wierdt hij nog in het zelvde jaar Proponent, en in het volgende te *Woubrugge* als Predikant beroepen, welke gemeente hij gedurende het ruime tijdvak van bijna 38 jaren met veel ſtigting zo met mond als pen heeft ten dienſte geſtaan, hebbende in april 1773 afſcheid van zijne gemeente genomen, om in werkzame ruste te *Gouda* het aangenaam genot te hebben van het aan hem gunſtig verleende emeritusſchap. Hij ſtierf in genoemde ſtad den 10 december 1774, in den ouderdom van bijna 66 jaren.

Behalven enige Twistſchriften heeft COMRIE door den druk gemeen gemaakt: 1. Het A / B / C. des Geloofs. Leijden 1751. Tweede druk / in 4to. 2. Eigenſchappen des Geloofs. Ib. 1753. Vierde druk / in 4to. 3. Lijkreden op C. VAN SCHELLINGERHOUT. Leijden / 4to. 4. Over de zeven eerſte Zondagen van den Catechiſmus. Leijd. 1753. 4to. 5. Verzameling van Leerredenen / II Deelen Leijd. 1753. 4to. — *Boekz.*, 1774. *b.* bl. 778, 779. ARNOODE en ARRENBERG, *Naamregister*, bl. 201.

CONCEPTION (BEATRIX DE LA), geboren den 5 november 1569, te *Argevalo* een dorp in *Spanjen*, uit DON PEDRO DE ZUNIGA, en DONA ANTONIA PALOMECA, alle beiden geſproten uit een der doorluchtigſte huizen van dat rijk, begaf zig tot den geeſtelijken ſtaat, en wierdt Nonne in het klooster van de ongeſchoeide Karmeliten te *Salamanka*, ten jare 1591. Dertien jaren later, wierdt haar belast twee geeſtelijke Susters naar *Pontoiſe* te verzellen; hier verbleef zij twee ja-

jaren als beſtierſter van de Proevelingen. In 1607 toog zij naar *Bruſſel*, op die togt verzelt zijnde van moeder ANNA VAN JESUS. De Aartshertogen ALBERT en IZABELLA, op wiens ontbod zij gekomen waren, ontvingen hen op de vriendelijkſte wijze, en zij wierden voor enigen tijd in hun paleis gehuisvest. Deze Vorſten beſloten een klooster van hare orden te *Bruſſel* te ſtigten, over wiers Nonnen, zij BEATRIX tot Abtdiſſe aanſtelden. Na dit nieuwe geſtigt, met alle de voorzigtigheid beſtierd te hebben, waar toe ene deugdzame en zorgvuldige huismoeder in ſtaat is, verlangde zij naar *Spanjen* te rug te keren. Zij trok ten dien einde door *Parijs*, en kwam in haar klooster te *Salamanka* den 27 junij 1630. Na verloop van vier maanden wierdt zij tot Abtdiſſe verheven; in 1646 wierdt zij door een hardnekkige waterzugt aangetast, die naar geene hulpmiddelen wilde Luisteren, en zij ſtierf in ene ſleur van heiligheid den 12den meij van dat zelfde jaar, in den ouderdom van 76 jaren en 6 maanden. BEATRIX heeft geſchreven: *La vie de la Vénérable Mere* ANDRE DE JESUS, *Carmelite Eſpagnole de la reforme de St. Thereſe &c.* —— COSMAR DE VILLIERS, *ex Variis.* Tom. I. p. 260, 261. PAQUOT, *Mém. litter.* Tom. XIV. p. 214--216.

CONDERS (BERNARD), zie KOENDERS.

CONFLITA (NIKLAAS), geboren te *Kiemerswaal* op het eiland *Zuidbeveland* in *Zeeland*, in het begin van de XVIde eeuw, een vermaard Digter van zijnen tijd, die door GUICCIARDIN genoemd wordt een voornaam Digter en Burger van genoemde ſtad, die grote kundigheden bezat; ook geeft hij het volgend ſtaaltje van zijnen digtgeest op, zijnde een vaars 't welk hij boven de deur van zijn huis plaatſte, wanneer FILIPS DE II, toen Prins, naderhand Koning van *Spanje*, in 't jaar 1549 in die ſtad kwam, om als Graav van *Zeeland* gehuldigd te worden. Het was van dezen inhoud:

Vidimus asſueto privatum lumine ſolem;
Pallida turbato vidimus aſtra die.

Vi-

Vidimus undantes horrendos æquoris æstus
Nos miseros Belgas cum obruit Oceanus.
Vidimus at postquam te, gloria nostra, PHILIPPE,
Cæsarea proles semideumque decus:
Cuncta refutamus transacti tristia Sæcli.
Quod præsens nostrum testificatur opus,
Sit licet exiguum, fit pro ratione voluntas;
Nil facit ad vastum parva carina fretum.

Hoe weinig FILIPS deze loffpraak in het vervolg heeft verdiend, leert ons de geſchiedenis van zijnen tijd. —— GUICCIARDIN, *Hiſt. des Pais-Bas*, pag. 351, 352. M. Z. VAN BOXHORN, *Kron. van Zeeland*, I. D. bl. 459. P. DE LA RUE, *Gelett. Zeeland*, bl. 257, 258.

CONFLUENTIUS (JOHANNES), is geweest een voornaam Orgelmaker, die het oude Orgel in de groote Kerk te *Alkmaar* ten jare 1511, heeft voltooid. —— EIKELENBERG en BOOMKAMP, *Beſchr. van Alkmaar*, bl. 56.

CONINCK (GILLIS DE), geboren te *Bailleul* een klein ſtadje in *Flaanderen*, begaf zig den 16den december in de orden der Jeſuiten, onderwees de ſcholastijke godgeleerdheid, gedurende lange jaren aan het Hogeſchool te *Leuven*, en ſtierf in die ſtad in junij 1633. Daar is van hem in druk: 1. *Commentariorum ac Disputationum in univerſam D.* THOMÆ *doctrinam de Sacramentis ac Cenſuris. Antv.* 1619. *in folio.* 2. *De Mortalitate, Natura & effectibus Actuum ſupernaturalium: & de Fide, Spe & Charitate. Antv.* 1623. *in folio.* 3. *Comment. de Deo Trino & Incarnato. Antv.* 1645. *in folio.* Dit werk is na zijnen dood uitgegeven. —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 28. SOTUELLUS, *Biblioth.* p. 12, 13. VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* pag. 24, 25. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. VII. pag. 358--360.

CONINGSLO (GILLIS), of zo anderen hem noemen KONINGSLOY, Konſtſchilder, is, zo van vaders als moeders zijde, uit Konſtenaren geſproten. *Antwerpen* was de plaats, daar

daar hij den 24 januarij 1544 ter wereld kwam, zijnde zijne ouders afkomstig van *Brussel*. Zijn eerste Leermeester was PIETER, zoon van den ouden PIETER VAN AALST, waar toe de familiebetrekking niet weinig aanleiding gaf, zijnde de vrouw van PIETER, den ouden, zuster van CONINGSLO's moeder. Van hier geraakte hij bij een' ander Meester, genaamd LEENDERT KROES, die inzonderheid zijn werk maakte, van beelden en landschappen te schilderen, zo wel in olie- als waterverf; bij deze enige jaren doorgebragt hebbende, nam hij de woning bij GILLIS MOSTAART, bij wien hij zig in de kost besteedde, en voor zig zelven werkte. Vervolgens ging hij reizen naar *Frankrijk*; *Parijs*, *Orleans* en meer andere plaatzen in dat rijk bezoekende, met voornemen om zig ook naar *Italiën* te begeven; dan doordien zig de gelegenheid aanbood om een huwelijk naar zijn zin te doen, trouwde hij te *Antwerpen*, vestigde zig aldaar met 'er woon, en was getuige van alle de geweldige beroerten in die stad voorgevallen, ter tijd toe, dat die door de *Spanjaarden* belegerd werdt, wanneer hij voor de gevolgen daar van bedugt, naar *Zeeland* vlugtte, met voornemen om verder naar *Frankrijk* te reizen, en de goederen die hij aldaar nog bezat, te verkopen; doch enige onvoorziene lotgevallen verijdelden dit voornemen; hij bleef nog enigen tijd in *Zeeland*, en vertrok vervolgens met zijn huisgezin naar *Frankenthal* in *Duitsland*, en van daar, na verloop van tien jaren, naar *Amsteldam*, alwaar hij nog ten jare 1604 leefde, als toen den ouderdom van 60 jaren hebbende bereikt; zeer waarschijnlijk is hij hier ook gestorven.

In zijnen tijd zijn van hem zeer vele schone stukken vervaardigd, waar van als nog in de kabinetten der liefhebbers, zo te *Amsteldam*, als in *Zeeland*, te *Frankenthal* en elders voor handen zijn. VAN MANDER hieldt hem voor den besten landschapschilder van zijnen tijd; ook wordt zijne manier in dat vak van schilderkonst veel gevolgd, en de bomen, die wel eer dor gemaakt werden, beginnen al vrij wat naar CONINGSLO's trant te groenen, hoewel het sommigen van die Schilders niet wilden weten, datze deze kennis aan hem verschuldigd zijn,

zijn, en hem die behandeling hebben afgezien en gevolgd. MARTEN VAN CLEEFF, heeft vele van zijne ſtukken, met beeldjes en dieren geſtoffeerd; en vele van zijne landſchappen zijn door J. MULLER, G. BOLSWERT, NIKLAAS VISSCHER en N. DE BRUYN in 't koper gebragt. —— DESCAMPS, *Vie des Peintres.* Tom. II. p. 172. K. v. MANDER, *Leven der Schilders*, II. D. bl. 172. Allgem. Kunſtler Lexicon. 1779. ſ. 171.

CONNESTAGGIUS (JERONIMUS), een *Genuees* van geboorte, heeft geſchreven: 1. *De Portugalliæ conjunctione cum regno Caſtellæ Hiſtoriam. Francof.* 1602. *in* 8vo. Zijnde dit werkje ook geplaatst in de *Hiſpania illuſtrata* van ANDR. SCHOTT en JOH. PISTORIUS. Tom. II. 2. *Hiſtoria delle Guerre della Germania inferiore*, eerst te *Venetiën* gedrukt in 1615, en vervolgens te *Leijden* in 1634. Dit werkje 't welk met veel omzigtigheid is geſchreven, verdient gelezen te worden; het verhaal der *Nederlandſe Oorlogen* loopt daar in van 1566 tot 1576. —— KONIGII, *Bibl. Vet. & Nova.* voc. C. SAXI, *Onomaſt.* Pars IV. p. 578. J. W. TE WATER, *Hiſt. van 't Verb. der Ed.* IV. D. bl. 363.

CONRAAD, de XXIIſte Biſſchop van *Utrecht*, geraakte tot die waardigheid na dode van WILLEM, die den 5 meij van het jaar 1075 ſtierf. CONRAAD was een *Swaab* van geboorte, en is geweest Kamerheer van den Aartsbiſſchop van *Mentz*, en was Beſtierder der opvoeding, of zo als men nu ſpreekt, Gouverneur van HENDRIK DEN V, die namaals Keizer wierdt, en van wien hij vervolgens de heerlijkheid van *Oostfriesland* ten geſchenke verkreeg, 't welk met geweld aan de Graven van *Holland* was ontroofd. Zo dra hij op den Biſſchoppelijken ſtoel was bevestigd, ging hij aan 't woelen tegens DIRK DEN VII, Grave van *Holland*, voltoolde de verſterkingen aan het kasteel van *Yſſelmonde*, die door zijne voorzaten ter beteugeling van de *Hollanders*, aangelegd, doch niet tot volkomenheid gebragt waren; hij voorzag het met ſchietgaten, ſchansen en kerkers tot bewaring van gevangenen, en leide 'er ene bezetting van zijn krijgsvolk in. Doch voornoemden

Gra-

Graav DIRK, belegerde met behulp van zijnen ſtiefvader ROBERT, *Yſelmonde*, ten einde zijns vaders erfgoed te rug te bekomen; het wierdt zo hevig door den Graav beſtormd, dat de Biſchop genoodzaakt werdt het op te geven, na een felle ſtrijd, waar in vele aanzienlijken van zijne partije geſneuveld waren, als onder anderen GERLACUS, Graav van *Zutphen*, LAMBERT, Proost van *Deventer*, WALRUM, Priester van ST. BONIFAAS, en verſcheidene Schutters, Burgers en Schildknegten; dit deedt de Biſchop ten enemalen den moed ontzinken, zo dat hij zig hals over kop in grote verwarring te ſcheep begaf, en 'er ook nog velen van zijn volk verdronken.

Door Keizer HENDRIK DEN IV., werdt hem nog geſchonken, het graavſchap *Stavoren*, 't welk dezen aan den Markgraav EGBERT ontweldigd hadt, benevens de gewesten van *Oostergo* en *Westergo*, alle in *Friesland* gelegen. Men vindt dit bij HEDA opgetekend, zo wel als dat hij enig land dat hem in eigendom toebehoorde, aan de kerk van *Utrecht* ſchonk. Ook heeft hij binnen de ſtad *Utrecht* een nieuwe kerk, ter ere van de *Maagd* MARIA van den grond af aan doen bouwen, na de aftekening van een der kerken van *Milaan*, en aldaar mede aan de *H. Maagd* toegewijdt; zijnde de oude kerk door CONRAAD zelve, ter tijd dat hij het leger van genoemden Keizer in *Italiën* volgde, verbrand. De Schrijvers van dien tijd getuigen, dat hij zijn nieuw geſtigte kerk binnen *Utrecht* rijkelijk beſchonk, en daar een kapittel van Kanunniken bijvoegde, tot welkers onderhoud, de Keizer hem een gedeelte der penningen opſchoot. Eindelijk is hij, ten jare 1099 op enen woensdag, zijnde den 14 april in de paaschweek, wanneer hij na het lezen der Miſſe, in eenzaamheid bezig was met bidden, zo verhaalt wordt, door een *Fries* die op zijn leven ging, op ene ſchelmſe wijze doorſtoken, na genoegzaam 25 jaren de Biſchoppelijke zetel te hebben bezeten, en wierdt in de door hem geſtigte kerk begraven. De moordenaar ontkwam het met de vlugt, doch naderhand gegrepen zijnde, wierdt hij op keizerlijk bevel, met den dood geſtraft. Ook vindt men 'er die den geweldigen

dood

dood van Bisschop CONRAAD aan andere oirzaken toeschrijven. VALERIUS ANDR. zegt, dat hij onder de klasse der Geleerden moet gerangschikt worden. —— BEKA & HEDA, *Hist. Ultr. cum notis* BUCHELII, *in* HEDAM, pag. 137. VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* p. 79, 80. A. MATTHÆI, *Vet. ævi Analecta. ed. in 4to.* Tom. III. p. 81--84.

CONRAD (ABRAHAM), een *Hollandse* Plaatsnijder, bloeide in het jaar 1640. Hij heeft enige stukken naar REMBRAND, H. MERMANS en andere Meesters in plaat gebragt, welke Prenten bij de konstliefhebbers in achting worden gehouden. —— Allgem. Kunstler Lexicon. 1779. f. 171.

CONRAD (HERIMANNUS). Onder dezen naam ziet 'er ene latijnse Redevoering het licht, waar in de verenigde *Nederlandse Gewesten* en derzelver bewoonders op een verregaande wijze mishandeld worden. Dit lastervolle geschrift wierdt gedrukt te *Molsheim*, omtrent 't jaar 1618. De Schrijver daar van, zegt, dat hij zedert den veldslag van *Pavia* in den krijgsdienst is geweest. BERNEGGER gelooft dat het 't werk van een Jesuit is. Deze knaap beschuldigt de inwoonders van de *Verenigde Nederlanden*, dat zij geen godsdienst bezitten dan voor zo verre die hun dienstig schijnt tot bevordering van grootheid en verdere belangens. *Ordines Belgii* (is zijn taal) *potentisfimos Atheismi præfidenter arcesfit, nec Religionem curæ habere dicit, nisi quatenus ad ampliandum imperium utilis esse videtur.* —— BERNEGGERUS, *in Tuba Pacis.* pag. 271. BAYLE, *Diction. ed. de* 1730. Tom. II. p. 213.

CONRADI (PETRUS), Hoogleraar in de Godgeleerdheid te *Franeker*, is geboren te *Leeuwarden* uit een aanzienlijk burger-geslagt ten jare 1707. Zijne jeugdige letteroeffeningen in 1725 volvoerd hebbende, kwam hij aan de Akademie te *Franeker*, en vervolgde aldaar zijne studien, waar van de Godgeleerdheid de hoofdtaak uitmaakte, vervolgens ging hij de Hogescholen van *Utrecht* en *Leijden* bezoeken, en wierdt in 1732 te *Leeuwarden* in een klasfikale vergadering tot den predik-

dienst

dienst toegelaten. Drie jaren later keerde hij naar *Franeker* te rug, alwaar hij in maart 1735 tot Lector in de godgeleerdheid en nederduits Akademie-prediker wierdt aangesteld. Den 16 augustus 1740, beriepen hem de Verzorgers van het zelvde Hogeschool, tot gewoon Hoogleraar in de godgeleerdheid; welke waardigheid hij met veel luister, gedurende het ruime tijdvak van meer dan 40 jaren, heeft bekleed. Den 3 april 1748, werdt hij met de waardigheid van Doktor in de theologie verwaardigd. Het Rektoraat der Akademie heeft hij in 1750 en 1765, en denkelijk in 't vervolg nog meermalen waargenomen. Hij is overleden in 1780 of 1781. Daar is van dees geleerden Man in 't licht.

1. *Disputatio de periodo annorum ab exitu Israëlitarum ex Ægypto usque ad extructionem Templi Salomonis. Franeq.* 1732. *in 4to.*

2. *Oratio inauguralis, de necessariis Theologi virtutibus, habita* VI *idus Octobris* CIↃ.IↃ.CCXLI. *Franeq.* 1741. *in folio.* Ook geplaatst in het *Museum Helveticum Tom. II.* als mede in het nederduits vertaald gedrukt, met een korte voorreden, te *Harlingen* 1742. *in 4to.*

3. *Sermo Academicus de necessario, sed probè administrando, rationis usu in Religionis revelatæ negotio, habitus ipsis kalendis Octobribus* CIↃ.IↃ.CCLI. *quum magistratu Academico abiret. Franeq.* 1752. *in 4to.* Deze Redevoering is mede in 't nederduits vertaald in 't licht gegeven. De Schrijver stelt zig voor om daar in te betogen, dat de Reden een noodwendig hulpmiddel is, om op ene voldoende wijze van de waarheid der Openbaring overtuigd te worden, om verzekerd te zijn van 'er den zin behoorlijk van te vatten, en om 'er het grote belang van te doorgronden. Vervolgens spreekt hij, van Gods geboden, van de leerstellingen die door hem zijn geopenbaard, en van de beloften die door het Opperwezen aan de menfen zijn geschied: daar na legt hij zig toe, om te tonen, welk een gebruik men van de *Reden* ten aanzien van alle deze onderwerpen kan maken. Na voorts gezegd te hebben, dat men nimmer enige gevolgtrekking uit Gods Woord moet afleiden,

't welk ſtrijdig is met de gezonde reden; deet hij uit dit geſtelde grondbeginzel voortvloeijen, dat de Protestanten het regt hebben, om het leerſtuk van de Roomsgezinden over de *Transſubſtantiatie*, te verwerpen. —— E. L. VRIEMOET, *Athen. Friſ.* pag. 827, 828. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. X. p. 100-102.

CONRARD (BARTEL), was ten jare 1448 reguliere Kanunnik en Prior van het klooster *Bethlehem* nabij *Leuven*. PETRUS IMENS ſchrijft, in zijne Kronijk, dat hij de lage klaſſen doorgelopen zijnde, en in het klooster komende, reeds met enen ſchat van letterkundige wetenſchap was voorzien; dat hij door zijn vernuft en vlijtige werkzaamheid binnen korte jaren, in genoemde klooster, zulke ſnelle vorderingen deedt in de beoefening der H. Schrift, in de beſpiegelende godgeleerdheid, en in de welſprekendheid, dat hij een beroemd Prediker wierdt, en, in die wetenſchappen alle zijne kloosterbroeders overtrof. Hij ſtierf in genoemde klooster in het jaar 1453.

CONRARD heeft in geſchrift nagelaten: 1. *Expoſitiones in librum* B. DIONYSII, *& in* BOËTIUM *de Trinitate & Hebdomadibus*. 2. *Meditationes, in modum Orationum: incip. Domine* JESU CHRISTI *&c.* 3. *Collationes multas & elegantes.* —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 125.

CONRINGIUS (HERMANNUS), een geleerd Man in veelerleije wetenſchappen, was teffens ervaren in de regtkunde, medicijnen, geſchiedenis en philologie. Hij wierdt geboren te *Norden* in *Oostfriesland*, den 9 november 1606, alwaar zijn vader mede HERMANNUS genaamd, Predikant was, en werwaarts zijn grootvader JOHANNES CONRINGIUS, uit *Overijſſel*, om religiedwang en de tijrannie van ALVA te ontwijken, zig hadt begeven. Onze HERMAN was in zijn vroegſte jeugd, ongemeen teder van geſtel en ziekelijk, 't welk maakte, dat hij niet voor zijn zesde jaar in ſtaat was om iets te leren, doch toen vorderde hij ook met dubbelde ſchreden, want hij hadt nauwlijks 14 jaren bereikt, of hij vervaar-

dig-

digde reeds een latijns ſchimpdigt op de *gelauwerde Poëten*, 't welk KORNELIS MARTINI, Profeſſor in de philoſophie te *Helmſtad*, ongemeen behaagde, en een zodanig gunſtig denkbeeld voor zijne kundigheden deedt opvatten, dat hij hem ten jare 1620 het onderwijs van zijnen zoon toevertrouwde. Vervolgens begaf hij zig onder 't opzigt van RUDOLF DIEPHOLT, Hoogleraar in de griekſe taal, aardrijks- en geſchiedkunde, in welke bijzondere takken hij buitengemeen ervaren was; hier bleef hij twee jaren, teffens bij denzelven huisvestende; na verloop van welken tijd, hij door zijne ouders wederom te huis werdt ontboden. Het was in 't jaar 1624, dat hij te *Norden* te rug kwam, doch de tijd was kortſtondig dien hij daar verbleef, want ten volgenden jare noodzaakten hem het oorlog en de pest, die op dat tijdvak in *Oostfriesland* woedden, van daar te vertrekken; hij begaf zig dan in 't jaar 1625 naar *Leijden*; en, doordien hij in *Holland* verſcheidene verſchillende gevoelens, ten aanzien van den godsdienst aantrof, nam hij daar door gelegenheid, om zig grondig in de godgeleerde geſchillen van dien tijd te onderrigten. Vijf jaren te *Leijden* met vlijtig ſtuderen hebbende doorgebragt, keerde hij naar *Helmſtad* te rug, in hope van aldaar tot Hoogleraar in de natuurlijke Hiſtorie en in de philoſophie beroepen te worden, zo als ook in 't jaar 1632 gelukte; doch toen de Generaal PAPPENHEIM die plaats met ene belegering dreigde, verkoos CONRINGIUS de wijk naar *Brunswijk* te nemen. Ten jare 1634, werdt hij tot Meester in de philoſophie, en Doktor in de medicijnen bevorderd; op de beoeffening van welke laatstgenoemde ſtudie, hij zig wel 't meest toeleide. In dit zelvde jaar nog, trouwde hij met ANNA MARIA STUCKIUS, ene dogter van den vermaarden Hoogleraar JOH. STUCKIUS, te *Helmſtad*. Vervolgens beriep hem Hertog GEORG van *Brunswijk Lunenburg*, als Hoogleraar in de geneeskunde; en, doordien hij een groot ſtaatkundige was, wierdt hij van vele Vorſten aangezogt en geraadpleegd. In het jaar 1649 ſtelde hem de regerende Gravin van *Oostfriesland*, tot haren Lijfartz en Geheimraad aan; en, in 't volgende jaar ontbood hem KRISTINA, Koningin

ningin van *Zweden*, naar *Stokholm*; ook reisde hij derwaarts; doch weigerde de hem aangebodene bediening, en keerde naar verloop van drie maanden, na vele geſchenken en den tijtel van Lijfarts van die Vorstinne bekomen te hebben, naar *Helmſtad* te rug. Intusſen gaf hem de Koningin ſchoon afwezende, blijken van hare toegenegenheid, en beloofde hem ſchriftelijk ene jaarwedde van 1600 guldens, indien hij zig in *Zweden* wilde vestigen. Intusſen verhoogde de Hertog van *Brunswijk Lunenburg*, niet alleen zijn inkomen, maar beriep hem teffens ook tot Hoogleraar in de ſtaatkunde, zo dat CONRINGIUS, door dankbaarheid genoopt, beſloot *Helmſtad* niet te verlaten. Ten jare 1652, bragt hij de Archiven van de ſtad *Bremen* in orde, en in den herfst van het zelvde en een goed gedeelte van het volgende jaar, wierdt hij in *Friesland* tot het waarnemen van gewigtige zaken gebruikt. Ook won hij de genegenheid des Keurvorsts van *Mentz*, doordien hij diens regt, betrekkelijk de kroning van den Keizer, in een geleerd geſchrift op het bondigſte betoogde. In het jaar 1658 wederom naar *Friesland* gekeerd zijnde, liet hem GUSTAVUS ADOLPHUS, Koning van *Zweden*, bij zig naar *Holſtein* komen, vereerde hem met de tijtels van Raad en Lijfartz, en toezegging ener jaarlijkſe wedde van 1500 rijksdaalders, met aanbod om die ſom te verdubbelen, indien hij koste beſluiten in *Zweden* te komen, 't welk egter door CONRINGIUS werdt van de hand gewezen. Ter zelver tijd gaf hij zijn werk in 't licht, *de Vicariatu Imperii*, waarin KAREL, Keurvorst van den *Paltz* zo veel behagen ſchepte, dat hij hem met een rijk geſchenk vereerde. Ten jare 1660 werdt hij van AUGUSTUS, Keurvorst van den *Paltz*, ten hove verzogt, alwaar zig toen een Gezant van het *Franſe* hof bevondt; en, doordien CONRINGIUS buitengemeen kundig was, niet alleen wat de ſtaatkunde van het *Duitſe* Rijk betrof, maar ook de belangens van de meeste andere Hoven kende, zo maakte hij hem tot zijnen Raad, welke bediening hij tot het einde van zijn leven toe bekleed heeft; Toen ook gemelde Keurvorst beſloten hadt, de zo vermaarde Bibliotheek te *Helmſtad* aan te leggen, wierdt

zulks

zulks door een *Programma* van CONRINGIUS aan de Geleerden bekend gemaakt. Hij onderhieldt briefwisseling met vele geleerde Mannen in *Europa*, en onder anderen ook met Jos. CAPELLANUS, Koninglijken Raad in *Frankrijk*, die hem bij den beroemden ſtaatsdienaar COLBERT aanbeval; 't welk ook van die uitwerking was, dat CONRINGIUS zo hoog in de gunst van LODEWYK DEN XIV. ſteigerde, dat die Vorst welke in 't jaar 1664 beſloot, om ſommige Geleerden in *Duitsland* met ene jaarwedde van 1000 livres te beſchenken; ter zelver tijd, aan CONRINGIUS, 2000 duizend toewees, welke ſom hij ook jaarlijks tot aan het begin van den *Nederlandſen* oorlog getrokken heeft. Ten jare 1667, raadpleegde hem de Magiſtraat van *Keulen*, over de geſchillen met hunnen Biſchoppelijken Keurvorst; en, in 't jaar 1669, benoemde hem de Koning van *Denemarken* tot zijnen Raad, welk eerambt hij met goedkeuring van den Hertog van *Brunswijk Lunenburg* aanvaardde.

Het geſchil tuſſen de ſtad *Lindau* met het klooſter aldaar, over de wettigheid of onwettigheid van zekeren openen Brief van Keizer LODEWYK, was van zo veel belang voor genoemde ſtad, dat de Regering daar van, CONRINGIUS verzogt, om die zaak op het nauwkeurigſte te onderzoeken; deze deedt zulks, en gaf in 't jaar 1672 een geſchrift in 't licht, genaamt *Cenſura Diplomatis*, waarbij hij middagklaar aantoont, dat die zogenaamde *open Brief*, een verdigt ſtuk is.

Zijn voortreffelijk werk *de Finibus Imperii*, verwierf hem de blakende gunſt des Keizers, die hem verzogt het zelve nog eens nauwkeurig over te zien en te vermeerderen. Doch terwijl hij daar ijverig mede bezig was, naderde hij met ſnelle ſchreden het einde van zijne loopbaan; eene ſlepende koorts greep hem aan, verzeld van een ſpoedige uitputting van krachten, en het was aan deze zijne jongſte ziekte, dat hij bezweek den 12 december 1681, den ouderdom van 75 jaren bereikt hebbende.

De Verhandeling van CONRINGIUS, *de Pace perpetua inter Imperii Germanici Ordines, Religione diſſidentes, ſervanda*, ten jare 1646, onder den naam van IRENÆUS RUBULUS in 't licht

gegeven, heeft veel toegebragt om den vrede in *Duitsland* te bevorderen. Ook zijn zijne godgeleerde ſchriften tegen MUHLMAN, VALERIANUS MAGNUS, VITUS ERBERMANNUS, WALENBURCH, en anderen, niet minder bekend, en hebben hem een onſterfelijken roem verworven. Behalven de opgenoemden, heeft CONRINGIUS nog veelvuldige andere ſchriften in 't licht gegeven; als onder velen, in het vak der Godgeleerdheid: *Defenſio Eccleſiæ Proteſtantium adverſus duo Pontificiorum argumenta, petita a ſucceſſione Episcoporum, ac Presbyterorum ab Apoſtolis usque derivata. Concuſſio fundamentorum fidei Pontificiæ* enz. In dat der Medicijnen en Natuurkunde: *Introductio in naturalem Philoſophiam.* Item, *in Artem Medicam. De Germanicorum Corporum habitu antiquo & novo. De Hermetica Ægyptiorum vetere, & nova Paracelſicorum Medicina* enz. In dat der Geſchiedkunde, Staatkunde, en het algemene Regt: *De Origine Juris Germanici. De Imperio Germanorum Romano, liber unus. De Aſiæ & Ægypti antiquiſſimis Dynaſtiis adverſaria Chronologica. De antiquiſſimo Statu Helmſtadii & viciniæ.* Benevens nog een menigte andere Schriften en Akademiſe Disſertatien, waar van de meesten zeer belangrijk zijn. Ook nog twee Oratien, *de* ARISTOTELE *& ejus Philoſophia.* Na dode van CONRINGIUS, zijn alle zijne werken bijeen verzameld, en in een lighaam in verſcheidene Delen in *folio* gedrukt. —— *Vita* CONRINGII, *cum Epiſtolarum ejus ſyntagmatibus duobus. Helmſt.* 1644. KONIGII, *Bibl. Vetus & Nov.* voce. TOB. MAGIRI, *Epynomolog.* voc. MORHOFIUS, *Polyh. Litterar.* Tom. I. p. 20. 138. 171. 177. 184, 185. 294. *Polyh. Philoſoph.* Tom. II. p. 64. 253. 466. 494. 513. 596, 597. 601. CRENII, *Animadv. Philol.* Part. I. p. 13. Part. II. p. 231. Part. VIII. p. 206. Part. IX. p. 173. Jo. GEORG. GRÆVIUS, *in Præfat. ad Diſſertationes variores.* p. 202 & 203. J. F. FABRICII, *Hiſt. Biblioth.* Part. IV. p. 202--207. & Part. VI. p. 19--27. G. KRANTZIUS *ad* CONRINGIUM, Sæc. XVII. p. 210. (y). JAC. BRUCKERI, *Hiſt. Crit. Philoſ.* Tom. IV. p. 324--333. *& in Appendice* Vol. VI. p. 741, 742. C. A. HEUMANNI, *Via ad Hiſtor. Literat.* p. 17, 18. 178. DAN. GERDES, *Florileg. Libr. rar.* p. 88. *Catal. Biblioth.* BUNAV. Tom. I. Vol. II.

p.

p. 1174. A. Haller, *Bibliotheca Anatomica.* Tom. I. p. 339. *Biblioth. Chirurgica.* Tom. I. p. 347. & *Biblioth. Medicinæ practicæ.* Tom. II. p. 623-626. C. Saxi, *Onom. liter.* Pars IV. p. 394, 395. Baillet, *Jugem. des Scav.* Tom. VI. p. 152, 153.

CONRIUS (FLORENS), wierdt ten jare 1561 te *Ormacle*, ene provintie in *Ierland*, geboren. Na in enige beginzelen van letteroefeningen onderwezen te zijn, ging hij nog heel jong zijnde naar *Spanjen*, en toog het *Rekolletten* kleed aan. Zijn letterloop zo in de philosophie als godgeleerdheid ten einde gefneld zijnde, ging hij naar *Rome*, alwaar hij zig nog bevond, toen Paus Klemens de VIII hem tot Aartsbisschop van *Tuam* aanstelde, en Koning Filips de II, zondt hem naar *Ierland* te rug, om tot raadgevend hoofd aldaar aan de rebelleerende Roomsgezinden te verstrekken, aan wien door genoemden Koning, tot ondersteuning, ene bende *Spaans* krijgsvolk onder bevel van D. Joan d'Aquila, wierdt gezonden. Conrius begaf zig naar de plaats zijner voorbeschikking, na alvorens *Parijs* te hebben bezogt, alwaar hij door den Pausselijke Nuntius tot Aartsbisschop wierdt gewijd. Doch het *Ierse* en *Spaanse* leger te *Kinsale* door de *Engelsen* ten enemalen verslagen zijnde, wierdt Conrius met name verbannen, en genoodzaakt elders ene veilige verblijfplaats te zoeken. Filips de III verschafte hem in 't vervolg altoos de middelen om ruim te kunnen bestaan, zo wel in *Spanjen* daar hij eerst zijn toevlugt nam, als vervolgens in de *Nederlanden*, daar hij zig ten jare 1605 naar toe begaf. Die zelvde Koning stigtte, op zijn aanzoek, het *Ierse Rekolletten* klooster te *Leuven*, gewijd aan *St. Antoon van Padua*, waar van de Aartshertogen Albert en Izabella den eersten steen leiden. Omtrent 't jaar 1625 keerde Conrius naar *Spanjen* te rug, vestigde zijne woonplaats te *Madrid*, en sterf in die stad, den 18 november 1629, in den ouderdom van 68 jaren. Zijne beenderen wierden in 1654 naar *Leuven* gevoerd, en in de kerk van het door hem gestigte klooster begraven.

Conrius, die gants niet onbedreven was in de schoolse godgeleerdheid, doch op ene slaafse wijze gebonden aan de bij-

gelovigheden van zijne kerkgemeenſchap, heeft in 't licht gegeven: 1. *Tractatus de* St. Augustini *ſenſu circa* B. Mariæ *Virginis Conceptum. Antv.* 1619. 2. *Tractatus de Statu Parvulorum, ſine Baptismo decedentium ex hac vita, juxta ſenſum* B. Augustini *&c. Lov.* 1524. *in* 4*to.* 3. De Spieghel van het Chriſtelijcke leven. Dit is een katechismus in de *Ierſe* ſpraak, bij de *Rekolletten* van die natie in 1626 te *Leuven* gedrukt, in 12*mo.* 4. *Compendium doctrinæ* S. Augustini *circa Gratiam. Paris* 1634. *in* 4*to.* 5. *Peregrinus Iericluntinus, hoc eſt, liber de Natura humana feliciter inſtituta, infeliciter lapſa, miſerabiliter vulnerata, miſericorditer reſtaurata. Paris* 1641. *in* 4*to.* 6. *De Flagellis Juſtorum, juxta mentem* S. Augustini. *Paris* 1644. *in* 4*to.* —— Vernulæi, *Acad. Lovan.*, p. 134. 136. J. F. Foppens, *Biblioth. Belg.* p. 276, 277. Paquot, *Mem. litter.* Tom. XIV. p. 283–289.

CONSTANT (PIETER), van *Middelburg*, *Zeelands* hoofdſtad geboortig, was een dapper Zeeheld, waar van hij blijken gaf ten jare 1640; want op dien tijd het bevel voerende over het oorlogſchip *de Prinſes*, 't welk naar *Brazil* was beſtemd, ontmoette hij in zee, twaalf *Duinkerker* fregatten, die alle Prinſe vlaggen lieten waijen, en verzeld waren van twee prijzen, die zij hadden veroverd. Een van deze fregatten, zeilde met de prijzen op; doch de elf overigen verdeelden zig in twee ſmaldelen, bragten Kapitein Constant tuſſen twee vuren, en gaven hem toen van weerskanten de volle laag uit hun geſchut, waar door hij deerlijk wierdt geteisterd; doch wel verre dat deze hevige aanval hem den moed zou doen verflauwen, wakkerde die in tegendeel daar door aan, en hij vogt met zijn volk als leeuwen. De ſtrijd duurde van 's middags ten 12 uren af tot op 's avonds ten 6 uren; en, niettegenſtaande de grote overmagt der *Duinkerkers*, floeg 'er zig deze dappere Zeeheld door, en ſchoon deerlijk beſchadigd, koste hij roemen, zijnen vijanden geen minder nadeel toegebragt te hebben. —— Commelin, *Leven van* Frederik Hendrik, II. D. bl. 81. *Leven en daden der Doorl. Zee-*

CASPARUS COOLHAAS.

Zeehelden, bl. 419. P. DE LA RUE, *Heldh. Zeeland*, bl. 143, 144.

CONTRACTUS (JOHANNES), een Minderbroeder uit *Vlaanderen*, die in de XVIde eeuw, of misschien vroeger, geleefd heeft. Daar is van hem in 't licht: *Sermones ad Populum, in folio*, een zeer oude druk. —— F. SWEERTII, *Athen. Belg.* p. 413. VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* p. 485. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. III. p. 265.

CONTZIUS (ADAM), geboortig van het dorp *Montjoije* in het hertogdom van *Gulik*, kwam aldaar ter wereld omtrent het jaar 1575. Toen hij de lage klassen was doorgelopen, volvoerde hij zijnen philosophisen loop, in het kollegie der *drie Kronen* te *Leuven*, en wierdt ten jare 1591 als Meester in de wetenschappen ontvangen; voorts begaf hij zig in 1593 tot het genootschap der Jesuiten. Zijn proeftijd afgelopen zijnde, gaf hij onderwijs in de letterkunde, latijnse en griekse talen en philosophie, en vervolgens zondt men hem naar *Mentz*, om aldaar de H. Schrift te onderwijzen, 't welk hij gedurende enige jaren met roem waarnam. CONTZIUS verstond het grieks, hebreuws, sijrisch en chaldeuws vrij wel, bezat ene grote levendigheid van geest, en was ongemeen vlug in het schrijven en opstellen. Ten jare 1617, wierdt hij Biegtvader van den Vorst JAN GODEFROI, Bisschop van *Bamberg* en *Wirtsburg*. In 1624 ontbood hem MAXIMILIAAN, Hertog van *Beijeren*, ten zijnen hove, om 'er het zelvde beroep waar te nemen, en hij kweet 'er zig van met ene zorgvuldige voorzigtigheid en zonder eigenbelang, tot op zijn afsterven toe, welk voorviel te *Munchen* den 19 junij 1635, toen hij den ouderdom van ruim 60 jaren bereikt hadt. CONTZIUS hadt een bijzonder goed karakter, was minzaam in de dagelijkse verkering, en vriendelijk tegens een ieder; daarbij ongemeen sterk van geest te midden van de moeijelijkste zorgen, en zo geduldig, dat men hem nimmer de minste klagt heeft horen uitboezemen onder het lijden van de hevigste smerten, die hij inzonderheid gedurende de laatste jaren van zijnen leeftijd heeft

moeten doorworſtelen, veroirzaakt door twee lijvige ſteenen, welke men na zijn dood in zijne blaas heeft gevonden. Dan de luister van deze deugden wierdt grotelijks getaand, door zijne verregaande onverdraagzaamheid ten aanzien van andere gezindheden; inzonderheid was hij gebeten op de *Lutheranen* en *Calviniſten*, zodanig blijkt uit zijne veelvuldige uitgegevene ſchriften, waar van de voornaamſten zijn:

1. *Defenſio libri Cardinalis* ROB. BELLARMINI *de Gratia primi hominis, contra Caſtigationes & Explanationes* DAVIDIS PAREI. *Mogunt.* 1613. *in* 12*mo.* 2. *Crudelitas & Idolum Calviniſtarum. Mogunt.* 1614. *in* 12*mo.* 3. *De unione & Synodo generali Euangelicorum, Theologis & Politicis neceſſaria Conſultatio. Mogunt.* 1615. *in* 12*mo.* 4. *Aſinus palmatus, ſeu Pædagogus Hallenſis,* SIGISMUNDUS EVENIUS *furens in Tyrannide Pontificia ſeculari. Mogunt.* 1615. *in* 12*mo.* 5. *Semen Hæreticorum. Ib.* 1619. *in* 12*mo.*, en meer gelijkſoortigen van den zelfden ſtempel. Voorts heeft hij uitleggingen over de Euangelien en ſommige Brieven van PAULUS, in 't licht gegeven; en, eindelijk: 6. *Abiſſini Regis Hiſtoria, ſeu Methodus Doctrinæ Civilis. Col.* 1628. *in* 12*mo.* ANT. TEISSIER door den tijtel misleid, heeft deze ſtaatkundige roman, voor een ware geſchiedenis van een der Koningen van *Abiſſijnien* gehouden. —— VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* p. 854. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 4. HARTZHEIM, *Bibl.* p. 32. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. IX. p. 364--369.

COOL (ADRIAAN), een *Gouwenaar* van geboorte, uit een aanzienlijk geſlagt geſproten, in het begin van de XVIde eeuw, begaf zig in de orden der Jeſuiten, en heeft door den druk gemeen gemaakt: Lijkreden op het afſterven van den geleerden Antwerpſchen Biſſchop en Leubenſchen Hoogleraar JOHANNES MALDERUS. Antw. 1633. —— J. WALVIS, *Beſchr. van Gouda*, I. D. bl. 312.

COOLHAAS (KASPER), of KOOLHAAS, zo als ſommigen ſchrijven, geboren te *Keulen* den 24 januarij 1536, was Gereformeerd Predikant te *Deventer* op 't beroep der Regering aldaar, ten jare 1576, en predikte in die ſtad van den 5den ſep-

September, tot den 6 meij 1577, zijnde meestal de Remonstrantse gevoelens toegedaan, doch in vele opzigten den leertrant van D. Volk. Koornhert volgende, ook maakte hij zig min of meer verdagt van geestdrijverij, door het vertalen der *Verantwoording* van Sebast. Frank; en door zijne vredelievende zedelessen, de aan hem toevertrouwde gemeente zodanig wetende in den band te houden, dat 'er ten dien tijde geen de minste muiterij in die stad ontstond, en de beeldenstorm, die zo woedende door het gantse land gepleegd wierdt, aldaar in het geheel geen plaats vondt. Zo lang hij ter dezer plaatse was, wist hij door zijn invloed bij de Regering en gemeente, te bewerken, dat de *Roomsgezinden* hunne vrije godsdienstoeffening behielden; alleen wierden hun de openbare predikatien in de kerken ontzegd; door welke zagte behandeling, de beide gezindheden te *Deventer*, als goede burgers onderling zamenwoonden.

Coolhaas predikte voorts enigen tijd te *Essen* in den *Paltz*, en vervolgens nam hij de bediening van Euangeliedienaar te *Gorkum* in *Zuidholland* waar. Na 't ontzet van *Leijden*, welke heugelijke gebeurtenis den 3 oktober 1578 voorviel, kwam Coolhaas, die enige maanden te voren van de Wethouderschap aldaar tot den kerkendienst was beroepen, doch door het beleg daar in was verhinderd geworden, in die stad, om zijn dienst te vervullen. Hij hadt op de Sijnode, onlangs te *Dordrecht* gehouden, sommige voorstellingen die zijns bedunkens te zeer naar Pausselijke nauwgezetheid smaakten, tegengesproken, maar voegde zig niettemin te *Leijden*, in al wat hij verstond te mogen toegeven, naar de meninge zijner ambtgenoten. Bij het opregten van het Hogeschool in deze stad, deedt Coolhaas de eerste predikatie bij deszelvs inwijding. Ten jare 1578 begost de zo veel gerugt gemaakt hebbende kerkelijke twist te *Leijden*, die vervolgens al langs hoe heviger aan 't woeden geraakte, en onder anderen ten onderwerpe hadt: *het regt van de Overigheid in Kerkelijke zaken.* Dit twistspel, nam een aanvang tusschen de beide *Leijdse* Predikanten, Pieter Kornelisz. en Coolhaas; de eerste lei den

an-

anderen te laste: „ dat met hem niet te dienen was, mits hij „ in verſcheidene zaken, zig den oirdele der Broederen wei- „ gerde t'onderwerpen, en 't beſluit der Kerkenraden te vol- „ gen." Anderen daarentegen beweerden, den oirſprong der verwijderingen daarin te beſtaan: „ dat COOLHAAS 't uitwen- „ dig gebaar wat min, en d'inwendige geſchiktheid wat meer „ ter zaligheid nodig hieldt, dan PIETER KORNELISZ. leerde." Hier kwam in 't volgende jaar nog bij, dat ter gelegenheid van 't verkiezen van Ouderlingen en Diakenen; de een wilde, dat de Kerkenraad die benoemen, en zonder kennis van den Magiſtraat, der Gemeente zou mogen voorſtellen; d'ander in tegendeel, dat die benoemd zijnde, eerst den Wethouderen zouden voorgeſteld, en hunne toeſtemming daar toe moest verkregen worden, eer zij der Gemeente zouden worden voorgeſteld; dit laatſte eiste de Magiſtraat, en COOLHAAS begreep dat het haar toekwam. Ook beſloten de Wethouders, om voortaan twee hunner medebroeders, belijdenis doende van de Gereformeerde Religie, in alle Kerkenraadsvergaderingen te committeren, en, wegens de Overheid, aldaar voor te zitten, met last, onder eede van geheim te houden, 't geen tot hare kennis niet zou behoren. Uit dit alles rees geſchil, over 't ambt en authoriteit ener Christelijke Overheid in Kerkelijke zaken; welke rijke bron van zo veel twist, de Staten van *Holland*, dien de gemene rust ter harte ging, door middel van hunne Gemagtigden zogten uit den weg te ruimen, doch te vergeefs, en de Predikant PIETER KORNELISZ. maakte het zo grof, met het geſchil, niet alleen op den predikſtoel te brengen, maar ook het volk tot ongehoorzaamheid tegens de Regering aan te hitzen, dat dezen beſloten, om hem af te zetten. COOLHAAS wierdt vervolgens in *den Haag* ontboden, daar men uit alle klaſſen van *Holland* een Predikant hadt verſchreven, om nevens JAN TAFFIN, Hofprediker van Prins WILLEM DEN I, en ettelijke Gemagtigden van den Prins en Staten, dit ſtuk te verhandelen, die egter zonder vrugt van een ſcheidden. Om zijne partije iets te gemoet te komen, vondt men dienſtig, ook COOLHAAS in zijn ambt

ambt te doen ſtilſtaan, tot dat het geſchil zou geſleten zijn; dan de Magiſtraat van *Leijden* gebood hem, in zijnen dienst voort te gaan.

In dezen ſtand der zaken, liet COOLHAAS in januarij 1580, zijn eerſte verantwoording drukken, en daar na in meij, de tweede, of breeder berigt van de ſcheuringe te *Leijden*, ook van enig geſchil met zijn' ambtgenoot LUKAS HESPE; deze dreef: „ dat alle de genen die met hem ter tafel des Heren „ zouden gaan, in alle ſtukken met hem eensgevoelig moesten „ zijn, of hij wilde 't brood des Heren niet met hun breken, „ noch hen voor Broeders houden." COOLHAAS daarentegen, zeide: „ wij zijn ſchuldig voor Broeders te houden, die met „ ons in 't fondament eens zijn en in vrede met ons willen „ leven, al is 't dat ze niet alles weten te verſtaan dat wij „ verſtaan. Anders zou men HUS, LUTHER, ZWINGLIUS en „ andere vrome Leraars, ook vele Kerken in *Duitsland*, *Zwit-* „ *zerland*, *Denemarken*, *Engeland* en elders, moeten verwerpen; „ doordien zij niet alle in alle ſtukken met ons van een ge- „ voelen zijn." HESPE ſtelde naderhand in den Kerkenraad te *Leijden*, twee vragen voor: „ I*mo*. Of de Kerk te *Leij-* „ *den*, altoos van de andere Kerken zoude afgeſcheurd blij- „ ven, dan niet? II*do*. Als 'er huiden of morgen enige ver- „ ſchillen over 't ſtuk van Religie mogten voorvallen, wie „ daar over zoude beſliſſen? de Magiſtraat, of enige Kom- „ miſſariſſen bij haar daar toe gelast, of de Klaſſen en Sij- „ noden?" Op het I*ſte*, antwoordde de Kerkenraad: „ dat „ zij zig niet van andere Kerken, maar andere Kerken zig van „ hun hadden afgeſcheurd, en nimmer iets hartelijker begeer- „ den, dan zo veel in hun was, vrede te hebben met die „ Kerken, ja met alle menſen." Op het II*de*, gaf men ten beſcheide: „ dat ze zig den woorde Gods onderwierpen, en „ bereidt waren, zig door 't zelve te laten beoirdelen." COOLHAAS op drie vragen hem te voren gedaan. I*mo*., „ Of hij „ bereidt was met zijne partijen van harten te verzoenen?" gaf ten antwoord: „ Ja, en dat uit 's harten grondt." Op de II*de*. „ Of hij te *Leijden* ook enige andere lere voornemens

„ was

„ was in te voeren, dan die, welke dus lange aldaar en „ door gants *Holland* was en wierdt gepredikt?" Was zijn berigt: „ dat hij van geen andere lere wist, dan van de Bij„ belſe Schriftuur, de lere des Ouden en Nieuwen Testa„ ments, en daarom geen andere lere hadt geleerd, noch be„ geerde te leren?" Op het III*de*: „ of hij niet mede be„ geerde te komen in Klasſen en Sijnoden, en bereidt was „ zig het oirdeel der Broederen t'onderwerpen?" was zijn antwoord: „ Ik weigere niet in Klasſen en Sijnoden ge„ roepen zijnde, te komen, en ben bereidt, mij door den al„ lerminſten der gemeente, ja van een ieder, door Gods „ woordt te laten onderrigten, en ſtraffen; ook uit Gods „ woordt overtuigd zijnde, mijn ſchuld te bekennen, en van „ onregt te wijken. Maar indien de Klasſen of Sijnoden, „ naar hun eigen goeddunken, wetten, en menſelijke inſtel„ lingen, zullen oirdelen; dat hij dan dagt, aan dat oirdeel „ niet onderworpen te zijn, want, dat hij eenmaal een Mon„ nik geweest zijnde, hij niet voornemens was de kap weder„ om aan te trekken, noch zig aan menſelijke inſtellingen te „ laten binden." Wijders deedt Coolhaas nog ene bijzondere verklaring van zijne rekkelijke toegevendheid en verdraagzaamheid, over ettelijke punten; als onder anderen: „ Dat „ hij voor een Broeder wilde houden, iemant die niet ver„ ſtaan konde, dat den doop den kinderen toekwame; doch „ die niettemin, den genen die hunne kinderen lieten dopen, „ niet verachtte noch verdoemde, noch zijn gevoelen in alle „ andere ſtukken met de Gereformeerden eens zijnde, ande„ ren wilde opdragen: dat hij ook niet weigeren wilde, het „ brood des Heren te breken met de genen, die van de ma„ niere der tegenwoordigheid van Christus lighaam in 't „ Avondmaal gevoelden met de *Luterſen*, en die nogthans de „ *Gereformeerden* wegens hun gevoelen over dat punt niet „ verſmaadden noch veroirdeelden." Verders: „ gelijk de „ Kerkendienaars moesten lijden, dat een ieder ter predika„ tie kwame; alzo ook moesten toelaten, dat de genen, die „ in Christus naam gedoopt waren, en zig van openbare

„ zon-

„ zonden onthielden, ter tafel des Heren kwamen, zonder
„ aantekening hunnes naams, of enig ander verbond en be-
„ lofte, op hun eigen beproeving. Ook wilde hij voor
„ Broeders houden, de genen, die in alle andere ſtukken
„ met de Gereformeerden eens zijnde, alleen het ſtuk of de
„ maniere der *eeuwige Verkiezinge* niet en verſtonden;" zeg-
gende: „ dat hij de manier der Verkiezinge niet begreep, en
„ ook hieldt datze niemant regt verſtond. En dewijl Gods
„ woord de menſen niet hadt gebonden, aan 't gevoelen van
„ CALVYN, ZWINGLIUS, LUTHER en anderen, zo zoude hij
„ ook niemant daaraan kunnen binden. Alleen moest men
„ zig aan dezen regel houden: Dat GOD geen oirzaak is van
„ enig menſen verdoemenis, noch de mens oirzaak zijner za-
„ ligheid, en dat dierhalven die zalig worden, het uit ge-
„ nade worden; en die verdoemd worden, door hunne eige
„ boosheid verdoemd worden."

Deze gerugtmakende zaak wierdt eindelijk, na lange handeling, door tusſenſpraak van YSBRAND BALK, Predikant te *Antwerpen*, op den 19den augustus, verbleven aan vier wereldlijke en een gelijk getal kerkelijke perſonen, die weinig kans ziende om dit verregaand geſchil door regterlijke uitſpraak te beſlisſen, het op een anderen boeg wendden, en alle pogingen te werk ſtelden om bij wege van akkoord partijen te bevredigen; dit gelukte, en op den 29 oktober 1579, wierdt met wederzijdſe bewilliging, een vereniging en verdrag getroffen, van dezen inhoud: „ Al 't geen ter zake van deze on-
„ enigheid gezeid of gedaan mogt zijn, ſou'men in vergetenis
„ begraven; mits dat PIETER KORNELISZ. en zijn aanhangers
„ ter ene, en COOLHAAS ter andere zijde, de ſchuldbeken-
„ ning, hun voor te ſchrijven, zouden doen. Dat de Kerk-
„ regering zou zijn als te voren. De verkiezing der Ouder-
„ lingen en Diakenen geſchieden door den Kerkenraad; doch
„ invoegen, dat ze altijd een derdendeel meer perſonen aan
„ de Magiſtraat zoude voorſtellen, om twee derden delen
„ daar van bij de Magiſtraat goedgekeurt, en daarna de ge-
„ meente voorgeſtelt en voorts bevestigd te worden. De Wet-

„ hou-

„ houders zouden altijd twee hunner ambtgenoten, zijnde „ lidmaten der kerke, mogen doen verſchijnen als toezien- „ ders in den Kerkenraad, zonder ſtem te hebben, en onder „ belofte van te verzwijgen, 't geen 'er verhandeld wierdt. „ PIETER KORNELISZ. zou weder in zijn dienst treden, en „ JOHANNES HALL tot den zijnen bekwaam geſchat worden: „ alles buiten verkorting van 't regt eniger andere kerken. „ COOLHAAS zou zig aangaande zijn uitgegeven boeken den „ Klaſſen en Sijnoden, of wie die zijn zouden, onderwer- „ pen, en zig bereid houden t'allen tijden rekenſchap van „ zijne lere, en der waarheid, met Gods woord overtuigd „ zijnde, plaatze te geven."

In de *Nationale Sijnode* die in meij en junij des jaars 1581 te *Middelburg* wierdt gehouden, onderzogten de Predikanten ook de ſchriften van COOLHAAS, en verklaarden ze ergerlijk, en ſtrijdig te zijn tegens de reine leer en tegens zig zelven; voorts verwezen zij hem tot openbare ſchuldbekentenis. Doch COOLHAAS hadt hier geen oren na, en weigerde zig het oordeel der Sijnode, als die houdende voor partij, t'onderwerpen. Waar op de zaak voor de Staten van *Holland* wierdt gebragt, die op rapport van hunne Kommisſie tot onderzoek, het beſluit namen: „ dat die van de Kerk met de cenſuren „ zouden procederen, zulks zij naar Gods lere en woord be- „ vinden zouden te behoren." Ook verſtonden de Staten, „ dat de Magiſtraat van *Leijden* mede tot uiterlijke ſtraf zou- „ de procederen, zulks als naar regt en redenen zou beho- „ ren." Dit laatſte bragt men voor reden bij, dat hij beleden zoude hebben, niet eensgezind te zijn geweest met de Gereformeerden, en zig egter als Leraar derzelve hadt gedragen. Met dit al hieldt de Magiſtraat van *Leijden* hem de hand boven 't hoofd; en zelvs, na dat hij in maart van het volgende jaar in de Sijnode van *Haarlem* was ge-excommuniceerd, liet men hem zijn' volle gagie van 200 guldens jaarlijks en 30 guldens voor huishuur, nog volgen, tot dat hij twee jaren daar na, ene andere gelegenheid krijgende om voor zijn ziekelijke vrouwe, en zes kleine kinderen, den kost te winnen, den

Wet-

Wethouderen voor hunne gunſte, en 't genot van onderhoudt, bedankte, en zig ſedert met distilleren geneerde. Uit deze twist met Coolhaas ontſtond een zeer grote verwarring, onlust en ongenoegen in de *Leijdſe* gemeente; velen begaven zig tot andere gezindheden; 't Avondmaal wierdt in geen anderhalf jaar gehouden, en toen men het ten jare 1582 weer hieldt, gingen niet veel meer dan 100 perſonen ter tafel.

Ten jare 1586 wierdt de zaak van Coolhaas op het *Haagſe* Sijnode gebragt. Zedert zijne affnijding hadt hij zig wel van prediken, maar niet van openbaar ſchrijven ter zijner verdediging onthouden, en dat niet zonder ſomtijds de lere en handelingen der Kerkelijken vrij ſterk te gispen. Zulks geſchiedde genoegzaam met oogluiking van de Staten van *Holland* en de Magiſtraat van *Leijden*. Doch de Predikanten waren zo toegevende niet, zij beklaagden zig deswegens bij den Landvoogd Leicester, en bragten het met hunne klagten zo verre, dat Coolhaas voor de Sijnode gedaagd wierdt. Doch, door tuſſenſpraak van 's Graven Gemagtigden, wierdt 'er zeker verdrag aangegaan, behelzende: „ dat Coolhaas de *Ne-*
„ *derlandſe Belijdenis* voor ſchriftmatig zou aannemen, uitgeno-
„ men 't ſtuk der *Verwerping* in 't 16de punt, aangaande
„ 't welke hij zoude bekennen: dat al de gene die zalig wor-
„ den, niet door hunne eigen verdienſten, waardigheid of
„ heiligheid, maar alleen uit loutere genade Gods (die de
„ goede wille werkt in de uitverkorenen) zalig worden, en
„ dat de genen die verloren gaan, om hunne eigen ſchuld
„ verloren gaan, en dat God daar geen oirzaak van is. Dit
„ bekennende, zou hij als een lidmaat der Kerke ontvangen
„ worden; en 't geen hij verder diesaangaande noch niet ge-
„ noeg verſtond, gedragen worden, mits ſtilzwijgende en
„ niet drijvende noch bewerende van d'algemene genade Gods
„ over allen en enen iegelijken mens. Voorts, dat hij naar
„ verloop van zes maanden, tot een Dienaar des woords wet-
„ tiglijk van de gemeente beroepen zijnde, opentlijk en zon-
„ der tegenſpreken van iemant, zou mogen prediken." Hier op ging hij dagelijks ter kerk en ook ten Avondmaal; en, om-

trent twaalf maanden daar na, predikte hij tweemalen te *Warmont*, op aandrang van PIETER VAN OS, Predikant aldaar, die oud en met den steen gekwelt was, waarbij zig het verzoek der Ambagtsvrouwe van het dorp voegde; dan dit baarde hem nieuwe kwelling, en haalde hem ene bestraffing van den Kerkenraad op den halze; niet, zo als zij zig uitdrukten; „ om het goede werk dat hij verrigt hadt, maar om dat hij „ zulks zonder verlof van den Kerkenraad en Klassis van „ *Rhijnland* hadt gedaan." Het blijkt mij niet dat COOLHAAS in 't vervolg den leerstoel meer heeft beklommen, maar wel, dat hij ten jare 1615 te *Leijden* is overleden. Zijn Afbeeldzel in 't koper gesneden, gaat in verscheidene formaten uit; ook is 'er hier een bijgevoegd, door de konstrijke hand van R. VINKELES vervaardigd.

COOLHAAS heeft verscheidene doch meest Twist- en Verdedigingsschriften in 't licht gegeven, als onder velen: 1. Justificatie van de Magistraat van Leijden. 1579. in 4to. en 8vo. 2. Conciliatie/ dat is Vergelijking van zekere pointen der Lere enz. Leijd. 1585. 4to. 3. Seeckere pointen uit die H. Goddelijke Schriftuur en vervolg van dien genomen/enz. Ib. 1580. 4to. 4. Een kort waarachtig verhaal/ van het sorgelijke vijer der hatelijke en van God verblockte oneenigheid in Religions saken. Leijden 1580. Ib. 1586. 4to. En een menigte andere van gelijksoortigen stempel. —— COOLHAAS, *zijne Schriften*. H. GROTII, *Annales*. Lib. I. p. 23. H. REVIUS, *Daventr*. p. 367. P. C. HOOFT, *Ned. Hist*. B. XVI. bl. 687. UITENBOGAART, *Kerk. Gesch*. bl. 205. P. BOR, *Ned. Gesch. druk van* 1678. II. D. bl. 145. 270. G. BRANDT, *Hist. der Reform*. I. D. bl. 366. 557. 649. 652–654. 674, 675. 684, 685. 716, 717. ARNOLD, *Kerk en Ketteren Historie*. III. D. VI. H. §. 18 enz. JOH. BARUETH, *Voorrede voor de Regtzinn. Verklaring* (van A. SCHULTENS) *van den Heidelb. Catechismus*, bl. 20–24.

COOLHAAS (WILLEM) of KOOLHAAS, werdt geboren te *Deventer* den 11 november 1709. Na de lage scholen in

in zijne geboorteſtad te hebben doorgelopen, genoot hij ook aldaar op 't Gijmnaſium, den tijd van een jaar, het onderwijs der Profeſſoren in de hebreuwſe en griekſe talen, en in de philoſophie. Daar na ſtudeerde hij te *Utrecht*, in de oosterſe talen en oudheden onder den Hoogleraar DAV. MILL, in de philoſophie onder MUSSCHENBROEK en ODÉ, in de latijnſe en griekſe talen, Roomſe oudheden en geſchiedenisſen, onder DUKER en DRAKENBORG, vervolgens in de godgeleerdheid onder VAN ALPHEN en VAN DEN HONERT. Onder voorzitting van den Profeſſor VAN ALPHEN verdedigde hij in 't openbaar, op den 6 december 1733, ene taalkundige Verhandeling over de woorden Πιστις, Πιστος & Πιστευειν. Op den 4 april 1735 werdt hij onder de *Amſteldamſe* Klasſis geëxamineerd en tot Proponent aangenomen; vervolgens den 1 december 1737 als Predikant te *Langerak over de Lek*, onder de Klasſis van *Utrecht*, bevestigd. Ten jare 1753 beriep men hem als Profeſſor *Ling. & Antiq. Orient.* aan het Illuſtre School te *Amſteldam*; en hij deedt in die hoedanigheid den 4 januarij 1754, zijne Inaugurele Oratie, *over de noodzaaklijkheid der Heilige Taalkunde voor elk regtaartig Godgeleerde &c.* Den 31 januarij 1755, werdt hij in de zelvde ſtad, te gelijk met PETRUS CURTENIUS, Profeſſor in de godgeleerdheid aan de Illuſtre Schole, te zamen tot 30ſten Predikant beroepen, doch onder voorwaarde: „ dat, bij 't eerſte afſterven van enen der andere „ Predikanten, geen ander in de plaats zou beroepen wor„ den; om alzo 't getal daar van wederom op 29 te brengen."

COOLHAAS huwde den 6 april 1756 met MARIA MARGARETHA MAKREEL, bij wie hij geene kinderen heeft verwekt. In meij 1773 overviel hem ene benauwende borstziekte, die 14 dagen aanhieldt, en hem zagtelijk deedt ontſlapen den 30ſten van genoemde maand, in den ouderdom van 63 jaren en bijna 8 maanden, en hij is den 4 junij daaraanvolgende in de *Oude Kerk* begraven. Ook gaat zijn Afbeeldzel in prent uit.

Daar is van dezen Hoogleraar in druk uitgegeven: 1. *Diſſertationes Grammatico-Sacræ, quibus analogia temporum & modo-*

rum Hebraeæ Linguæ investigatur & illustretur, &c. Amst. in 8vo. 2. *Observationes Philologico-Exegeticæ in quinque Mosis Libros, aliosque libros Historicos Veteris Testamenti. Ib.* 3. *Dissertatio de Interrogationibus in Sacro Codice Hebraeo non temere admittendis.* 4. Jakobs Worſtelingen met God / of Leerredenen over Geneſis XXXII. bl. 24–32. Amſt. 1768. in 4to. 5. Het geloof en hoop van den lydenden en lijdzamen Job &c. *Ib.* in 4to. —— *Boekz.*, 1773. a. bl. 713–715. ABKOUDE en ARRENBERG, *Naamregister*, bl. 509.

COOLS (JULIUS), is te *Mechelen* in de XVde eeuw geboren, en is, na den loop zijner letteroefeningen volvoerd te hebben, regulier Kanunnik geworden van de Priorie, genaamd *le Trone-Notre-Dame*, gelegen nabij *Herentals* in *Kempenland*; zedert tot Priester geſchoren zijnde, wierdt hij tot Beſtierder aangeſteld van de Nonnen zijner orden in het klooster *Jericho* nabij *Brusſel*. Deze bedieninge heeft hij waargenomen tot op zijn dood, welke den 16 april 1552 voorviel.

COOLS was van enen vriendelijken omgang, bezat een goed karakter, en was niet verſtoken van geleerdheid; hij hadt veel liefhebberij voor de wetenſchappen, en hadt zig inzonderheid toegelegd op de beoefening der latijnſe poëzij en matheſis. Ook heeft hij enige werkjes nagelaten betrekkelijk die wetenſchappen; en, behalven dat, *Epiſtolæ ad diverſos*, in een deel. —— PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. XVIII. p. 61, 62.

COOMANS (JOHANNA), een *Zeeuwſe* Dame, geboren te *Middelburg*, en geſtorven omtrent 't midden van de XVIIde eeuw, was de huisvrouw van JAN VAN DER MEERSCHEN, Rentmeester Generaal der Staten van *Zeeland*, en ene zoetvloeijende Digteres, van welke men de volgende ſtukken in de *Zeeuwſe Nachtegaal* ontmoet: 1. Wapenſchild alle eerlicke Jongmans toegeeijgent. 2. Aan Jonckvrouw ANNA ROEMERS. 3. Aan den Hooggel. Heer JAKOB CATS enz. 4. Apollo-feeſt of Goden-kunſt-offer / aan den zelfden. 5. Aan den Hoochgel. Heer D. ABR. VAN DER MYL. 6. Aenwijſinge van 't Oude Jaar en 't Nieuwe enz.

Ge-

Gemelde Heer J. CATS, toen ter tijd Penſionaris van *Middelburg*, ſproekt in zijne *Vrouwe* tot de *Zeeuwſe* Juffersſchap dus loffelijk van haar:

Jonckvrouwen, ſoo je komt, laet uwe kloecke ſinnen
Beſoecken, als het past, de negen Sanggodinnen,
Klimt op den Maagdenberg, oock met een echten voet,
Gelijck tot haren lof de *Zeeuwſche Perel* doet;
Al heeft de reijne trou haer ſinnen ingenomen,
Noch laetſe niettemin, noch laetſe niet te komen
Daer CLIO ſit en queelt; en toont u met der daet,
Dat even *Pindus* zelfs aen Vrouwen open ſtaet.

Te regt noemt Vader CATS haar de *Zeeuwſe Perel*; doordien zij in geestigheid, netheid, beſcheidenheid en meer andere deugden, die zulk een bekoorlijk wezen van een vrouwsperſoon maakt, in haar met den grootſten glans hebben uitgeblonken. —— PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. VII. p. 68, 69. P. DE LA RUE, *Gelatt. Zeeland*, bl. 27.

COOREN (KORNELIS), geboren te *Middelburg* den 23 februarij 1679, begaf zig, de latijnſe ſcholen doorgelopen zijnde, naar *Utrecht*, alwaar hij inzonderheid in de godgeleerdheid ſtudeerde, onder de Hoogleraren MELCH. LEYDEKKER, GERHARD DE VRIES en HERM. WITSIUS; vervolgens Proponent geworden zijnde, wierdt hij in de nederduitſe gemeente van *Sandwich* in *Engeland* beroepen; alwaar hij tot het jaar 1698 verbleef, toen men hem op den 27ſten meij tot Predikant in de *Engelſe* gemeente te *Middelburg* zijne geboorteplaats aanſtelde, op de zelvde jaarwedde als de *Nederduitſe* Predikanten. Hier ſtondt hij tot zijn dood, die na ene langdurige ziekte, voorviel, den 25 februarij 1724.

Uit het *Engels* heeft hij in het *Nederduits* vertaald: 1. Het XIIIde Cap. aan de Romeinen/ verdedigd tegen de verkeerde uitleggingen/ daar over gemaakt/ beſchreven door een Predikant van Galop/ en gerigt tot die van dat en naburige Gemeenſchappen van Doorswalles enz. Middelb. 1713. 8vo. 2. Hoop en klaar Verdoog van de onmooglijkheid dat de *Denking* zoude

ontſtaan uijt *Stof* en *Beweging*: mitsgaders, enige Redevoeringen over de Natuur van God en het Geheel-Al / over die van de Menſchelijke Ziele en over de Geesten / enz. door HUMPHREY DITTON, Mr. van de nieuwe Wiskundige Onderwijsplaats / tot Londen in 1714. Nu. 1719. in 8vo. En, uit het *Nederduits* in 't *Engels*. 3. *A Catechisme of the Chriſtian Religion with the Confeſſion of Faith, reviſed in the National Synod laſt held at Dordrecht*, 1618, 1619. *And Formes uſed in the Reformed Churches of the Neatherlands &c. Midd.* 1721. *in 4to.* —— PAQUOT, *Mem. liter.* Tom. VII. p. 69–71. P. DE LA RUE, *Gelett. Zeeland*, bl. 27, 28.

COORENWINDER (DAVID), Secretaris van *Berkel*, is in de *Nederlandſe* Geſchiedenis befaamd geworden, door het deel dat hij hadt in den beraamden aanſlag tegens het leven van Prins MAURITS. Hij behoorde tot de hoofddaders, want hij was een der genen, die op zig genomen hadden, volk daar toe te huren, geld te ligten, en alles te bezorgen, wat tot dit heilloos ontwerp vereist werdt. Na dat verſcheidene aanleggers en medeweters van dezen moorddadigen toeleg in hegtenis waren geraakt, en men het ſpoor van anderen volgde, werdt COORENWINDER op den 21 maart 1623 te *Overſchie* betrapt, en met den Man daar hij gehuisvest hadt, naar *'s Hage* gevoerd, en nog dien zelvden dag op de gevangenpoort in hegtenis gebragt. Na dat hij, benevens anderen, van het vloekwaardig feit overtuigd was, en het ten vollen beleden hadt, wierdt hij, benevens den rampſpoedigen Heer VAN GROENEVELT en A. A. VAN DYK, den 29ſten maart, ingevolge vonnis van het Hof van *Holland*, onthalsd, voorts zijn lighaam aan vier delen gehakt zijnde, aan de vier hoeken van *'s Hage* opgehangen, en de Kop op een pin gezet. COORENWINDER was van den *Roomſen* godsdienst; het ſchavot opgetreden zijnde, keerde hij zig tot het volk, en ſprak het op deze wijze aan: „ Met regt, zegt de Apoſtel PAULUS, „ die ſtaat zie toe dat hij niet en valle; en de heilige JOB „ heeft ook met reden gezegt, dat de mens de oprechtigheid

„ op-

„ opſlorpt als de aarde het water. Beide deze ſpreuken heb
„ ik aan mij zelven bevonden waarachtig te zijn, en daar
„ door ontvang ik mijn regt. Bidt dan beminde Burgers, den
„ Almagtigen God, dat hij mij mijne zonden vergeve; en,
„ heb ik u misdaan, vergeef mij dat van gelijken." Eenige van de omſtanders riepen, *ja ja*; en men hoorde hem verder zeggen: „ Indien gij mij ook ergens in hebt misdaan, dat ver-
„ geef ik u van harten. Helpt een Chriſtelijk gebed voor
„ mij doen; en hier mede begeef ik mij tot God." Voorts hier op knielende, en God om genade hebbende aangeroepen, wierdt hij door den Schepregter van *Dordrecht* geblind en ontving den dodelijken ſlag. —— *Sententie van* COORNHERT *enz. 's Hage* 1623. *in* 4to. G. BRANDT, *Hiſt. der Reform.* IV. D. bl. 903. 1050, 1051. WAGEN., *Vad. Hiſt.* X. D. bl. 451, 452. 459. 470. 474, 475.

COORNHERT (DIRK VOLKERTZOON), is geboren te *Amſteldam* ten jare 1522, uit aanzienlijke Burgerouders, zijnde zijn vader een Lakenkoper geweest, van welken handel hij zig, ſchoon tegen den zin zijner Vrouwe, onttrok, om zig aan zijne beſpiegelingen over te geven; ook liet hij alles wat de kostwinning betrof alleen de zorge zijner huisvrouwe, dat een ſnedig wijf was, aanbevolen. DIRK, het onderwerp van dit Artijkel, was de jongſte van drie zonen. De oudſte, KLEMENT genaamd, bevorderde ten jare 1566 enz. grotelijks de reformatie te *Amſteldam*; en het was door zijn toedoen, dat BREDERODE in het volgende jaar binnen die ſtad kwam; doch om zijne vrijheidlievende gevoelens vervolgd, wierdt hij genoodzaakt als balling buitens lands te zwerven. De middelſte zoon, FRANS genaamd, wierdt mede om zijne poglingen tot het bevorderen der vrijheid van burgerſtaat en godsdienst, gedrongen, zijn vaderland te ruimen, en wierdt eerlang door ALVA ingedaagd, tot eeuwige ballingſchap gedoemd en zijne goederen verbeurd verklaard, ingevolge vonnis des Bloedraads van den 1 ſeptember 1568, die men bij MARCUS *Sent.* bl. 113. gedrukt vindt. *Amſteldam* van der *Spanjaarden* juk verlost, en

aan der Staten zijde overgegaan zijnde, is FRANS ten jare 1578 aldaar tot Kommisſaris van Huwelijkszaken aangeſteld, en teſſens tot Secretaris van dat kollegie; klimmende voorts in 1580 op tot Schepen. De oudſte dogter van VOLKERT is gehuwd geweest aan HENDRIK KUIK, die in 1549 Schepen, en in 1558 Raad der ſtad *Amſteldam* was. De jongſte dogter is mede gehuwd geweest aan een man van aanzien, PAULUS KEASTEN genaamd.

Het eerſte dat DIRK tot het beſchaven van zijn verſtand ter harte nam, was, dat hij naar de gewoonte van dien tijd, ene reize ondernam, daar toe *Spanje* en *Portugal* verkiezende. Bij de terugkomst van zijnen togt, beging hij een ſtap die hem vervolgens vele onaangenaamheden brouwde, ik bedoele hier zijn huwelijk met NEELTJE SIMONS, die wel van zeer goeden huize was, en zelvs aan het geſlagt van BREDERODE vermaagſchapt, doch geene middelen hoe genaamd bezat, en door het aangaan van dezen egt, geraakte COORNHERT in het zelvde geval, doordien zijn vader die reeds overleden was, bij teſtament hadt bepaald, dat ingevalle zijn zoon DIRK zig aan dit meisje door trouw verbond, hij hem ontërfde; de moeder die nog leefde was niet rekkelijker in dit geval, en zij volgde het voorbeeld van haren man. Om een middel van beſtaan te bekomen, begaf hij zig als Hofmeester, in dienst van REINOUD VAN BREDERODE, Heer van *Vianen* en *Ameiden*, die veel van hem hieldt en altoos zijn vriend is gebleven; maar met dit al bankte hij 'er niet lang, want hij kost zig niet naar het hooſſe leven ſchikken; de ſtaatkunde, listen en vleijerij die daar in zwang gingen, waren niet berekend voor zijne denkwijze; hij verzogt dan zijn affcheid en verkreeg het, doch bleef de gunst van BREDERODE behouden, die hem ter oirzake van zijn ſnedig vernuft, naderhand nog in vele gewigtige zaken heeft gebruikt. Ten einde aan de kost te komen, zette hij zig te *Haarlem* neder, en oeffende de Plaatſnijderskonst, die hij uit liefhebberij in zijn jeugd hadt geleerd, en tot die tijd enkel tot uitſpanning hadt geoeffend; dit kwam hem nu wel te ſtade en verſtrekte hem tot een ruime kostwinning.

ning. De voornaamſte, kapitaalſte, en beste prenten naar de ſchilderſtukken van HEEMSKERK, zijn door COORNHERT in 't koper gebragt; als de *Bethlehemſe Kindermoord*; de *Balk in eigen oog*, het *Bachanaal*, de *grote Kruisſiging*, de 12 *Schermers*, de 12 *Patriarchen*, het *leven en lijden van* JESUS, en een grote menigte anderen. Hij was zo naarſtig in het waarnemen van zijn beroep, dat hij op zekeren tijd buiten *Haarlem* in het *Hout* wandelende, om zijn geest enigzins te verlustigen, op het zien van veel volk, 't welk voor de kroegen zat te drinken, zugtende zeide: *Is 't niet droevig, dat die menſen te veel hebben, 't geen ik te weinig heb?* hier mede den kostbaren tijd bedoelende, dien zij nutteloos verſpilden. Hoe voordelig hem het ook in dezen ſtand toelachte, bleef hij 'er egter niet bij. Enige punten van den godsdienst maalden hem bijster in 't hoofd, en wel inzonderheid het leerſtuk der *Prædestinatie* of eeuwige Verkiezing; en zig verbeeldende dat hij 'er de oplosſing in AUGUSTINUS en andere Kerkvaders van zou vinden, die niet anders dan in de latijnſe taal voor handen waren, beſloot hij, ſchoon reeds 30 jaren oud zijnde, die taal te leren, en hij nam daar toe Dr. BASILIUS, naderhand Raad van Prins WILLEM DEN I, tot zijnen Leermeester. Zijne vorderingen in deze ondernomene taak waren zo groot, dat hij daar in onbegrijpelijke voortgangen maakte, en niet alleen binnen kort de beste *latijnſe* Schrijvers met vrugt konde lezen, maar zelvs enige werkjes van hen, als CICERO, *de Officiis*, SENECA, *de Benefic.* en BOËTHIUS *de Conſolat. Philoſoph.* in het nederduits heeft vertaald. Hier door vermeerderden aanzienlijk zijne verſtandige vermogens, en hij geraakte bij velen om zijne geleerdheid in grote achting. De Regering der ſtad *Haarlem* bezorgde hem een Notarisplaats, en den 15den januarij van het volgende jaar wierdt hij tot Secretaris van die ſtad aangeſteld, waarbij ruim twee jaren daar na, namelijk den 14 maart 1564, het ambt van Penſionaris wierdt gevoegd. Het waren niet alleen deze beide werkzame posten die hem enen duurzamen arbeid verſchaften, maar hem wierd daar te boven nog het behandelen der belangrijkſte zaken toever-

trouwd, en hij wierdt verſcheidene malen wegens de ſtad *Haarlem* aan Prins WILLEM DEN I. gezonden, om met dien Vorst als Stadhouder van *Holland* te raadplegen. Inzonderheid leverden de jaren 1565, 1566 en 1567, een rijken oogst op voor zijne werkzaamheid, door de veelvuldige belangrijke zaken waarin hij in dat merkwaardig tijdvak werdt gewikkeld. Heer HENDRIK VAN BREDERODE namelijk, die reeds ten huize van zijnen vader onzen COORNHERT grondig hadt leren kennen, en van zijne onkreukbare trouwe en bekwaamheid was overtuigd, maakte gebruik van zijnen raad en bijſtand, in de zaken die tot beſcherming en ſtaving der vrijheid ter hand genomen wierden; en deedt hem, nu te *Vianen*, dan te *Utrecht*, ſomtijds ook te *Amſteldam*, of op het huis te *Kleef* bij zig komen, of kwam BREDERODE zelvs wel te *Haarlem* bij hem. Men vindt 'er die willen, dat COORNHERT de opſteller zou zijn van het vermaarde *Verbond* en *Smeekſchrift der Edelen*, ſchoon anderen het aan ALDEGONDE of aan BALDUINUS hebben toegeſchreven; ja zelvs dat COORNHERT zig liet overhalen, om het *Smeekſchrift* uit naam der Edelen, aan de Hertoginne Gouvernante te overhandigen. Dit vermoeden grond zig, doordien men in een latijns handſchrift aan den Heer J. WILHELMIUS behorende, en de levensbeſchrijvingen van de voornaamſte Geleerden in *Europa* bevattende, het volgende leest: „ COORN„ HERTIUS *a* BREDERODIO *fuit perſuaſus, ut libellum ſupplicem,* „ *a Nobilibus Belgis conſcriptum,* MARGARETÆ PARMENSI *trade„ ret. Ob quam cauſam in vincula fuit conjectus & Hagam de„ ductus.*" Dat zulks niet ten aanzien van het *eerſte* Smeekſchrift heeft kunnen plaats vinden, weet men, doordien het door BREDERODE zelv, van een ganſen ſtoet Edelen verzeld, aan de Landvoogdes wierdt overhandigd; dus zou het plaats hebben moeten vinden betrekkelijk het *tweede* of *derde*, want van meer Smeekſchriften vindt men in de Geſchiedenis geen gewag gemaakt; dan de geleerde Hoogleraar J. W. TE WATER toont de onwaarſchijnlijkheid hier van zo grondig, dat men moet beſluiten, dat die Levensbeſchrijver niet te regt is onderrigt geweest.

Het

Het zij dan dat hij deel aan het opſtellen der *Smeekſchriften* gehadt hebbe of niet, zeker is het, dat zijne verknogtheid aan den huize van BREDERODE en andere voorſtanders der vrijheid, oirzaak was, dat hij te *Haarlem* in hegtenis wierdt genomen, en met de privilegien van die ſtad ſtrijdende, naar *'s Hage* wierdt gevoerd en in den kerker opgeſloten. Ten jare 1568, ſleet hij maanden lang in dit akelig verblijf, en het gerugt liep zelvs dat men hem binnen kort den kop voor de voeten zou leggen. Dit nare vooruitzigt verbijsterde zodanig zijne huisvrouw, dat aan haar mans verlosſinge wanhopende, zij de arme en met beſmettelijke ziekten bezogte menſen ging oppasſen, in hope van mede beſmet te zullen worden, haar man dit gif ook mede te delen, en dan gezamentlijk te ſterven. Maar COORNHERT, dit heilloos ontwerp gewaar geworden zijnde, berispte haar ernſtig, haar vermanende om zulks na te laten, en met een gelovig vertrouwen de uitkomst GODE te bevelen, die men nimmer moest verzoeken. Ook ſchreef hij in den benauwden kerker en toen zijn leven zo veeg ſtond dat hem weinig hoop overbleef om het te behouden, verſcheidene ſtukjes, als onder anderen: Van Lief en Leedt / van Hoope en Vreeze / en van een Chriſtelijk gelaten Hart; verders nog vervaardigende, in dit zelvde akelig verblijf, de Lof der Gevangenis / 't Compas der Kuyſte / en veel andere digtſtukjes meer. Doch hij wist zig zo mannelijk te verdedigen, dat men hem, tegen alle verwagting aan, uit den kerker ſlaakte, en *'s Hage* tot gevangenis gaf; egter op de ſterke aanmaning zijner vrienden, en bijzonder van ARTUS VAN BREDERODE, die hem verzekerde, dat 'er van *Bruſſel* bevel was gekomen, om hem andermaal te pakken en op te ſluiten, nam hij in ſtilte de vlugt, eerst naar *Haarlem*, en vervolgens naar *Kleef*, alwaar hij zig weder met Plaatſnijden geneerde. Omtrent dezen tijd ſtondt hij niet alleen aan de vervolgzugt van de belagers der vrijheid bloot, maar haalde zig ook den haat van ſommige Kerkelijken, inzonderheid van de Gereformeerde belijdenis, op den halze, grotelijks veroirzaakt doordien hij niet aan alles wat CALVYN en BEZA geleerd

leerd hadden, zijn zegel van goedkeuring wilde hangen. Het ſchijnt egter, dat de voorſtanders der vrijheid zijne hulp en medewerking weder behoefden, want na dat in 1570, 10 of 11 ſchepen, aan onderdanen van den Staat behorende, door die van *Embden* aangehouden waren, vervoegde hij zig bij den Graav van *Oostfriesland*, om derzelver ontſlag te verzoeken; doch dit niet gelukkende, hielde hij bij hem aan, dat de Drost van *Embden* mogt werden aangeſchreven, die ſchepen bedektelijk van volk en leeftogt te voorzien, met verlof om die naar elders te vervoeren, het welk op dien tijd geweigerd, doch naderhand toegeſtaan werdt.

De Staten van *Holland* ten jare 1572 vastelijk beſloten hebbende, om de ſterkſte maatregelen te werk te ſtellen tot handhaving van hunne vrijheid tegens het *Spaanſe* geweld, keerde de beroemde banneling ook weder naar zijn vaderland te rug, en wierdt tot Secretaris van de Staten van *Holland* aangeſteld. Ook was het omtrent dezen tijd, ingevolge het mondelijk verhaal van H. DE GROOT, dat hij het bekende liedje van WILHELMUS VAN NASSOUWEN opſtelde, zo als ook in 1566, door hem vervaardigd was, ene Waarſchouwing aan de Nederlanden / *pro Lege, & Rege, & Grege.* Ook kreeg hij omtrent dezen tijd als Secretaris van Staat, last, om de Schouten en Overheden der dorpen in *Kennemerland*, te *Haarlem* te beſchrijven, en onderzoek te doen over de drukkende brandſchattingen en ondraaglijke afpersſingen, gedaan bij verſcheidene Krijgs-Bevelhebbers, inzonderheid van alle die onder bevel van LUMEY ſtonden, met oogmerk, om die brandſchattingen te doen dienen tot aflosſing en betaling hunner ſoldijen. Maar deze Bevelhebbers die den volke zo onmedogend uitmergelden, vrezende dat door dit onderzoek, hunne wraakbare behandelingen aan den dag zouden komen, vatten zulk enen woedenden haat tegen COORNHERT op, dat zij hem allerlei ſnoden laster nagaven; als onder anderen: *dat hij een gevaarlijk Papist was*, hier toe te baat nemende, doordien hij begreep regtvaardig te zijn, en ook het belang van *Holland* zulks eiste, om de Roomsgezinden niet te vervolgen, maar

het

het aan hun gegeven woord door den Prins VAN ORANJE ten aanzien van den vrijen godsdienst, heilig na te komen. Dan dit gezegde hoe billijk ook, hadt bij LUMEY en de zijnen, geen andere uitwerking, dan dat zij hem voor een *fnoden Papist* ſcholden, en dees onbeſuisde Krijgsman hem den dood zwoer, en last gaf, hem te doorſchieten; waar door hij genoodzaakt wierdt andermaal het land te verlaten, en op nieuw zig naar *Kleef* te begeven, waar van hij de Staten van *Holland* kennis gaf; doch de goede uitſlag, dien hij hier van hadt kunnen verwagten, benevens het bevolen onderzoek reeds te werk geſteld, bleef agter, door de daar op gevolgde belegering van *Haarlem*.

Ene menigte van bewijzen zou men kunnen aanvoeren, om te doen zien, dat Prins WILLEM DE I. van zijne trouw en bekwaamheid niet alleen ten vollen overtuigd was, maar 'er ook een dienſtig gebruik van wist te maken, zelvs gedurende zijne ballingſchap en vlugt. En doordien hij moest werken om aan den kost te komen, maakte de Prins van hem gebruik, om nuttige ontwerpen voor het vaderland te beramen. Onder de ſtukken door hem in dien tijd geſchreven, vindt men een wel beredeneerd en uitvoerig ontwerp, **om alle Chriſten Mogendheden te overtuigen/ en klaar te doen zien/ dat de wederſtreving der Nederlanden tegen den Koning van Spanje/ geenzins oproerig of verkeerd was/ maar volgens de eerſte en billijkſte Natuurwet/ dat is die van zelfverdediging/ moest worden goedgekeurd.** Bewijzende daar bij ten klaarſten: „ dat „ het onbedagtzaam en hatelijk beeldſtormen geenzins op re„ kening van welberadene Regenten, noch eerlijke Ingeze„ tenen kan geſteld worden." Nog wierdt van hem op dien tijd en met het zelvde oogmerk geſchreven, zijn bekende boekske, genaamd: **Wortel en oorſprong der Nederlandſche Beroerten.** Ook een werkje, getijteld: **Van de Verlaating en Verſtooting Gods/** waarin hij zig ook hevig tegen het *Ketterdoden* verzette, 't welk hij openlijk zeide, *dat men hier te Lande wilde invoeren.*

Het was dus geen wonder, dat een man, die zo veel ten dien-

dienſte van zijn vaderland verrigtte, en zo zeer tot nadeel en afbreuk van den algemenen vijand handelde, bij denzelven fel gehaat was: waar van de Landvoogd REQUESENS, in het jaar 1574, openbare blijken gaf, met hem op de lijst van die 24 te plaatzen, welke in *Holland* van zijn *algemeen Pardon* uitgeſloten werden; na welken tijd men ook weinig van hem, in het behandelen van Staatszaken, gemeld vindt. Dan zo veel te meer ontmoet men hem betrekkelijk zaken die den Godsdienst betreffen. Hij ſchreef daar over verſcheidene zo ſtaatkundige als zintwistende boeken, en hieldt gezette zamenſpraken, waarin hij, op gelijke wijze, de *Roomſe kerk* en de nieuwe *Hervorming* afkeurde. Hij beſtreed LUTHER, CALVYN en BEZA over verſcheidene leerſtukken, en bijzonderlijk over de *Prædestinatie* en *Erfzonde*. Thans maakt men weinig werk van zijne ſchriften; want doordien hij zig nimmer met enige gezindheid volkomen verenigd heeft, en overal iets berispelijks vondt, ontmoette hij nergens aanhangers of voorſtanders, wordende doorgaans met den naam van *Vrijgeest* gebrandmerkt. Ook was hij, om zijnen onrustigen aart, weinig gezien, doch door zijne ſtoutheid maakte hij zig in vele gevallen noodzaakelijk. HOOFT en BOR verhalen, hoe hij, als een openbaar Beambtſchrijver, zeker Verzoekſchrift, 't welk hij voor de voornaamſte Roomsgezinden te *Haarlem*, dat door 20 perſonen getekend werdt, hadt opgeſteld, in tegenwoordigheid van de afgevaardigden der Staten verſcheuren moest, wordende het zelve geoirdeeld naar oproer te ſmaken. Hoe hevig hem zulks ook tegens de borst ſtiet, was het egter niet in ſtaat, zijnen haat tegen de vijanden van, of de liefde voor zijn vaderland te doen verminderen, waar van hij de doorſlaandſte bewijzen gaf, met de verijdeling van den aanſlag, dien de *Spanjaarden* gemaakt hadden, om zig van *Enkhuizen* en andere *Noordhollandſe* ſteden op nieuw meester te maken. Ook hadt hij zig, in 't jaar 1579, zeer berugt gemaakt met het ſchrijven van de Justificatie voor de Magiſtraat van Leijden / in de zaak van COOLHAAS, waar van onder dat Artijkel geſproken is.

Ten

Ten jare 1583 ſchreef hij een Boeksken tegens den *Nederlandſen Catechismus*, onder den tijtel van Proeve / en eigende het den Staten van *Holland* toe, die 't uitgeven, als ontijdig mishaagde. Nogthans was 't door COORNHERT, eer hij 't uitgaf, den Heer NIKLAAS VAN DER LAAN toegezonden, met aanbieding van 't, indien men 'er onregt in bevondt, te verbranden, of zo men 't uitgeven ter dezer tijd voor 's Lands gemene zaken hinderlijk hieldt, hetzelve nog een wijle onder zig te willen houden. De Staten ſtelden na enig overleg, COORNHERTS boeksken in handen van een Profeſſor der Theologie te *Leijden*, om 't zelve met een Predikant t'overzien, daar uit te vergaderen 't geen tegens den Catechismus ſtreedt, en 't zelve in korte ſtellingen te vervatten, op dat die COORNHERT mogten ter hand geſteld worden, om te weten, of hij ze alzo met de H. Schrifture zoude willen ſtaande houden, ofte niet geſteld zijnde naar zijne meninge, dat hij ze mogte herſtellen, ten gemelden einde; om 't verſchil aan den regten toetſteen te mogen beproeven. Hij daarentegen verſtondt, dat men niet behoefde te zoeken naar enige voorſtellingen van zijne zijde. Want de Catechismus bepaalde twee ſtellingen, die in zijne Proeve wierden aangevogten. Eerst: „ *Dat* „ *onmooglijk is 't gebod van de liefde tot God en den Naasten* „ *volkomentlijk te houden.*" Ten tweeden: „ *Dat wij alle van* „ *naturen geneigd zijn om God en den Naasten te haten.*" Hier van moest men handelen. Ook leverden de Predikanten zeker Vertoog aan de Staten, met zware klagten over COORNHERT en zijn doen, zeggende: „ dat ze hunne lere niet mis„ trouwden noch uitvlugten zogten, maar ernſtiglijk verzog„ ten, tegens hem gehoord te worden; zij waren, *zeiden ze*, „ zodanige niet, die geen nodige en nuttige berispingen mog„ ten lijden, noch de onderzoekinge hunner lere verdragen. „ Zij zogten in 't hunne niet t'onregte voorgeſtaan te wor„ den. Bevondt men hunne Religie vals en vervoerig te „ zijn, zij wilden niet alleen andere Religien nevens haar „ lijden, maar zelvs gedogen dat de hare, gelijk regt was, „ verboden wierde. Zij betrouwden bij alle vromen en onzij-

„ di-

„ digen te zullen doen blijken, dat niet in den Catechismus, „ maar in d'ogen des wederſprekers lelijke vlekken en on„ zuiverheden waren; dat niet de Gereformeerde kerke, maar „ die aanvegter, van de Apoſtoliſe lere was afgeweken; of „ veel eer, daar nooit regt in geſtaan hadt, en dat hij d'oude „ ketterijen van PELAGIUS en CELESTINUS, bij de kerke uit „ Gods woord veroirdeeld, weer aan den dag hielp brengen; „ dat niet hunne zending, maar zijn' berisping onwettig, „ onbehoorlijk en ongoddelijk was. In 't korte, dat niet hun, „ maar hem behoorde geloof gegeven te worden, tot verſto„ ring der kerke en verduistering der waarheid." De Staten na verſcheidene beraadſlagingen, beſloten met goedvinden van den Prins VAN ORANJE, de Predikanten en COORNHERT tegen elkanderen in *'s Hage* te horen, ten overſtaan van 15 Heren daar toe gemagtigd, *zes* uit den Hogen Raad, *een* uit het Hof, en *agt* uit de Vergadering der Staten. Voor deze Gemagtigden zouden ADRIAAN SARAVIA, Profeſſor der Theologie ter eenre, COORNHERT ter andere zijde, het geſchil betwisten. Maar alles zoude geſproken worden in de penne van twee Notarisſen, voor elker partije een. Dit dispuit wierdt aangevangen den 26 oktober 1583, en agtervolgd tot den 3 november, op welken dag COORNHERT met verlof der Gemagtigden te post naar *Haarlem* trok, om zijn' huisvrouw, ter dood toe krank geworden, op haar begeerte te zien en te troosten. Daarna heeft men 't dispuit op den 28 november hervat; maar SARAVIA ſprak omtrent vier dagen lang en omtrent 20 bladen ſchrifts in de penne; zo dat de Gemagtigden goedvonden, dat COORNHERT naar huis zoude reizen, en zijn wederantwoord daar opſchrijven. Dit wierdt nog uitgebreider, en dat van de Predikanten, daar op volgende nog ongelijk groter. Dus verhaalt het BOR; maar COORNHERT betuigt in zijne *Werken* III. D. bl. 429. 468, 469, dat de Predikanten aan hunne zijde in gebreke bleven, zijn laatſte ſchrift onbeantwoord lieten, en 't dispuit afbraken; hoewel hij in meij des volgenden jaars in *'s Hage* kwam wonen, alleen om 't met meerder ijver te bevorderen. Egter, lieten partijen

niet,

niet, zedert elkanderen met gedrukte ſchriften te beſtrijden. Enigen zogten 't plakkaat van den jare 1581, tegen de ſchandeleuze, ergerlijke, oproerige geſchriften, uit te ſtrekken op 't boeksken dat COORNHERT tegens den Catechismus hadt geſchreven. Maar hij zeide, in zeker Vertoog: „ niet te gelo„ ven, dat de Staten met hun plakkaat ſtigtelijke of goede „ boeken, gelijk hij de zijne hieldt te zijn, wilden verbie„ den; en zulks de mening zijnde, was men, *verſtond hij*, „ niet gehouden, hun daar in te gehoorzamen. Doch nadien „ 't een zorgelijke zaak was, te leven onder twijffelagtige „ plakkaten, daar van de verklaring meer hing aan de makers „ van dien, dan aan 't verſtaan der onderzaten, zo verzogt „ hij, door de Wethouderen van *Haarlem*, naakte en een„ voudige verklaring van 't voorſchreven plakkaat, om zig „ daar na te ſchikken, of uit het Land te vertrekken." Wat hem geantwoord werdt, wordt niet gemeld.

BAUDART en TRIGLAND beweren, dat die genen welke zig kunnen verledigen om te lezen, het geen COORNHERT, zo van deze gehoudene disputatie, als van zijne bezwaren tegens den *Heidelbergſen Catechismus* geſchreven heeft, zullen moeten erkennen, dat hij, in dergelijke zaken, meer hoofdig dan verſtandig heeft gehandeld, en dat hij ook op verre na niet in ſtaat was, enige van zijne opgeraapte bezwaren tegens SARAVIA ſtaande te houden, of te kunnen verdedigen; dan bij andere Schrijvers, als UITENBOGAARD, BRANDT enz, vindt men tegenſtrijdige berigten hier omtrent. Zeker is het met dit al, dat zijn ſchrijven hem vele onaangenaamheden op den hals laadde, en dat hij 'er zig genoegzaam alle de Gereformeerde Predikanten en derzelver aanhangeren, door, tot vijanden maakte. Dit bleek inzonderheid door de ontmoeting die hem ten jare 1578 te *Delft* wedervoer, want zig ter dezer ſtede ten huize van zijnen vriend KORNELIS ADRIAANSZ. BOOMGAERDT, ter inwoning begevende, ten einde hier een jaar in ſtilte aan een werk te beſteden, 't welk hij dagt tot veler nut en niemands ſchade te zullen ſtrekken; ziende op enige

uittrekzels en aantekeningen, die hij uit den Bijbel met groote vlijt, gedurende een tijdvak van 30 jaren, hadt vergaderd en aangetekend; het waren nu deze aantekeningen, die hij zogt in orde en onder tijtelen te brengen. Dan hier mede bezig zijnde, wierdt hem den 3den oktober van twee Roedendragers zeker geschrift voorgelezen, daar bij men hem belastte, binnen 24 uren de stad te ruimen, op zekere straffe. Hij verzogt dubbeld van dat verbodt, dan 't wierdt geweigerd. Toen beklaagde hij zig op de daad bij geschrifte aan Burgemeesteren, verzoekende reden te weten, of in regten ontvangen te worden, om zijnen goeden naam met behoorlijke en geoirloofde middelen te mogen verantwoorden; dan men gaf hem alleen bij monde tot bescheid: „ dat hij geen Burger „ was, en zig naar 't geschrift hadt te schikken." Dies vertrok COORNHERT naar *Gouda*, daar hij een kleine Verantwoording liet drukken, met den tijtel van: **Naamscherm tegens de ontdaan te Delft aan hem betoond.** In dit schrift, beklaagde hij zig: „ dat men hem, een goed Patriot, en bevonden welverdiend Landzaat, geen regt, 't welk men ook „ geenen kwaaddoenderen weigerde, tot *Delft* hadt willen laten genieten: dat hij noch gehoor, noch kennis van aanklagt, noch van heimelijk wroegens hadt mogen verwerven; om die redenen was hij genoodzaakt zijnen goeden naam, „ niet met veel moeiten en kosten van pleijdooijen, daar zij „ hem in zouden overwegen, maar wettelijk met dit schrift „ te verantwoorden. Men zoude hem nimmer van enige „ mishandelingen tegen 't gemeenebeste kunnen overtuigen. „ De disputatien, die hij tegen de Predikanten hadt gehouden, waren geschiedt ten verzoeke van de Predikanten „ selvs, en met bewilliging des Prinsen VAN ORANJE en der „ Staten van *Holland*; zo dat hij noch tegen 't land, noch „ tegen der Staten plakkaten hadt misdreven, maar die van „ *Delft* hadden hem alleen om 't beleven zijner conscientie „ van daar doen gaan." Hij meende dat hem dit ongemak van de Kerkelijken kwam. Ook zogten enigen hem in een een-

eeuwige gevangenisse te doen opsluiten op den huize te *Muiden*, of elders; maar de hoge Overheid, noch de Prins van Oranje, waren daar toe niet gezind.

Op de *Zuidhollandse* Sijnode ten jare 1589 te *Gouda* gehouden, daar Coornhert nu woonde, liet hij door Everhardus, Predikant dier stede, een Brief inleveren, „ in welke hij zig „ aanbood, de disputatie volgens der Staten orde, in den „ jare 1581, in oktober in *'s Hage* over den *Catechismus* be„ gonnen, welke aan de zijde der Predikanten bleef steken, „ tegen hen allen, of tegen den genen dien 't hun zou gelie„ ven hem tegen te stellen, te volvoeren, en dat mondeling „ in de penne van alle man, of bij wisselschriften, om in „ druk gegeven te worden, alzo 't alle man aanging; welke „ laatste wijze, rustelijk en in stilheid kon geschieden. Met „ enen hun aanzeggende, hoe hij, bijaldien zij 't weigerden, „ van mening was, uit nooddrang zijn's gewetens, tot hun„ nen en aller menschen beste, nog in 't kort te laten zien, „ dat hij tot de *Catechismale* grove dolingen lange, ja al te „ lange, hadt gerust, niettegenstaande hij met schriftuurlijke „ waarheid daar tegen vermogt te spreken." Deze Brief bij de Sijnode gelezen zijnde, wierdt van de Predikanten aan Everhardus te rug gegeven, ten einde die aan den Schrijver te overhandigen, en hem in name van het Sijnode te zeggen: „ Wij kennen den man wel, hebben met hem niet te doen; „ zo hij wat wil, hij lope tot de Heren Staten."

In het laatste jaar zijns levens, schreef hij ene Verhandeling tegens J. Lipsius over het *Ketterdoden*, en deedt dat geschrift verzeld gaan met een opdragt aan den Magistraat van *Leijden*, 't welk hem euvel afgenomen werdt, dan meer om Lipsius' te behagen, dan uit haat dien zij tegen Coornhert zouden hebben opgevat; en waar over zij naderhand ook groot berouw gevoelden. Op zijn doodbed voltrok Coornhert de Verantwoording van zijn proces tegen het *Ketterdoden*, welk geschrift zijne erfgenamen na zijnen dood, in 't latijn vertaald, door den druk hebben gemeen gemaakt, blijvende zijne vertaling van het *N. Testament*, met de verklaringen van

Erasmus onafgedaan. Hij overleedt te *Gouda* den 29 oktober 1590, na ene ziekte van agt weken, 68 jaren oud zijnde. Op zijn graf, in de grote kerk ter genoemde stede, nabij het koor, wierdt dit grafschrift, vervaardigd door Hendrik Laurensz. Spiegel, zijnen vriend, dien groten opbouwer der nederduitse tale, en Schrijver van den *Hertsspiegel*, uitgehouwen.

DIRK VOLKERTZOON COORNHERT.

Hier rust	Noch sticht
Diens lust	Zijn dicht.
En vreught	Geschrijf.
Was deught	Maer 't lijf/
En 't waer	Hier bleeft 't.
Hoe swaer	God heeft
'T ook viel.	De siel.

Stierf den XXIX. van October in den jaere MDXC.

„ In zijn krankbedde," zegt Brandt, „ was hij zeer ge„ duldig en gelaten," zeggende onder anderen: „ Ik heb van „ Gon een ziel ontvangen, die behoort hem toe. Indien ik „ die bezitte als mijne eige, zo doe ik kwalijk: maar bezitte „ ik die als Godes, zo doe ik regt. 'T is geen eigendom; hij „ mag die verwerpen of behouden, zo 't hem gelieft. Ik heb „ geen klagen, maar Gon is goed; hij doet niet dan goed, „ en zal mitsdien zijn goed schepzel niet bederven." *Obiit*, zegt Hoornbeeck, *in summa Controv.* pag. 435. *Ann.* CIƆIƆXC, *&, quod valde observandum, is, qui tam impotenter de Prædestinatione multa, sibi nequaquam intellecta, adversus Theologos nostros conscripsit, sub mortem, veritatem ejus in se sentire & agnoscere coactus fuit, ad Deum exclamans: „ Se animam suam ab eo pos„ sidere, quam Deo integrum sit pro suo beneplacito servare, an „ reprobare, sibi nil esse quod conqueratur." Quod nil aliud est, quam vim & summam prædestinationis divinæ in nobis aut salvandis, aut abjiciendis, pro Dei summo in nos omnes arbitrio, proprio sensu confiteri, & in morte sincerius testari, quam tot infrunitis & impetuosis, adversus eam scriptis, per vitam.*

Zij-

Zijne Werken, bijeengezameld, zijn 40 jaren na zijnen dood, namelijk ten jare 1630, in III Deelen in *folio* gedrukt, in 't licht gekomen, zijnde zijne levensbeschrijving aan het hoofd daar van geplaatst. Veelvuldige Afbeeldzels gaan er in prent van dezen zonderlingen Man uit, waar van geen der minsten is, het gene men in BRANDT, *Hist. der Reformatie*, I. Deel, vindt geplaatst, en door den konstrijken Meester A. ZYLVELT is gegraveerd, waar onder men dit tweeregelig vaars van den Drossaard P. C. HOOFT leest:

'K ontfing tot Amsterdam, ik gaf ter Gouw mijn geest,
Wiens strijdt voor Zeden, Schrift, en Vrijheit is geweest.'

Onder een ander Pourtrait van hem, staan van den zelfden Geschiedschrijver, deze beide regels:

Hij proefd 'er zeven en hest sadt was elken staet,
Maer bleef, van wetenschap en vrijheit, onverzaedt.

Velerlei en zeer verscheiden zijn de oordeelen, welke over COORNHERT en zijne schriften geveld zijn. Enigen rangschikten hem onder de halve Vrijgeesten, en willen, dat hij alle Christelijke vergaderingen tegensprak; anderen verklaarden, dat hij het geheel niet op 't gebruik, maar op 't misbruik hadt geladen, en op de onrekkelijkheid der meeste gezindheden, en den gewetensdwang, dien men zogt in te voeren; ja, dat hij zig tot de belijdenis der Gereformeerden zou hebben begeven, hadt hem dit struikelblok niet in den weg gelegen. Dit zoude onder anderen blijken uit zeker geschrift tegens de Predikanten van *Delft*, waar in hij zig dus laat horen: „ Och! of gij „ kont doen blijken met de genegentheid en liefde, niet van „ de moordersse moeder, maar van de regte moeder tot de „ verdoolden, dat uw kinderen het levende, en uwe kerke „ die ware kerke en moeder ware; hoe stom zoudt gij mij ma„ken tegens uw voorgenomen doden om saken van Religie, „ want dat dan niet meer in uw zoude wezen, en ik zou ter„ stond bij u wezen. Maar hoe mag men dat geloven? Wilt „ gij ook niet hier, gelijk als te *Geneve*, aan de lijftruffe om 't

„ geloven. Raadt gij niet opentlijk als een valſe moeder, „ dat men de verſtoorders van uw uiterlijken kerkenvrede aan „ den lijve zal ſtraffen?" LIPSIUS, die hem in *Epiſt. ad Ordines lib. de una Relig. præfixa*, hadt beſchreven als een onrustig, ongeſtuimig mens, en een die nergens meer werk van maakte, dan van twisten, ſchreef na zijn dood aan H. LAURENSZ. SPIEGEL: „ Het mishaagt mij, dat ik eens met COORNHERT heb getwist. Zo ik weer zou beginnen, mijn geheel „ ſchrift zoude matiger zijn. Dan de windt der hertstogten „ vervoert ons ſomtijds, en ik zie hoe wankel ik ſta op den „ weg onzer ſtandvastigheid." *Zie de Getuigenisſen agter* COORNHERTS *Werken*, bl. 7. HUIG DE GROOT, zegt in zekeren brief: „ Dat hij COORNHERTS arbeid ten hoogſten waardeerde, „ als wetende dat hij den grondt van ons oorlog wel hadt „ verſtaan, en geijvert voor 's lands welvaren; ook van „ twistmakende dispuiten den mens gewezen tot de beleving „ der Christelijke Godsdienst;" en in een anderen brief van dien geleerden Staatsman: „ Ik hope dat de werken van „ dat kloek verſtand niet onnut zullen zijn, om enige niet „ al te verre ingenomenen te brengen tot meerder vredelust, „ en tot bevordering van de zaken waar in eigentlijk de „ Christelijke godsdienst beſtaat." JOH. IS. PONTANUS, in *Hiſt. Amſt.* Lib. II. cap 28. p. 244., plaatst hem onder de geleerde Mannen der ſtad *Amſteldam*, en prijst zijne liefde tot godzaligheid en waarheid. ADR. JUNIUS noemt hem in zijn' *Beſchrijving van Batavie*, bl. 240., „ Een man van godt„ delijk verſtand, maar dien 't geluk tegens liep." Hij verſtondt: „ dat hij zig van Gon liet gebruiken tot een willig „ breekijzer van de moordelijke kerker der conſcientien." Enige zeiden: „ dat hij was de CATO *der Reformatie*, die 't „ kwaad dat hij zag, met onvermoeide vlijt, zonder menſen „ te ontzien, zogt te beteren." De geleerde BAYLE getuigt van hem: „ dat hij veelvuldig zeide, dat LUTHER, CALVYN „ en MENNO, op een vinnige wijze, een menigte dwalingen „ der Roomsgezinden hadden beſtreden; maar dat zij zeer flegt „ geſlaagd waren, om het ijsſelijke en godslasterende leerſtuk

„ van

„ van het *gewetensdwang* te keer te gaan, en dat in plaats
„ van dit op eene behoorlijke wijze te bestrijden, zij het verder
„ op vaster gronden hebben gevestigd; een ieder van hun
„ het zelve in oeffening hebbende gebragt, daar hij slegts
„ kans zag om meester te worden; dat ieder van hun een
„ nieuw Pausdom hadt doen geboren worden, door de oprig-
„ ting van een scheurzieke Kerkgemeenschap, die alle de
„ anderen veroirdeelt; zij hebben, zegt hij, door dat middel
„ de Paperij aangemoedigd om in hare leerwijze te volharden,
„ en niet alleen hebben zij niets gewonnen, tegens deze ver-
„ volgzugtige stelregels, maar zij hebben nog boven dat de
„ verwarringen en scheuringen ingevoerd, met te verbieden
„ van al dat gene te belijden, het welke door 't geweten
„ wordt voorgeschreven. Wat Coornhert betreft, hij be-
„ weerde dat men niemant moest haten, en dat men alle god-
„ vrezende menschen, en die door het geloof, navolgers van
„ Jesus zogten te worden, voor goede Christenen moest hou-
„ den, en dat de Regeringen alle vreedzame bewoners voor
„ goede Burgers moesten aanzien. Hij was zodanig over-
„ tuigd van die stelling, dat hij ten koste van zijne rust,
„ veiligheid, en tijdelijke belangen, alle den moed, verstand
„ en kundigheid daar hij mede begaafd was, in werking bragt,
„ ten einde die staande te houden."

Uit al het vorenstaande kan men gemakkelijk opmaken, dat Coornhert een zeer schrander en geleerd Man is geweest, doorslepen in staatkunde en het behandelen van zaken; daarbij een hater van conscientiedwang, vrij over den godsdienst denkende, en die daaromtrent aan geen banden wilde gelegd zijn. Voorts was hij ongemeen werkzaam, en sliep slegts zes uren in het etmaal; betrouwde volkomen op de Voorzienigheid in tijden van rampspoed. Was een taalrijk dichter voor het tijdvak waar in hij leefde; een groot liefhebber en beoefenaar der musijk; een best egtgenoot, een warm vriend, een moedig mensch. Dan men wil dat deze prijselijke hoedanigheden enigzins bezwalkt wierden, door het gereedelijk opvolgen van zijne hartstogten, door het halsterrig vasthouden

van zijne eensgenomene besluiten, en door zijne hardnekkige hoofdigheid, van in genen dele iets toe te willen geven ten aanzien van de denkbeelden die hij zig van den Christelijken godsdienst gevormd hadt.

In onzen leeftijd, heeft men COORNHERTS nagedagtenis, op nieuw in geen zeer gunstig daglicht tragten te doen voorkomen; ik bedoele de *Aantekening* op bl. 22. van den E. JOH. VAN SPAAN, Predikant in *'s Hage*, gevoegd bij zijne Leerreden, den 9 maart 1766 uitgesproken; alwaar hij op loutere schijngronden ontkent, dat COORNHERT immer Secretaris der Staten van *Holland* geweest zij; ook wil hij hebben, dat de blote gissing van ADR. PARS, dat men met meerder regt aan MARNIX VAN ST. ALDEGONDE, de vervaardiging van het lied *Wilhelmus van Nassouwen*, kan toeschrijven dan aan COORNHERT, quim zo veel moet gelden, als het getuigenis van enen HUIG DE GROOT, die zijn tijdgenoot is geweest, en de verzekeringen en bewijzen die daar verder van gegeven worden door de Geschiedschrijvers UITENBOGAARD en BRANDT. Dan meesterlijk is de nagedagtenis van COORNHERT verdedigd, en aan den *Haagsen* Kerkleraar door dugtige bewijzen middagklaar getoond, dat hij ten aanzien van het Secretarisschap der Staten van *Holland*, 't welk hij wil dat nimmer door COORNHERT zoude bekleed zijn geweest, ten enemalen den bal misslaat, en uit onkunde of mangel van behoorlijk onderzoek, grovelijk dwaalt; ook op geen beter grond bouwt, met de gissing van A. PARS, in waarschijnlijkheid te willen doen evenaren, met het uitdrukkelijk getuigenis van H. DE GROOT. Zie Brief aan den Heer JOAN. SPAAN, Predikant in 's Hage, ter verdediging van de waardigheid van DIRK VOLKERTZOON COORNHERT enz. onder den verbloemden naam, van MODESTINUS PHILALETHES uitgegeven. Amst. 1766. in 4to. —— GYSB. VOETIUS, *Politic. Eccleſiaſt.* Tom. I. p. 433. REIMMAN, *Hiſt. Atheismi*, p. 466. & *Catal. Bibliot. Theol.* p. 1045. P. FREHERI, *Theatr.* p. 1483, die verkeerdelijk zijnen leeftijd uitrekt tot 78 jaren, daar hij niet hoger dan tot den ouderdom van 68 jaren geklommen is. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 1122. P. BURMAN, Syl.

Syllog. Epiſt. Tom. I. p. 180--184. C. BURMAN, *Traj. erud.* p. 102. A. MATTHÆI, *Vet. ævi Analect. edit. in 4to.* Tom. III. p. 733. C. SAXI, *Onom. liter.* Pars III. p. 649. COLOMIES, *Melanges hiſtoriques*, p. 13. P. BAYLE, *Diction. ed. de* 1730. Tom. III. p. 13--16. P. BOR, *Ned. Hiſt. druk van* 1678. I. D. bl. 332. II. D. bl. 23. 254. 257, 258. 404, 405. K. VAN MANDER, *Leven der Schilders*, I. D. bl. 254. *aant.* (*) en (**). ADR. VALERIUS, *Neder-Landtſche Gedenck-Clanck. Haerlem* 1626. *in lang 4to.* bl. 46, 47. S. EIKELENBERG, *Beſchrijv. van Alkmaar*, bl. 378. G. BRANDT, *Hiſt. der Reform.* I. D. bl. 188, 189. 469, 470. 535, 536. 766--768. En, *Hiſt. van Enkhuiz.* I. D. bl. 222. WAGEN., *Vad. Hiſt.* VI. D. bl. 325. VII. D. bl. 336. 369. 464. En, *Beſchr. van Amſt.* XI. St. bl. 205. 207--211. 217. 310. IDSINGA, *Staatsrecht*, I. D. bl. 328. HERING, *Toneel der Staatsgeſchied.* II. D. bl. 65. N. VAN HASSELT, *Stukken voor de Vad. Hiſt.* I. D. bl. 315--319. J. W. TE WATER, *Aanh. op de Hiſtor. der Herv. kerk te Gent*, bl. 77 enz. En, *Hiſt. van 't Verb. der Edelen*, II. D. bl. 86--90. *Tegenſw. ſtaat der Veren. Nederl.* V. D. bl. 198. *Levens van Ned. Mannen en Vrouwen*, II. D. bl. 101--113. J. BARUETH, *Regtz. Verklar. van den Heidelb. Catechismus* (A. SCHULTENS) Voorrede, bl. XXVI--XXX. *Verhand. over den oirſprong en de lotgevallen van het Liedeken* WILHELMUS VAN NASSOUWEN, *Amſt.* 1795. *in 8vo.* Allgem. Kunſtler Lexicon. Zurich 1779. in folio. f. 346.

COOTWYK (JAN), geboren te *Utrecht*, is geweest Doktor in beide de regten. Van zijne jeugd af aan begaf hij zig tot reizen, en na het grootſte gedeelte van *Europa* doorkruist te hebben, ſtak hij over naar *Aſiën*, ging naar het *Heilig land*, en bezogt alle de plaatſen, die hij dagt dat voor zijne nieuwsgierigheid en weetlust, bekwaam voedzel kosten opleveren. Het geſchiedverhaal van zijne reize naar de *Levant* kwam uit ten jare 1619, onder den tijtel, van: **Reize naar Jeruſalem en Syrien / oirſpronkelijk in het latijn geduit / en naderhand in het nederduits bertaald / in 4to.** Dit werk ongemeen zeldzaam geworden, is belangrijk door verſcheidene bij-

zonderheden, die het ons ten aanzien der zeden van de *Levantſe* volkeren oplevert. —— BURM., *Traj. Er.* p. 80. SAXI, *Onom. liter.* P. IV. p. 283. *Nouv. Dict. Hiſt.* Tom. II. p. 336.

COPIER (ANDRIES), een natuurlijke zoon van den ouden Heer van *Calslagen*, uit een adelijk *Hollands* geſlagt geſproten, was een ijverig voorſtander van 's lands vrijheid en een getrouw aanklever van Prins WILLEM DEN I; ook onvertzaagd en geen gevaren ontziende, wanneer de dienst van 't vaderland zulks vorderde. Hier van gaf hij de ſprekendſte bewijzen ten jare 1574, die egter zo zeer noodlottig voor hem uitvielen, toen gemelde Vorst met overleg en goedkeuring van den bloem der *Antwerpſe* burgerij, die ſtad aan 't geweld der *Spaanſe* tirannije zogt te ontrukken. Men hadt het zo verre gebragt, dat 'er reeds 2000 Soldaten benevens hunne Officieren, verkleed, meest op marktdagen binnen waren gekomen, die heimelijk bij de Burgers gehuisvest werden, doch meestal in de brouwerijen in de nieuwe ſtad. De vermaarde NIKLAAS RUYKHAVER was een van de voornaamſte Bevelhebberen, die ook reeds enige dagen voor dat de aanſlag zou uitgevoerd worden, in de ſtad was gekomen. Vijf honderd man van zijn onderhebbende manſchap was gelogeerd in de brouwerij, *de drie Snoekjes* genaamd, met voorkennis en goedkeuring van den eigenaar daar van, als mede van onzen COPIER, die Zegelaar van deze brouwerij was; ook verzorgde hij die manſchap op zijne kosten van ſpijs en drank. Dan door een ongelukkig toeval, wierdt de aanſlag door DON LOUIS DE REQUESENS vermoed, en vier Soldaten van 's Prinſen volk op zijn bevel gevangen genomen, als mede de ongelukkige COPIER. Den Soldaten, ogenblikkelijk ter paleije gedoemd, drong de pijn de belijdenis ten halze uit: „ dat zij in dienst „ van den Prins VAN ORANJE waren, dat zij gehuisvest wa„ ren geweest in *de drie Snoekjes*, met voorkennis van den „ eigenaar, en dat COPIER hun dagelijks van behoorlijke le„ vensmiddelen hadt voorzien;" zonder iets verder van den aanſlag te openbaren, wierden zij den volgenden dag, op bevel

vel van den Landvoogd opgehangen. COPIER wierdt bij den Provoost CAMARGO, op 't kasteel in bewaring gebragt, en in het verhoor dat daar onmiddelijk op volgde, bekende hij waar te zijn, 't geen de Soldaten beleden hadden, met bijvoeging, dat de oudſte dogter van den Heer van CALSLAGEN, die gehuwd was aan den Griffier WILLEM MARTINI, zijn voorſpraak was geweest, die hem het Zegelaars ambt van genoemde brouwerij, hadt bezorgd. Deze bekentenis gaf gelegenheid tot zijnen deerlijken ramp, want men vatte hier uit het vermoeden op, dat gemelde Griffier deelgenoot van den mislukten aanſlag was, en om hier bewijs van te bekomen, wierdt COPIER tot tweemalen toe op de allerwreedſte wijze gepijnigd, met dat gevolg, dat door het rekkend foltertuig zijne zijde wierdt opgeſcheurdt, en hij een zware breuk bekwam, welke ontmenste behandeling ten voorbode van zijnen marteldood verſtrekte. Gedurende zijne bedlegering, bevondt hij zig in zulk enen zwakken toeſtand, dat hij niet in ſtaat was de gewone ſpijs aan de gevangenen toegedeeld, te kunnen nuttigen; hem wierdt hier op vergund, dat zijne huisvrouw bij hem zou mogen komen, ten einde hem dienſtiger ſpijzen en ververſingen te bezorgen; dit gaf hem gelegenheid het middel te vinden, om onder op den bodem van een pot of pan, met een nesteling ene waarſchouwing voor den Griffier MARTINI te krabben, en hem de ſtaat der zaken te wete te doen komen. Enige dagen hier na ſtierf COPIER in de gevangenisſe, aan de gevolgen van de breuk die hij door het pijningen hadt bekomen, zijnde die ten enemalen veretterd. Zeker is het egter, dat door zijne betoonde ſtandvastigheid, de Griffier MARTINI en de meeste overige eedverwanten vrijgingen; waar toe ook niet weinig het kloekmoedig gedrag van des Griffiers huisvrouw hadt medegeholpen, zo als wij hier beneden zullen zien. —— P. BOR, *Nederl. Hiſtor. druk van* 1678, I. D. bl. 586, 587. G. VAN LOON, *Ned. Hiſtoriep.* I. D. bl. 101.

COPIER (JAKOB), zoon van HENDRIK COPIER, die ten jare

jare 1423 is geſtorven, en een huisgenoot was van Graav WILLEM VAN BEYEREN, en van EVA WERMBOUTS, verkreeg de hofſtede van *Tol* bij *Koudekerk*; huwde voor de eerſtemaal met AGATHA VAN OUDEGEEN, uit het Stigt van *Utrecht*; en trouwde vervolgens met ELIZABETH VAN CUYNDER, uit de verdronken waard van *Zuidholland*; hij leefde anno 1477, en ſtierf in een hogen ouderdom, hebbende bij zijne eerſte vrouw verwekt, drie kinderen. HENDRIK COPIER, die ongehuwd is geſtorven. ELIZABETH COPIER, die ten manne heeft gehadt WILLEM VAN BOSHUYSEN, Ridder; zij ſtierf in 1505, en hij in 1518, nalatende verſcheidene kinderen. BARBARA COPIER, huwde ten jare 1473, met Mr. WILLEM VAN BARENDRECHT, Raad in *'s Hage*; hij ſtierf ten jare 1527, zonder kinderen na te laten. Zijne tweede vrouw baarde hem een zoon, JAKOB COPIER, die volgt. —— S. VAN LEEUWEN, *Batav. illuſtr.* II. D. bl. 921.

COPIER (JAKOB), zoon van den vorigen en van ELIZABETH VAN CUYNDER, is geboren in het jaar 1470; kogt ten jare 1507 de heerlijkheid *Calslagen* bij *Leijden*, bezat mede 't huis te *Tol* nabij die zelvde ſtad gelegen. Hij trouwde met MARGARETA VAN ROON, dogter van PIETER, Heer van *Roon*, en van ANNA VAN GRAVE, uit een van de oudſte Edele geſlagten van *Leuven* in *Braband*; hij ſtierf aan een kwetzuur, veroirzaakt door het hollen van een wagen, ten jare 1532, in den ouderdom van 62 jaren; na bij zijne huisvrouwe drie kinderen verwekt te hebben. 1. JAKOB COPIER, die volgt. 2. MARGARETA COPIER, zie beneden. 3. ELIZABETH COPIER, die ten manne heeft gehadt Mr. STEVEN VAN DEN BERG, Raad en Threſorier van Prins WILLEM DEN I, voor dat de beroerten het land ontrustten. Hij ſtierf te *Breda* in den kerker, ten jare 1568; zij lange te voren, nalatende ene dogter, ANNA VAN DEN BERG, gehuwd geweest aan JAN DE COENE, Drost van *Hoogſtraten*. De weduwe van COPIER trouwde nog tweemalen; voor de eerſte reize, met ZEGER VAN ALVERINGEN, Heer van *Hofwegen*, en na dode van dezen, aan Mr.

K-

EVERARD NICOLAI, Preſident van den Hogen Rade te *Mechelen*. Zij ſtierf in het jaar 1555. —— S. v. LEEUWEN, *Batav. illuſtr.* II. D. bl. 921.

COPIER (JAKOB), een zoon van JAKOB bovengemeld, en van MARGARETA VAN ROON, was Heer van *Calslagen* en *Tol*, en verkogt het eerſte aan HUGO MIEROP, en het ander aan ARENT VAN DORP. Hij ſchijnt mede tot het bondgenootſchap der *Nederlandſe Edelen* behoord te hebben; ten minſten week hij ten jare 1567 uit den Lande, ter oirzake van de beroerten; hieldt heimelijke briefwisſeling met den Prins VAN ORANJE, ter beraminge van middelen om *Nederland* te verloſſen; en leende zijn huis, te *Alphen* gelegen, tot geſtadige onderhandelingen met PAULUS BUIS, toen ter tijd Penſionaris te *Leijden*, en den Heer VAN SWIETEN. Schoon hij uit een adelijk geſlagt in *Holland* afkomſtig was, werdt hij evenwel niet beſchreven ter dagvaart in de Ridderſchap van dat gewest, als gehouden daar toe niet geregtigd te zijn. Hij werdt aangeſteld onder de Rekenmeesters in *den Haag*; is gehuwd geweest aan MARIA VAN SWIETEN, dogter van KORNELIS VAN SWIETEN, en van ANNA VAN BORSSELEN. Zij overleedt in *'s Hage* ten jare 1582, en hij te *Antwerpen*, ten tijde der belegeringe in 't jaar 1584. —— GOUTHOEVEN, *Holl. Kron.*, bl. 164, 165. 480. 620. BOXHORN, *Toneel van Holl.* bl. 43. S. VAN LEEUWEN, *Batav. illuſtr.* II. D. bl. 921. BOR, *Ned. Hiſt. druk van* 1678. I. D. bl. 289. WAG., *Vad. Hiſt.* VI. D. bl. 307. J. W. TE WATER, *Hiſt. van 't Verh. der Edelen*, I. D. bl. 265, 266.

COPIER (MARGARETA), ene dogter van JAKOB COPIER en MARGARETA VAN ROON, is ene vrouwe geweest, die om hare trouw, tegenswoordigheid van geest te midden van het nijpendst gevaar, en meer andere deugden, verdient naast MARIA VAN RIEBERSBERGEN, de egtgenote van HUIG DE GROOT, in de reije der uitmuntende *Nederlandſe Vrouwen* geplaatst te worden. Zij ſchijnt in het jaar 1515 of 1516 geboren te zijn; en huwde voor de eerſtemaal met Mr. JOA-

CHIM

ERUM POLITES, Griffier van *Antwerpen*, en na dode van dezen, met WILLEM MARTINI, eerst Raad van *Braband* in *'s Hage*, en vervolgens ook Griffier van *Antwerpen*. Zij ſtierf zonder kinderen, ten jare 1597 in een hogen ouderdom. Ingevolge ene Penningplaat, bij VAN LOON I. D. bl. 202 te vinden, waar op haar afbeeldzel ſtaat, moet zij ene even ſchone als deugdzame vrouwe geweest zijn.

Toen ten jare 1574, de mislukte aanſlag op *Antwerpen*, met voorkennis van Prins WILLEM DEN I. geſchiedde, en daar MARTEN NEYEN het hoofdbeſtier over hadt, waren 'er reeds 2000 Soldaten met hunne Officieren in de ſtad, ook hadden zig de meeste leden der Regeringe in den aanſlag gewikkeld. Dan de Landvoogd LOUIS DE REQUESENS, kreeg 'er min of meer de lucht van, zonder eigenlijk regt te weten wat 'er gaande was, doch men gaf hem zo breed op van de ingeſlopene Krijgsknegten en den ſteedſen aanhang, dat hij goedvondt, door ene kommisſie uit den Magiſtraat en ſommige Krijgsbevelhebbers, waar in hij vertrouwen ſtelde, een algemene huiszoeking te laten doen, en met die der Regeringe een begin te maken. Deze mare horende, begaf zig MARTINI, thans Griffier van *Antwerpen*, vooruit naar huis, om, zijnde één der eedverwanten, en hebbende den gemelden NEYEN, JOSUA VAN ALVERINGE en NIKLAAS RUYKHAVER, thans nog onder zijn dak, zijne huisvrouw, onze MARGARETA COPIER, van het nakende gevaar te waarſchouwen, zijnde ANDRIES COPIER, die reeds om deze zaak gevangen zat, haare natuurlijke broeder. Wel verre van op deze tijding bedremmeld te worden, betoonde zij in dit geval meer dan ene mannelijke kloekmoedigheid, want zonder enige verlegenheid te doen blijken, nam zij ogenblikkelijk een rustig beſluit, verſtak NEYEN in het rookhok van enen ſchoorſteen, en de twee anderen in een kastafel. Ter nauwernood was dit bered, of de huiszoekers, van haren man ambthalven verzeld, traden in huis, en niets vindende, veel min vermoedende, mits het vrolijke en vriendelijke gelaat van dit bijkans onnavolgbare wijf, begonnen zij op dezelvde tafel daar ALVERINGE en RUYK-

HA-

HAVER in opgefloten waren, een plakkaat te ontwerpen, waarbij 2000 guldens op 't lijf van NEYEN, en ene mindere ſom op de twee verſtokene geſteld wierd; een ieder kan hier uit oirdelen van de inwendige geſteldheid van deze moedige vrouw, en 't gevaar der geborgenen, wien het minſte gewag van hoesten of niezen, ene gewiſſe doodſnik zoude geweest zijn. Dit gevaar eindelijk door het vertrekken der kommiſſie, voorbij zijnde, wierden ALVERINGE en RUYKHAVER in zekerheid, en NEYEN bij avond in knegts klederen met ene toorts den Griffier voorlichtende, bij enen bakker in veiligheid gebragt. Ondertusſen hadt men ADRIAAN, den natuurlijken broeder van des Griffiers vrouw heftig gepijnigd, zonder enig berigt uit hem te konnen trekken, waar van hij den Griffier kennis gaf, ſchrijvende met zijn nesteling op den bodem van zeker potje, hem van zijne zuster met wat ſoep ter verkwikkinge in de gevangenis gezonden; en 't was op deze wijze, dat hij hem dagelijks van alles verwittigde. Dan 't geen men uit dezen niet hadt kunnen krijgen, wierdt MICHIEL VAN DER WIELE, door het folterend pijnigtuig ten halze uitgewrongen; want hij betigte den Griffier als der zake bewust zijnde, en de brieven des Prinſen, ſprekende van den aanſlag, in handen hebbende. Dierhalven zondt de Landvoogd om hem te vangen, terwijl hij met de andere Wethouderen op 't raadhuis vergaderd was; doch dezen volgens zekere verkregene voorregten, weigerden hem aan den *Spanjaart* in handen te leveren. Maar MARTINI, bewust uit het ſchrijven zijns broeders, dat VAN DER WIELE de enigſte getuige tegens hem was, ſpeelde den onverſaagden, ſtremde de verdere weigering der Regeerders, en ging gewillig mede, alzo hij wel zag, dat het anders onwillig zou moeten geſchieden. In den kerker gekomen, wierdt hij ſtraks tegens zijnen beſchuldiger gehoord; maar hij, met een onberoerd gelaat, lochende alles, en bragt bij, om zijn omgang met NEYEN en VAN DER WIELE te verſchonen, dat hij Griffier van de ſtad zijnde, met den eerſten, die Griffier van de Rekenkamer was, en met den tweeden, zijnde Deken, en hij zelv Hoofdman

van

van 't Schippers-gilde, ambtshalve noodzaaklijk gemeenſchap moest gehadt hebben. —— GUICCARD., *Beſchr. der Nederl.* bl. 76. 281. HOOFT, *Ned. Hiſt.* bl. 409. S. v. LEEUWEN, *Bat. illuſtr.* II. D. bl. 921. P. BOR, *Ned. Hiſt.* I. D. bl. 289. G. v. LOON, *Ned. Hiſtoriep.* I. D. bl. 101.

COPPEE (DIONYS), geboortig van *Hui*, alwaar hij voor de XVIIde eeuw ter wereld kwam, weet ik niet anders van te berigten, dan dat hij zig bezig hieldt met het vervaardigen van franſe Treurſpelen, meestal over ſtigtelijke onderwerpen, doch daar weinig ſmaak in doorſtraalt; hij is omtrent het jaar 1640 geſtorven. —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 240. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. XI. p. 141.

COPPES (JAN PIETERSZ.), wonende te *Maaslandſluis*, was de gene die ten jare 1572, in naam van LUMEY en TRESLONG, de ſtad *Briele* opeiste. —— P. BOR, *Ned. Hiſt.* I. D. bl. 366.

COQUEL (ANTONIO DE), een dapper *Spaans* Krijgsoverſte, die ten jare 1592, het bevel te *Steenwijk* voerde, en die vesting op ene dappere wijze, tegens Prins MAURITS, die dezelve in perſoon belegerde, verdedigde, en het zo lange uithield als doenlijk was. —— P. BOR, *Ned. Hiſt.* III. D. bl. bl. 626, 628.

COQUES (GONZALO), Konſtſchilder, geboren te *Antwerpen* ten jare 1618, hadt tot zijn eerſten meester ADRIAAN BROUWER, en verder DAVID RYKAART, met wiens dogter hij vervolgens getrouwd is. Hij was een uitmuntend Pourtraitſchilder in 't klein, en ſchilderde zijne beelden in den trant van VAN DYK; dan ten aanzien van gezelſchapſtukjes, volgde hij volkomen den ſtijl van TENIERS, RYKAART en OSTADE. Ongemeen konſtig en vlug wist hij het penſeel te behandelen; zijn koloriet is fris en ongemeen ſmeltende, zijn naakt ſchoon en aanvallig, de beelden meesterlijk getekend en in een uitnemende houding, en de kleding ongedwongen. Het gene vooral zijne ſchilderſtukken behaaglijk maakt, is de menigte van

van bijwerk dat 'er in verſpreid is zonder de minſte verwarring te veroirzaken. Hij ſchilderde veelal gantſe huishoudingen of familiën bijëen, en deze zijn allen van een middelmatige grootte. Ongemeen veel roem heeft hij behaald door zijn ſchilderen bij den Aartshertog LEOPOLD VAN OOSTENRYK, bij den Keurvorst van *Brandenburg*, aan 't *Engelſe* hof, en 't huis VAN ORANJE; hebbende zelvs van diens vorst, WILLEM DE III, een dubbele gouden keten ten geſchenke ontvangen. Ook vindt men tot zijn lof de volgende digtregels:

Wat mag de vlugge faam, zoo op APELLES roemen,
En hem alleen den Prins van alle Schilders noemen,
Die zijn benijders had verraden, door zijn Konst,
En kreeg daar voor tot loon, Vorst ALEXANDERS gonst.
Laat *Engeland* ook vrij van haren HOLBEEN ſtoffen,
En *Neerland* op VAN DYK, die 't al ſchijnt te overpoffen;
Zoo als 't ook waarlijk is in 't groot. Maar in het kleen,
Daar in behoud GONZAAL den hoogſten lof alleen.
En waarom niet? terwijl zijn Konſtpenſeel het leven
Scheen aan de weezens, die hij ſchilderde, te geven.

Doordien deze Meester genoegzaam altoos aan de Hoven heeft geſchilderd, ontmoet men zeldzaam van zijne ſtukken, anders dan in de kabinetten der Vorſten. Enige weinige van zijne penſeel-voortbrengzels, zijn in prent gebragt door B. BONTIUS en C. KAUKERKEN. Hij ſtierf ten jare 1684, in den ouderdom van 66 jaren. —— DESCAMPS, *Vie des Peintres Flam. &c.* Tom. II. p. 262. *Nouv. Dict. hiſtor.* Tom. II. p. 339. HOUBRAKEN; *Schouwb.* II. D. bl. 40. J. C. WEYERMAN, *Leven der Schild.* III. D. bl. 141. Allgemeines Kunſtler Lexicon. 1779. ſ. 173.

COQUEVILLE, een Edelman uit *Normandijen*, een groot vriend van WILLEM DEN I, was een der hoofden van den aanſlag, ten jare 1568 beraamd, om *Nederland* van het bloedig drukkend juk der *Spanjaarden* te verloſſen. COQUEVILLE zou met 7 of 800 man, door beſtel van den Admiraal VAN COLIGNY

en den Prinſe VAN CONDÉ, in *Frankrijk* gewonnen, een inval doen in *Artois* en *Henegouwen*. Graav LODEWYK VAN NASSAU zou *Friesland* en *Groningen* aantasten, en de Graav VAN HOOGSTRATEN langs den *Rijn* en *Maze*, naar *Gelderland* trekken. Prins WILLEM zelv' zou *Brabant* inrukken, zo dra de Hertog VAN ALVA zijne krijgsmagt aan deze drie kanten verdeeld hebben zou. Doch deze welbelegde aanſlag liep te leer, bij mangel van magt en voorzigtigheid onder enigen van 's Prinſen Bevelhebbers, en door de vlijt en loosheid des Hertogs VAN ALVA. COQUEVILLE, die de vijandelijkheden in *Artois* begonnen hadt, werdt op de klagten van den *Spaanſen* Landvoogd, door bevel des Konings van *Frankrijk*, te *St. Valeri* op den franſen bodem agterhaald, en, geenen behoorlijken last konnende tonen, als een rover, onthalsd. —— E. v. METEREN, *Ned. Oorl.* III. B. bl. 51. P. BOR, *Ned. Hiſt.* I. D. bl. 238. WAG., *Vad. Hiſt.* VI. D. bl. 268, 269.

CORANUS (ANTONIO), gezeit BELLERIVE, was, ſchoon een *Spanjaart* van geboorte, ongemeen der kerkhervorming toegedaan. Hij wierdt ten jare 1566 door de Gereformeerden te *Antwerpen* uit *Frankrijk* ontboden, daar hij door de Hertogin VAN FERRARE, tot den kerkendienst was gebruikt; dit geſchiedde in den tijd dat de Staten van *Brabant*, bij de Hertoginne VAN PARMA, als Gouvernante der *Nederlanden*, na 't zenden van 't Request door de Gereformeerden aan Koning FILIPS, matiging der plakkaten verzogt hadden; doch van de Gouvernante tot beſcheid kregen: „ daarop geen beſluit „ te kunnen nemen dan in de volle Staatsvergadering; hier op beſloten enige dagen daar na de Gereformeerden, een Request over te geven aan den Graav VAN HOOGSTRATEN en aan de Magiſtraat van *Antwerpen*, waar in zij verzogten: „ dat CORANUS, die door hun uit *Frankrijk* ontboden was, „ voor hen mogt prediken, doordien hij een bekwaam en god„ vrugtig man was." Het antwoord op dit Smeekſchrift was niet te gunſtig, maar behelsde: „ dat zij moesten wagten tot „ de terugkomst van den Prins, die afwezig was; en deden

„ zij

„ zij anders, het was tegens hunnen wil." Met dit al voeren zij voort, en lieten Coranus op den 1 december prediken. Dit wierdt euvel van de Magiſtraat opgenomen, en zij toonde daar over haar ongenoegen; doch de Gereformeerden gaven ten antwoordde: „ dat men dit niet ten kwade „ konde duiden; dat zij geen ander Predikant hadden dan „ Taffin, die zieklijk was en dus geen dienst konde doen, „ en dat zij van begrip waren, noch den Graav, noch de „ Magiſtraat beledigd te hebben, doordien zij zulks bij Re„ queste hadden verzogt." De Hertogin wilde het verder prediken van Coranus niet gedogen, en eiste zelvs dat hij geſtraft wierdt; op dit bevel predikte hij niet meer, maar van de ſtraffe kwam niets.

Omtrent dezen tijd wierden, door den onbeſuisden ijver van enigen der hevigſte Luterſe Leraren, ſommigen die van elders gekomen, zig nu te *Antwerpen* onthielden, uit *Duitsland* derwaarts ontboden, en zulks zo als men verzekert vindt, door 't listig bedrijf van den ſchranderen Preſident Viglius, die alle de kragt van de ſpreuk, *divide & impera* kennende, het vuur der tweeſpalt nog heviger zogt aanteſtoken. De heethoofdigſten van deze Luterſe Predikanten waren, Matthias Flaccius Illyricus, Johan Spangenberg, Johan Felix en Herman Hamelman, deze daagden de Gereformeerden uit tot een woordenſtrijdt, over het verſchilpunt des Nagtmaals en der allenthalvenheid van Christus lighaam. Daar de redenen opbielden, begosten de ſcheldwoorden en ſmaadſchriften. Het was ter dezer gelegenheid, dat Coranus, die zig nog te *Antwerpen* onder de Gereformeerden bevondt, bewees, dat hem de Christelijke broederliefde ter harte ging. Hij ſchreef een Brief, gedagtekend den 22 januarij 1567, en gerigt aan de Herders van de Duitſe gemeente der *Augsburgſe Confeſſie* te *Antwerpen*, waar in 's Mans braaf en godvrugtig karakter in een helder blinkend licht doorſtraalt, en welke toen ter tijd in 't frans en nederduits gedrukt wierdt, en door Brandt, voor het grootſte gedeelte is geplaatst. Zie 'er hier enige trekken van, waar uit men het overige zal kunnen beoirdelen.

In den aanvang „ bejammert hij dat de ſtoel der waarheid „ in een ſtoel van tweedragt is verkeerd, en dat in plaats dat „ daar niet anders dan Gods woord gepredikt moest worden, „ om CHRISTUS te leren kennen, en te winnen, tot enigheid „ en broederlijke liefde enz.; die nu gebruikt wierdt om te „ lasteren, te beſchimpen en te verongelijken, ſtrekkende „ tot haat en nijd van den enen tegens den anderen; kwam „ dit nog van den kant des Pausdoms, *vervolgt hij*, men zou „ zulks geduldelijk kunnen verdragen, maar gekomen uit „ hunnen monde, uit die van beminde broeders, bragt hem „ zeer grote droefheid toe, en deedt hem vrezen dat CHRIS„ TUS kudde daar mede geërgerd zou worden. Dat het mid„ del om in de verſchillen der Religie overeen te komen, „ meer beſtond in malkanderen broederlijk van de misver„ ſtanden te waarſchouwen, en in liefde te handelen, dan „ malkanderen met pennenſchouten te bevegten. LUTHER en „ MELANCHTON waren wel waaragtige dienaars Gods geweest, „ maar met dat al menſen, die ook kosten feilen. Men „ moest de waarheid aannemen, eveneens door wie geleerd, „ en van de Leraars geen afgoden maken. Toen de Here „ JESUS zijne Leerlingen en de kinderen zijnes Vaders een „ merkteken wilde geven, eiste hij niet van hun dat zij een „ confeſſie ofte catechismus zouden volgen; maar hij zeide: „ *Hier aan zal men kennen dat gij mijne Discipelen zijt, indien „ gij malkanderen lief hebt.*" Verders hetinnert hij: „ dat de „ *Confeſſie van Augsburg*, geen vijfde Euangelium is." Vervolgens, zegt dezen braven Man: „ Laat ons de ſtigting van CHRIS„ TUS gemeente zoeken, en niet onze eigene ijdele glorie; „ laten wij met naarſtigheid zoeken, de menſen door onze „ predikatiën tot CHRISTUS onzen opperſten Leermeester te „ leiden, en niet om de confeſſie van MARTEN LUTHER, noch „ om de uitlegging van JAN CALVYN, of van PIETER ME„ LANCHTON te volgen." Tot een beſluit, „ *bad hij deze zijne* „ *lieve Broeders*, datze zijnen Brief doch in 't goede zouden „ nemen, doordien zijn doen enkel voortkwam uit een goed„ willig en te hunwaarts genegen harte; zijn voornemen was

„ geen-

„ geenzins om met hun daar mede te bate te komen, noch „ krijg met de pen tegen hen te voeren, nadien zij alle no„ dig hadden, den tijd in nuttiger zaken te slijten. Ende „ ach! 't voegde hij er nog bij: „ of wij kennis hadden van „ 't geen ons nog ontbreekt om Leraars des Euangeliums te „ zijn, want de kennis onzer onwetenheid zoude ons veel eer „ aansporen om 't geen ons onbekend is te willen leren, dan „ om ons tot Inquisiteurs en Regters te maken, van een ander „ zijn gelove, en den tijdt te slijten met bladeren en papie„ ren te vullen, met geschillen, die geen stigting voortbren„ gen, enz." Coranus is niet de lof ten grave gedaalt, dat hij veelvuldige begaafdheden bezat, en de lessen ten aanzien van de liefde en verdraagzaamheid van zijnen Goddelijken Meester, zo veel in zijn vermogen was, zogt te bevorderen. —— P. Bor, *Ned. Gesch.* I. D. bl. 125. 142. G. Brandt, *Hist. der Reform.* I. D. bl. 404, 405. 430-434.

CORBARON, betuigt de Heer te Water, dat hem niet bekend is, doch dat hij tot het bondgenootschap der Edelen behoorde, en gist, dat hij een zoon geweest zij van Claude Bouton, Ridder, Heer van *Corbaron*, Raad en Kamerheer van Keizer Karel den V, getrouwd met Jakoba de Lannoy, en overleden in 't jaar 1556. —— Hoynck van Papendrecht, *Anal. Belg.* Part. VI. p. 313. J. W. te Water, *Hist. van 't Verb. der Ed.* II. D. bl. 324. III. D. bl. 506.

CORDERIUS (BALTHASAR), den 8 julij 1592 te *Antwerpen* geboren, begaf zig reeds vroegtijdig tot het genootschap der Jesuiten, en wierdt vervolgens Priester, Doktor in de theologie en Professor aan het Hogeschool te *Weenen* in Oostenrijk. Hij stierf in gemelde stad den 24 junij 1650, in den ouderdom van 58 jaren.

Corderius was een braaf, godvrugtig en geleerd Man, in sonderheid grondig in 't grieks ervaren, en die ook een groot gedeelte van zijnen tijd besteedde om de Oudvaders te beoefenen, zodanig uit zijne nagelatene werken blijkt; welke zijn: 1. *Centum LXV. Orationum Patrum in S. Lucam.* Antw.

1628. *in folio.* 2. *Catena Græcorum Patrum in* S. JOANNEM. *Ib.* 1631. *in folio.* 3. JOANNIS PHILIPONI *de Mundi creatione, libr. IV. Græcé & Latiné. Viennæ* 1631. *in folio.* 4. S. CYRILLI *Apologos Morales. Ib.* 1631. *in folio.* 5. DIONYSII *Areopagitæ Opera Græco-Latiné, Notis Theologicis illustrata. Antv.* 1634. *II Vol. in folio.* 6. *Expositio Græcorum P. P. in Psalmos digesta in Catenam, & latinitate donata, atque Annotat. illustrata, ex vetustissimis Mss. Bibliothecæ Cæsareæ ac Ducis Bavariæ. III Vol. in folio. Antv.* 1643. *& seq.* 7. S. CYRILLI *Alexandrini Archiepiscopi, Homiliæ* XIX *in* JEREMIAM *Prophetam &c. a* CORDERIO *latinitate donata. Antv.* 1648. *in 8vo.* 8. *Symbola Græcorum P. P. in Evangelium* MATTHÆI, *latiné versa & collata, cum Scholiis* P. PETRI POSSINI, *ejusdem Societatis. II Vol. Tolosæ* 1646 & 1647. *in folio.* 9. JOB *elucidatus Græco-Lat. Antv.* 1646. *in folio.* DOROTHEI, *Institutiones ascetica, nova interpretatione & Notis illustratæ. Antv.* 1696. *in folio.* —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 122.

CORDES (EUTICHIUS), omtrent de XVIde eeuw te *Antwerpen* geboren, begaf zig, na zijne eerste letteroeffeningen voleindigd te hebben, in het Benediktijner klooster van *St. Justine van Padua*, alwaar het blijkt dat hij lesen over de H. Schrift heeft gegeven; vervolgens wierdt hij tot Abt van *St. Fortunatus* gekoren, nabij *Basano* onder het gebied van *Venetiën* gelegen. Hij was met deze waardigheid bekleed, toen hij den 16 februarij 1562, in de 18de zitting van het Concilie te *Trente*, in die kerkvergadering als lid plaats nam; men handelde 'er toen over het verbod van schadelijke en verdagte boeken, en hij bevondt zig onder 't getal der genen, die gekozen wierden, om 'er het naamregister van te vervaardigen. Na het eindigen van 't Concilie, keerde hij naar de Abtdij van *St. Justine* te rug, en stierf 'er zeer stigtelijk in september 1582. CORDES bezat vernuft, was geleerd, en ongemeen schrander in het behandelen van zaken. Hij heeft nagelaten: 1. *Commentarius in omnes Epistol.* PAULI. 2. *Dictionarium Biblicum.* —— ARN. WYON, *Lignum vitæ.* Tom. I.

p.

p. 416. J. F. Foppens, *Bibl. Belg.* p. 274. Paquot, *Mem. litter.* Tom. V. p. 395, 396.

CORDESIUS (JOHANNES), is Kanunnik geweest, en was een man van grote geleerdheid en bescheidenheid, een vriend van Grotius en Vossius. Vijftig jaren na dode van den beroemden Georg Cassander, verzamelde hij dien's boeken, en liet die benevens enige ongedrukte schriften van dezen geleerden man, in een Deel in *folio* te *Paris* drukken. In deze uitgave leest men ook zijne gemeenzame Zendbrieven, daar hij zijn hart onder zijne vrienden uitsprak, met vele leerrijke gedagten, en bondige vriendelessen. —— H. Grotii, *Annot. ad Consult.* Cassand. p. 16. A. Rivet, *Animadv. in Consult.* Cassand. p. 257. G. Brandt, *Hist. der Reformatie*, I. D. bl. 288.

CORDIER (WILLEM), een *Brabander* van geboorte, had zig geoefferd in de digtkonst, en heeft uitgegeven: *Libellus de variis Fontium quorundam naturis, Fluminibus, & Amnibus particularibus. Binchii* 1544. —— J. F. Foppens, *Bibliogr. Belg.* pag. 396.

COREN (JAKOB), een *Noordhollander*, uit de stad Alkmaar geboortig, is geweest Raadsheer in den Hogen Raad van *Holland*, en gestorven den 24 oktober 1631. Zijne zedigheid, oprégtheid, gulle vriendelijkheid en bekwaamheid in het waarnemen van zijnen post, hebben zijnen dood doen betreuren. Na zijn overlijden is van hem in 't licht gegeven: *Observationes XLI. Rerum in supremo Senatu Hollandiæ &c. judicatarum. Quibus accedunt, Consilia XXX, in quibus multa idiomate vernaculo. Hagæ Com.* 1642, en vervolgens meermalen herdrukt, ook in het nederduits vertaald uitgegeven. De Hoogleraar Anth. Matthæus in zijne Verhandeling *de Criminibus*, Lib. 48. Tit. 5. *de Adult.* num. 25. getuigt van hem: *Corenii sedulitate, quod in variis controversiarum prodeuntium fluviis quod non rarum Consultantibus.* Ten jare 1691 vindt ik eenen L. Coren gemeld, als Secretaris van de stad Alkmaar, ——

J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 510. BOOMKAMP en EIKELENBERG, *Beſchr. van Alkmaar*, bl. 414.

CORENHUYSEN (WILLEM), uit *Vlaanderen* geboren, is een uitmuntend geleerd man geweest, ervaren in velerlei talen, daarbij een groot Regtsgeleerde. Eerst was hij Advokaat voor het Hof van *Holland* in *'s Hage*, vervolgens Raadsheer in het Hof van *Vlaanderen*, en eindelijk ten jare 1605, Preſident van dat kollegie. Hij ſtierf in enen hogen ouderdom te *Gent* in 1617, en heeft door den druk gemeen gemaakt: *Pandectarum ſeu Digestorum Juris Civilis partitio & methodus. Antv.* 1565. *in* 8vo. —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 356.

CORET (PIETER), geboren te *Aath* in *Henegouwen*, omtrent het midden van de XVIde eeuw; trok na zijne eerſte letteroeffeningen doorgeworſteld te zijn, het Monnikenkleed aan, genoot het onderwijs in de godgeleerdheid te *Leuven*, en wierdt Pastoor van *Crespin*, niet verre van zijn geboorteſtad gelegen. In 1574 wierdt hij Kanunnik van de hoofdkerk te *Leuven*, ſtierf in 1602, en wierdt bij zijn vader op het *Lieve-Vrouwen kerkhof* aldaar begraven, met dit zonderlinge graffchrift, door zijnen vriend HENDRIK D'OULTREMONT vervaardigd:

PETRUS CORETUS
PORTUS ERECTUS
Ille Dei interpres, Chriſti Mariæque ſacerdos
Hic ſua feſſa Petrus membra CORETUS *habet,*
Qui ſive é Cathedrâ cœlorem arcana recludit,
Seu calami Hæreticos detegit arte dolos,
Certa Pharus, dubio Portusque erectus in astu,
Gens pia naufragium né pateretur, erat.
Obiit anno M.DC.II. *Animæ pax & quies.*

Men heeft van hem in druk: 1. *Defenſio veritatis adverſus Aſſertationes Catholicæ fidei repugnantes, libro Domini* DE LA NOUE, *de Politicis & Militaribus rebus, aſperſas &c. Antv.* 1591. 12mo. FRANS DE LA NOUE, een *Bretons* Edelman, was een

een der ſchranderſte Veldheren van zijnen tijd. Hij onthielde de partij der Gereformeerden, en na aan dezelven belangrijke dienſten te hebben bewezen, wierdt hij ten jare 1591, in 't beleg van *Luxemburg* doodgeſchoten, in den ouderdom van 60 jaren. Men heeft van hem: *Discours Politiques & Militaires*, die ſchone dingen bevatten, en geenzins zo als PAQUOT zeer ongegrond aanvoert, zaken die met de geopenbaarde waarheden ſtrijden. COBET beſpeurende, dat dit boek door verſtandige lieden, en inzonderheid door vele Edellieden, die weinig ijver betoonden voor den Roomſen godsdienst, zeer gretig gelezen wierdt, dagt tot zijn taak te moeten nemen, om de dwalingen die hij 'er dagt in te ontdekken, aan het licht te brengen. Hoe hij dit volvoerd heeft kan ik niet zeggen, dewijl zijn werk niet gezien hebbe; maar ik twijffele zeer, dat hij in ſtaat geweest zij, om de achting die verſtandige lieden voor het uitmuntend werkje van LA NOUE voeden, uit te doven. 2. *Anti-Politicus; ſeu adverſus præcipuæ doctrinæ Politicorum capita, quæ, fallaci tranquillitatis prætextu, Religionis libertatem, & impunitatem Hæreſum in Rempublicam inducere, & Eccleſiaſticum Ordinem Civili poteſtati ſubjicere conantur. Liber unus. Duaci* 1599. 12mo. —— FR. SWERTII, *Athen. Belg.* p. 609. VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* p. 731. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 965. *Lettres à un Ami. Col.* 1631. p. 117. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. XI. p. 216–220.

CORNELIA JANS, een Burgervrouw te *Dordrecht*, gehuwd aan JAKOB COSTERUS, baarde den 9 junij 1621, ter éénder dragt, vier kinderen; een ſtierf 'er van, doch de drie anderen wierden in de Augustijnen kerk gedoopt, en ontvingen de namen, van PIETER, JANNETJE en MARIA. —— M. BALEN, *Beſchrijv. van Dordrecht*, bl. 874.

CORNELII (ADRIAAN), geboren te *Brouwershaven* in *Zeeland* in de XIVde eeuw, is geweest Kanunnik van *St. Pieters kerk* en Hoogleraar in de godgeleerdheid te *Leuven*. Hij ſtierf den 11 augustus 1456. —— P. DE LA RUE, *Gelett. Zeeland*, bl. 319, 320.

CORNELII (ARNOLD), geboren te *Delft* uit een eerlijk geslagt, werdt door zijne ouders reeds vroegtijdig ter schole gezonden, met inzigt om hem in die wetenschappen te doen onderwijzen, welke hem in 't vervolg konden opleiden om Predikant onder de Hervormden te worden. De jongeling beantwoordde volkomen aan het inzigt zijner ouders; was vlijtig, naarstig, en wierdt bekwaam tot den post waar toe men hem voorbeschikt hadt; ten jare 1572 beriep men hem tot Predikant in de gemeente te *Frankendahl*. Groot drie jaren hier na zijne ouders in zijn vaderstad komende bezoeken, predikte hij aldaar, en gaf zo veel genoegen aan de gemeente te *Delft*, dat hij aldaar tot gewoon Leraar wierdt aangesteld, ook de toestemming hier toe van zijne *Frankendaalse* gemeente bekwam. Deze CORNELII, benevens zijnen ambtgenoot REINIER DONTEKLOK, beide warme voorstanders van CALVYNS leerwijze, hielden ten jare 1578, een openlijk twistgeding tegens DIRK VOLKERTZOON COORNHERT, over de *Merktekenen van de ware zigtbare Kerke*, welk te *Delft* begonnen wierdt op den 24 februarij van genoemde jaar, doch door den Prokureur-Generaal werdt verboden; egter daarna, onder toelating en zelvs bevel van de Staten van *Holland*, te *Leijden* wierdt hervat, zendende zelvs de Staten hunnentwegen twee Kommissarissen daar bij, namelijk Mr. LEENDERT CASEMBROOT, Raad ordinaris in den Hove van *Holland*, en Mr. GERARD VAN HOEVEREN, Pensionaris der stad *Leijden*. Dit twistgeding begon in 't openbaar in een der gehoorzalen van de Akademie, ten aanhoren van een gantse schare den 14den april, na dat men enige dagen hadt doorgebragt, in 't handelen van de orde der twistgedingen; doch duurde slegts anderhalven dag, doordien COORNHERT zig beklagende dat hij niet vrij spreken mogte, zulks staakte, en naar *Haarlem* zijn verblijfplaatze vertrok.

Deze zelvde ARNOLD CORNELII was ten jare 1581 President van het nationale of algemene Sijnode der *Nederlandsche* kerken te *Middelburg*, aldaar den 29sten meij begonnen, alwaar ene provisionele Kerken-orde wierdt bepaalt; als mede

ene Afdeling geſchetst, hoedanig voortaan de partikuliere Sijnoden in de onderſcheidene provintien te houden. Toen de Staten van *Holland* ten jare 1590 goedvonden, om tot wegneminge van verſcheiden verſchillen over de regeringe der kerken en de orde daar toe dienſtig, zeker ontwerp, ten dien einde reeds in het jaar 1583 ontworpen, te doen reſumeren, door ene kommiſſie uit genoemde Staten, enige leden uit den Hove van *Holland*, Profeſſoren van *Leijden*, midsgaders agt Predikanten, zo van de oudſte als andere, die men te dier tijd voor de kundigſte en ervarenſte hieldt, bevondt zig onder dit getal mede onzen CORNELII. Ten jare 1602 verſcheen hij benevens BERN. LA FAILLE, Predikant in *'s Hage*, als Gedeputeerden van het *Zuidhollandſe* Sijnode, verklarende uit naam van die vergadering: „ hoe dat zij van de „ Kerk en Magiſtraat der ſtad *Woerden* meermalen verzogt „ waren, dat ze aan de Staten wilden vertonen de ontſtig„ ting, die de goede en opregte herten kwamen te lijden, „ door de openbare exercitie der genen, die zig van de *Augs„ burgſe Confeſſie* noemden en 't doch niet waren; alzo onze „ Religie die men noemt de Gereformeerde, meer gemeens „ in 't Nagtmaal en anders daar mede hadde; verzoekende „ dat daar in voorzieninge mogt geſchieden enz." Hij ſtierf den 5 junij 1605, „ tot groot verlies, zegt BRANDT, niet „ alleen van de *Delfſe* gemeente, maar van geheel *Holland*, „ want hij was, hoewel ſommigen van zijn jongere jaren an„ ders oirdelen, nu bekend voor rekkelijk, en kon met de „ gematigdheid zijns gemoeds de hevigen in hunnen pligt „ houden, en dat wegens 't voorregt zijner jaren, geleerd„ heid en godzaligheid." Ook was hij bedreven in de grondtalen, en zelvs benevens den Heer van ST. ALDEGONDE, en WERNER HELMICHIUS, Predikant te *Amſteldam*, benoemd geweest, om den Bijbel uit 't oirſpronkelijke in 't nederduits te vertalen. —— *Epiſt. Eccleſiaſt.* p. 197. BOR, *Ned. Hiſt.* II. D. bl. 23. 261. 270. III. D. bl. 557. G. BRANDT, *Hiſt. der Reform.* I. D. bl. 597. 733. II. D. bl. 25. 65. III. D. bl. 48.

COR-

CORNELIO (PIETER), een *Spanjaart*, heeft een werk over de *Nederlandſe* beroerten geſchreven, alwaar men enige verhalen in vindt, die bij anderen of geheellijk verzwegen of minder uitvoerig gemeld worden; dit boek dat ongemeen zeldzaam is, voert in 't italiaans vertaald tot tijtel: *D'Ila Hiſtoria di Flandra, di* PIETRO CORNELIO, *libri X. Nella quale ſi vede l'origine delle civili diſenſioni, & guerre univerſali del principio fin à queſti tempi, con la deſcrittione di tutto quel paeſe, in quante Provincie ſia diviſo, la qualità de Flamingi, i Stati generali, & come perveniſſe nella caſa d'Auſtria. Novamenta tradotta di Spagnuolo in lingua Italiana da* CAMILLO CAMILLI. *Breſcia* 1582. Sommigen hebben door misverſtand, dit werk aan den Vertaler toegeſchreven. —— J. W. TE WATER, *Hiſt. van 't Verbond der Edel.* IV. D. bl. 363, 364.

CORNELISSEN (JAKOB), van *Oostzanen* geboortig, moet een Schilder geweest zijn, ten minſten ontmoet men nog een oud ſtuk met dit onderſchrift ter *Kamere van 't groot Kremers Gild* op 't ſtadshuis te *Amſteldam*, verbeeldende een' bekranſten *Gilde-Os*, door enen Schutter gewonnen, met het ſchieten naar de Pappegaaij. Voor 't beeld van den Os leest men:

Negentien honderd en twaalf pont,
Heeft gewogen deze Oſſe al ruym,
En was hoog ſeſte halve voet als hy ſtond
En dik X. voeten ic liech niet eene kruym,
De lengte was juſt XII. voet min IIII. duym.
Ao. 1564.

En in de fries der lijste, ſtaat met zwarte en vergulde letters:

Deen. os. is. gewonnen. ſcutterlic.
Van. JACOB. REYERSZOON. BOOM.
Toen. ten. twiedemaal. die. Papegaay.
Was. geſtelt. vaſt. ſuver. ſchoon.

De Heer WAGENAAR onderrigt ons, dat aan hem, uit eene *oude rekening* van dit Gilde is gebleken, dat het zelve, op de jaarlijkſe Gildemaaltijd, enen gehelen Os plagt te ſlagten, na dat

dat dezelve, voorgegaan van Speellieden, eerst de ſtad rond geleid was. —— WAGEN., *Beſchr. van Amſt.* XI. St. bl. 77.

CORNELISSEN (WILLEM), een *Zeeuw* van geboorte, is geweest Kapitein in dienst der *Westindiſe Kompagnie* van die provintie; deze dapper ſtrijdende in een gevegt, bij *Brasil*, daar de *Nederlanders* de *Spaanſe* vloot vernielden, ſneuvelde ten dienſte van zijn vaderland; zodanig blijkt uit een latijns gedigt, door C. VAN KINSCHOT dien kloeken *Zeeuw* ter eergedagtenis toegezongen. —— P. DE LA RUE, *Heldh. Zeeland*, bl. 273, 274.

CORNELIUS (ANDREAS), heeft benevens JOHANNES UBBENTERP, de *Frieſe Kronijk* van OCKO VAN SCHARL, bij een gezameld, en in druk uitgegeven ten jare 1597. *in folio*; naderhand is die in 4*to*. herdrukt in 't jaar 1752. Deze Kronijk zelv', als mede de daar bij gevoegde aantekeningen van de Uitgevers, bevat vele ſprookjes en verhalen van gebeurtenisſen, die de toets der waarheid niet kunnen doorſtaan. Onder anderen vertelt CORNELIUS, in de *folio* druk van genoemde *Kronijk*, bladz. 75. *aant.* (a), dat de Potestaat Juw DEKAMA, aan Keizer MAXIMILIAANS Gezant OTTO VAN LANGEN, twee gouden penningen ten geſchenke zoude gegeven hebben, waar van de ene door HARALDUS CAMMINGA, bereits ten jare 794; en de andere door UBBO REINALDA, ten jare 812 zoude zijn gemunt; daar het uit HAMCONII, *Friſia*, p. 42, 43. en andere Schrijvers ten volledigſten blijkt, dat deze beide Potestaten in de XIIde eeuw geleefd hebben. —— MATTH. VON WICHT, *Das Oſtfrieſiſche Landrecht / nebſt dem Deich- und Syſtrechte*. ſ. 38, 39. *aant.* (r).

CORNELIUS (JAKOB), geboren *te Bremen* den 25 junij 1710, uit aanzienlijke ouders, zijnde zijn vader TOBIAS CORNELIUS, een aanzienlijk Koopman binnen gemelde ſtad geweest, en zijne moeder was ANNA ALARDIN. In zijne vaderſtad heeft de jongeling den loop der latijnſe ſchool afgerend, vervolgens enigen tijd aan het *Gijmnaſium* aldaar in de voor-

be-

bereidende wetenſchappen zig met veel naarſtigheid geoeffend, en is toen naar het Hogeſchool van *Marpurg* gegaan; hier enigen tijd verbeid hebbende, vertrok hij naar *Utrecht*, om winst te doen met de leſſen van de Hoogleraaren Herr. van Alphen, Dav. Mill, Alb. Voget, en anderen. Ten jare 1738 wierdt hij Proponent onder de Klasſis van *Amſteldam*, en in 1741 tot Predikant beroepen te *Wamel* en *Druimel*, onder de Klasſis van *Nijmegen*; vier jaren hier met vlijt zijne opgelegde taak waargenomen hebbende, wierdt hem het beroep van *Westbroek* en *Agtienhoven* opgedragen; alwaar hij zijnen post met veel ijver en ſtigting heeft waargenomen, tot op het jaar 1761, als wanneer hij goſtadig moest worſtelen met de ſmertelijke kwalen van voeteuvel en graveel, die hem zodanig afmatten en aan zijn legerſtede kluisterden, dat hij het beſluit nam om zijnen dienst neder te leggen, en in ſtille ruste zijne overige dagen in de ſtad *Utrecht* door te brengen; alwaar hij op den 22 oktober 1772 is overleden, den roem nalatende, dat hij een man was van ongeveinsde godsvrugt, bezittende een vaardig en ſchrander oirdeel, voorts van een opregt en gulhartig karakter, en die zig door zijne vriendelijkheid bemind maakte.

Den 11 meij 1751 trad onze Leraar in huwelijk met J. A. Steenwinkel, ene dogter van Diederik Steenwinkel, die Profeſsor en Predikant in *'s Hertogenbosch* is geweest; bij deze vrouwe heeft hij twee kinderen verwekt: waar van nog ene dogter in leven is, getrouwd met den Hr. Drieling. Gedurende zijnen rusttijd heeft hij nog met de pen willen ſtigten; zijnde van hem in druk: Nuttige Overdenkingen over het uitſtel van Christus komſt in de Wereld en over de woorden van Ps. II. *vs.* 7. En over het bidden van het Onze Vader; neffens eenige praktikale Leerredenen over Ps. XLII. *vs.* 12. en over de bekeerde Zondaresſe / volgens Lukas VII. *vs.* 36--47. Utr. 1768. in gr. 8vo. Dit werkje, dat door velen met genoegen en ſtigting is gelezen, heeft de Schrijver enigen tijd daar na nog met een Verbolg van nuttige Overdenkingen vermeerderd. —— *Boekz.*, 1772. *b.* bl. 727--736.

COR-

CORNET (SEVERINUS), benoemd Muſikant uit *Wmls-Vlaanderen*, woonde in 1581 te *Antwerpen*, en verſtrekte als daar tot Zangmeester van de Koor-kinderen in de katedrale of hoofdkerk. Daar is van hem in druk: *Chanſons Françoiſes, miſes en muſique, à cinq, ſix, & huit parties. Anvers*, 1581, in 4to. —— PAQUOT, *Mem. litt.* Tom. IX. p. 67.

CORNPUT, of zo als M. BALEN ſchrijft, CORPUT, is de naam van een aanzienlijk *Nederlands* geſlagt, dat inzonderheid in de baronnije van *Breda* en de ſtad *Dordrecht* heeft gebloeid, en waar uit Mannen zijn voortgeſproten, die hun vaderland, zo, in de kerk, met den tabbaard, als met den degen, roemrugtig hebben geſtigt, beſtierd en verdedigd. Wij zullen ons tot de beſchrijving van enigen der voornaamſten bepalen.

CORNPUT (ABRAHAM VAN DEN), enigſte zoon van IZAAK VAN DEN CORNPUT en ALIDA DE WITT, wierdt den 2 januarij 1601 te *Dordrecht* geboren. Zijn vader, die den 6 oktober van het zelvde jaar ſtierf, was ongemeen geacht Predikant te *Breda*; zijne moeder was ene dogter van JAKOB DE WITT, Burgemeester, Schepen en Theſaurier der ſtad *Dordrecht*. De jongeling zijnen theologiſen loop voleind hebbende, wierdt Proponent, en oeffende enige jaren het Leraarambt uit op het dorp *Gieſſen Nieuwkerk*. Om de zwakheid van zijn geſtel, wierdt hij reeds nog jeugdig zijnde, tot Emeritus verklaard, en hij bragt zijnen overigen levenstijd in zijne vaderſtad te *Dordrecht* door; zijnde aldaar geſtorven den 30 oktober 1670; hij is gehuwd den 28 februarij 1633 aan ALETTA DE WITT, dogter van FRANS DE WITT, bij wie hij ene dogter heeft verwekt. Zijne nagelatene en in druk uitgegevene ſchriften zijn: 1. De Goddelijke Vierſchaar, dat is ontdekkingen der Hemelſche oordelen, IV Deelen met platen, Amſt. 1659-1670. in 8vo. 2. Het leven en dood van PHILIPPUS MELANCHTON, uitgaders de tienjarige gedangeniſſe van zijnen Schoonzoon KASPER PEUCERUS. Met platen. Amſt. 1662. in 8vo. —— PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. VIII. p. 249-251. M. BALEN, *Beſchr. van Dordrecht*, bl. 224, 225, 1025.

CORN-

CORNPUT (HENDRIK VAN DEN), de vierde zoon van JOHAN VAN DEN CORNPUT en ANTONINA MONTENS, geboren den 26 meij 1536, vlugtte met zijne ouders, broeders en susters in de maand september 1567, ten einde de tijranniſe vervolgingen van den Hertog VAN ALVA te ontwijken. HENDRIK begaf zig naar de *Paltz*, en leide zig daar toe op de beoeffening der godgeleerdheid. In 1578 naar zijn vaderland te rug gekeerd, werdt hij Predikant te *Dordrecht*. Reeds in 1562 was hij gehuwd met ADRIANA VAN BRECHT, die in 1584 overleed, na hem drie kinderen gebaard te hebben. Het volgende jaar trouwde hij met HEYLWEG COLVIUS, bij wie hij twee kinderen heeft verwekt. Hij ſtierf den 22 augustus 1601. —— M. BALEN, *Beſchr. van Dordrecht*, bl. 1018–1024. FERWERDA, *Ned. Geſl. en Wapenboek*, II. D. *druk van* 1785.

CORNPUT (JOHAN VAN DEN), zoon van ANTHONY VAN DEN CORNPUT en ALEID VAN DEN BERG, is geboren den 1 december 1492. Hij was Griffier en Secretaris der ſtad en baronnije van *Breda*, van het jaar 1539 tot 1560, toen hij aldaar Burgemeester wierdt. Den 17 oktober 1525 trouwde hij met ANTONINA MONTENS, geboren den 15 december 1509, zijnde de dogter van HENDRIK MONTENS SEVERYNSZ., Raad en Theſaurier generaal van JOHAN ENGELBREGT en HENDRIK, Graven van *Naſſau*, vervolgens van REYNARD en WILLEM, Prinſen van *Oranje*, en van JOHANNA DE ROVERE. Den 17 ſeptember 1567, vlugtte hij met zijne vrouw en kinderen uit *Breda*, ten einde de vervolging te ontgaan; begaf zig eerst naar 't land van *Kleef*, en van daar naar *Semgo* in *Weſtfalen*, alwaar hij den 26 februarij 1569 overleden is, na bij zijne huisvrouwe ANTONINA MONTENS, 18 kinderen verwekt te hebben. Deze ſtierf te *Heidelberg* den 31 julij 1578. Zijn oudſte dogter, JOHANNA, huwde aan HENDRIK SMETIUS, Lijfartz van den *Paltz-Graav* en Hoogleraar in de medicijnen te *Heidelberg*; hij ſtierf in 1614, en zij den 14 meij 1589, na vier kinderen te hebben gebaart, waar van ene dogter,

Jo-

JOHANNA SMETIUS, is getrouwd geweest met JANUS GRUTERUS, Profesfor in de hiſtorien te *Heidelberg*. De tweede dogter van JOHAN, ELIZABETH VAN DEN CORNPUT, geboren in julij 1552, huwde den 4 april 1578, met den vermaarden FRANCISCUS JUNIUS, Hoogleraar in de godgeleerdheid te *Leijden*, waar bij hij drie kinderen heeft verwekt, waar onder ene dogter, ELIZABETH JUNIUS, die getrouwd is geweest met den geleerden JOH. GERH. VOSSIUS, alvorens eerſten Regent van het Staten-Kollegie te *Leijden*, en naderhand Profesfor te *Amſteldam*. —— M. BALEN, *Beſchrijv. van Dordrecht*, bl. 1017, 1018. FERWERDA, *Wapenboek ut ſupra*.

CORNPUT (JOHAN VAN DEN), zoon van ANTHONY VAN DEN CORNPUT en GEERTRUID VAN DEN BROUK, is geboren in januarij 1563. Ten jare 1618 was hij Schepen te *Breda*. Rentmeester van de *Hoge* en *Lage Zwaluwe* zijnde, trouwde hij den 13 meij 1597, met MARIA BUYSEN, ene dogter van KORNELIS BUYSEN, Schepen te *Breda* en Lijfartz van Prins MAURITS, en van MARIA HANEKOPS. JOHAN ſtierf den 21 april 1618, na 10 kinderen bij zijne vrouw te hebben verwekt. Zij hertrouwde den 20 april 1621, met JOHAN BERK, Ridder, Penſionaris der ſtad *Dordrecht*, Gezant aan het Hof van *Engeland*, als mede bij het gemenebest van *Venetiën*, bij welken zij ene dogter, ERKENRAAD genaamd, nagelaten heeft. Zij ſtierf den 13 februarij 1636. Deze JOHAN VAN DEN CORNPUT was de grootvader van het edele doch ongelukkige broederpaar, KORNELIS en JOHAN DE WITT; doordien zijne oudſte dogter, ANNA VAN DEN CORNPUT, geboren den 24 april 1599, trouwde aan JAKOB DE WITT, Burgemeester te *Dordrecht*, die deze twee grote Staatsmannen, benevens twee dogters bij haar heeft verwekt. —— M. BALEN, *Beſchr. van Dordr.* bl. 1019, 1020. FERWERDA, *als boven*.

CORNPUT (JOHAN VAN DEN), zoon van JOHAN VAN DEN CORNPUT en ANTONINA MONTENS, werdt geboren te *Breda* in april 1542, en van de vroege jeugd af aan tot den krijgsdienst opgeleid zijnde, werdt hij tot mannelijke jaren ge-

komen, Kapitein van de Infanterij in dienst van den Staat, en was een gedugt tegenſtrever der *Spaanſe* partij. Men vinde eenpuntig van hem getuigd, dat hij geleerd, ſchrander, onverzaagt dapper, en bij uitſtek ervaren in de krijgsbouwkonſt was, kortom een uitſtekend Bevelhebber, die de bekwaamheid bezat om goeden raad te geven, en in haggelijke gelegenheden ogenblikkelijk een moedig beſluit te nemen, 't welk hem meer dan eens uit benarde omſtandigheden heeft gered.

Zijne jeugdige bedrijven voorbijgaande, waar van men ook weinig bij de Schrijvers vindt opgetekend, verzellen wij hem naar *Groningen*, alwaar hij ten jare 1579 met zijne kompagnie onder het regiment van Graav RENNENBERG behorende, in bezetting lag. Genoemde Graav hadt, namelijk, wel de *Utrechtſe Unie* getekend, en *Groningen* tot de zijde der Staten overgebragt, doch was onſtandvastig genoeg om dezelve wederom te verlaten, *Groningen* verraderlijk voor de *Spaanſen* te vermeesteren, en alles aan te wenden, wat ten nadele van de goede zaak der *Nederlandſe* vrijheid ſtrekken konde. *Kaeverden* ſchijnt de plaats te zijn daar dit plan beraamd was; ten minſten zijne zuster KORNELIA VAN LALAING, kwam hem hier in januarij des jaars 1580, nevens haren man, den Baron VAN MONCEAUX, bezoeken, wanneer 'er lang en heimelijk door hen geſproken werdt, met zekeren GUISLAIN LE BAILLY, die gewoon was tuſſen hem en den Hertog VAN TERRANOVA, *Spaanſen* Gezant tot de vredehandeling te *Keulen*, over en weder te gaan. CORNPUT, hier van de lucht gekregen hebbende, waarſchuwde POPKE UFKENS, den enigſten onder RENNENBERGS Raden, die opregt Staatsgezind was, en enige anderen zo uit de Wethouderſchap als Burgerij, en wel inzonderheid den Burgemeester JAKOB HILLEBRANDS, om toch vooral op hunne hoede te zijn, en zig meester van de ſtad te maken, eer het hunne partij deedt; zelvs boodt hij aan hun voor te gaan, en RENNENBERG gevangen te nemen. Doch hun antwoord was, dat zo, als ver de ſterkſte zijnde, geen gevaar liepen, en wel op hunne hoede zouden zijn; doch CORNPUT hier mede niet voldaan, betuigde, na hen gewaarſchuwd

JOHAN VAN DEN CORNPUT, STEENWIJK DEFENDEERENDE, GEVRAAGD WORDENDE DOOR EEN VLEESHOUWER, WAT ZAL 'T ZIJN, ALS WIJ NIET MEER TE EETEN HEBBEN; ANTWOORD: DAN ZULLEN WIJ U EN UWS GELIJKEN EERST OPEETEN.

ſchuwd te hebben, onſchuldig te zijn van het onheil dat heur boven 't hoofd hing, en ook daar binnen zijn leven niet langer te willen wagen; reedt daarop de ſtad uit, na dat URKENS, op-zijnen raad, reeds te voren daar van vertrokken was. Hoe volkomen deze voorſpelling bewaarheid wierdt, weet elk, die niet geheel onkundig is wegens den trouwlozen afval van RENNENBERG, en 't gedrag federt door hem gehouden.

Schoon nu RENNENBERG zig, bij verrasſing, ten dienſte van *Spanje*, meester van *Groningen* hadt gemaakt, en ook terſtond daar na vriendelijke brieven afgezonden hadt, om de *Ommelanden* op zijne zijde te lokken, vondt hij hier egter zo weinig bijval, dat CORNPUT, nog voor den avond van den 9den maart, met enige vaandels krijgsvolk voor de ſtad kwam, daar zig BARTHOLD ENTES, des anderen daags, met het overige *Frieſe* krijgsvolk, bij voegde. Na deze vereniging viel men terſtond aan 't maken van loopgraven, en 't belegeren der ſtad, waarin de Staten der *Ommelanden* hun niet weinig ten dienſte ſtonden. 't Beleg evenwel, ſchoon 't leger met enige vaandels krijgsvolk, onder de Graven FILIPS VAN HOHENLO en WILLEM LODEWYK VAN NASSAU, was verſterkt geworden, werdt eerlang opgebroken, om zig aan een' anderen kant tegen den algemenen vijand te verzetten.

In *Koeverden*, dat ten dezen tijde gedurig van Heer wisſelde, en nu eens *Spaanſe*, dan weder *Staatſe* bezetting inhadt, raakte CORNPUT in zulk ene enğte, dat onverſchrokken kloekmoedigheid alleen in ſtaat was hem daar uit te redden. Zie hier het geval: bij wanbetaling ſloeg zijn volk aan 't muiten, ja dreigden zelvs hem en de andere Officieren van kant te helpen, indien zij niet op 't ogenblik geld verſchaften. CORNPUT zogt hun in den beginne, met goedheid tot bedaren te brengen, hun voorhoudende, dat zijn Schrijver 'er op uit was om geld te halen; doch merkende dat dit olie in 't vuur was en bij de meesten geen ingang vondt, begost hij op een anderen toon, en een onverſchrokt gelaat vertonende, pakte hij met zijne Officiers vijf der voornaamſte belhamels bij de kraag; 't welk zodanigen vreze bij de andere oproerlingen verwekte,

dat ſommigen van angſt trillende, het bevel dat hij ſtraks hier op gaf om drie van de vijf aan een paal te binden en te doorſchieten, ook terſtond volbragten; op hun ſmeeken egter verleende hij aan de beide overigen pardon. Voorts hadt niemand het hart om een woord meer te kikken. Zo veel heeft het in zig zagt of ſtreng naar eisch te gedragen, allermeest van enen Bevelhebber, die met enen ligt beweegbaren hoop te doen, en het al doorgaans zig zelven te wijten heeft, indien niet alles op zijne wenken draaft. Te wenſen ware het geweest, dat alle de Bevelhebbers van onzen tijd, inzonderheid die ter zee het beſtier in handen hebben gehadt, des braven CORNPUTS voetſpoor hadden betreden, dan zoude 'er meer dan eens ene vloot zijn behouden geworden, die nu door de bedremmeldheid van derzelver Bevelhebbers, voor den vaderlande is verloren geraakt.

Na dat *Koeverden*, op den 20ſten ſeptember, bij verdrag, aan RENNENBERG overgegeven, en CORNPUTS beleid en dapperheid, in andere krijgsverrigtingen, ten overvloede tot zijnen lof gebleken was; ſtond nu de gebeurtenis voor de deur, die zijnen naam, 't meest van allen, ten goede vereeuwigd heeft. Want als RENNENBERG, *Oldenzeel*, meer door toedoen der Burgers, dan door ſchuld der bezettinge, bemagtigd, voor *Deventer* en *Zwol* 't hoofd geſtoten, doch *Groi*, toenmaals uit kleinachting bij de *Staatſen* onbewaard gelaten, bezet hadt, liet hij 't oog op *Steenwijk* vallen, en hij zondt 'er zijn krijgsvolk naar toe om het te berennen; wanneer men zulks hier ontwaar was geworden, werdt CORNPUT 'er met zijne kompagnie in bezetting gelegd. Hij kwam 'er, door hulp van OLTHOF, toen met het zijne daar alleen liggende, ter naauwer nood binnen, mits den tegenſtand der Burgeren, op den avond van den 17den oktober; dan alvorens hij ter vesting introk, bragt hij 't door ene minnelijke aanſpraak, bij de zijnen zo ver, dat zij hem met eede beloofden, van geen overgeven aan of handelen met den vijand te zullen reppen, voor dat hij zulks zelv deedt, op ſtraf van door den naaſtſtaanden doorſloten te worden.

's Mor-

's Morgens na dat CORNPUT in de ſtad was gekomen, ontving men 'er ook nog door de woldpoort, HANS PLAAT met zijn vendel, en dat van JOHAN STOLPER, onder zijnen Luitenant JOHAN VAN BERENBROEK, doch ongeoeffend volk. Men hadt dus in de ſtad, die maar matig verſterkt was omtrent 600 man, en daarenboven nog bijkans 300 gewapende Burgers, doch daar onder pas 50 daar men op betrouwen durfde. Groff geſchut was 'er in 't geheel niet, ſlegts 12 of 13 paarden, den Kapiteinen toebehorende, en maar luttel voorraads. Ook ontbrak 'er een Opperbevelhebber. 't Beſtier der dingen kwam dus voor rekening der Kapiteins, die daar in egter de Wethouderſchap kenden, en gezamentlijk enige keuren beraamden, zo ter bezuiniginge van ammunitie en eetwaren, als voorkoomen en blusſen van brand. Intusſen kwam de vijand voor de ſtad, doch wierdt ook ten zelven dage door die van binnen aangegrepen, bij welke ſchermutzeling HANS MOM, Overſte Luitenant van RENNENBERG een ſchoot door den kop kreeg.

Om een volledig verhaal van dit roemrugtig beleg mede te delen, waar in CORNPUT inzonderheid, zo veel beleid, en onverſchrokte dapperheid heeft betoond, dat zijn naam daar door aan de onſterflijkheid is toegewijd, valt niet in ons ontwerp, en kan bij de hier onder aangehaalde Schrijvers gelezen worden. Wij zullen nog enkel enige voorvallen te berde brengen, die den edelen moed en tegenswoordigheid van geest dezes Bevelhebbers in het klaarſte daglicht ſtellen.

Toen de Wethouders benevens enige Krijgsbevelhebbers ten ſterkſten aandrongen, dat men de Staten om ontzet moest verzoeken, ſtelde CORNPUT zig hier met alle magt tegen, en toen het egter doorgedrongen wierdt, en 's nagts van den 23 oktober, een brief naar *Kampen* wierdt afgezonden, waarin zo der Staten ſlapheid beſchuldigende, met ronde woorden ſchreven, dat de ſtad boven agt dagen niet te houden was, kost men hem niet overhalen om dien brief te tekenen. In tegendeel hieldt hij ſtaande: „ dat het niet alleen ſchande, maar

„ ook ſtrafbaar was, zijne Meesters met onwaarheden op te
„ houden; dat men vestingen bouwde, niet om ter eerſter
„ opeisſinge over te geven, maar om 's vijands loop te ſtui-
„ ten, en tijd en gelegenheid te hebben tot het verzamelen
„ van volk en al wat nodig was, om 't ontzet met genoegza-
„ me magt te ondernemen, en dat zij 't zig veelligt te laat
„ beklagen zouden, ene ontijdige poging tot ontzet, zonder
„ genoegzame magt, die toch niet op enen ſprong te beko-
„ men viel, afgeperst te hebben."

Het antwoord hier op door de Staten te rug gezonden, was vriendelijk, maar wat onbepaald. Dus gingen de belegerden voort, hen met brief op brief lastig te vallen. Dit verdroot CORNPUT te zeer, om 'er langer op te zwijgen; hij ſchreef aan de Staten: „ dat het 'er nog niet op aan kwam, dat de
„ ſtad nooddrufts voor zes maanden hadt, en dat men 't ont-
„ zet maar zeker moest nemen, doch hoe eerder hoe beter,
„ meer om de onverduldigheid van Burgers en Soldaten, dan
„ om den nood."

Den 20ſten november kreeg CORNPUT narigt, dat de Burgerij niet zonder merkelijk gevolg van Soldaten, aan 't morren ſloeg, en op de markt, in groten getale, ſamen ſchoolde, drijvende, dat men met den vijand in geſprek behoorde te komen, terwijl 'er nog draaglijke voorwaarden te bedingen waren. Hij hadt hier zo ras de bevestigende mare niet van vernomen, of hij wapende een groot aantal der Soldaten, en ook zig zelven onder zijne klederen, tradt daarop met twee zijner Officieren naar de markt, en ſprak de menigte, die zig onderling tot overgave opruide, grauwende, aldus aan: „ Pakt u
„ naar huis, gij Schelmen! wat ſtaat gij hier te kakelen, om
„ bij onze redelijke Soldaten den moed te verminderen! zij
„ verſtaan hunne zaken zelven wel, en hebben uwen raad
„ in 't minſte niet nodig." Velen dropen hier op terſtond weg, en niemant kikte 'er tegen, behalven een Vleeschhouwer, die de koenheid hadt, aan hem te vragen: „ *hoe zal het*
„ *ten lesten gaan, als wij niet meer te eeten hebben?*" CORNPUT beantwoordde deze vraag met een bulderende ſtem, op deze wij-

wijze: „ *daar is het nog niet aan toe, en als het daar toe komt,* „ *zo willen wij dij ſchelm en dijns gelijken eerſt opvreten.*"

Na dat dit merkwaardig beleg zo fel aangedrongen, en niet min manmoedig verdedigd, ruim vier maanden geduurd hadt; beſloot RENNENBERG, ziende dat de ſtad tweemaal onder zijne ogen geſpijsd, de Ruiters wegens dooij weer en weken gront onnut, 't voetvolk onwillig, en de beurs ledig was, eindelijk van 't beleg af te zien. Onder begunſtiginge van den nagt zondt hij het geſchut vooraf, en brak des anderen daags, zijnde den 23 februarij 1581, tijdig, met het gantſe leger, in ſtille en goede orde op, zijnen weg nemende naar *Ommen*. Men toog dus in menigte uit de ſtad naar 't verlatene leger van den vijand. 't Veld vondt men bezaald met paarden en menſen, die 't leven bij het gevegt van den voorgaanden dag hadden ingeſchoten. In de ſchans, door CORNPUT te vergeefs beſtormd, lagen 17 doden, nog geharnast, op dien zelvden grond uitgeſtrekt, welken zij ſtaande verdedigd hadden. Overvloed van geweer, huisraad en leeftogt, van vlees, wijn en bier werdt daar gevonden, en voor buit weggevoerd of te lijve geſlagen. Den Burgeren werden vervolgens uit aanmerkinge hunner geleden ſchade, grote beden ingewilligd, en zij van alle Generaliteits lasten vrij gehouden. 't Genot dat zij van dit alles hadden, was egter zeer kortſtondig; de meeſten hunner werden binnen 't jaar in 't graf geſleept, om eene beſmettelijke ziekte, die 't gevolg was van 't bloed en de lijken der menſen, die men hier en daar, te lang, onbegraven op ſtraat hadt laten liggen.

Verdere bedrijven van onzen Held, ontmoeten wij niet bij de Geſchiedſchrijvers, alleen vinden wij nog vermeld, dat hij is geweest Kommandeur te *Hasſelt*, te *Koeverden*, en ook Gouverneur van 't kasteel te *Groningen*; dat Graav WILLEM LODEWYK VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, veel werk van hem maakte, en hem om zijne kunde in alles wat den krijgsdienst betrof, gepaard bij zijne bondige redenering, beminde en gaarne hoorde, en hem dikwils te velde zijnde, in zijne tent ontbood, of zijnen raad door brieven verzogt.

Hij is ongehuwd overleden den 17 ſeptember 1611, in den ouderdom van 69 jaren. —— G. J. Vossius, *Inſtitut. Orat.* L. V. C. 13. §. 5. p. 423. Revii, *Daventr. Illuſtr.* p. 489. Ubbo Emmius, *de Vita* Guil. Ludov. Franc. Junius, *Dedic. Ciceron. Epiſt. ad Attic., in edit.* Græv. Vol. II. T. II. p. 343. Hooft, *Ned. Hiſt.* bl. 569. 642. 714. Winsemius, *Kronijk van Friesland*, bl. 811–13. R. Fresinga, *Memorien*, in Dumbar, *Analecta*. Tom. III. bl. 178. 207. 293. 298. 305. 325. enz. P. Bor, *Ned. Hiſt. druk van* 1678. II. D. bl. 89. 168. 187. 209, 225. 236. III. D. bl. 627. 717. M. Balen, *Beſchr. van Dordrecht*, bl. 1018. Wagen., *Vad. Hiſt.* VII. D. bl. 321. 328. 357. 359. *Levens van Nederl. Mannen &c.* X. D. bl. 329–353. J. Baars, *Cornu Copiæ*, bl. 20. en volg.

CORSELIUS (GERARD), zoon van Pieter Kristiaan Corselius, Regtsgeleerde, en van Marina Weymis, zuster van den beroemden Jan Wamesius, waar van wij op zijn plaats zullen ſpreken, wierdt geboren te *Luik* den 10 junij 1568, en hadt tot Peter den Kardinaal Willem van Groesbeek, Prins-Biſchop van die ſtad. Vroegtijdig alhier de latijnſe ſcholen doorgelopen zijnde, ging hij naar *Trier* om onderwijs in de philoſophie te genieten, en van daar naar *Leuven*, ten einde in die zelvde wetenſchap in het kollegie van het *Varken* verder opgeleid te worden. Hij vervolgde zijne ſtudien aan het zelvde Hogeſchool, en zig tot die der regtsgeleerdheid bepaald hebbende, volgde hij de lesſen der Profeſſoren Gerard Cavertson, Filips Zuerius en Jan Gevaarts. Wel dra blijken van bekwaamheid in die nieuwe loopbaan hebbende gegeven, wierdt hij tot Fiskaal en vervolgens tot Deken der *Baccalauren* van die faculteit aangeſteld. De leerſtoel in de griekſe taal ten jare 1590 in het kollegie der *drie Talen*, door den moord aan den Hoogleraar Willem Fabius gepleegd, opengevallen, wierdt door de Proviſoren Corselius tot die post gekozen. Omtrent twee jaren later, namelijk in zijn 24ſte jaar, liet hij zig aanſtellen tot Licentiaat in de regten, en hij verkreeg zitting onder de Doktoren van die

die wetenſchap den 8 februarij 1594, na dat hem de gewijde ordens waren toegediend. In het jaar 1596 bedankte hij voor de profesſie in het grieks, en beklom den eerſten leerſtoel in het Burgerregt, opengevallen door den dood van zijnen Leermeester FILIPS ZUERIUS, die den 31 maart 1606 overleed. CORSELIUS bekleedde dien met zeer veel lof, tot op den 28 meij 1617, wanneer hij door ene openlijke Redevoering afſcheid van het Hogeſchool van *Leuven* nam, en zig naar *Mechelen* begaf, alwaar hij door de Aartshertogen tot Raadsheer was benoemd. Twee jaren later wierdt hij lid van den geheimen Raad hunner Hoogheden, te *Bruſſel*. Eindelijk ſchonk hem de Aartshertogin IZABELLA ten jare 1630, de rijke proostdije van *Harlebeek* in *Flaanderen*. CORSELIUS hadt 'er zes jaren genot van, en nam teffens zijnen post als Raadsheer waar. Hij ſtierf te *Bruſſel* den 22 ſeptember 1636, in den ouderdom van 68 jaren, en zijn ſtoffelijk overblijfzel wierdt begraven nabij het autaar van het *H. Sacrament der mirakelen*, alwaar men aan een muur van de kapel waarin dit autaar ſtaat, een uitmuntende grafnaald vindt, van marmer gehouwen, verſierd met verſcheidene fraaije beelden, en het volgende grafſchrift:

D. O. M.
GERARDUS CORSELIUS,
H. S. E.
Qui Leodici Eburonum natus,
Lovanii primarius Anteceſſor,
Cum per IV. luſtra jus enarraſſet,
Academiæ Rector nonum præfuiſſet,
Ad ſupremum Mechlinienſe,
Inde ad Sanctius Conſilium
Eſt adſcitus.
Quod munus XX. annis geſſit,
Principibus ac Regi fidus:
A quo
Belgico in Hiſpaniis Conſilio adlectus,
Præpoſiturâ inde Harlebecenſi ornatus:

Sed amplioribus augendus honoribus
Ni fata invidisset,
Magno sui apud omnes relicto desiderio
Vivere desiit anno M.D.C.XXXVI.
Septembris XXII.
Ætatis LXVIII.
Avunculo bene merenti,
Propè hanc Aram sepulto,
Mœsti Heredes posuerunt.

Men ziet hier uit, dat CORSELIUS tot negenmalen toe Rektor van het Hogeschool te *Leuven* is geweest, en zulks voor de eerstemaal in 1594, en voor het laatst in 1616. Nimmer of ten minsten zeer zeldzaam heeft iemand dezen post zo dikwerf bekleed; ook zeide men in 't algemeen, dat die niemant beter voegde dan hem. Zijn schoon en welgemaakt lighaamsgestel, gevoegd bij zijn vriendelijk gelaat en aanminnig voorkomen, welsprekendheid, geleerdheid, opregtheid en zedigheid, deden hem van ieder een beminnen en eerbiedigen, en hij verstrekte tot een wellust van de gezelschappen, die hij met zijne tegenswoordigheid vereerde. Zijne onvermoeide lust tot werkzaamheid, en zijne onbaatzugtigheid die hij tot het uiterste dreef, maakten hem belangrijk en waardig voor de Vorsten aan wien hij zijnen dienst hadt toegewijd, en die hem ook met weldaden hebben overladen. DIRK VAN TULDEN, na in Lib. IV. *de Princ. Jurispr.* Cap. 16. gehandeld te hebben over de zorg die een Regtsgeleerde moet dragen, om de voorzigtigheid en deugd te paren bij de wetenschap die zijn beroep uitmaakt, voegt 'er bij: *Hoc disserere, & argumentis implere* GERARDUM CORSELIUM *memini, grande quippe perfectæ illius Jurisprudentiæ exemplum, in quo dubites, justitiæ, an Jurisprudentiæ, Juris publici & privati, divini & humani, an Civilis prudentia magis excellant: ille vero ostendit maximis negotiis Jurisconsultum sufficere, ad privatum Consilium admotus: Jureconsultum, sed qui par antiquis sit, iisdem quibus illi dotibus, artibusque instructus, & ingenti flumine litterarum inundatus: qui duc-*

ductu auſpiciisque ſuis exſculpere ex primis principiis, in quæſtionum ambiguis, certa decreta Juris posſit, non ex ſolo commentario ſapiens: qui ultra ſcholam doctus, Senatorias artes complexus eſt, id eſt, prudentiam, eloquentiam, & civilis vitæ peritiam, atque, unde vel illa oriuntur vel perficiuntur, Hiſtoriam, Politicam, Philoſophiam, ſed ſeriam illam & ſpendidam, non illam futilem, humilem, ſophisticam & umbratilem. Behalven de Proostdije, waar van geſproken is, bezat CORSELIUS nog een Kanunnikaat in de hoofdkerk te *Luik*, doch waar van hij ten jare 1621 afſtand deedt, ten voordele van zijnen neef PIETER ROSEN.

Daar is van dezen geleerden Man in druk: 1. *Oratio in* JUSTI LIPSII *funere, habita Lovanii* III. *kal. april.* M.DC.VI. *&c. Lov.* 1606. *in* 4to. 2. *Index Legum Civilium & Juris Canonici ſelectiorum, adſcriptis auctoribus qui ea explanarunt, in gratiam Collegii Baccalaureorum J. U. editus. Lov.* 1608. *in* 12mo. Dit is al 't geen 'er van CORSELIUS zijne werken gedrukt is. Zijn neef PIETER WEYMIS, Raadsheer in den geheimen Raad te *Brusſel*, hadt onuitgegevene ſchriften van zijnen oom onder zig, die hij ten jare 1650 hoop gaf dat in 't licht zouden gegeven worden, dan die hoop is verijdeld. Deze ſchriften waren: 1. *Prælectiones in Codicem Juſtinianeum.* Een uitmuntend werk, zegt VALERIUS ANDREAS, en dat een ſchat bevat van het oude zo wel als van het nieuwe Roomſe regt. 2. *Conſilia, ſive reſponſa de Jure.* 3. *Orationes Variæ.* Deze Redevoeringen over verſchillende onderwerpen, zijn door den autheur te *Leuven* uitgeſproken. —— F. SWEERTII, *Athen. Belg.* p. 278. VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* p. 271, 272. *& Faſt.* 45–47. 155. 157. 202, 203. 214. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 347–349. *Receuil Herald. des Bourgem. de Liege*, p. 423. 425. 539. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. XI. p. 94–99.

CORSELIUS (GYSBERT), geboren te *Couvin*, een ſtedeken in *Luikerland*, nabij de grenzen van *Champagne*, omtrent het jaar 1607, genoot aldaar het onderwijs in de eerſte letteroeffeningen, gaande vervolgens naar *Leuven* in de philoſophie ſtuderen, en wierdt ten jare 1625 tot Doktor in die weten-

ſchap

ſchap bevorderd, waar na hij die agt jaren lang in het kollegie *'t Kasteel* genaamd, leraarde; vervolgens werd hij met een Profesſoraat van den eerſten rang bekleed. De bezigheden aan dat ambt verknogt, beletten hem niet om zig op de beoeffening van de theologie en regtsgeleerdheid toe te leggen, ſchoon hij nimmer enigen trap van waardigheid in beide deze wetenſchappen heeft beklommen. Voor zijn profeſſoraat bedankt hebbende, ging hij naar *Luik*, alwaar hij het geeſtelijk kleed uittoog; en hier een kortſtondigen tijd getoefd hebbende, begaf hij zig aan 't reizen, doorkruiste genoegzaam alle de Staten van *Europa*, en begaf zig tot driemalen toe naar *Polen*, op welk land hij ene bijzondere betrekking ſchijnt gehadt te hebben. Omtrent 't jaar 1640 keerde hij naar *Luik* te rug, alwaar hij zijne dagen in 1648 eindigde, na bij uiterſten wille twee beurzen geſtigt te hebben, ten einde daar op jonge lieden in de wijsbegeerte of godgeleerdheid te *Leuven* te doen ſtuderen. Daar is van hem in druk: *Satyra, qua vir civilis exprimitur, ſententiis probatiorum Auctorum confirmata. Leodii*, 1642. *in* 12*mo.* —— VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* p. 289. *& Faſt.* 295. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 366. PAQUOT, *Mem. litt.* Tom. XI. p. 99, 100.

CORT (JUSTUS DE), was een konſtig Beeldhouwer te *Antwerpen*, die onder opzigt van JOHAN MILDERTS, het overheerlijk uit marmer gebeitelde beeld vervaardigde van de H. MARIA, in de hoofdkerk van zijn geboorteſtad geplaatst. CORT leefde omtrent 't midden der XVIIde eeuw. —— Allgem. Kunſtler Lexicon. 1779. ſ. 176.

CORT (KORNELIS), een beroemd Plaatſnijder, kwam te *Hoorn* in *Noordholland* in 't jaar 1536 ter wereld. Den ouderdom van 36 jaren bereikt hebbende, wierdt hij door den ſchat van penſoelkonst en pragtig beeldwerk, den laatſten door Grieken en Romeinen inzonderheid vervaardigd, daar toen ter tijd, ja tot in onzen leeftijd, *Italiën* op koste roemen een rijke voorraad van te bezitten, uitgelokt, om die landſtreek te gaan bezoeken. Naderhand zijn vele en wel bijzonder de uitge-

gelezenſte voortbrengzelen van het beſtel-werk der Ouden, en die der treffelijke penſeelkonſt der latefen, naar *Frankrijk* gevoerd, waar van men de optelling vindt in de aantekeningen door den Vertaler, gevoegd, in' FRED. LEOPOLD, Grave VAN STOLBERGS *Reize door Duitsland, Zwitzerland, Italië* en *Sicilië*, II. D. *Amſt.* 1799. In 1570 te *Venetiën* komende, nam hem de beroemde TITIAAN in huis, en liet hem van zijne ſchoonſte ſchilderſtukken in het koper brengen; waar na KORNELIS zig naar *Rome* begaf, in die ſtad zijne woonplaats vestigde, en vele ſtukken van RAFAËL, A. CORREGGIO, F. BAROZIO, T. ZUCCHERO en meer andere vermaarde Meesters, in prent bragt. In zijne konſtplaten, heerst zulk ene uitmuntende ſmaak en nette evenredigheid van tekening, dat AUGUSTYN CARRACCIO, die voor de beste modellen hieldt, om zig in de graveerkonſt te oeffenen en daar in bekwaam te worden. Zijn prentkonſt komt zeer zeldzaam voor, en is op verkopingen ongemeen kostbaar. De Abt VAN MAROLLES bezat alle zijne werken in 151 bladen. Hij ſtierf te *Rome* in 't jaar 1578, het 42ſte zijnes ouderdoms. —— BAGLIONI, *Vite de i Pittori, Scultori & Architetti moderni. Nap.* 1713. *in* 4to. p. 271. *Nouv. Dict. Hiſt. in* 8vo. Tom. II. p. 358. Allgem. Kunſtler Lex. 1779. ſ. 176.

CORTE (JAKOB DE), een kundig *Vlaams* Regtsgeleerde, was de zoon van HERMAN DE CORTE, en zijn eerſte vrouw AGNIET MAES, van een treffelijke familie afkomſtig. Hij wierdt geboren te *Brugge* in de eerſte jaren van de XVIde eeuw, en maakte zig ongemeen bekwaam in de griekſe en latijnſe talen, zo wel als in de wijsgeerte van dien tijd. Hij onderrigt ons, dat hij in zijn jeugd, uit de leſſen van JAN LODEWYK VIVÉS, die in 1540 te *Brugge* ſtierf, groot nut trok. CORTE zig aan de beoeffening der regtsgeleerdheid toegewijd hebbende, woonde zeer waarſchijnlijk te *Leuven*, de kollegien in die wetenſchap bij; en vertrok vervolgens naar *Frankrijk*, om zig daar verder in zijn voorgenomen tak van ſtudie te bekwamen; zijn langſte verblijf in dat rijk, was te *Orleans*, alwaar hij de leſſen hoorde van PIETER DE L'ESTOILE; het was

waar-

waarſchijnelijk ook aan het Hogeſchool van deze ſtad, dat hem de Doktorale muts wierdt opgezet. Te *Brugge* te rug gekeerd, wierdt hij opvolgelijk Schepen en Secretaris van die ſtad, en hij was de ziel van alle de beſluiten, die 'er door de Regering genomen wierden. Het tijdſtip van zijnen dood is mij onbekend, alleen blijkt het door het graffchrift, 't welk JANUS LERNUTIUS ter zijner eer vervaardigde, dat hij kort voor de beroerten die gants *Nederland* zo jammerzalig teisterden, overleden is. Zie hier genoemde graffchrift:

CURTIUS *hic ſitus eſt, qui dum trahit aëris auras,*
Laus Patriæ excellens, Juſtitiæque fuit.
Nunc ille fatis ſublato, lumen ademptum:
Et patriæ periit, Juſtitiæque ſimul.
Illa tamen felix; nam ſidera rurſus adivit
Hoc duce, & Icariæ Virginis aſtra tenet.
Infelix Patria eſt, quæ mox a funere CURTII
Ærumnis gravibus pœné ſepulta jacet.
Qui legis iſta, fave; ſola hic ſita corporis oſſa;
CURTIUS *invita Morte ſuperſtes agit:*
Perpetuumque decus famæ ſibi fixit in Arce
Summani nequeat quod capere inde manus.

CORTE is getrouwd geweest aan BARBE URBAN, geſproten uit een edel geſlagt in het kwartier van *Brugge*, waar bij hij heeft verwekt een zoon, MAXIMILIAAN DE CORTE, Heer van *Oostkerke*, die dikwerf Schepen en Treſbrier van *Brugge* is geweest.

JAKOB DE CORTE heeft door den druk gemeen gemaakt: 1. *Inſtitutionum Juris Civilis a* THEOPHILO *Antecesſore in Græcum a Latino liberius diffuſiusque translati, & nunc nuper in gratiam eorum, quibus operam Græcis litteris dare non admodum vacat aut libet, è Græco in Latinum per D.* JACOBUM CURTIUM, *Brugenſem Jurisconſultum converſi, ac jam primum excuſi. Antv.* 1536. *in* 12mo. Dit werkje is naderhand verſcheidene malen herdrukt. 2. *Ἐπιτομὴ (id eſt Conjecturalium) Juris Civilis, ad* JOH. CURTIUM *fratrem, libri III.* 2 *Tom. Antv.* 1550–1554. *in*

in 12*mo*. Dit bevat eigentlijk een uittrekzel der Pleidoijen, die de Schrijver in zijn jeugd hadt vervaardigd. Men vindt 'er critique aanmerkingen over een zeker getal van wetten in, welke oirdeelkundig geſchreven zijn, veel letterkennis aan den dag brengt, en ene vrij uitgeſtrekte kundigheid van de pleitzaal doet blijken. —— SANDERUS, *de Brugenſib.* p. 46. F. SWEERTH, *Athen. Belg.* p. 360. VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* p. 407, 408. C. SAXI, *Onom.* P. III. p. 202. 623. LE ROUX, *Recueil de la Nobl.* p. 282–284. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. XI. p. 417–423.

CORTEHOEVEN (DIRK), dus genaamd naar het dorp *Kortenhoef*, gelegen in het nederkwartier van 't Stigt van *Utrecht*, 't welk zijne geboorteplaats is geweest, zegt VAL. ANDREAS; dit is ook al wat men van hem geboekt vindt; behalven nog dat hij in druk heeft uitgegeven: 1. *Bellum discors Sophiæ ac Philautiæ, veritatis ac falſitatis. Antv.* 1530. 2. ERASMI, *Adagia in locos communes redacta. Col.* 1533. —— VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* pag. 823. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 1116. C. BURMAN, *Traj. erudit.* p. 80.

CORTENAAR, zie KORTENAAR.

CORTENBACH (JOHAN VAN), Heer van *Helmond*, uit een zeer oud en aanzienlijk geſlagt geſproten, vindende men melding gemaakt van enen LYPRAND VAN CORTENBACH, in 't register der Lenen des Lands van *Valkenburg*, op 't jaar 1311; en in een geſchreven Genealogie door den Heer SFAAN VAN HARDENSTEIN, aan den geleerden J. W. TE WATER medegedeeld, ontmoet men 't eerst gewaagd van enen GOSEWYN CORTENBACH, wiens zoon GERHARD, gemeld wordt in de jaren 1376 en 1406. Jvo, Goswyns tweede zoon, Land-Kommandeur te *Bieſen*, was tegenwoordig op het Concilie van *Conſtans*, in 1417. GERHARD verwekte bij ALIX VAN KARTYS, of *Kertels*, GOSWYN, Stadhouder der Lenen van *Valkenburg*. Hij bezegelde in 1415, den verbondsbrief tusſen *Braband* en 't land van *Overmaas*; trouwde BELIA VAN AMSTENRAAD; en liet na JOHAN, Here van *Helmond*, die bij

KA-

KATRYNA VAN BERLAER, won JOHAN Here van *Helmond*. Hij trouwde met JOHANNA VAN HINKART; en was vader van JOHAN, Here van *Helmond*, Burggrave van *Duisburg* en *ter Vuuren*, getrouwd met MARGARETA VAN GISTELLES, dogter van JOOST, Here van *Axel*, *Maarſtede* enz., en van MARGARETA RAVESCHOT. JOHAN was vader van JOOST, die getrouwd is geweest aan KATRYNA VAN HALEWYN, en grootvader van onzen JOHAN, die onder de verbondene Edelen behoorde. Uit de gemelde Genealogie blijkt verder, dat zijn broeder, ADOLF, gehuwd met PHILIPPOTA VAN RUISSCHENBERG, het geſlagt van CORTENBACH heeft voortgeplant: want zijn zoon, ALEXANDER, won, bij MARIA VAN VELEN, JOHAN VAN CORTENBACH, Here van *Helmond*, getrouwd met ISABELLA, Prinſeſſe van *Gonſaga*, uit de Hertogen van *Mantua*; geſtorven den 22 november 1681, en begraven te *Helmond*. In 't jaar 1736 waren 'er nog zeer velen uit dit Huis in leven, afſtammelingen van HERMAN VAN CORTENBACH, en MARGARETA VAN FLODORP. Behalven de reeds gemelde, ontmoet men nog in gemelde Geſlagtregister, huwelijksverbintenisſen met LYNDEN, MERODE, VAN DER AA, BERLO, GAVERE, VAN HAREN, ASSENDELFT, PALLAND, REEDE, NASSAU, ARBERG, VAN DER MARK, WITTENHORST, enz.

Onze JOHAN ſtierf ten jare 1586, ingevolge BUTKENS; doch dit is een misſlag, want zijne weduwe, KATRYNA VAN ASSENDELFT, overleedt reeds den 4 november 1583, ingevolge het graffchrift van haar, geplaatst in de *Grote* of *St. Jakobs kerk* in *'s Gravenhage*. Dat meer is, zij werdt al in den jare 1572 zijne weduwe genoemd in zekere akte, waar bij Prins WILLEM DEN I, den 15 augustus 1572, haar in zijne bijzondere *ſauvegarde* nam, met hare huisgezin / ſloten / huijſen / hoeven ende andere hare goederen / reurende ende onreurende / soo in den Hage in Hollant ende elders / waer die ſaen ofte gelegen mogen zijn / enz. —— CHRISTIN., *Jur. Her.* Part. I. p. 562. BUTKENS, *Trophées du Braband*, Tom. II. pag. 181. JAK. DE RIEMER, *Beſchr. van 's Gravenhage*, I. D. bl. 356. J. W. TE WATER, *Hiſt. van 't Verb. der Ed.* II. D. bl. 325, 326. III. D. bl. 506, 507.

CORT-

CORTGEEN (JAKOB), is afkomſtig uit aanzienlijke ouders en werdt te *Gouda* geboren, leefde ten jare 1600, en woonde als toen te *Utrecht*, alwaar hij heeft in 't licht gegeven: 1. Verhaal van zaken het Stigt betreffende enz. 2. *Spectacula exhibita Comiti* LEICESTRIO, *Ultrajecti Gubernacula Provinciæ acceptanti*, *in* 4*to.* —— J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 640. WALVIS, *Beſchr. van Gouda*, I. D. bl. 310.

CORVER, is de naam van een zeer aanzienlijk geſlagt, te *Amſteldam*, die weleer de voornaamſte regeringsposten hebben bekleed. Dus ontmoeten wij ten jare 1650 NIKLAAS CORVER als Burgemeester, die op de dagvaart in *'s Hage* was, toen Prins WILLEM DE II. den zo berugten aanſlag tegens *Amſteldam* waagde, die tijdig genoeg ontdekt wierdt om denzelven te doen mislukken. JAN CORVER, insgelijks ter dagvaart in *'s Hage* in het benard tijdvak van 1672. JAN CORVER de Jonge, in 1707 Kommisſaris, en 1714 Schepen, bekend als de ſtigter van *'t Corvers Hofje*. GERRIT CORVER, Heer van *Velzen*, in 1714 Kommisſaris, 1716 Schepen en 1731 Burgemeester; welke waardigheid door hem meermalen bekleed is, ook in den jare 1747, wanneer hij benevens den Burgemeester VAN DER BEMBDEN en Penſionaris STAAL benoemd werdt, om Prins WILLEM DE IV. bij zijne komst te *Amſteldam* te begroeten, gelijk mede in het volgende jaar, toen die Vorst *Amſteldam* op nieuw bezogt. Hij bevondt zig onder het getal van die Regenten, welke, om de rust in de ſtad te bewaren, edelmoedig hunne ambten en waardigheden in handen van den Stadhouder ſtelden, die de meesten van hunne posten verliet, waar onder ook CORVER. Hij overleed, den 10 oktober 1765, zijnde als toen Meesterknaap in de Houtvesterije van *Brederode*, en is gehuwd geweest met MARGARETA MUNTER, zuster van den Burgemeester W. MUNTER, bij wie hij ene dogter beeft verwekt, MARIA MARGARETA CORVER, die tot haren eerſten man hadt JAN HOOFT, Kommisſaris der ſtad *Amſteldam*, welke bij zijn overlijden, in 1744, een zoon naliet GERRIT CORVER HOOFT, in 1788 Schepen en

Raad zijner vaderstad, en Drost van *Muiden*. De weduwe hertrouwde met Mr. NIKLAAS GEELVINK, uit welken egt twee kinderen zijn voortgekomen. —— WAG., *Vad. Hist.* XX. D. bl. 95. 288. WAG., *Beschr. van Amst.* V. St. bl. 112. 348. VI. St. bl. 194. VIII. St. bl. 510–512.

CORVERIUS (JOANNES), van *Ruurmonde* geboortig, heeft PHILONIS *Judæi*, *libellum de Nobilitate*, in latijnse vaarsen overgezet, gedrukt te *Keulen* in 1564. Insgelijks de *Klaagliederen van* JEREMIA. *Ib.* 1566. *in* 4to.

CORVINUS (JAN ARNOLD), te *Leijden* geboren, is Predikant in zijn vaderstad geweest, doch den Remonstranten toegedaan zijnde, voor het Sijnode van *Dordrecht* in 1619 geroepen, en hadt met vele anderen lotgemeen om van zijne post verlaten te worden. Hij begaf zig hier op tot de beoefsening der regtsgeleerdheid, wierdt te *Leijden* tot Doktor in die wetenschap gepromoveerd, verkoos zijne woonplaats te *Amsteldam*, alwaar hij met veel roem de pleitzaal bezogt, en een groten naam als Advokaat verwierf. Vervolgens wierdt hij Geheim-Raad van den Aartsbisschop Keurvorst van *Mentz*, en op die Hogeschool Professor in het Kerkelijk regt. Hij is ten jare 1650 overleden.

CORVINUS was een bekwaam en geleerd Man, zulks heeft hij inzonderheid door zijne regtsgeleerde werkjes getoond. Zijne in druk gegevene schriften zijn, als Godgeleerde: 1. *Christianam & seriam admonitionem ad* R. DONTEKLOK, *de colloquio illius de translatis Thesibus* GOMARI & ARMINII. 1609. Is mede in het nederduits gedrukt. 2. *Institutionem contrariam adversus* GOMARI *præmonitionem*. 3. *Defensionem sententiæ* J. ARMINII *de Prædestinatione, Gratia Dei, libero hominis arbitrio &c. adversus* DANIELIS TILENI, *Theologi Sedanensis considerationem. Lugdbat.* 1613. *in* 8vo. 4. *Responsionem ad* BOGERMANNI *Annotationes, pro* GROTIO. 1614. 5. *Censura Anatomes Arminianismi, qua omnia quæ* PETRUS MOLINÆUS *Calvinista Parisiensis, adversus* JACOBI ARMINII, *& eorum quos in Belgio Remonstrantes vocant, doctrinam veritati Scripturarum consentaneam, de Prædestina-*

tione

Vindiciæ &c. disputavit, singulatim examinantur. Francof. 1622. 6. Conferentien gehouden in 's Hage 1611 / tusschen vijge Predikanten / over het leerstuk der Prædestinatie enz. / op bevel der Staten van Holland gedrukt. 's Hage 1611. in 4to.

Als Regtsgeleerde heeft CORVINUS in 't licht gegeven: 1. *Enchiridion Juris Civilis, seu Institutiones Imperiales, insertis latioribus materiis, theoricè per Erotemata digestas & explicatas. Amst.* 1640. *in* 12*mo.* Veelmalen herdrukt. 2. *Digesta per Aphorismos strictim explicata. Amst.* 1642. *in* 12*mo.* 3. *Jus feudale Aphorismis explicatum. Leid.* 1655. *in* 12*mo.* Meermalen herdrukt. 4. *Jus Canonicum Aphorismis explicatum. Amst.* 1648. *in* 12*mo.* Id. *Cum Synopsi* JOANNIS DOUJATII. *Paris* 1671. *in* 8*vo.* Demum, *Cum Notis* JUSTI HENR. BOEHMER. *Halæ* 1717. *in* 8*vo.* 5. *Tractatus geminus de Personis ac Beneficiis Ecclesiasticis, seu Introductio ad Juris Canonici explicationem. Opus postumum. II. Tom. Francof.* 1708. *in* 4*to.* 6. *Summarium Jurisprudentiæ Romanæ, seu Codicis Justinianæi methodica enarratio. Amst.* 1644. *in* 4*to.* Naderhand dikwerf herdrukt. 7. *Postumus Pacianus, seu Definitiones Juris utriusque* JULII PACII a Beriga *postumæ. Amst.* 1643. 1652. *&c. in* 12*mo.* 8. *Ad Titulum ff. de Verborum significatione, Commentarius. Amst.* 1667. *in* 12*mo.* 9. *Oratio in obitum Viri Clarisf.* CASPARIS BARLÆI, *in ipso ejus funere recitata anno* 1648. *Amst. in folio.* 10. ARNOLDI CLAPMARII *de Arcanis Rerumpublicarum, Libri VI. illustrati a* Jo. CORVINO *F. C. præmissa ejus Præfatione. Amst.* 1641 *&* 1644. *in* 12*mo.* —— Jo. MOLLERI, *Homonymoscopia*, p. 663. Jo. FABRICII, *Historia Bibliothecæ.* Part. III. p. 398. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 564, 565. C. SAXI, *Onomast. liter.* Pars IV. p. 203, 204. G. BRANDT, *Hist. der Reform.* II. D. bl. 95. 116. 231. 243. 905. IV. D. bl. 818.

COS (JOAN), Advokaat in *'s Hage*, is opsteller van enige nuttige Regtsgeleerde Verhandelingen, na zijn dood eerst gebrekkig, naderhand nauwkeuriger uitgegeven, door de zorg van Mr. F. VAN DER VORM SWALMIUS. De tijtels van deze Verhandelingen zijn: 1. Verhandeling over het Notarisschap.

te Hage 1729. in 8vo. 2. Rechtsgeleerde Verhandeling over de Boedelmenging. Jb. 1733. in 8vo. 3. Verhandeling over de Wetten/ het Huwelijk enz. Jb. 1738. in 8vo. ——— *Medeg. Berigten.*

COSPEAU (FILIP), wierdt omtrent het jaar 1570 te *Bergen* in *Henegouwen* geboren. Hij was de zoon van LODEWYK COSPEAU, en kleinzoon van JAKOB COSPEAU en JOHANNA DE BOUSSU. Na zijne jeugdige letteroeffeningen volvoerd te hebben, ging hij naar *Leuven* om de wijsgeerte te leren, en muntte 'er grotelijks door zijnen ijver boven zijne medeleerlingen in uit. Vervolgens toog hij het geestelijk gewaad aan, en leide zig inzonderheid op de godgeleerdheid toe, teffens ook goede voortgangen in de fraije letteren makende, onder het bestuur van den beroemden JUSTUS LIPSIUS. Reeds in 1588 wierdt hij Kanunnik van *St. Germain* te *Bergen*, waar van hij afstand deedt voor een ander dat vetter was, in de Hoofdkerk van *Kamerik*. In 1604, wierdt hem de muts opgezet, als Doktor van de *Sorbonne*; en hij verkreeg 'er wel dra den roem, van een groot Godgeleerde en schrander Prediker te zijn. HENDRIK DE IV. van zijne verdiensten onderrigt, schonk hem het bisdom van *Acre* in *Gaskonjen*, tot welke waardigheid hij in de kapel van de *Sorbonne* wierdt ingezegend op den 18 februarij 1607, door HENDRIK DE GONDY, Bisschop van *Parijs*. In 1610 deedt hij de lijkreden over HENDRIK DEN IV. LODEWYK DE XIII. benoemde hem in 1620 tot Bisschop van *Nantes*. Na hier vrij wat onrustig een tijdvak van 15 jaren over zaken van intrest, met de Kanunniken van zijn kapittel gesleten te hebben, verkreeg hij in 1635 het bisdom van *Lisieux*. Hij bediende de laatste kerkgeregten aan LODEWYK DEN XIII, en sloot hem den 4 meij 1643, voor eeuwig de ogen. Ten laatsten na met veel stigting alle de pligten van een goed Herder uitgeoeffend te hebben, stierf hij den 8 meij 1646 op het kasteel de *Loges* in zijn bisdom gelegen, en wierdt te *Parijs* in de kerk der Benediktijnen begraven.

COSPEAU dien men vermeld vindt, dat geleerd was en wel be-

belezen, heeft door den druk gemeen gemaakt: 1. *Oraiſon funebre prononcé dans la Grande Egliſe de Paris, aux obſeques de* HENRY LE GRAND, *Roy de France. Paris* 1610. *in* 4to. & 8vo. 2. *Remontrance du Clergé de France, faite au Roy. Paris* 1617. 8vo. 4. PHIL. COSPEANI *Nannetenſium Epiſcopi, ad Ill. Gallie Protectorem, pro R. P.* BERULLIO *Epiſtola Apologetica. Paris* 1622. —— *Gallia Chriſt.* Tom. I. pag. 1189. Tom. XI. p. 806, 807. J. F. FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 1029. R. SIMON, *Lettres Choiſies.* Tom. II. p. 60–69. BOUSSU, *Hiſt. de Mons.* p. 186. 196 &c. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. II. p. 23–28.

COSPEAU (PIETER), een neef van den voorgaanden, is geweest Licentiaat in de regten, en Advokaat voor het hoge Geregtshof van *Henegouwen*. Daar is van hem in druk: 1. *Concluſions diverſes par rapport à la coutume de Hainaut. Mons* 1626. 8vo. 2. *Diſcours touchant les Diſpoſitions Teſtamentaires, & Donations à cauſe de mort, rapporté aux Chartes générales de Hainaut. Mons* 1649. *in* 8vo. —— VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* pag. 732. J. F. FOPPENS, *Biblioth. Belg.* pag. 960. BOUSSU, *Hiſt. de Mons* pag. 196. 434. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. II. pag. 29.

COSSIERS (JAN), Konſtſchilder, wierdt den jare 1603 te *Antwerpen* geboren. Hij heeft KORNELIS DE VOS tot Leermeester gehadt; onder wiens beſtier hij zulke verheevene vorderingen maakte, dat er een heerlijk Hiſtorieſchilder uit hem voortgroeide, op wiens konſtig penſeel de *Brabanders* met regt mogen roemen. Hij heeft den goed aantal ſtukken van dien aart geſchilderd, voor den Koning van *Spanje*, voor den Prins Kardinaal, voor den Aartshertog LEOPOLD, en meer andere grote perſonaadjen. Ook ontmoet men ſchone Altaarſtukken van hem in onderſcheidene kerken en abdijen, waar onder, gelijk als een diamant onder een handvol witte ſaffieren uitblinkt, uitſtonkert boven alle zijne andere penſeel-voortbrengſelen het heerlijke Altaarſtuk, nog voor korte jaren te zien geweest in de kerk van het groot Begijnen hof te *Mecha-*

len. Wij vinden zijn ſterfjaar niet opgetekend. —— A. HOUBRAKEN, *Schouwburg der Schilders*, I. D. bl. 235. J. C. WEYERMAN, *Leven der Konſtſchilders*, II. D. bl. 23.

COSTER (DOMINIKUS DE), de zoon van een Plaatſnijder, wiens voorbeeld hem ten prikkel diende, om mede die ſchone konst uit te oeffenen, wierdt geboren te *Antwerpen* omtrent het jaar 1550. Naar alle waarſchijnlijkheid dat de beroerten die zijn vaderland zo deerlijk teisterden, hem noodzaakten om een rustiger verblijf te zoeken. Hij zette zig nog voor het einde van den XVIden eeuw te *Augsburg* neder, verkreeg aldaar het burgerregt, en oeffende 'er zijn beroep uit, ten minſten tot op het jaar 1610. Daar is van hem in 't licht:

1. *Delicie Urbis eterne* (dat is *Romen*) *Auguſt. Vindel.*

2. *Atrium Heroicum, ſive Augg. Imperatorum, Sereniſſ. Regum, Archiducum, Principum, Comitum, Baronum, aliorumque Clariſſ. Virorum Veræ imagines, & res gestæ. 4 Vol. in folio. Aug. Vindel., apud* GEORG WILLERUM, 1600–1605. Dit werk bevat de verkorte levensbeſchrijvingen en afbeeldzels van de Graven van *Tirol*, die der Koningen van *Napels*, der Hertogen en Keurvorſten van *Saxen*, welke laatſten de Schrijver beweert dat van WITTIKIND afſtammen, en uit *Mitsten* voortkomſtig zijn. Voorts van de Hertogen van *Beijeren*. Het *tweede* gedeelte van dit werk, is andermaal onder dezen tijtel in 't licht gekomen: *Tyrolinenſium Principum & Comitum ab anno* 1229. *usque ad* 1599. *genuinæ effigies æri inciſæ: ſingulorum inſignia, quorundam emblemata. Ib.* 1609. *in folio.*

3. *Sancti Augustani, cum explicationibus. Aug. Vindel.* COSTER droeg dit werk op aan ANTONY VELSER, Kanunnik van *Frieſingen*, geſproten uit een der doorlugtigſte geſlagten van *Duitsland*, en ongetwijffeld een bloedverwant van den beroemden MARCUS VELSER, Burgemeester te *Augsburg*.

4. *Itinerarium Nobiliſſ. quondam inter Suevos Equitis* GEORGII AB EHINGEN, *Tabulis & Effigiebus illuſtratum.* Die Heer was zoon van RUDOLF D'EHINGEN, en van SOPHIA DE NEUNECK,

en

en neef van EBERHARD, Ridder van de *Duitse orden*, levende ten jare 1552.

5. *Quorumdam Illustr. Eruditorum Imagines, unum in libellum conjectæ.* Benevens andere gelijksoortige Pourtraitten op losse bladen.

6. *Principum Christianorum Stemmata, ab* ANTONIO ALBIZIO *nobili Florentino collecta; cum brevibus ejusdem notationibus, pars ex Archivis Pp. desc. Adjecto Stemmate Othomannico. Operâ & impens.* DOMINICI CUSTODIS *Antverpiensis, nunc Civis Augustani ari incisa. Aug. Vind.* 1610. Aan 't slot van 't werk leest men: *Camperduni, typis* CHRISTOPHORI CRAUS, *Opera & impensis* DOMINICI CUSTODIS *Chalcographi*, 1609. Dit werk maakt een *foliant* uit van een half duim dikte, atlas formaat. Daar zijn XLVI Platen in, voorafgegaan en somtijds gevolgd, van korte levensbeschrijvingen der Vorsten die 'er in afgebeeld worden. De agt laatste bladzijden bevatten ene korte beschrijving der voornaamste steden in *Europa*. Aan 't hoofd van 't werk is een fraije tijtelplaat, en verder het afbeeldzel van ANTONY ALBIZZI, zeer schoon in het koper gesneden. COSTER beloofde ten jare 1610, gelijksoortige Verzamelingen van de doorlugtigste huizen in *Europa* te zullen in 't licht geven. Waarschijnlijk heeft de dood hem verhinderd, dit ontwerp ten uitvoer te brengen. —— VAL. ANDR., *Bibl. Belg.* p. 193, *Dictionaire des Monogrammes &c. Paris* 1762. p. 88, 89. PAQUOT, *Mem. litter.* Tom. VIII. p. 164-167.

COSTER (FRANS), heeft geschreven: Vijftig Meditatien van de Passie. Antw. 1597. in 8vo. —— *Medeg. Berigten.*

AANVULLINGEN TOT HET EERSTE DEEL VAN DIT BIOGRAPHISCH WOORDENBOEK.

ALPHEN (DANIEL VAN). *Voeg op bl.* 166. *reg.* 3 *van onderen, het volgende.* —— Van zijne jongelingſchap tot den grijzen ouderdom toe, maakte bijzonderlijk het gedrag en de roem van zijnen grootvader den ſterkſten indruk op zijn hart. Menigwerf ſprak hij, doch nimmermeer zonder gevoelens van eerbied en erkentenisſe, zo van deszelvs veelvuldige pogingen ter verdediginge van 's Lands en *Leijdens* voorregten, als van 't gedenkſtuk, hem van ſtads wege in 't jaar 1706 geſchonken. Zie *I. Deel. bl.* 165, 166.

Door zodanige voorgangers als zijne voorouders geweest waren aangevuurd, gaf onze VAN ALPHEN zig geheel aan de letteroeffeningen over, en maakte daar in zo grote vorderingen, dat hij, in den jare 1735, op de plegtigſte wijze, dat is, gelijk men gewoonlijk zegt, *met de Kap*, tot Leraar in de regten bevorderd wierde. Hoewel hij, kort daar op tot het burgerlijke beſtier der ſtad geroepen, in de regtbank geplaatst, en, door zijne aanſtellinge tot Griffier, en veelvuldige bezigheden ingewikkeld werdt, vergat hij egter de edele letteroeffeningen niet, die zijn vermaak waren, en tot zijnen dood toe bleven.

De ſchriften door hem uitgegeven, verſtrekken tot getuigen van het hier aangevoerde. Schoon hij, om redenen, zijnen naam niet op den tijtel plaatſte, is 't egter volkomen zeker, dat men hem te houden hebbe voor den Schrijver van de verhandelinge, betreffende *het Recht der Overheden over kerkelijke perſonen en zaken*, in 't jaar 1755 uitgegeven, en in 't volgende jaar herdrukt, doch merkelijk vermeerderd, in ene geſchikter orde gebragt, en met ene voorrede, waar in de geſchiedenis en 't oogwit van dit geſchrift ontvouwd wordt, voorzien.

Na

Na dat de onvermoeide FRANS VAN MIERIS, het IIde Deel der *Beſchrijvinge van Leijden*, in 't jaar 1762, in 't licht gegeven hadt, en hij, voor het afwerken des IIden Deels, in 't volgende jaar overleden was, aanvaardde ons VAN ALPHEN de voltooijinge van dit werk, zo dat dit Deel, waar van men bijna de helft aan hem te danken heeft, in 't jaar 1770 te voorſchijn kwam. Dezen arbeid zettede hij voort, en gaf aan de *Leijdenaars*, in den jare 1784, het IIIde Deel der beſchrijvinge van hunne ſtad, in handen: waarbij, weinige maanden later, in een uitvoerig berigt over zijne voorouders en ſtamgenoten, door hem geſchreven, en naamlóos in 't *Vaderlandſe Woordenboek* geplaatst, ene belofte kwam, dat men eerstdaags nog een IVde Deel te wagten hadt, en bovendien nog andere voortbrengzels van zijne noeste vlijt, ten nutte en ter bevorderinge van de vrijheid en 't welzijn van ons vaderland: ene belofte, welke evenwel hare vervullinge gemist heeft, niettegenſtaande VAN ALPHEN, na dien tijd, nog omtrent 12 jaren geleefd, den zeldzamen ouderdom van bijkans 84 jaren bereikt, 't gebruik van zijne redelijke vermogens behouden, en zijnen werkzamen aart, tot den laatſten levenstijd onafgebroken betoond heeft, ook door zulken die met hem te rade gingen in zaken, 's lands geſchiedenisſen belangende, voor te lichten, en naar zijne gewone hulpvaardigheid, te onderrigten. Het is dus geen wonder, dat een Man, wiens borst van liefde tot de fraije letteren en nuttige wetenſchappen, van zijne jongelingſchap tot de grijsheid zo zeer gloeide, die niet alleenlijk een eerbiedig bewonderaar en hoogſchatter, maar ook een vlijtig beoefenaar van dezelve was, met de meeste bereidvaardigheid, de hand aan alle inrigtingen leende, welke uit haren aart geſchikt waren tot voortzettinge van allerleije kundigheden. Dit ondervondt het *Zeeuwſe Genootſchap der Wetenſchappen te Vliſſingen*, onder welks Beſtierders hij, reeds in den jare 1771, met genoegen zag, dat zijn naam geplaatst wierdt. Met veel toegenegenheid ook, aanvaardde hij 't lidmaatſchap van de *Maatſchappije der Nederlandſe Letterkunde* in zijne geboor-

tegaad, aanſtonds na hare oprigting in den jare 1766, en naer veel heeft hij, door zijnen groten invloed op het burgerlijke beſtier, van den beginne af tot haren luister toegebragt, en teffens met een onbezweken ijver alle hare belangen behartigd; ook den post van voorzitter jaren lang in die vergadering waargenomen. —— J. W. TE WATER, *Handelingen van de Maatſchappije der Nederlandſe Letterkunde te Leijden, in derzelver jaarlijkſe Vergadering gehouden op den 22ſten van Oogſtmaand* 1797. bl. 2–4.

ARNTZENIUS (JOHANNES HENRICUS). *Voeg tot aanvulling en verbetering van deze Levenſchets*, bl. 35, *het volgende.* —— Van zijne jongheid af ontbrak het hem niet aan de ſchoonſte gelegenheid, zo weinig als aan weetgierige gezindheid, om in de geleerde talen, oudheden, regtsgeleerdheid en andere wetenſchappen, een' rijken voorraad te verzamelen. Het voorbeeld van zijnen vader, JOHANNES ARNTZENIUS, ſtrekte hem ter navolginge, en deszelvs onderwijs tot een uitnemend voordeel ter verkrijginge van zodanige kundigheden, die, tot welken levenſtand wij ook geraken, ons tot ſieraad verſtrekken. Dit zag hij ook in zijnen groten leermeester in de regtkunde, HERMANNUS CANNEGIETER, onder wiens voorzittinge hij tweemaal zijne vervaardigde verhandelingen in 't openbaar verdedigde, waar van de eerſte meer de regtsgeleerdheid betrof, doch de andere blijken van taal- en oudheidkunde gaf, en welken, vermoedelijk, den weg baande, dat hij, niet lang daar na, als Rektor der latijnſe ſcholen te *Leeuwarden*, en zedert te *Zutfen*, aangeſteld wierdt: in de waarneminge van welken post hij zo veel opgangs maakte, dat die van *Amſteldam* en *den Hage* hem, ſchoon vrugteloos, in dezelvde betrekkinge bij zig begeerden te zien. Hij bleef te *Zutfen* tot den jare 1774, wanneer hij, als Hoogleraar in 't *Romeinſe* regt, naar *Groningen* vertrok, waar hem, naderhand, ook het onderwijs in 't hedendaagſe *Nederlandſe* regt, en in 't jaar 1787, na dat hij voor eene beroepinge naar de *Frieſe* Hogeſchole bedankt hadt, in 't *Neder-*

land-

landſe Staatsregt opgedragen wierdt. 't Liep egter niet langer aan, dan tot in 't volgende jaar, dat hij de *Groninger* Hoogeſchole verliet, en tot de *Utrechtſe* overging, in welke hij eerst lesſen gaf in 't *Romeinſe* regt en de hiſtorie der regten, vervolgens ook over 't hedendaagſe regt en deszelvs beoeffeninge, en eindelijk mede in 't regt der volken: in al welke hij, met voorbeeldige getrouwheid, volhardde tot zijnen dood toe.

De onderſcheiden posten, welken hij bekleedde, en de verandering zijner ſtandplaatzen, verpligtten hem, of gaven gepaste aanleidinge tot het doen van verſcheiden redenvoeringen, ingerigt naar de verſchillende omſtandigheden, in welke hij verkeerde, en ten grootſten dele door den druk gemeen gemaakt. Gelukkig en bevallig was de keuze der onderwerpen van zijne meeste redenvoeringen. Hij handelde, bij voorbeeld, van de voortreffelijkheid der oude opſchriften; van 't begin en den voortgang der *Latijnſe* ſchole te *Leeuwarden*; over de voornaamſte rampen der regtsgeleerdheid; over de blijken van Gods magt, luisterrijk doorſtralende in de ſtigtinge van 't Nederlandſe Gemenebest in den jare 1572; over GERARD NOODT, beſchouwd als 't beste voorbeeld van navolginge voor een' Hoogleraar in 't *Romeinſe* regt; en, om den inhoud van zijne verdere redenvoeringen niet op te halen, hij deedt eene digtmatige redenvoeringe ter gelukwenſinge aan den beroemden OFFERHAUS, wanneer deze het Hoogleraarſchap in de geſchiedenisſen en oudheden te *Groningen*, den tijd van 50 jaren met allen lof bekleed hadt. Onder zijne dagelijkſe bezigheden ten nutte van de jongelingſchap, vergat hij niet, voor de geleerde wereld werkzaam te zijn; zulks getuigen zijne uitgegevene werken enz.

Het gezegde is genoeg, om ons 's Mans arbeidzaamheid te doen opmerken, doch welke nog meer kenbaar worden zal, indien men beſluit tot de uitgave, zo van zijne talrijke *Latijnſe* gedigten, als van zijne aanmerkingen over verſchelden *Latijnſe* Schrijvers en over een aantal *Romeinſe* wetten. Gelijk zijne drie nagelaten zoons, HENRICUS JOHANNES, Advokaat te

Gro-

Groningen, HERMANNUS, Conrektor der *Latijnſche* ſchôlen te *Gouda*, en JAN OTTO, Advokaat te *Utrecht*, hunnen geachten vader bewenen, zo wordt zijn dood beweend door alle de Genootſchappen, waar van hij een medelid was; te *Groningen*, *Haarlem* en *Utrecht*, en door de *Maatſchappije der Nederlandſe Letterkunde te Leijden*, waar tôe hij, ſedert het jaar 1771, behoorde, en, welker bloeij hem altijd ter harte bleef gaan. —— J. W. TE WATER, *ut ſupra*, bl. 4—6.

AYLVA (HOBBE VAN). *Voeg, bij het Art. van deezen Krijgsheld, geplaatst op bl.* 391. *en.* —— Zo dra de Hertog VAN CUMBERLAND vernomen hadt, dat *Maastricht* buiten de wapenſchorsſinge was geſloten, en hij geene hope meer zag, om haar te redden, liet hij, door Lord SACKVILLE, den Maarſchalk VAN SAXEN voorſlaan, met de Vestinge in verdrag te komen, onder behoud van volle krijgseer voor de Bezettinge. Hij voegde 'er bij, dat, zo de Maarſchalk dit goedkeurde, dees den gezegden Lord ſlegts van enen vrijbrief hadt te voorzien, om binnen de ſtad te komen en 'er AYLVA van te verwittigen. SAXEN hier 't oor aan lenende, kwam de Lord, op den 3den meij, binnen *Maastricht*, en reikte aan AYLVA enen brief des Hertogs over, die, daags te voren, geſchreven was, en in welken Z. K. H. hem 't voorſtel, aan den Maarſchalk gedaan, te kennen gaf, als ook zijn leedwezen, van 'er, door tijds gebrek, de meninge des Prinſen VAN ORANJE niet op te hebben konnen innemen; waar op hij deedt volgen: „ Ik gelove, dat het voordeliger zou zijn, een „ eerlijk verdrag aan te nemen, dan de belegeringe voort „ te zetten: maar, 't geen ik u hier zeg, is meer een *raad*, „ dan een *last*, om te verdragen. Indien men U geen zodanig verdrag, als men dan dappere lieden zelden weigert, „ wilde toeſtaan, heb ik niets voor te ſchrijven aan enen „ Gouverneur en aan ene Bezettinge, die bereids zulk enen „ wettigen roem verkregen hebben."

AYLVA, onderrigt, dat dit ſchrijven, zonder kennis, laat ſtaan goedkeuring, zo der algemene Staten als van den Prin-

ſe,

ſe, geſchied was, verzogt en verkreeg van den Maarſchalk VAN SAXEN ene wapenſchorsſinge van tweemaal vierëntwintig uren, met hoop van ene kleine verlenginge, ten einde, in dien tusſentijd, ten minſten den last des Prinſen in te winnen. Hij vaardigde, ſtraks, den Generaal Major GRAHAM, met een' brief, aan zijne Hoogheid af en meldde hoofdzaaklijk; „ dat het aanſchrijven des Hertogen van CUMBERLAND „ hem in grote verlegenheid gebragt hadt; dat de overwe„ging van 't droevig lot ener krijgsgevangenis van zijne „ Bezettinge; die hij hoopte, dat zijne Hoogheid zou kon„nen afweren; hem wel ene ernſtige aandagt hadt doen „ lenen aan 's Hertogen raad, maar dat het overgeven ener „ plaatſe, die hij nog kon verdedigen, hem tegen de borst „ ſtondt, en dat hij dit, buiten uitgedrukten last, ook niet „ vermogt te doen, zonder zig te ontëren en zijn hoofd in „ de waagſchaal te ſtellen; waarom hij hoopte, binnen den „ bepaalden tijd, de bevelen zijner Hoogheid te erlangen, „ met goedkeuringe van zijn gedrag."

's Nagts, tusſen den 4. en 5den van meij, kwam GRAHAM te *Breda*, voor het bedde van den Prinſe. De laatstgemelde hadt, op den afgelopen dag, reeds een' brief van CUMBERLAND, nopens dit werk, ontvangen, en aan dezen te rug geſchreven, onder anderen: hoe hij voorzag, dat 's Hertogen ſchrijven den Here VAN AYLVA zeer ontrusten zoude, wijl die Generaal, volgens eed en pligt, niets ten deze, buiten last van zijnen *Souverain* of van hem, Erfſtadhouder, uit hunnen naam, doen mogt; dat ook, de Maarſchalk VAN SAXEN 't aangaan van een verdrag *met alle krijgsëer*, op velerleije wijze zou konnen uitleggen, en bijzonderlijk, in diervoegen, dat de Bezetting, dien onverminderd, zou moeten krijgsgevangen blijven, of niet tegen *Frankrijk* mogen dienen, 't geen hem des te waarſchijnlijker voorkwam, om dat een aantal *Oostenrijkſche* Troepen zig, thans, in *Maastricht* bevonden, en de Gezant dier Natie noch de voorafgaande punten, noch den wapenſtilſtand, hadt willen tekenen. Dat het hem, daarom, zeer aangenaam zou geweest zijn, indien de Hertog

ge-

gezorgd hadt, de vijandlijkheden, tegen *Maastricht*, zo lange te doen ophouden, tot AYLVA de bevelen zijner Meesteren hadt kunnen inwinnen, ene zaak, welke de Maarschalk aan dien Generaal niet scheen te konnen weigeren, wijl dezelve Maarschalk, of liever de Koning van *Frankrijk*, zulks, ten jare 1715, aan de Bevelhebberen van *Doornik* hadt ingewilligd, ten opzigte van 't kasteel, na dat reeds de stad opgegeven, en het Leger, 't welk, tot haar ontzet, aanrukte, geslagen was. 's Prinsen brief hieldt, voor 't overige, verscheiden andere nadruklijke bewoordingen in, waar door 's Hertogen handelwijs; als, somtijds, ook met de eere en het welzijn van den Staat niet strokende; aan dezen, beschaafdelijk, maar zeer verstaanbaar, onder 't oog gebragt wierdt.

Dan, om tot GRAHAM te rug te keren; men besteedde een goed gedeelte van den nagt, in welken hij aankwam, om, uit hem, de volledigste openinge, nopens den toestand van 't geprangd *Maastricht*, te verstaan: waar na de Prins, tegen zeven uren des morgens, ene bijëenkomst; bestaande uit den Grave VAN BENTINCK, den Here VAN IDDEKINGE, beiden leden der algemene Staatsvergaderinge; en uit de voornaamste Krijgsbevelhebberen, zig toen, in *Breda* bevindende, bij zig liet beleggen. Hier stelde hij, bijzonderlijk, voor: 1. „ Of „ hij, in deze omstandigheid, alvorens 't welbehagen hun„ner Hoogmogendheden zoude dienen te vragen, dan wel „ de zaak op zig nemen? 2. wat raadzamer ware, den Gene„raal VAN AYLVA te *ordonneren* van de *defensie* van de plaats, „ die, nog wel een dag of tien uithouden konde, te *conti„nueren*, of wel, volgens den raad van den Hertoge, de „ stad, met ene *honorable capitulatie*, over te geven?" Men begreep: „ Dat de Prins, om gebrek van tijd, de zaak „ moest op zig nemen en den Generaal VAN AYLVA gelasten, „ het verdrag, op de voordeligste wijze, te treffen." Waar toe, daar op, door zijne Hoogheid, besloten werdt. Hij gaf 'er, ten spoedigsten, kennis van aan de algemene Staten, met betuiginge: „ Gewenst te hebben, voor het geven van „ een beslissenden last, de Resolutie en het welbehagen hun-

„ ner

„ ner Hoogmogendheden te verſtaan, over ene zaak van die
„ aangelegenheid, als was het overgeven van één van der-
„ zelver *importantſte* vestingen." In zijnen brief aan AYLVA,
die, met GRAHAM, ten zelven dage, verzonden werdt, verklaarde hij hoofdzaaklijk: „ niet, dan met ſmert, en door den
„ ſamenloop van zaken gedwongen, tot gemelden last gekomen te zijn, doch te begrijpen, dat het verdrag, aan de
„ zijde des vijands, moest gepaard gaan, niet ſlegts met alle
„ krijgseere, maar ook met volle vrijheid voor de Bezettinge,
„ om, terſtond, weder te konnen dienen: dat, wijl 'er ene
„ teruggave der gemaakte overwinningen en ene volkomen ver-
„ zoening op handen was, AYLVA, naar zijne mening, moest
„ zien te bedingen, dat de plaats, tot zo lange, in bewarin-
„ ge geſteld wierde van ene Bezettinge, half uit *Franſen*,
„ half uit *Nederlanders* beſtaande, of, anderzins, uit onzijdi-
„ gen; dat is, *Weſtphaalſe*, *Keulſe* of *Paltziſe*; Troepen, die,
„ in dat geval, aan beiden de Mogendheden eed zouden die-
„ nen te doen: dat, zo dit niet gelukte, men den afſtand
„ van *Maaſtricht* of *Wijk*, met behoud van de ſterkte *St. Pie-*
„ *ter*, konde voorſlaan, en dat, zo men, gelijk Z. H. zeide,
„ te vrezen; dit alles van de hand weze, AYLVA, als dan,
„ zijn laatſte werk moest maken, om de Bezettinge, met
„ volle krijgseere en vrijheid van, terſtond, weder te mogen
„ dienen; langs den kortſten weg, naar *'s Hertogenbosch* of
„ *Venlo* te doen geleiden. Voorts betuigde de Prins zijn ge-
„ noegen over 't beleid des Heren VAN AYLVA, 't welk,
„ ſchreef hij; door den Maarſchalk VAN SAXEN zelven,
„ wierdt toegejuicht. Ook benoemde hij dien Generaal, ter
„ beloninge van dapperheid, van dat ogenblik af, *Gouverneur*
„ van *Maaſtricht*, over welke veſtinge hij, tot nu toe, als
„ *Commandeur*, 't bevel gevoerd hadt."

GRAHAM kwam, met 's Prinſen brief, den 6den meij, in *Maaſtricht* aan: waarop de handeling begon. AYLVA rigtte zig; blijkens de, nog in wezen zijnde, punten van verdrag, naar 's Prinſen voorſchrift: doch de Maarſchalk VAN SAXEN ſloeg alles af, behalven dat hij der Bezettinge, tegens de

over-

overgave der ſtad en van *Wijk*, vrijheid van dienst toeſtondt, met verlof, om, met alle verdere krijgsëer, naar *'s Hertogenbosch* en andere plaatzen der Generaliteit uit te trekken, in dier voegen, dat de Heer VAN AYLVA twee mortieren en vier ſtukken geſchuts; twee van twaalf en twee van drie pond; met hunne affuiten, en vierëntwintig ſchoten, zou vermogen met zig te nemen. De algemene Staten, kort daar aan, 't gedrag van den Prinſe en des Gouverneurs VAN AYLVA goedkeurende, beſchonken den laatſten met het evengezegd geſchut.

Het welgelijkend Afbeeldzel van dezen dapperen verdediger zijnes vaderlands, door het keurig penſeel van A. VAN DYK, in de fleurigſte jaren van des Generaals leeftijd geſchilderd, en door den Plaatſnijder L. A. CLAASSENS in 't koper gebragt, is hier nevens gevoegd. —— Mr. H. VAN WYN, *Nalezingen op de Vad. Hiſt. &c. Amſt.* 1797. bl. 434–440.

CLERCQ (PIETER LE). —— Door nauwkeuriger medegedeeld berigt, vinde mij in ſtaat geſteld, mijne Lezers de volgende verbetering en aanvulling van dit *levensberigt*, *op bl.* 38. *enz. van dit VII. Deel*, mede te delen. —— De ouders van PIETER LE CLERCQ, FILIP LE CLERCQ en ALETTA VAN BEUNINGEN waren *Refugiés*, die onder de regering van LODEWYK DEN XIV, genoodzaakt wierden om hunne geloofsbelijdenisſe, *Frankrijk* te verlaten, en in *Holland*, die rede van ouds zo veilige wijkplaatze en toevlugt voor ongelukkige en onſchuldige vervolgden, hun verblijf zogten en vonden. PIETER LE CLERCQ heeft in 't geheel vijf kinderen gehadt, waar van twee vroegtijdig zijn geſtorven, en thans nog drie dogters, allen weduwen, in leven zijn. De oudſte met JAN TER SWAAK getrouwd geweest, woont te *Amſteldam*; de tweede, weduwe van JAN FILIP TER PLEGT, is heden nog Binnenbeſtierſter van het Vrouwenhuis te *Zwolle*, en de jongſte, die ADRIAAN GRAAF ten manne heeft gehadt, woont mede nog in laatstgemelde ſtad.

RE-

REGISTER
VAN DE
PERSONEN
WAAR VAN IN DIT DEEL GEHANDELD WORDT.

Bladz.

Clercq (Jan le), *Hoogleraar onder de Remonſtranten te Amſteldam.* . . 1.

Clercq (Kristiaan le), *Recolletten Monnik en Zendeling naar Nieuw-Frankrijk.* . . 34.

Clercq (Niklaas de), *Boekverkoper en Drukker te Delft.* . . 37.

Clercq (Pieter le), *Dominikaner Monnik.* . 38.

Clercq (Pieter le), *Geſchiedſchrijver en Digter.* . 38.

Clercq (Vincent le), *Predikant te Gent.* . . 41.

Cleuting (Niklaas Jodoce), *Notaris te Leeuwarden* 41.

Clichthoven (Joost), *Roomsgezind Godgeleerde.* . 43.

Clignet (Niklaas), *Aanlegger der Posterijen te Leijden.* . . . 44.

Clingbyl (Raphaël), *Hoogleraar in de Genees- en Heelkunde te Franeker.* . 44.

Cloobaard (Pieter), *Letterkundige van de XVIde eeuw.* . . 45.

Bladz.

Cloon (Dirk van), *Gouverneur Generaal van Neerlands Indiën.* . 46.

Cloppenburg (Johannes), *Hoogleraar in de Godgeleerdheid te Franeker.* . 49.

Clou (Steven du), *Dominikaner Monnik.* . 55.

Cluſius (Carolus), *Hoogleraar in de Kruidkunde te Leijden* . . . 56.

Clutius (Adriaan), *Pourtraitſchilder.* . . 64.

Clutius (Augerius), *Med. Doktor te Amſteldam.* . 64.

Clutius (Pieter Dierkzen), *Konſtſchilder.* . 64.

Clutius (Theodorus), *Opziender van den Hortus Medicus te Leijden.* . 65.

Clutius (Rudolf), *Dominikaner Monnik.* . 66.

Cluverius (Filip), *Aardrijks-, Hiſtorie- en Letterkundige.* . . 67.

Cluyt, *zie* Clutius.

Cnuyt (Frans de), *Nederlands Godgeleerde.* . 69.

Bladz.

Cnyf (Jan), *Biſchop te Groningen.* . . 73.

Cobbaart (Pieter), *Monnik van de Premonſtratenſer Orden.* . . 71.

Coberger (Wenceslas), *Konſtſchilder.* . 72.

Coccejus (Hendrik), *Hoogleraar in de Regten te Utrecht.* . . . 75.

Coccejus (Johannes), *Hoogleraar in de Godgeleerdheid te Leijden.* . 84.

Cochelet (Anaſtaſius), *Karmeliter Monnik en Doktor in de Godgeleerdheid.* . 106.

Cocq (Gysbert), *Predikant te Kokkengen.* . . 106.

Cocq (Herman), *Rooms Paſtoor te Naarden.* . 107.

Cocq (Hieronimus), *Landſchapſchilder.* . . 107.

Cocq (Johan Claudius), *Konſtſchilder en Beeldhouwer.* . . 107.

Cocq (Matthias), *Landſchapſchilder.* . . 108.

Cocq van Neerrynen (Maximiliaan van Blois *geheeten*), *Tekenaar van het Verbond der Edelen.* 108.

Cocq van Neerrynen (Robbert), *Krijgsbevelhebber.* . . 110.

Cocq (Willem), *Beeldhouwer.* . . 111.

Cocquelle (Johannes), *Burgemeester te Middelburg.* . . 111.

Bladz.

Codde (Jan, Adriaan en Gysbert van der), *Stigters van de Rhijnsburgers of Kollegianten.* . 111.

Colde (Karel), *Konſtſchilder.* . . 118.

Codde (Willem van der), *Hoogleraar in de hebreeuwſe tale te Leijden.* . 118.

Codt (Jakob de), *Jeſuit, uitnemend Digter en Redenaar.* . . 121.

Coebel (N.), *Raadsheer aan het Hof van Bruſſel.* . . 121.

Coeberger, zie Coberger.

Coecke (Pieter), *Konſtſchilder.* . . 123.

Coedyk (N.), *Konſtſchilder.* . . 127.

Coehoorn, *een Aanzienlijk geſlagt.* . . 127.

Coehoorn (J.), *Reisbeſchrijver.* . . 129.

Coehoorn (Menno van), *Luitenant Generaal van de Infanterije, Gouverneur van Staats-Flaanderen, en de Forten aan de Schelde gelegen, Generaal van de Artillerije, en Directeur Generaal der Veſtingwerken.* . 129.

Coelemans (Jakob), *Plaatſnijder te Antwerpen.* 140.

Coen (Jan Pieterzoon), *Gouverneur Generaal van Neerlands Indiën.* 141.

Coen-

Bladz.

Coenders, zie Koenders.

Coenen (Kristiaan van), *een der verbonden Edelen.* . . 157.

Coens (Jan), *Pastoor van St. Martin te Kortrijk.* 158.

Coens (Pieter), *Kanunnik en Schoolvoogd van de Hoofdkerk te Antwerpen.* 159.

Coesveldt (Hendrik van), *Prior van het Karthuizer-klooster te Geertruidenberg.* . . 160.

Coetenburg (Adriaan Maartensz.), *Wiskonstenaar.* 160.

Coetier (Willem), *Hoogleraar in de geschiedkunde en welsprekendheid te Franeker.* . 161.

Coets (Hendrik), *Lector in de Mathesis te Leijden.* 163.

Coets (Hermannus), *Konstschilder.* . . 163.

Coets (Jan Willem), *Predikant te Zundert en Rijsbergen.* . . 164.

Coets (Roelof), *Konstschilder.* . . 164.

Coeur (J. de), *Notaris in 's Hage.* . . 166.

Coignet (Gillis), *Konstschilder.* . . 166.

Coignet (Michiel), *Wiskonstenaar.* . . 168.

Coiter (Folkert), *Stads Doktor te Nuremberg.* 168.

Coitsius (Johannes), *Predikant te Nijmegen.* 169.

Bladz.

Coixie (Michiel), *Konstschilder.* . . 170.

Coleners (Rosiana), *Digteres.* . . 172.

Coleri (Joris de), *Luitenant van de Schuttery in 's Gravenhage.* . 172.

Coljers (Justinus), *Resident wegens de Bataafse Republiek te Konstantinopolen.* . . 174.

Coligny (Gaspar de), *Admiraal van Frankrijk enz.* 176.

Coligny (Louisa), *vierde Gemalin van* Prins Willem den I. . 184.

Colin (Alexander), *Beeldhouwer.* . . 186.

Colin de Nola (Andries), *Beeldhouwer.* . . 187.

Colius (David), *Konstschilder.* . . 187.

Colius (Pieter), *Baljuw van Enghuien.* . . 187.

Colius (Jakob), *Med Doktor.* . . 188.

Collart (Adriaan en Jan), *Plaatsnijders.* . 188.

Collart (Anthony), *Admiraal bij de Duinkerkers.* 189.

Collart (Gaspar), *Opperstalmeester.* . . 193.

Collart (Niklaas), *Officiaal te Emmerik.* . . 193.

Collema (Johan van), *Konstdraijer.* . 193.

Collen (Ferdinand van), *Hoofd-Officier en Raad der stad Amsterdam.* 195.

Bladz.

Collen (Herman), *Tverig roomsgezind Burger in 's Bosch.* . . 198.

Colley (Ægidius), *Geestelijke van de orden der Kruisbroeders.* . 199.

Collot d'Escury, *Oud en aanzienlijk geslagt.* 199.

Coloma (Karel), *Gouverneur en Kastelein van Kamerik.* . . 200.

Coloni (Adam), *Konstschilder.* . . 201.

Coloni (Adriaan), *Konstschilder.* . . 201.

Colonia (Godschalk), *Provintiaal der Karmelieten orden in Neder-Duitsland.* . . 202.

Colonius (Daniel), *Predikant in de Walse Gemeente en Regent van het Walse Kollegie te Leijden.* . . 202.

Colpinus (Pieter), *Professor in de Godgeleerdheid te Douai.* . . 204.

Colvius (Andries), *Predikant in de Walse Gemeente Dordrecht.* . . 204.

Colvius (Pieter), *Doktor in de Regten.* . . 206.

Colyn. *Aanzienlijk Geslagt te Amsteldam.* . 208.

Colyn (Klaas), *zie* Kolyn.

Colyns. *Aanzienlijk Geslagt in Braband.* 209.

Colyns (Niklaas), *Konstschilder.* . . 210.

Bladz.

Comans (Hendrik), *Geestelijke van de Orden der Minorieten.* . 210.

Comatius (Johannes), *Dominikaner Monnik.* 211.

Comenius (Jan Amos), *Letterkundige en Protestants Godgeleerde.* 211.

Comines (Filips van), *Staatsman en Geschiedschrijver.* . . 219.

Commelin (Abraham), *Kapitein der stads Soldaten te Amsteldam.* . 224.

Commelin (Hieronymus), *Vermaard en geleerd Boekdrukker.* . . 227.

Commelin (Jakob), *Liefhebber der fraije letteren inzonderheid der Digtkonst.* . . 229.

Commelin (Jakob), *naarstig Schrijver en Verzamelaar van oude dingen.* 229.

Commelin (Jasper), *Martelaar der Vrijheid en Godsdienst.* . . 229.

Commelin (Johannes), *Hoogleraar der Kruidkunde te Amsteldam.* 230.

Commelin (Izaak), *Geschiedschrijver.* . 231.

Commelin (Kasper), *Geschiedschrijver.* . 231.

Compaan (Klaas Gerritsz), *befaamd Zeeroover.* 233.

Compe (Jan ten), *Konstschilder.* . . 248.

Comrie (Alexander), *Predikant te Woubrugge.* 250.

Con-

Bladz.

Conception (Beatrix de la), *Abtdis van het Nonnenklooster der Karmeliten te Brusſel.* . . 250.

Conders (Bernard), zie Koenders.

Conſlita (Niklaas), *voornaam latijns Digter.* 251.

Conſluentius (Johannes), *beroemd Orgelmaker.* 252.

Coninck (Gillis), *Jeſuit, en Hoogleraar in de Godgeleerdheid te Leuven.* . . 252.

Coningslo (Gillis), *Konſtſchilder.* . . 252.

Connestaggius (Jeronimus), *Geſchiedſchrijver.* . . 254.

Conraad, XXIIIſte *Biſſchop van Utrecht.* . 254.

Conrad (Abraham), *een Hollands Plaatsnijder.* 256.

Conrad (Herimannus), *verſierde naam, eenkelijk van een Jeſuit.* . . 256.

Conradi (Petrus), *Hoogleraar in de Godgeleerdheid te Franeker.* . 256.

Conrard (Bartel), *Prior van het Kloöster Bethlehem nabij Leuven.* . . 258.

Conringius (Hermannus), *Hoogleraar in de Genees- en Staatkunde te Helmſtad.* . . 258.

Conrius (Florens), *Aartsbiſſchop van Tuam in Ierland.* . . 263.

Bladz.

Conſtant (Pieter), *dapper Zeeheld.* . . 264.

Contractus (Johannes), *Minderbroeder in Vlaanderen.* . . 265.

Contzius (Adam), *Biegtvader van Maximiliaan, Hertog van Beijeren.* . . 265.

Cool (Adriaan), *een geleerd Jeſuit.* . . 266.

Coolhaas (Kaspet), *Gereformeerd Predikant te Leijden.* . . 266.

Coolhaas (Willem), *Hoogleraar in de Godgeleerdheid te Amſteldam.* . . 274.

Cools (Julius), *Reguliere Kanunnik.* . . 276.

Coomans (Johanna), *Zoetvloeijende Digteres in Zeeland.* . . 276.

Cooreh (Kornelis), *Predikant in de Engelſe gemeente te Middelburg.* 277.

Coorehwinder (David), *Secretaris te Berkel.* . 278.

Coornhert (Dirk Volkertzoon), *Staatsman, Godgeleerde, en Plaatsnijder.* . . . 279.

Cootwyk (Jan), *Doktor in de Regten.* . . 297.

Copier (Andries), *Yverig voorſtander van 's Lands vrijheid.* . . 298.

Copiet (Jakob), *Heer van Tol.* . . . 299.

Bladz.

Copier (Jakob), *Heer van Tol en Calslagen.* . 300.

Copier (Jakob), *Lid van het Bondgenootſchap der Nederlandſe Edelen.* 301.

Copier (Margareta), *ene deugdzame en moedige Vrouwe.* . . 301.

Coppee (Dionys), *Treurſpel-Digter.* . 304.

Coppes (Jan Pietersz.), *dapper Krijgsman.* . 304.

Coquel (Antonio de), *dapper Spaans Krijgsoverſte.* . . . 304.

Coques (Gonzalo), *Konſtſchilder.* . . 304.

Coqueville, *Edelman uit Normandije, ongelukkig Slagtoffer der Vrijheid.* . . 305.

Coranus (Antonio), *Predikant onder de Gereformeerden.* . . . 306.

Corbaron, *Lid van het Bondgenootſchap der verboden Edelen.* . 309.

Corderius (Balthaſar), *geleerd Jeſuit.* . . 309.

Cordes (Eutichius), *Abt van een Benediktijner Kloester.* . . 310.

Cordeſius (Johannes), *geleerd Kanunnik.* . 311.

Cordier (Willem), *Latijns Digter.* . . 311.

Coren (Jakob), *Raadsheer in den Hogen Raad in 's Hage.* . . 311.

Bladz.

Corenhuyſen (Willem), *Preſident van het Hof van Vlaanderen.* . . 312.

Coret (Pieter), *Rooms Paſtoor te Crespin.* . . 312.

Cornelia Jans, *Burgervrouw te Dordrecht.* 313.

Cornelii (Adriaan), *Hoogleraar in de Godgeleerdheid te Leuven.* . . 313.

Cornelii (Arnold), *Predikant te Dordrecht.* . 314.

Cornelio (Pieter), *Hiſtorieſchrijver.* . . 316.

Cornelisſen (Jakob), *Konſtſchilder.* . . 316.

Cornelisſen (Willem), *Kapitein in dienst van de Westindiſe Kompagnie.* . . 317.

Cornelius (Andreas), *Kronijkſchrijver.* . 317.

Cornelius (Jakob), *Predikant te Westbroek en Agtienhoven.* . . 318.

Cornet (Severinus), *beroemd Muſikant.* . 319.

Cornput, *Aanzienlijk Nederlands geſlagt.* . 319.

Cornput (Hendrik van den), *Predikant te Dordrecht.* . . 320.

Cornput (Johan van den), *Griffier en Secretaris der Stad en Baronnije van Breda.* . . 320.

Cornput (Johan), *Schepen te Breda, en Rentemeester van de hoge en lage Zwaluwe.* . . . 321.

Corn-